

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ

Т. У. Падаляк

**МЕДЫЯЭТЫКА:
САЦЫЯЛЬНЫЯ КАШТОЎНАСЦІ,
МАРАЛЬНЫЯ ІМПЕРАТЫВЫ,
ПРАФЕСІЙНЫЯ НОРМЫ
СУЧАСНАЙ ЖУРНАЛІСТЫКІ
(тэорыя і практыка —
методыка — творчы досвед)**

Рэкамендавана

*Вучэбна-метадычным аб'яднаннем
па гуманітарнай адукацыі ў якасці
вучэбна-метадычнага дапаможніка
для студэнтаў, якія навучаюцца
па спецыяльнасцях*

*1-23 01 08 «Журналістыка (па напрамках)»,
1-23 01 09 «Журналістыка міжнародная»*

МІНСК
БДУ
2015

УДК 070(075.8)

ББК 76.01я73

П12

Рэцэнзенты:

адзел узаемасувязей літаратур дзяржаўнай навуковай установы
«Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры
Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі» (загадчык аддзела,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт *М. У. Мікуліч*);
рэдактар аддзела творчых праектаў газеты «7 дней»,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт *А. М. Елавік*

Падаляк, Т. У.

П12 Медыяэтыка: сацыяльныя каштоўнасці, маральныя імператывы, прафесійныя нормы сучаснай журналістыкі (тэорыя і практыка – методыка – творчы досвед) : вучэб.-метад. дапам. / Т. У. Падаляк. – Мінск : БДУ, 2015. – 191 с.

ISBN 978-985-566-153-6.

У вучэбна-метадычным дапаможніку змешчаны матэрыялы па асноўных пытаннях медыяэтыкі, вучэбная праграма дысцыпліны «Прафесійная этыка журналіста», дэталёва распрацаваныя варыянты практыкумаў. Прапануюцца тэмы для напісання рэфератаў, пытанні да экзамену, спіс літаратуры. У рубрыцы «Творчая лабараторыя: прафесіяналізм і маральныя імператывы» прадстаўлены інтэрв'ю з медыяспецыялістамі.

Для студэнтаў, якія навучаюцца па спецыяльнасцях 1-23 01 08 «Журналістыка (па напрамках)», 1-23 01 09 «Журналістыка міжнародная».

УДК 070(075.8)

ББК 76.01я73

ISBN 978-985-566-153-6

© Падаляк Т. У., 2015

© БДУ, 2015

МЕДЫЯЭТЫКА — СМАЖАНЫ ЛЁД? (замест прадмовы)

Даўняя журналісцкая байка. Спыніўся мужчына каля надмагільнага помніка, на якім высечана: «Тут ляжыць сумленны чалавек і добры журналіст». Пачухаў патыліцу мужчына і здзіўлена вымавіў: «Гэта ж трэба, у адной магіле — адразу дваіх пахавалі!» Гэтая байка выдатна ілюструе сітуацыю з медыяэтыкай, паколькі часам можна пачуць з’едлівае пытанне: а хіба сумяшчаецца этыка з журналістыкай?.. Журналістыка — розная і разнастайная. Яна не абмяжоўваецца звычайным чорна-белым падзелам: «якасная», якая імкнецца да аператыўнага і дакладнага асвятлення падзей, і «жоўта-бульварная», якая робіць стаўку на забаўляльныя жанры і формы, пошук і стварэнне таннай сенсацыі. Паміж гэтымі плынямі — безліч «тыпажоў» журналістыкі і самых розных «адценняў» сродкаў масавай інфармацыі. Нельга не ўлічваць таксама, што медыяэтыка не існуе сама па сабе, па-за агульнай грамадскай маральнасцю.

У 90-х гг. XX ст. супярэчлівая сітуацыя «пераходнага перыяду» з яе радыкальнымі зменамі ў палітычнай, эканамічнай, сацыяльнай і духоўнай сферах выклікала нямала праблем маральна-этычнага

кшталту, у тым ліку і ў сродках масавай інфармацыі. Вызваліўшыся ад партыйна-дзяржаўнага кантролю і цензуры, журналістыка трапіла ва ўмовы жорсткай фінансава-эканамічнай залежнасці, што прывяло да ўзнікнення новых негатыўных з’яў і не менш складаных праблем. У пагоні за ростам тыражоў газет і часопісаў, рэйтынгамі тэле- і радыёпраграм некаторыя супрацоўнікі СМІ пачалі адступаць не толькі ад прафесійнай этыкі, але і ад элементарных нормаў агульначалавечай маралі. У гэтых умовах свабода слова асобнымі медыяспецыялістамі трактуецца як свабода... ад адказнасці. Менавіта так: свабода ад адказнасці за недакладнасць інфармацыі, падмену спрадвечных каштоўнасцей сітуацыйна зручнымі, наўмыснае пляткарства і ангажаваную хлусню, бессаромнае паляванне за «смажанай» сенсацияй, зневажальную «вайну кампраматаў», тыражувемыя тэндэнцыйныя «штампы ўстаноўкі», бессэнсоўныя інфармацыйныя эксперыменты, грубае ўмяшальніцтва ў прыватнае жыццё грамадзян і г. д. Мяжа паміж правам на свабоднае выказванне думак і навязваннем грамадству суб’ектыўных меркаванняў калі не знікае наогул, дык становіцца амаль няўлоўнай. А гэта надзвычай небяспечна: выконваючы інфармацыйную функцыю, журналістыка з’яўляецца таксама каналам адлюстравання грамадскай думкі і сродкам яе фарміравання.

Без дасканала адладжанай сістэмы маральнага самакантролю журналіста і ўсёй журналісцкай садружнасці на асобным узроўні і ў межах агульнапрафесійнай парадыгмы журналістыка перастае існаваць як маральная па сваёй сутнасці прафесія і ператвараецца ў звычайны гандаль інфармацыяй, спекуляцыю фактамі.

Журналістыка павінна дбаць пра этычны аспект дзейнасці на ўсіх этапах работы над творам. У працэсе пошу-

ку інфармацыі выключваюцца недапушчальныя метады яе збору. Пры фіксаванні інфармацыі ўлічваюцца маральныя і прававыя абмежаванні, у тым ліку пры выкарыстанні метадаў «перамены прафесіі», «правакаванай сітуацыі», «схаванай камеры». У працэсе апрацоўкі і творчай інтэрпрэтацыі інфармацыі неабходна ўлічваць магчымыя супярэчнасці паміж глыбінёй спасціжэння рэчаіснасці і патрабаваннямі аператыўнасці. Не дапушчальныя прадуманая расстаноўка акцэнтаў, падтасоўка фактаў, фабрыкацыя матэрыялаў, плагіят і іншыя формы парушэння аўтарскага права, а таксама дэзынфармацыя і дыфамация, маральная дыскрэдытацыя чалавека ў СМІ (паклёпы і абразы, «вайна кампраматаў»).

Ад узроўню маральнасці журналіста ў значнай ступені залежыць узровень яго прафесіяналізму – ступень адэкватнасці адлюстравання сацыяльнай практыкі. Вось чаму можна з упэўненасцю сцвярджаць, што роля этычнага пачатку ў журналістыцы мае сэнсаўтваральнае значэнне.

Працэсу прафесійна-этычнага самавызначэння маладога пакалення журналістаў, фарміраванню маральнай дамінанты творчай дзейнасці садзейнічае вучэбная дысцыпліна «Прафесійная этыка журналіста», якая распрацавана і выкладаецца аўтарам прапанаванага дапаможніка на факультэце журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта з верасня 1992 г. Медыяэтыка – адзін з асноўных курсаў у структуры агульнапрафесійнай, маральна-этычнай і грамадзянскай падрыхтоўкі будучых спецыялістаў сродкаў масавай інфармацыі.

У вучэбна-метадычным дапаможніку акумуляваўся вопыт, назапашаны ў працэсе шматгадовай навуковай, педагогічнай і публіцыстычнай дзейнасці аўтара. Пры падрыхтоўцы выдання выкарыстаны матэрыялы выступ-

ленняў на міжнародных навукова-практычных канферэнцыях, сімпозіумах, семінарах, а таксама артыкулы ў часопісах «Веснік БДУ», «Беларуская думка», «Журналіст» і іншыя газетныя і часопісныя работы аўтара. У кнігу ўвайшлі тэарэтычныя звесткі па асноўных пытаннях медыяэтыкі, аўтарская вучэбная праграма дысцыпліны «Прафесійная этыка журналіста», дэталёва распрацаваныя варыянты практыкумаў, тэмы для напісання рэфератаў, пытанні да экзамену, якія могуць быць выкарыстаны студэнтамі для самакантролю, спіс асноўнай і дадатковай літаратуры. У рубрыцы «Творчая лабараторыя: прафесіяналізм і маральныя імператывы» прадстаўлены меркаванні медыяспецыялістаў па названай праблематыцы.

Ча́стка I ТЭОРЫЯ І ПРАКТЫКА

КАШТОЎНАСНЫЯ АЛЬТЭРНАТЫВЫ ГРАМАДСТВА І СРОДКІ МАСАВАЙ ІНФАРМАЦЫІ

Медыяэтыка — адзін з найважнейшых падмуркаў у вызначэнні аксіялагічных прыярытэтаў творчай дзейнасці.

У Беларусі функцыянуе шырока разгалінаваная сістэма сродкаў масавай інфармацыі (СМІ), журналістыка стала «ўсюдыіснай», усёахопнай. Яна здольная далучаць чытацкую аўдыторыю да грамадска-гістарычнага вопыту, да нацыянальных, агульначалавечых каштоўнасцей, гуманістычных ідэалаў. Пры гэтым нельга не ўлічваць, што *журналістыка можа быць не толькі маральным камертонам грамадства, дзейным фактарам сацыяльнай кансалідацыі і аб'яднання нацыі, але і каталізатарам негатывных з'яў.*

З другой паловы 1980-х гг. прэса выйшла на новы ўзровень распрацоўкі надзённых праблем рэчаіснасці. Глыбокае публіцыстычнае асэнсаванне атрымалі разнастайныя пласты сацыяльна-эканамічнага, палітычнага, духоўнага жыцця грамадства. Аднак ужо з пачатку 1990-х гг. на фоне прагрэсіўных тэндэнцый павышэння апэратывнасці і пашырэння інфармацыйнасці набіраюць моц крайнасці і перахлёсты: ледзь не ў кожным газетным нумары —

звяржэнні былых куміраў, смакаванне ўсяго раней забароненага. Гэта стала своеасаблівым наркотыкам для журналіста, які імкнуўся ў выкрываннях (у імя праўды або дзеля ўласнага імя) ісці ўсё далей і далей, раздзюмуваючы другараднае і быццам бы не заўважаючы істотнага (але несенсацыйнага). Выразна прасочваецца тэндэнцыя да адыходу публіцыстычнай думкі ад сур'ёзнага аналізу сучаснага стану грамадства, ад глыбокага сутнаснага спасціжэння прычын, што вядуць да негатыўных вынікаў (ад эканамічнага банкруцтва краіны да духоўнай дэградацыі асобы).

Канец 1980-х — пачатак 1990-х гг. XX ст. некаторыя даследчыкі журналістыкі (А. Сіманаў, В. Бакштаноўскі) называюць «перыядам рэшткавых рамантычных настройў у адносінах да ролі і прызначэння сродкаў масавай інфармацыі»¹, перыядам іх самападману адносна функцый і ўзроўню ўласнай этыкі. Меркаванне досыць катэгарычнае, але не беспадстаўнае. Сітуацыя ў прэсе другой паловы 1990-х гг. імі дыягназуецца ўжо як «настрой маральнага катастрофізму»². Магчыма, гэта псіхалагічны эфект успрымання: негатыўнае адразу звяртае на сябе ўвагу, часам нават зусім заслання пазітыўнае (нездарма гаворыцца: лыжка дзёгцю псуе бочку мёду). Маральны катастрофізм?.. Хутчэй, татальная маральная дэпрэсія, перыяд духоўнай нявызначанасці і няпэўнасці. Цяпер, ужо з вышыні часу, мы можам зрабіць выснову: другая палова 1990-х гг. — гэта не толькі перыяд праяўлення дэструктыўных тэндэнцый у маральным жыцці грамадства і адпаведна ў дзейнасці масмедыя, але адначасова і назапашванне контртендэнцый, з якімі звязваюцца надзеі на станоўчую дынаміку ў перспектыве.

Сістэма каштоўнасцей залежыць ад культурна-гістарычнага кантэксту соцыуму — справядлівасць гэтага тэзіса пацвярджае само жыццё. Ва ўмовах, калі ранейшая сацыяльна-палітычная сістэма ўжо зруйнавана, а новая знаходзіцца ў стадыі фарміравання, чалавек і грамадства ў цэлым праходзяць праз жорнавы жорсткіх духоўных выпрабаванняў: многія маральныя парадыхмы, якія зусім нядаўна былі актуальнымі, страцілі сваю сацыякультурную адэкватнасць, а новыя праграмы маюць у пераважнай большасці неадкладны, імгненны, «сітуацыйны» характар і досыць хутка змяняюцца. Як вынік, у чалавека губляецца адчуванне перспектывы, упэўненасці ў заўтрашнім дні, набіраюць моц сацыяльны дыскамфорт, апатыя, адчай, з'яўляецца разгубленасць перад маштабам перамен, узнікаюць сумненні ў іх мэтазгоднасці і неабходнасці.

Традыцыйны экзістэнцыяльны пасыл «чалавек кінуты ў сітуацыю выбару» ў гэтых умовах некаторымі даследчыкамі і супрацоўнікамі СМІ пра-

¹Профессиональная этика журналистов : в 2 т. / сост. Ю. В. Казаков. М. : Галерея, 1999. Т. 1 : Документы и справочные материалы. С. 8.

²Тамсама. С. 9.

чытваецца як «чалавек кінуты ў сітуацыю... адсутнасці выбару». Невыпадкова выразы «дэвальвацыя каштоўнасцей», «крызіс духоўнасці», «эпоха абясцэньвання культурнай традыцыі», «дыскрэдытацыя маральных устояў грамадства», «светапоглядны хаос» нярэдка набываюць аксіяматычны характар — прычым не толькі ў сродках масавай інфармацыі, але і ў працах навукоўцаў сацыяльна-гуманітарных галін ведаў. Далёка не бяспрэчныя погляды і разважанні такога кшталту падштурхоўваюць да роздуму пра прыроду сацыяльных каштоўнасцей, іх генезіс і структуру. Увесь комплекс гэтых пытанняў нельга разглядаць адасоблена, без уліку спецыфікі сацыяльнай дынамікі, без карэляцыі з рэчаіснасцю. Вядомы даследчык у галіне філасофскай тэорыі каштоўнасцей М. Каган падкрэслівае, што іерархія каштоўнасцей «гістарычна і сацыякультурна зменлівая» і менавіта ў гэтай сваёй варыянтнасці і павінна асэнсоўвацца¹.

Сітуацыя «пераходнага перыяду» непазбежна ўздымае пытанне аб пераглядзе (або трансфармацыі) сістэмы каштоўнасцей арыентацый — тых сацыяльных устаноў, праз якія канкрэтны індывід і грамадства ў цэлым успрымаюць, усведамляюць, асэнсоўваюць наваколле і выбіраюць (фарміруюць) адпаведны спосаб дзеянняў, лад жыцця. Як вядома, сродкі масавай інфармацыі заўсёды былі не толькі індыкатарам, але і каталізатарам грамадскага жыцця, значным фактарам фарміравання аксіялагічнай прасторы грамадства, маральна-этычных каштоўнасцей чытацкай аўдыторыі. *Перагляд сістэмы каштоўнасцей арыентацый грамадства таксама адбываецца пры непасрэдным удзеле сродкаў масавай інфармацыі.* Аднак працэс гэты досыць складаны і неадназначны: разам з адмаўленнем ад яшчэ нядаўна актуальных «ідэалагізаваных» каштоўнасцей выявілася, што і агульначалавечыя каштоўнасці па-рознаму разумеюцца і тлумачацца рознымі групамі грамадства і журналістамі.

Гэта праблема характэрна для ўсёй постсавецкай прасторы. Невыпадкова многія даследчыкі спрабуюць не толькі абгрунтаваць і патлумачыць яе, але і абзначыць магчымыя шляхі вырашэння: «каштоўны вакуум» стаў хутка запаўняцца супярэчлівым і часта разбуральным зместам. Газета «Звязда», напрыклад, з трывогай адзначае: на мяжы XX і XXI стст. «прэса і тэлебачанне зрабілі духоўны бруд духоўнай ежай» (Звязда. 2002. 21 чэрв.). Занадта катэгарычна і безапеляцыйна? Магчыма. Аднак пры страце маральных крытэрыяў, шырокім распаўсюджванні бездухоўнасці адказнасць журналістаў за тое, з чым яны выходзяць да чытачоў-слухачоў-гледачоў, велізарная.

¹Каган М. С. Философская теория ценности. СПб. : Петрополис, 1997. С. 25.

Выклікае трывогу і заклапочанасць той факт, што ў перыяд жорсткага супрацьстаяння каштоўнасных альтэрнатыву грамадскай свядомасці асобныя журналісты нібыта ўзялі на ўзбраенне заклік Ф. Ніцшэ да перацэнкі абсалютна ўсіх каштоўнасцей. І, як вынік, у некаторых выданнях выразна прасочваецца надзвычай небяспечная тэндэнцыя адмаўлення ад спрадвечных агульначалавечых маральных каштоўнасцей і замена іх каштоўнасцямі фальшывымі, уяўнымі. Гэта праявілася, у прыватнасці, у тым, што аўдыторыі прапануюцца (а часам і навязваюцца) ідэалы спажывецкай маралі.

Аналіз сродкаў масавай інфармацыі сведчыць, што нярэдка адбываецца стэрэатыпізацыя каштоўнасцей. Чалавек усё часцей становіцца прадметам функцыянальнага выкарыстання: яго каштоўнасць у немалой ступені вымяраецца памерам паслуг, якія ён можа прадаставіць, і той практычнай карысцю, якую ён можа прынесці. У выніку становіцца ўспрымаецца «аўтаматызм» у паводзінах, дзеянні па шаблону: маўляў, жыццё варта будаваць па ўзоры топ-мадэлі, моднага спевака, вядомага спартсмена, шоўмэна ці прадпрымальніка, якія «ўмеюць рабіць грошы». Не паддацца *татальнай уладзе ідэалаў-ідалаў-стэрэатыпаў* пад сілу далёка не кожнаму.

Спаконвечныя пытанні пошуку сэнсу жыцця некаторымі СМІ не заўважаюцца, застаюцца «за кадрам» ці зводзяцца да ўзроўню ўдачлівасці, паспяховасці, пошуку «вострых адчуванняў». Арыентацыя прэсы на багачце і разлік зусім невыпадковая. Надзвычайную папулярнасць набылі сентэнцыі кшталту: «Калі ты такі разумны, дык чаму такі бедны?», «Грошы не пахнуць». Гэтыя «найноўшыя ісціны» цесна звязаны з агульнай працэдурай ацэнкі ўчынкаў і з'яў у сучасным грамадстве і ў сродках масавай інфармацыі. Грошы разглядаюцца як вынік дзелавой актыўнасці чалавека, яго прадпрымальнасці, паспяховасці — усё роўна, за кошт чаго і каго, без уліку маральнасці сродкаў дасягнення гэтай мэты.

Рынкавыя прынцыпы імкліва ўрываюцца і ў мараль. У пагоні за рэйтынгам журналістыка патурае самым нізкім чалавечым інстынктам. Здаецца, ужо нікога не здзіўляе, напрыклад, цынізм рэкламы бытавой тэхнікі — калі рэкламадаўцы на свой лад перайначылі словы паэта: «Мой друг, *комфарту* посвяти души прекрасные порывы!» (У арыгінале: «Мой друг, *отчизне* посвятим души прекрасные порывы!») Менавіта праз прызму меркаванняў выгады нярэдка ўспрымаюцца многія маральныя калізій і праблемы рэчаіснасці. У наяўнасці ўжо не столькі прагматызм, колькі ваяўнічы амаралізм.

Не будзе перабольшаннем сцвярджаць, што аўдыторыя чакае ад журналістыкі глыбокага пранікнення ў сутнасць надзённых праблем, у той час як многія СМІ абмяжоўваюцца павярхоўным падыходам да асвят-

лення рэчаіснасці, публікацыямі скандальна-пікантнага характара, якія задавальняюць густы пераважна непатрабавальнага чытача. Напэўна, менавіта ў гэтым праўляецца *разгубленасць журналістаў перад дынамікай змен у грамадстве*: з аднаго боку, яны актыўна садзейнічалі разбурэнню прынцыпаў і ўстановак «застойнага» часу, з другога — іх уяўленні аб месцы і ролі журналіста і журналістыкі ў грамадстве ў значнай ступені аказаліся абмежаванымі і нават састарэлымі.

У маі 2006 г. у нашай краіне пачаў выходзіць часопіс «Журналіст», заснавальнікамі якога сталі Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь і грамадскае аб'яднанне «Беларускі саюз журналістаў». У прывітальным слове да выхадку дэбютнага нумара выдання народны мастак СССР і Беларусі акадэмік Міхаіл Савіцкі звярнуў асаблівую ўвагу супрацоўнікаў СМІ на важнасць і неабходнасць аднаўлення іерархіі каштоўнасцей: «Духоўнасць можна аднавіць толькі тым, што яе першапачаткова стварала і захоўвала. Адраджэнне чалавека — а гэта і складае сутнасць адраджэння маральнасці і духоўных асноў грамадства — ёсць аднаўленне ў яго душы іерархіі каштоўнасцей, правільнага ўяўлення аб сапраўднай значнасці рэчаў» (Журналіст. 2006. № 1. С. 5).

Многія навукоўцы канстатуюць факт разбуральнага ўплыву на свядомасць і паводзіны аўдыторыі тэкстаў, якія транслююцца праз СМІ і ўтрымліваюць агрэсію, дэструктыўнасць, катастрафізм. Разам з тым *увага засяроджваецца на ідэі «канструктыўнай журналістыкі», якая можа стаць фактам публіцыстычнай творчасці і канцэптам новай парадыгмы медыяэтыкі*.

Сродкі масавай інфармацыі, якія лічацца «якаснымі», не толькі забяспечваюць грамадства актуальнай інфармацыяй, але ўважліва і карпатліва даследуюць аксіялагічную праблематыку (*аксіялогія*: ад грэч. *axia* — каштоўнасць і *logos* — вучэнне, слова), аналізуюць «болевыя кропкі» эпохі і спрабуюць акрэсліць «момант ісціны». Рэдакцыі беларускіх СМІ працягваюць шукаць новыя разнастайныя, найбольш эфектыўныя прыёмы і метады масавай работы, механізмы ўплыву журналістыкі на фарміраванне і развіццё аксіялагічных прыярытэтаў чытацкай аўдыторыі: выязныя прыёмныя рэдакцый, «прамыя лініі», прэс-туры ў «глыбінку», на прамысловыя і сельскагаспадарчыя прадпрыемствы, апытанні і анкетаванні па надзённых тэмах сацыяльна-эканамічнага і духоўнага жыцця грамадства.

Неардынарны публіцыстычна-пошукавы праект «Нашчадкі вогненых вёсак» ажыццяўляла рэдакцыя газеты «Звязда» на працягу чатырох гадоў пачынаючы са студзеня 2006 года. Гэта патрыятычная ініцыятыва не была выпадковай: усё больш настойліва праўляюцца тэндэнцыйныя памкненні, у тым ліку ў сродках масавай інфармацыі, перапісаць гісторыю

Вялікай Айчыннай вайны, «гераізаваць» нацысцкіх памагатых. Газета нагадала: на тэрыторыі Беларусі нямецка-фашысцкія захопнікі вялі вайну на знішчэнне. Згодна з удакладненымі звесткамі, не кожнага чацвёртага — амаль кожнага трэцяга жыхара страціла Беларусь у гады вайны. Жудасная статыстыка: акупанты знішчылі больш як 9200 беларускіх вёсак, з іх 5295 спалілі разам з усім ці часткай насельніцтва; 628 вёсак падзялілі лёс Хатыні.

Каб паставіць заслону хлусні, якая ўпарта захутваецца ў адзенне праўдападобнасці, «Звязда» папрасіла адгукнуцца ўсіх, каму пашчасціла выжыць у вогненным пекле родных вёсак. У 1975 г. выйшла кніга «Я з вогненнай вёскі...» Алеся Адамовіча, Янкі Брыля і Уладзіміра Калесніка — дакументальная хроніка, кніга-памяць, жывы голас людзей тых вёсак, якія былі спалены разам з жыхарамі, а яны цудам выжылі. У пачатку XXI ст. засталіся самыя апошнія сведкі — у вайну яны былі дзецьмі або падлеткамі; у сітуацыі, калі бессаромна перастаўляюцца акцэнтны і «пераліцоўваюцца» гістарычныя факты, «звяздоўцы» палічылі надзвычай важным пачуць іх галасы. І ў рэдакцыю пайшлі пісьмы ад відавочцаў ваенных трагедый, шмат было тэлефанаванняў. Чытачы з цікаўнасцю сачылі за публікацыямі газеты: распачатая акцыя закрунула за жывое, выклікала надзвычай шырокі водгук-розгалас. Гэта была *беспрэцэдэнтная «зваротная сувязь»*¹! Праз многія дзесяцігоддзі пасля вайны людзі сведчылі: мэтанакіраваная нацысцкая палітыка генацыду ў адносінах да насельніцтва Беларусі стала велізарнай нацыянальнай трагедыяй. Тактыка «выпаленай зямлі», «пашырэння жыццёвай прасторы» — нацысцкі генеральны план «Ост» у дзеянні. Згодна з ім, 75 % насельніцтва падлягала «высяленню» з займаемай тэрыторыі (фізічнаму знішчэнню), 25 % — «анямечванню» (ператварэнню ў рабоў).

Такім чынам, публіцыстычнае даследаванне рэчаіснасці адбываецца пры актыўным удзеле чытацкай аўдыторыі. Гэта дазваляе дасягнуць не проста «праўды факта», а гранічнай дакладнасці і аб'ектыўнасці інфармацыі.

Сучасная медыяпрактыка дае падставы сцвярджаць, што журналістыка ўяўляе сабой спецыфічны сацыякультурны феномен: будучы іманентна ўключанай у сістэму грамадскіх каштоўнасцей, яна разам з тым выступае як сур'ёзны інструмент уплыву на фарміраванне і развіццё ўсёй іх сукупнасці, а таксама маральна-этычных арыентацый дзяржавы. Пры гэтым варта падкрэсліць: у працэсе адлюстравання і творчай інтэрпрэтацыі рэчаіснасці надзвычай важную (а магчыма, і вызначальную) ролю адыгрываюць *каштоўнасця ўстаноўкі самога журналіста*, якія істотна

¹ Больш падрабязна гл.: *Падаляк Т. У.* Нашчадкі вогненнага вёсак: дакументальныя нарысы, эсэ, успаміны. Мінск: Літ. і Маст., 2009.

ўплываюць на пастаноўку задач прафесійнай дзейнасці, а значыць, на характар і формы яе ажыццяўлення.

Нельга не ўлічваць таксама, што прафесійны, духоўна-асобасны статус журналіста з непазбежнасцю прадугледжвае пастаяннае вырашэнне антыномій маральнага выбару (паміж пошукам праўды і «праўдаашуканствам», кампетэнтнасцю і папулізмам, аб'ектыўнасцю і асабістай выгадай), скіраванага на асэнсаванне сацыяльнай адказнасці за напісанае/здзейсненае. Своеасаблівым маяком, пуцяводнай зоркай пры гэтым якраз і з'яўляецца медыяэтыка.

ПРАФЕСІЙНА-ЭТЫЧНЫЯ КААРДЫНАТЫ ТВОРЧАЙ ДЗЕЙНАСЦІ

Медыяаўдыторыі неабходна дакладная, надзейная інфармацыя, якая дапамагала б разабрацца ў тым, што адбываецца навокал. Рэчаіснасць у СМІ адлюстроўваецца апасродкавана — праз прызму светапоглядных арыентацый, маральных пачуццяў і ўяўленняў журналіста. Такім чынам, *якасць адлюстравання ў значнай ступені абумоўлена «якасцю асобы» самога журналіста*. Даследчык Д. С. Аўраамаў справядліва сцвярджае, што «аб прафесійнай прыдатнасці чалавека да журналістыкі нельга меркаваць без уліку яго маральных якасцей, якія для гэтага віду працы маюць не меншае значэнне, чым кваліфікацыя. Прафесійнае тут практычна заўсёды выступае як маральнае, і наадварот»¹. З імклівым развіццём інфармацыйна-камунікатыўных тэхналогій роля асобасных характарыстык журналіста ўсё больш узрастае.

Заканадаўства аб сродках масавай інфармацыі вызначае межы, у якіх функцыянуе прэса. Аднак ніводны закон не можа падрабязна рэгламентаваць усе нюансы дзейнасці медыя ў поўным аб'ёме. Гэта кампенсуецца маральна-этычнымі рэгулятарамі, медыяэтыкай.

Этыка любой прафесіі развіваецца на аснове агульнай этыкі, тэорыі канкрэтнага віду дзейнасці і назапашанага вопыту прафесіі.

Парасткі першых этычных канцэпцый з'явіліся ў старажытнай філасофіі Індыі, Кітая, Грэцыі. Этычныя меркаванні старажытных мысліцеляў былі вынікам іх агульных поглядаў на свет, датычыліся адносінаў паміж людзьмі, ацэньвалі індывідуальныя чалавечыя якасці. Асабліва ўвага надавалася асэнсаванню такіх спецыфічных маральных уяўленняў,

¹Авраамов Д. С. Профессиональная этика журналиста. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1999. С. 4.

як добро і зло, сумленнасць, справядлівасць, шчасце. Гэта было абумоўлена непасрэдна практычнымі мэтамі: дапамагчы людзям абраць найлепшы лад жыцця.

Паняцце «этыка» этымалагічна ўзыходзіць да старажытнагрэчаскага слова *ethos*, якое першапачаткова (яшчэ ў «Ілідзе» Гамера) азначала месцазнаходжанне, сумеснае жыллё, а з цягам часу набыло новыя значэнні: звычай, тэмперамент, характар. Даследчыкі адзначаюць, што гісторыя слова «этас» зафіксавала важнае назіранне: звычאי і характары людзей нараджаюцца ў працэсе супольнага жыцця.

Узнікненне этыкі як тэрміна і асобнай сістэматызаванай дысцыпліны звязваюць з імем старажытнагрэчаскага філосафа *Арыстоцеля* (384—322 гг. да н. э.). Адштурхнуўшыся ад значэння этасу як характару (тэмпераменту), ён утварыў прыметнік *ethicos* (этычны), які абазначыў асобную групу індывідуальных чалавечых якасцей — дабрадзейнасцей. Для абазначэння навукі, што вывучае этычную дабрадзейнасць, Арыстоцель стварыў новы назоўнік — *ethica* (этыка), які сустракаецца ў назвах некалькіх яго прац («Нікамахава этика», «Эўдэмава этика», «Вялікая этика»). Арыстоцель гаварыў аб этыцы ў розных сэнсах: як аб этычнай тэорыі, этычных кнігах, этычнай практыцы. Ён удакладняў, што мэта этыкі — не пазнанне само па сабе, а ўчынкi; этыку вывучаюць не дзеля таго, каб ведаць, што такое дабрадзейнасць, а каб быць дабрадзейным. Адметна, што мысліцель змяшчаў этыку паміж вучэннем аб душы (псіхалогіяй) і вучэннем аб дзяржаве (палітыкай): паколькі этыка асэнсоўвае найвышэйшую мэту чалавечай дзейнасці, яна задае аснову і для палітыкі, і для эканомікі.

Гісторыя слова «этыка» паўтарылася і на рымскай глебе. Прыблізным лацінскім аналагам слова *ethos* з’яўляецца слова *mos*, якое перакладаецца як нораў, звычай, характар, паводзіны, унутраная прырода, прадпісанне. Старажытнарымскі аратар, пісьменнік і філосаф *Марк Тулій Цыцэрон* (106—43 гг. да н. э.), спасылаючыся на Арыстоцеля, утварыў прыметнік *moralis* (тое, што адносіцца да характару, звычайу), а ад яго ўзнік назоўнік *moralitas* (мараль), які і з’яўляецца лацінскім эквівалентам старажытнагрэчаскага тэрміна «этыка». (Дарэчы, у рускай мове аналагам гэтых паняццяў з’яўляецца слова *нравственность*: першааснова маральнай тэрміналогіі слова «нрав» таксама азначае характар, волю.)

Такім чынам, па этымалагічным змесце старажытнагрэчаскае слова «этыка» і лацінскае «мараль» супадаюць. Аднак, нягледзячы на першапачатковую сэнсавую агульнасць, на працягу доўгага гістарычнага развіцця ў паняццях маралі і этыкі адбыліся істотныя размежаванні.

Згодна з сучаснай інтэрпрэтацыяй, *этыка* — філасофская навука, аб’ектам вывучэння якой з’яўляецца мараль як форма грамадскай

свядомасці, як адзін з найважнейшых бакоў жыццядзейнасці чалавека, спецыфічная з’ява грамадскага жыцця¹. Этыка ўдакладняе месца маралі ў сістэме грамадскіх адносін, аналізуе яе прыроду і ўнутраную структуру, вывучае яе паходжанне і гістарычнае развіццё, тэарэтычна абгрунтоўвае тую ці іншую маральную сістэму.

Мараль як каштоўнасная форма быцця значна ўплывае на станаўленне асобы, развіццё грамадства і ўвогуле на гісторыю цывілізацыі. Існуе мноства вызначэнняў маралі — самых розных, часам зусім супрацьлеглых. У працэсе гістарычнага развіцця мараль трактавалася як вопыт жыццёвай мудрасці і школа выхавання чалавека; як выкананне боскіх заветаў, якія забяспечваюць бессмяротнасць асобы; як найвышэйшая асалода, хуткі шлях да шчасця; як выкананне абавязку, інструмент захавання парадку ў грамадстве; як служэнне ідэалу і зацвярджэнне справядлівага жыццёўладкавання; як асабістае самавыражэнне, уменне заўсёды «быць самім сабой» — і як умоўнасць, што абмяжоўвае асабістую ініцыятыву і волю... Мараль вызначаюць і як спосаб духоўна-практычнага засваення чалавекам навакольнага свету, які адбываецца ў логіка-рэфлексійнай, эмацыянальнай і падсвядомай формах; як форму асэнсавання грамадска неабходнага тыпу паводзін, якія рэалізуюцца людзьмі з апорай на асабістыя перакананні і грамадскую думку.

Такім чынам, *мараль* — адзін з асноўных спосабаў нарматыўнай рэгуляцыі дзеянняў чалавека ў грамадстве, форма грамадскай свядомасці і від грамадскіх адносін².

Мараль не лакалізуецца ў нейкай адной сферы чалавечай дзейнасці; ёй уласціва ўсёпранікальная здольнасць рэгуляваць адносіны ва ўсіх сферах грамадскага жыцця (працоўнай, бытавой, сямейнай, прыватнай). Прынцыпы маралі маюць сацыяльна-ўсеагульнае значэнне і з’яўляюцца своеасаблівым каштоўнасным базісам грамадства, фундаментам культуры міжчалавечых узаемаадносін.

Патрабаванні маралі — гэта адлюстраванне жыццёва-практычнага і гістарычнага вопыту ў калектыўных і індывідуальных уяўленнях. Захаванне прынцыпаў маралі носіць добраахвотны характар. У адрозненне ад права нормы маралі не замацаваны ў юрыдычных актах, абавязковых для выканання; яны падтрымліваюцца сілай грамадскай думкі, агульнапрынятым парадкам. Нормы маралі могуць атрымліваць ідэйнае выражэнне ў агульных фіксаваных уяўленнях (запаведзях, прынцыпах, кодэксах) аб тым, як належыць дзейнічаць у той ці іншай сітуацыі.

¹Философский энциклопедический словарь / редкол.: С. С. Аверинцев [и др.]. 2-е изд. М. : Сов. энцикл., 1989. С. 776.

²Тамсама. С. 378.

Мараль адлюстроўвае сістэму поглядаў на сацыяльнае жыццё, якія ўтрымліваюць тое ці іншае разуменне сутнасці чалавека і яго існавання. Пануючыя ў канкрэтны час звычаі і норавы могуць быць ацэнены маралю з пункту гледжання яе агульных прынцыпаў, ідэалаў, крытэрыяў добра і зла, таму належнае і фактычна прынятае ў маралі супадае не заўсёды і не цалкам. Адзін і той жа ўчынак, напрыклад, можа аказацца маральным, амаральным ці пазамаральным — усё залежыць ад таго, наколькі ён выражае адносіны чалавека да існуючай у грамадстве сістэмы каштоўнасцей. У якасці ілюстрацыі даследчыкі этыкі прыводзяць наступны прыклад: скачок у ваду купальшчыка ні маральны, ні амаральны — гэта пазамаральнае дзеянне. Але такі ж скачок дзеля выратавання тапельца — ужо маральны ўчынак, бо выражае адносіны чалавека да каштоўнасці жыцця іншага, увасабляе яго маральна-валявыя якасці: самаадданасць, мужнасць, спагадлівасць¹. А мы дададзім: скачок у ваду з мэтай самагубства можна лічыць учынкам амаральным, бо ён увогуле перакрэслівае каштоўнасць чалавечага жыцця.

У розныя гістарычныя эпохі па-рознаму з пункту гледжання маралі ацэньваліся, напрыклад, канібалізм, «паляванне на ведзьмаў», умярцаванне старых: у пэўныя часы гэтыя і некаторыя іншыя падобныя з’явы разглядаліся як дабрадзейнасць, хоць з пазіцыяй разважнага сэнсу гэта, безумоўна, зло.

На маральную свядомасць людзей непазбежна ўплывае спецыфіка іх працоўнай дзейнасці, падчас якой паўстае мноства пытанняў, якія не адлюстроўваюцца ў агульнай этыцы. Прафесійная мараль узнікла ў працэсе грамадскага падзелу працы, што дало пачатак адасабленню сацыяльных груп. Паступова паўстала неабходнасць у рэгуляванні адносін людзей у гэтых групах: у кожнай з іх узнікалі этычна спрэчныя сітуацыі, маральныя супярэчнасці. Паступова вылучаліся найбольш тыповыя праблемы і выпрацоўваліся спосабы іх вырашэння.

Даследчыкі адзначаюць: асаблівыя маральныя нормы складваюцца перш за ўсё ў прадстаўнікоў тых прафесій, якія звязаны са здароўем, лёсам, духоўным светам чалавека. Журналістыка, педагогіка, медыцына, права — аб’ектам гэтых і шэрагу іншых відаў спецыялізаванай дзейнасці з’яўляецца непасрэдна чалавек, таму ў гэтых прафесіях «маральны выбар становіцца для спецыяліста пастаянным спадарожнікам, а галоўныя тэхналагічныя аперацыі набываюць характар учынку»². Спецыфічныя ма-

¹Марксистская этика : учеб. пособие для вузов / А. И. Титаренко [и др.]; под общ. ред. А. И. Титаренко. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Политиздат, 1980. С. 97.

²Авраамов Д. С. Профессиональная этика журналиста. С. 20.

ральныя нормы складваюцца і ў тых відах дзейнасці, якія звязаны з выкананнем спецыфічных грамадскіх функцый: у вайскавой і міліцэйскай службах, у спорце, у сферы дзейнасці грамадска-палітычных арганізацый і г. д. Тым не менш розныя прафесійныя групы адрозніваюцца іерархіяй маральных каштоўнасцей: у залежнасці ад прафесіі адны і тыя ж нормы могуць адыгрываць розную ролю. Напрыклад, для салдата аснова ваеннага кодэкса маралі — безумоўнае падпарадкаванне камандзіру (невывадкова папулярны жартаўлівы афарызм: «Пункт 1: камандир всегда прав; пункт 2: если командир не прав, смотри пункт 1»). Але наколькі дзейсны прынцып безумоўнага падпарадкавання кіраўніку для вучонага, для якога сумненне з’яўляецца адным з рухавікоў навуковага пазнання і сярод прыярытэтных — філасофскі закон «адмаўленне адмаўлення»? Як неабходны кампанент працоўнага працэсу прафесійная мараль «становіцца вырашальнай умовай рэалізацыі гуманістычнага прызначэння прафесійнай дзейнасці»¹.

Невыпадкова прафесійную мараль навукоўцы разглядаюць як ацэначна-імператывыны спосаб засваення метадаў і зместу прафесійнай дзейнасці, рэгулятар паводзін журналіста ў працэсе выканання медыязадач і фактар фарміравання пэўных мадэляў прафесійна-этычных праграм. Разам з тым прафесійную мараль можна разглядаць і як індывідуальную святломасць журналіста: ад яго светапогляду і перакананняў залежаць творчая скіраванасць і творчая патрабавальнасць.

Прафесійная этыка — навука, якая вывучае прафесійную спецыфіку маралі.

Тэрмін *прафесійная этыка журналіста* (або *медыяэтыка*) ужываецца ў розных значэннях: 1) навука аб прафесійных асаблівасцях маралі журналіста, маральных аспектах яго працы; 2) звод нормаў і правілаў прафесійнай маралі, сінонім журналісцкіх кодэксаў.

Прафесійная этыка, як і кожная навука, аперыруе паняццямі, што адлюстроўваюць найбольш істотныя асаблівасці прафесійнай дзейнасці, — **катэгорыямі** (ад грэч. *kategoria* — выказванне, прыкмета). Асноўнымі катэгорыямі медыяэтыкі з’яўляюцца:

- прафесійны абавязак;
- прафесійная адказнасць;
- прафесійная сумленнасць;
- прафесійныя гонар і годнасць.

Медыяэтыка рэгулюе паводзіны журналіста ў адпаведнасці з патрабаваннямі маралі ў працэсе яго прафесійнай дзейнасці. Свае рэгулятыўныя

¹ *Авраамов Д. С.* Профессиональная этика журналиста. С. 20.

магчымасці яна ажыццяўляе праз **сістэму нормаў** (ад лац. *norma* — галоўны пачатак, правіла, узор). Паводле меркавання Д. Аўраамава, норма вызначае «тыповыя варыянты паводзін і дзейнічае як своеасаблівы фільтр, які не прапускае ўчынкі, што не санкцыянуюцца грамадствам»¹. Падмуркам нормаў з’яўляюцца распаўсюджаны ў грамадстве ўяўленні аб задачах прэсы, прафесійных абавязках журналістаў і іх сацыяльнай адказнасці.

Нормы прафесійнай маралі журналіста фарміраваліся разам з развіццём прафесіі, у працэсе назапашвання вопыту:

- нормы-ўзоры;
- нормы-арыенціры;
- нормы-абмежаванні;
- нормы-забароны.

Сацыяльная практыка нараджае новыя ідэалы, а яны ў сваю чаргу ўплываюць на нарматыўныя ўстаноўкі грамадства і прафесійныя нормы журналістыкі. Такім чынам, норма як прадпісанне або забарона абавязкова абаяраецца на пэўную сістэму каштоўнасцей, якія выражаюць ідэалы людзей, мэтавызначальныя бакі сацыяльнай дзейнасці. Нормы ўказваюць на спосабы дасягнення і зацвярджэння гэтых каштоўнасцей. «Фарміраванне прафесійна-маральнай нормы пачынаецца з прыватнай вытворчай сітуацыі і ідзе ад канкрэтнага да абстрактнага. Паступова тэхналагічныя аперацыі набываюць усё больш агульны сэнс, што выходзіць за межы гэтай асобнай сітуацыі, а разам з ім і маральны змест, таму што дзеянні журналіста адначасова выражаюць яго адносіны да грамадства і да людзей, з якімі ён уступае ў кантакт у сваёй працоўнай сферы», — падкрэслівае Д. Аўраамаў².

Для журналіста медыяэтыка — не толькі арыенцір, але і рэгулятар паводзін: спосаб уздзеяння на працэс збору і апрацоўкі інфармацыі, кантактаў з яе крыніцамі, патэнцыяльнымі героямі, аўдыторыяй, калегамі і г. д. У працэсе развіцця журналістыкі выпрацаваліся, напрыклад, наступныя *нормы-забароны*:

- не паведамляць неправераную інфармацыю;
- не скажаць факты;
- не фальсіфікаваць інфармацыю;
- не плаціць за інфармацыю;
- не браць падарункаў;
- не займацца распаўсюджаннем «схаванай» рэкламы;
- захоўваць тайну псеўданіма;
- не дапускаць плагіяту і г. д.

¹Авраамов Д. С. Профессиональная этика журналиста. С. 38.

²Тамсама. С. 40.

Акрамя *рэгулятыўнай функцыі* медыяэтыкі (ад лац. *functio* – выкананне, здзяйсненне, знешняя праява ўласцівасцей якога-небудзь аб’екта ў канкрэтнай сістэме адносінаў) можна вылучыць *ацэначна-імператыўную, выхаваўча-гуманістычную і прагнастычную*. Прынамсі, выдзяленне і канкрэтызацыя пэўных функцый – працэс досыць умоўны, паколькі ў рэальнасці ўсе гэтыя функцыі цесна пераплецены: медыяэтыка адначасова рэгулюе, ацэньвае, выхоўвае і арыентуе.

Выхаваўча-гуманістычная функцыя прадугледжвае далучэнне журналіста да маральных каштоўнасцей грамадства і прафесійнай садружнасці: у канкрэтных праблемных (канфліктных) сітуацыях этычныя веды дапамагаюць сфарміраваць мадэль маральных паводзін. Прагнастычная функцыя абумоўлена імклівым развіццём журналістыкі і інфармацыйна-камунікатыўных тэхналогій, з’яўленнем новых этычных дылем і дыскусійных пытанняў, што патрабуюць уважанай маральнай рэфлексіі паводле абнаўлення прафесійных устаноў, удасканалення нормаў журналісцкай практыкі.

Маральная матывацыя – найважнейшы складнік дзейнасці СМІ. Ацэначна-імператыўная функцыя медыяэтыкі (агульназначнае маральнае прадпісанне; ад лац. *imperativus* – патрабаваць) прадугледжвае ацэнку працэсу адлюстравання рэчаіснасці. Звернем увагу на тое, што маральная ацэнка не рэгулюе непасрэдна паводзіны і ўчынкi прафесіянала, але тым не менш дапамагае больш поўна іх асэнсаваць.

Параўнальна нядаўна з’явіўся тэрмін *медыякрытыка*, які з цягам часу становіцца ўсё больш ужывальным і папулярным. Даследчык А. П. Карочанскі адзначае, што, па-першае, гэты тэрмін «адносіцца да навуковага аналізу дзейнасці масмедыя ў даследчых працах. У дадзеным выпадку гаворка ідзе пра навуковую крытыку, якая складае неад’емны кампанент навукі аб масавых камунікацыях і журналістыцы (разам з тэорыяй, гісторыяй) і накіравана на аператыўнае пазнанне і ацэнку бягучай медыйнай практыкі на аснове прымянення навуковых метадаў. Тэрмін выкарыстоўваецца ў дачыненні да сферы журналісцкай творчасці, звязанай з крытыка-ацэначным пазнаннем медыйнага зместу і актуальных праблем сацыяльнага функцыянавання масмедыя – гэта значыць, да журналісцкай крытыкі сродкаў масавай інфармацыі»¹. Даследчык падкрэслівае, што медыякрытыка з’яўляецца галіной сучаснай журналістыкі, якая ажыццяўляе крытычнае пазнанне і ацэнку сацыяльна значных, актуальных аспектаў інфармацыйнай вытворчасці ў сродках

¹ Карочанскі А. П. Медиаобразование и медиакритика. Критические аспекты медиаобразования. URL: <http://www.pandia.ru/text/79/055/21101.php> (дата обращения: 19.10.2014).

масавай інфармацыі і вырабляемага імі кантэнт. Ацэньваючы медыя-тэксты, журналісцкая крытыка СМІ аказвае ўплыў на ўспрыманне медыйнага зместу яго спажыўцамі: «Уздзейнічаючы на грамадскую думку і праз яе — на медыйную практыку, журналісцкая крытыка СМІ спрыяе ўнясенню сацыяльна неабходных карэктываў у дзейнасць друкаванай і электроннай прэсы»¹.

У Беларусі медыякрытыка пакуль што не атрымала шырокага распаўсюджання. Яна знаходзіцца ў працэсе фарміравання і станаўлення, хоць першыя крокі былі зроблены яшчэ ў маі 2006 г., калі выйшаў першы нумар беларускага грамадска-палітычнага і навукова-папулярнага часопіса «Журналіст». Да гэтага часу ў краіне не было спецыялізаванага выдання для работнікаў сродкаў масавай інфармацыі. У журналісцкім асяроддзі па даўняй традыцыі папулярнасцю карысталіся расійскі штомесячны часопіс «Журналіст», які выдаецца са студзеня 1914 г. (пасля рэвалюцыі неаднаразова змяняў назву, выходзіў у тым ліку як «Красный журналист», «Советская печать»), і расійскі часопіс «Журналистика и медиарынок», што выдаецца з мая 2003 г. Аднак гэтыя (безумоўна, цікавыя і карысныя) выданні не заўсёды карэліраваліся з вопытам беларускіх СМІ, паколькі былі непасрэдна скіраваныя на расійскія медыярэаліі, давалі экспертныя ацэнкі асноўных тэндэнцый функцыянавання расійскіх друкаваных і электронных СМІ, знаёмілі з паспяховымі гульцамі тамтэйшага медыярынку. У той жа час медыясфера Рэспублікі Беларусь дынамічна развівалася, мела сваю спецыфіку, адметныя прававыя, прафесійна-творчыя патрабаванні, матэрыяльна-эканамічныя падмуркі.

Заснавальнікі беларускага «Журналіста» — Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь і грамадскае аб'яднанне «Беларускі саюз журналістаў». Часопіс выходзіць штоквартальна і закранае самыя розныя аспекты нацыянальнай медыяпрасторы; гэта выданне для прафесіяналаў і маладых аўтараў, адкрытая пляцоўка для вострых дыскусій і цікавых сустрэч. У традыцыйнай рубрыцы «Вялікая размова» адбываюцца прафесійныя дыскусіі, а таксама палеміка па актуальных пытаннях развіцця медыясферы. На старонках выдання абмяркоўваліся такія праблемныя тэмы, як прафесіяналізм у журналістыцы, асабліва сці развіцця нацыянальнай інфармацыйнай прасторы, падрыхтоўка журналісцкіх кадраў, магчымасці і перспектывы лічбавага тэлебачання, пытанні заканاداўства, канкурэнцыі, маральна-этычнай матывацыі ў інтэрнэт-СМІ, тэндэнцыі развіцця бясплатных газет і многія іншыя. У рубрыках «Актуальна» і «Палітычны зрээ» публікуюцца гутаркі з прадстаўнікамі дзяржаўных структур па надзённых пытаннях

¹ *Короченский А. П.* Указ. соч.

жыццядзейнасці грамадства; рубрыка «Праекты» — своеасаблівая хроніка значных падзей і мерапрыемстваў у інфармацыйнай галіне (Беларускі міжнародны медыяфорум, Дзень беларускага пісьменства, выстава «СМІ ў Беларусі», фестывалі і конкурсы, у тым ліку «Залатая Ліцера», «Тэлевяршыня», «Залатое пярэ»).

У рубрыцы «Асобы» часопіс знаёміць з прызнанымі майстрамі прафесіі. Героямі публікацый былі Павел Якубовіч, Дзмітрый Жук, Рыгор Кісель, Юрый Казіятка, Генадзь Давыдзька, Уладзімір Андрыевіч, Сяргей Міховіч, Аляксандр Карлюкевіч, Уладзімір Шпарло, Марыя Ляшук, Антон Васюкевіч, Ніна Тулінава і інш. На старонках «Журналіста» публікаваліся і прэс-партрэты работнікаў СМІ, якія ўнеслі важкі ўклад у перамогу над фашысцкай Германіяй: Аляксандра Дзітлава, Янкі Казлова, Івана Муравейкі. У цэнтры ўвагі выдання былі і ветэраны журналістыкі: багатым прафесійным і жыццёвым вопытам дзяліліся з чытачамі Марыя Карпенка, Іосіф Карпыза, Пётр Суцько, Аляксандр Хазянін. У аб'ектыве рубрыкі «Фотапогляд» — унікальныя творчыя прэзентацыі мэтраў айчынай фотажурналістыкі і іх маладых калег. Сваё неардынарнае бачанне сучаснасці прадставілі Сяргей Плыткевіч, Юрый Іваноў, Анатоль Кляшчук, Яўген Пясецкі, Аляксандр Шаблюк, Сяргей Халадзілін, Васіль Зянько, Павел Прахарэнка і інш. У рубрыцы «Кафедра» публікуюцца развагі аб шляхах і магчымасцях умацавання ўзаемадзеяння тэорыі журналістыкі са штодзённай рэдакцыйнай практыкай. Сярод аўтараў рубрыкі — аўтарытэтныя выкладчыкі Інстытута журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Нязменную прафесійную цікавасць выклікаюць таксама рубрыкі «Сацыялогія СМІ», «Практыкум», «Лабараторыя СМІ», «Рэгіёны», «Пункт гледжання». У рубрыцы «Замежны вопыт» аналізуюцца журналісцкая практыка і спецыфіка творчай майстэрні калег з іншых краін.

Факт з'яўлення прафесійнага выдання, якое асвятляе і аналізуе асноўныя напрамкі дзейнасці друкаваных і электронных сродкаў масавай інфармацыі, — адметная з'ява для беларускай медыяпрасторы.

Важнае значэнне для этычнай журналістыкі мае *маральная самаацэнка медыяспецыяліста*. Яна найбольш прасякнута суб'ектыўнасцю, паколькі надзвычай складана глядзець на самога сябе непрадузята. Самаацэнка можа быць завышанай, калі чалавек ставіць перад сабой аблегчаныя мэты і заніжаныя патрабаванні. Адсюль бяруць вытокі ганарыстасць, самаўзвышэнне, славалюбства, фанабэрыстасць, самахвальства. Завышаныя амбіцыі і неадэкватнае ўспрыманне рэальнасці нярэдка вядуць да канфліктаў у калектыве і крушэння асобы. Але самаацэнка можа быць і заніжанай, калі чалавек не адчувае ў сабе сіл для захавання высокай шкалы маральных патрабаванняў і загадзя лічыць сябе няўдачнікам. У сувязі з гэтым важна карэктываць самаацэнку, умець улічваць меркаванні іншых

пра свае маральныя якасці і ўвогуле развіваць навыкі самааналізу, самакантролю, самакрытычнасці.

Неадэкватная маральная ацэнка падзей і фактаў, якая таксама сустракаецца ў СМІ, падрывае аўтарытэт маралі. Найбольш крайняя форма наўмыснага скажэння маральнай ацэнкі – маральная дыскрэдытацыя чалавека ў СМІ. Часцей за ўсё яна праяўляецца ў адносінах да палітычных апанентаў, канкурэнтаў у бізнес-структурах, пры распальванні міжнацыянальнай варожасці. Дасягаецца гэта шляхам дэзынфармацыі, дыфамацыі, «вайны кампраматаў».

Дэзынфармацыя – свядома пададзеная хлуслівая інфармацыя. Дэзынфармацыяй называюць таксама працэс маніпулявання інфармацыяй: увядзенне ў зман насельніцтва шляхам прадастаўлення няпоўнай інфармацыі або скажэння яе кантэксту.

Дыфамацыя – распаўсюджванне ў СМІ звестак паклёпніцкага характару. Гэта паняцце мае лацінскія карані (*diffamatio* ад лац. *fama* – рэпутацыя; параўн. англ. *defame* – ганьбаваць). Пад тэрмінам «дыфамацыя» таксама разумеюць распаўсюджванне ганебных звестак аб дзеяннях, якія адбываліся ў сапраўднасці і якія асоба не можа абвергнуць: публічныя заявы, запісаныя на носьбіты інфармацыі; дакументальныя пацвярджэнні здзейсненага правапарушэння або парушэнняў агульнапрынятых у грамадстве маральных нормаў. Пры распаўсюджванні такіх звестак уступае ў сілу прававая ацэнка: устанаўленне іх адпаведнасці фактычнаму становішчу спраў.

Журналіст павінен грунтоўна правяраць факты і шукаць карэктную форму іх падачы: найвышэйшая каштоўнасць у журналістыцы – гарантаванасць непрадзятасці, дакладнасці і свечасовасці перадаваемай інфармацыі.

МАРАЛЬНАЕ РЭГУЛЯВАННЕ Ў ЖУРНАЛІСТЫЦЫ

Прафесійна-маральны аспект функцыянавання сродкаў масавай інфармацыі быў актуальным на працягу ўсёй гісторыі журналістыкі. У цяперашні час пытанні медыяэтыкі набылі акцэнтаваную накіраванасць: яны аналізуюцца, абмяркоўваюцца і «праэпаруюцца» ў кантэксце ўсеагульных маральных каштоўнасцей і ідэалаў.

Месца журналістыкі ў соцыуме канкрэтна вызначылася ў пачатку XVII ст., калі інфармацыйная прадукцыя паступова выходзіла на ўсё большую аўдыторыю, набывала строгую перыядычнасць, становілася ўплывовай, грамадска значнай. Гэта было звязана з ростам міжнароднага

гандлю, развіццём навукі і культуры, вынаходніцтвам друкарскага станка, наладжаннем вырабу паперы з таннай сыравіны, арганізацыяй паштовай сувязі, пашырэннем пісьменства сярод насельніцтва. Першыя друкаваныя газеты, якія адпавядалі сваім сутнасным прыкметам і характарыстыкам (перыядычнасць, масавасць, рэгулярнасць перадачы інфармацыі), з’явіліся ў Германіі ў 1607–1609 гг. у буйных друкарскіх гарадах Страсбургу і Аўгсбургу. Адначасова распачыналася і прафесійна-маральная рэфлексія паводле сутнасці і якасці інфармацыйнага прадукту.

Варта сказаць і пра тое, што часам журналістыку з эмацыянальным налётам негатывізму і намёкам на прадажнасць, прыстасаванства называюць «другой найстаражытнай прафесіяй». Аднак жа і сапраўды, прыкметы таго, што чалавек мае патрэбу ў інфармацыі, якая аператыўна арыентавала б яго ў наваколлі, з’явіліся разам з узнікненнем грамадства. Напачатку развіваліся вусныя формы распаўсюджвання інфармацыі праз ганцоў, кур’ераў, прамоўцаў. Само слова *кур’ер* (ад лац. *curro* – бягу) бярэ вытокі ў рымскай міфалогіі; яно ўтварылася ад імя бога Меркурыя, які адказваў за гандаль, падарожжы і паведамленне навінаў (невыпадкова яго малявалі звычайна ў крылатых сандалях і дарожным капелюшы). Магутны ўплыў на фарміраванне думак і меркаванняў людзей мелі прамоўцы. Іх мэтай было не толькі інфармаваць пра актуальныя падзеі, надзённыя праблемы, але і ўздзейнічаць на масавую аўдыторыю, пераконваць у правільнасці той ці іншай пазіцыі. Адметна, што ўжо ў Старажытнай Грэцыі красамоўства ператварылася ў асобны від дзейнасці, нават стала прадметам спецыяльнага навучання ў рытарскіх школах (ад грэч. *рыторыка* – тэорыя красамоўства). Пра распаўсюджванне інфармацыі ў мінуўшчыне («пражурналісцкія з’явы») нагадваюць таксама паняцці *форум* (плошча ў Рыме), *трыбуна* (выбарная пасада, а пазней месца для прамоваў), *веча* (сход у славян). Невыпадкова гэтыя словы сустракаюцца ў назвах многіх беларускіх і замежных газет.

Паступова інфармацыя пачала пашырацца і ў пісьмовым выглядзе. Паведамленні фіксаваліся на каменных стэлах, на пакрытых гіпсам дошках, на папірусных скрутках (вырабляліся са сцяблін аднайменнай воднай расліны сямейства асаковых), на спецыяльна апрацаванай скуры жывёл – пергаменце (ад назвы горада Пергам у Малой Азіі, дзе яго ў II ст. да н. э. упершыню пачалі вырабляць у якасці матэрыялу для пісьма). У Старажытным Рыме паведамленні, разлічаныя на доўгі тэрмін, высякаліся на медных, мармуровых, каменных пласцінах (указы імператараў, пастановы сената). Менш значная інфармацыя распаўсюджвалася з дапамогай таннейшых матэрыялаў. Аб’явы, аператыўныя паведамленні і навіны пісаліся на выбеленых вапнай сценах грамадскіх будынкаў, на драўляных дошчачках. Быў яшчэ адзін спосаб інфармавання насельніцтва, які атрымаў

умоўную назву «рымская газета». Пры Гаі Юліі Цэзары (100—44 гг. да н. э.) з’явіліся своеасаблівыя бюлетэні актуальных паведамленняў, напісаныя на дошках, пакрытых гіпсам; яны распаўсюджваліся ў Рыме і нагадвалі газеты.

Спецыяльна падрыхтаваныя зводкі паведамленняў існавалі ў многіх краінах свету. На ўсходнеславянскіх землях гэта былі рукапісныя лісткі, летапісы, жыцці святых, пасланні і іншыя творы, якія прысвячаліся значным свецкім і духоўным падзеям. Аднак усё гэта — першасныя формы абмену інфармацыяй. Друкаваныя перыядычныя выданні сучаснага тыпу з’явіліся пасля вынаходніцтва друкарскага станка. У сярэдзіне XV ст. немец Іаган Гутэнберг прапанаваў карыстацца наборным шрыфтам замест традыцыйнай дошкі, на якой вырэзваліся літары. У 1450 г. у Майнцы Гутэнберг абсталяваў друкарню і ўжо ў 1455 г. выпусціў два тамы так званай 42-радковай Бібліі на лацінскай мове тыражом 200 экзэмпляраў (дарэчы, першая папяровая фабрыка таксама была заснаваная каля Майнца ў 1320 г.).

З развіццём журналістыкі фарміравалася і прафесійная мараль. У пачатку XVII ст. у Германіі ўзнік выраз *газетная качка* (які нястомна лунае ў журналісцкіх прасторах і да цяперашняга часу): пасля сумніўных, але прыгожых, кідкіх паведамленняў сумленныя газетчыкі ставілі памету NT (па латыні *non testatur* — не праверана). Скарачэнне гучала як «энтэ», што па-нямецку азначае «качка». Вось так бяскрыўдная птушка стала сімвалам бессаромных журналісцкіх фальсіфікацый, недакладнай інфармацыі ў прывабнай «праўдападобнай» абгортцы. Адзначым, што існуе мноства версій адносна ўзнікнення выразу «газетная качка», але згаданая, на наш погляд, найбольш верагодная.

З цягам часу ў журналістыцы ўсё часцей узнікалі *проблемы этычнага характару, канфліктныя сітуацыі* і паступова назапашваўся вопыт іх вырашэння. Прынцыповае значэнне ў гэтым плане належыць рабоце «Меркаванні аб абавязках журналістаў пры выкладанні імі сачыненняў, прызначаных для падтрымання свабоды філасофіі» слыннага расійскага вучонага Міхаіла Васільевіча Ламаносава (1711—1765). Даследчыкі называюць гэты твор пачаткам навуковай распрацоўкі прафесійна-этычных праблем журналістыкі.

Першы буйны міжнародны прафесійна-этычны канфлікт выбухнуў у 1752—1754 гг. У нямецкіх выданнях з’явіліся публікацыі, у якіх рэзка неспрыяльна, у скажоным выглядзе ацэньваліся даследаванні М. Ламаносава, — прычым дыскрэдытаваліся дысертацыі, за якія вучоны атрымаў прафесарскае званне. Яго навуковая рэпутацыя апынулася пад сумневам. Гэта было сапраўднае журналісцкае цкаванне. Вучоны вырашыў адказаць за межным крытыкам. Свае прырэчэнні ў жніўні 1754 г. ён даслаў знакамітаму

матэматыку Леанарду Эйлеру (1707–1783), а той перадаў артыкул сакрата-ру Берлінскай акадэміі навук прафесару Іагану Генрыху Самуэлю Фармею (1711–1797), які выдаваў у Амстэрдаме навукова-крытычны часопіс «Новая нямецкая бібліятэка, або літаратурная гісторыя Германіі, Швейцарыі і паўночных краін». Грунтоўны і досыць аб'ёмны артыкул М. Ламаносава быў надрукаваны ў гэтым часопісе ў 1755 г. на французскай мове; з латыні яго пераклаў сам Фармей. Па жаданні аўтара артыкул быў змешчаны без подпісу. Прыклады, на якія абапіраўся вучоны, былі ўзятыя ім з лейпцыгскага часопіса «Запіскі аб поспехах прыродазнаўчых навук і медыцыны».

М. Ламаносаў не толькі дакладна абгрунтаваў свае навуковыя погляды, але і выклаў правільныя, якімі павінны кіравацца журналісты ў прафесійнай дзейнасці. Ён прапаноўвае журналістам быць асцярожнымі і справядлівымі пры вынясенні ацэнак. Каб прамаўляць шчырыя і справядлівыя меркаванні, варта «не патрабаваць, каб аўтары, пра якіх мы бярэмся разважаць, па-рабску падпарадкоўваліся думкам, якія ўладараць над намі, а ў іншым выпадку не глядзець на іх як на сапраўдных ворагаў, з якімі мы закліканы весці адкрытую вайну»¹. Вучоны выступае за дакладнасць выкладзеных журналістамі думак: «Перш чым ганьбаваць і асуджаць, варта не адзін раз узважыць тое, што скажаш, каб быць у стане, калі спатрэбіцца, абараніць і апраўдаць свае словы»².

На шматлікіх прыкладах нядобра сумленнага і павярхоўнага выкладання ў лейпцыгскім часопісе яго работ Ламаносаў даказвае: «Журналіст не павінен спяшацца з асуджэннем гіпотэз. Яны дазvolеныя ў філасофскіх прадметах і нават уяўляюць сабой адзіны шлях, якім вялікія людзі дайшлі да адкрыцця самых важных ісцін»³. Вучоны катэгарычна выступае супраць плагіяту: «...хай журналіст засвоіць, што для яго няма нічога больш ганебнага, чым красці ў каго-небудзь з сабратаў выказанья апошнімі думкі і меркаванні і прысвойваць іх сабе, як быццам ён выказвае іх ад сябе»⁴. Журналіст «павінен добра засвоіць вучэнне аўтара, прааналізаваць усе яго доказы і супрацьпаставіць ім сапраўдныя прычынны і грунтоўныя развагі, перш чым прысвоіць сабе права асуджаць яго. Простыя сумненні ці адвольна пастаўленыя пытанні не даюць такога права, паколькі няма такога невука, які не мог бы задаць больш пытанняў, чым можа на іх адказаць самы адукаваны чалавек. Асабліва не варта журналісту ўяўляць,

¹Ломоносов М. В. Рассуждение об обязанностях журналистов при изложении ими сочинений, предназначенное для поддержания свободы философии // Полн. собр. соч. : в 11 т. М., 1952. Т. 3. С. 230.

²Тамсама. С. 231.

³Тамсама.

⁴Тамсама.

быццам бы тое, чаго не разумее і не можа патлумачыць ён, з'яўляецца такім жа для аўтара, у якога маглі быць свае падставы скарачаць і апускаць некаторыя падрабязнасці»¹. Пры гэтым журналіст «ніколі не павінен мець надта высокае ўяўленне аб сваёй перавазе, аб сваёй аўтарытэтнасці, аб каштоўнасці сваіх меркаванняў»². Вучоны заклікае журналістаў да грунтоўнасці поглядаў, уважлівасці, добрасумленнасці, справядлівасці.

На думку даследчыка Г. Лазуцінай, вялікі рускі вучоны «стварыў процівагу адносінам да журналістыкі як да прыдатку ўладаў»³. Аднак выкладзеныя Ламаносавым меркаванні наўрад ці выконвалі ролю «процівагі» або своеасаблівага этычнага кодэксу, паколькі ў той момант журналістыка была, безумоўна, уплывовай, але не масавай прафесіяй. Навукоўцы адзначаюць: знакавай з'явай, якая замацавала ператварэнне журналістыкі ва ўстойлівы сацыяльны інстытут, стала «капеечная прэса». Так называлі танныя выданні для шырокіх слаёў насельніцтва, якія з'явіліся ў многіх краінах у першай палове XIX ст.

Працэсу фарміравання, удасканалення і замацавання прафесійна-маральных стандартаў, стварэнню пісаных правілаў паводзін садзейнічаў клопат аб прэстыжы і аўтарытэце прафесіі. *Кодэкс журналісцкай этыкі* пачалі распрацоўвацца на мяжы XIX і XX стст. Якраз у гэты час у Еўропе і Амерыцы ствараюцца магутныя газетныя манополіі. Прэса актыўна, а часам і бессаромна пачынае выкарыстоўвацца для маніпулявання масавай свядомасцю. У гэтай сітуацыі самі журналісты адчулі небяспеку ператварыцца ў звычайныя «вінцікі» газетнага механізму. Як слушна адзначае даследчык Д. Аўраамаў, вострая публічная крытыка ў адрас сродкаў масавай інфармацыі «хавала ў сабе пагрозу ўвядзення строгага дзяржаўнага рэгулявання іх дзейнасці, пагрозу свабодзе друку. Гэта не адпавядала інтарэсам журналісцкай карпарацыі, прадстаўнікі якой убачыла выйсце ў стварэнні механізму самарэгуляцыі прэсы»⁴. *Самарэгуляцыяй* звычайна называюць незаканадаўчую, унутраную нарматворчасць самой журналісцкай садружнасці, у тым ліку распрацоўку і прыняцце кодэксаў прафесійнай этыкі (больш падрабязна пра гэта размова пойдзе ніжэй).

У 1920-я гг. кодэкс прафесійнай этыкі былі прыняты журналісцкімі карпарацыямі многіх краін свету. Першым пісаным кодэксам даследчыкі

¹ *Ломаносов М. В.* Рассуждение об обязанностях журналистов при изложении ими сочинений, предназначенное для поддержания свободы философии. С. 232.

² Тамсама.

³ *Лазутина Г. В.* Профессиональная этика журналиста. М. : Аспект Пресс, 1999. С. 69–70.

⁴ *Авраамов Д. С.* Профессиональная этика журналиста. С. 47.

лічаць «Хартыю прафесійных абавязкаў», прынятую ў 1918 г. у Францыі Нацыянальным прафсаюзам журналістаў. Праўда, называюцца і іншая дата, і іншая краіна: 1900 год, Швецыя. Аднак гэты этычны кодэкс не атрымаў шырокага распаўсюджання.

«Хартыя прафесійных абавязкаў» — асноўны этычны кодэкс французскіх журналістаў і ў цяперашні час (дапаўненні былі ўнесены ў 1938 г.). У хартыі сцвярджаецца: журналіст адказвае за ўсё, што ён піша; не дапускае неабгрунтаваных абвінавачванняў, паклёпаў, падтасоўкі дакументаў, хлусні і скажэння фактаў; не выкарыстоўвае несумленныя метады атрымання інфармацыі; не злоўжывае добразычлівацю іншых асоб; не падпісвае артыкулы, якія змяшчаюць камерцыйную або фінансавую рэкламу; не дапускае плагіяту; не выкарыстоўвае свабоду прэсы ў карыслівых мэтах і г. д.¹

Яшчэ адзін з самых вядомых «дэбютных» прафесійна-этычных дакументаў — «Каноны журналізму». Гэты кодэкс быў прыняты Амерыканскім таварыствам рэдактараў газет у 1923 г. У ім адзначаецца: «З абавязкамі журналіста непарыўна звязаны абавязкі педагога і папулярызатара»². У дакуменце не проста занатаваны рэкамендацыі на ўзроўні разважанняў, а зроблена спроба маральнай ацэнкі канкрэтных сітуацый: «Загалоўкі павінны дакладна адпавядаць зместу артыкулаў»; «У існуючай газетнай практыцы прынята праводзіць рэзкую мяжу паміж паведамленнем навінаў і выказаннем меркаванняў»; «Газета не павінна публікаваць меркаванні неафіцыйных асоб, якія наносзяць шкоду рэпутацыі або маральнаму аўтарытэту асобы, папярэдне не пазнаёміўшы з гэтымі меркаваннямі чалавека, у адрас якога яны накіраваны»; «Газета не павінна ўмешвацца ў асабістае жыццё грамадзян, не будучы ўпэўненай, што гэтае ўмяшальніцтва матываванае не цікаўнасцю абывацеляў, а законным правам грамадства на атрыманне важных звестак»³.

З'яўленне першых кодэксаў стала значным этапам у развіцці медыяэтыкі. Письмова зафісаваныя зводзі этычных правілаў абумоўліваюць неабходныя мадэлі паводзін у мэтах садзейнічання паспяховаму вырашэнню задач прафесіі журналіста. Такім чынам, медыяэтыка адыгрывае ролю своеасаблівага пасрэдніка, спалучаючы інтарэсы грамадства і прафесійных груп.

У 1983 г. былі прыняты *Міжнародныя прыцыпы прафесійнай этыкі*. Міжнародныя і рэгіянальныя арганізацыі прафесійных журналістаў (каля 400 тыс. журналістаў з розных краін свету) аб'ядналіся пасля

¹Профессиональная этика журналистов. Т. 1. С. 201.

²Тамсама. С. 382.

³Тамсама. С. 383.

кансультатыўных сустрэч, праведзеных пад эгідай ЮНЕСКА ў 1978 г. Другая кансультатыўная сустрэча ў Мехіка (1980) выказала падтрымку Дэкларацыі ЮНЕСКА аб асноўных прынцыпах укладу сродкаў масавай інфармацыі ва ўмацаванні міру, міжнароднага ўзаемаразумення, развіцця правоў чалавека і супрацьстаяння апартэіду, расізму і заклікам да вайны. На гэтай сустрэчы была прынята «Дэкларацыя Мехіка». Яна ўключала ў сябе шэраг прынцыпаў, закладзеных у дзеючых нацыянальных і рэгіянальных кодэксах журналісцкай этыкі, а таксама адпаведныя палажэнні, якія змяшчаюцца ў розных міжнародных прававых актах. Чацвёртая кансультатыўная сустрэча ў 1983 г. у Парыжы і Празе засведчыла актуальнасць Дэкларацыі ЮНЕСКА: свабода слова, думкі і інфармацыі, прызнаная важнай складовай часткай правоў чалавека, з'яўляецца фактарам умацавання міру і міжнароднага ўзаемаразумення. Падкрэслівалася велізарная роля, якую інфармацыя і камунікацыя адыгрываюць на нацыянальным і міжнародным узроўнях, улічваючы павышэнне сацыяльнай адказнасці сродкаў масавай інфармацыі і журналістаў. На падставе гэтага ў якасці міжнароднай асновы і крыніцы дадатковага стымулявання для стварэння кодэксаў этыкі на нацыянальным і рэгіянальным узроўнях былі выпрацаваны Міжнародныя прынцыпы прафесійнай этыкі журналістаў. У дадзеным дакуменце тлумачацца наступныя прынцыпы: права людзей на атрыманне дакладнай інфармацыі; вернасць журналіста аб'ектыўнай рэальнасці; сацыяльная адказнасць і прафесійная сумленнасць журналіста; агульнадаступнасць сродкаў масавай інфармацыі і ўдзел грамадскасці ў іх працы; павага прыватнага жыцця і чалавечай годнасці; павага нацыянальнага супольніцтва, яго дэмакратычных інстытутаў і грамадскай маралі; павага ўсеагульных каштоўнасцей і разнастайнасці культур; барацьба супраць войнаў і іншых бед, якія пагражаюць чалавецтву; развіццё новага міжнароднага інфармацыйнага і камунікацыйнага парадку¹.

Этычныя кодэскі распрацаваны і прыняты большасцю журналісцкіх арганізацый свету. У былым СССР Кодэкс прафесійнай этыкі журналіста быў прыняты толькі ў красавіку 1991 г. Гэта звязана з тым, што камуністычная традыцыя на працягу многіх дзесяцігоддзяў вымушала журналістаў быць паслухмянымі выканаўцамі партыйных заданняў, «байцамі ідэалагічнага фронту». Размовы аб прафесійнай этыцы ў гэтых умовах укладаліся ў пракрустава ложа зададзена-партыйнага фармату.

У Беларусі ў 1990-х гг. дастаткова актыўна абмяркоўваліся пытанні медыяэтыкі. У 1995 г. на IX з'ездзе Беларускага саюза журналістаў (са-

¹Профессиональная этика журналистов. Т. 1. С. 399–402.

май масавай журналісцкай арганізацыі краіны) быў прыняты Кодэкс прафесійнай этыкі журналіста¹. Задачай гэтага дакумента з’яўляецца вызначэнне асноўных маральных арыенціраў, якімі павінен кіравацца журналіст пры ажыццяўленні сваіх прафесійных абавязкаў, каб яго дзейнасць не супярэчыла справядлівым інтарэсам тых асоб, якія карыстаюцца вынікам яго работы, а таксама грамадзян і арганізацый, з якімі ён уступае ў кантакт у працэсе збору, апрацоўкі і распаўсюджвання інфармацыі. Гэты кодэкс з’яўляецца таксама дапаможнікам пры разглядзе спраў аб парушэннях прынцыпаў і нормаў журналісцкай этыкі.

Дакумент складаецца з трох частак: прынцыпы прафесійнай этыкі, парушэнні нормаў прафесійнай этыкі і ўскладанне адказнасці. Сацыяльная адказнасць журналіста, праўдзівасць, аб’ектыўнасць, добрасумленнасць, павага да агульначалавечых каштоўнасцей, прафесійная салідарнасць — гэтыя прынцыпы ў кодэксе зафіксаваны як вызначальныя. Журналіст адказны перад чытачамі, гледачамі, слухачамі, а таксама перад грамадствам наогул з змест паведамленняў, што прапануюцца для апублікавання; за праўдзівае і своечасовае інфармаванне аўдыторыі аб актуальных праблемах, якія маюць грамадскую цікавасць. Забеспячэнне права грамадзян на інфармацыю — найпершы абавязак журналіста. Адзначаецца таксама, што калі ўказанне выдаўца ці кіраўніцтва рэдакцыі ўступае ў супярэчнасць з патрабаваннямі грамадскай маралі або палажэннямі кодэкса, то журналіст павінен адмовіцца ад выканання задання.

Журналіст абавязаны праўдзіва адлюстроўваць рэчаіснасць шляхам падачы дакладнай і вычарпальнай інфармацыі. Ён выкладае факты, захоўваючы іх сапраўдны сэнс, паказваючы найважнейшыя сувязі і не дапускаючы скажэнняў, каб грамадскасць сфарміравала найбольш адэкватнае ўяўленне пра сацыяльныя працэсы, іх паходжанне, сутнасць і значэнне ў сучасным свеце.

Журналіст не павінен станавіцца правадніком эгаістычнага прыватнага або групавога інтарэсу. Недапушчальныя таксама і ўтойванне важнай для грамадства інфармацыі, скажэнне фактаў і іх няправільная інтэрпрэтацыя.

Добрасумленнасць журналіста мае сваёй перадумовай скрупулёзную праверку фактаў, дакладную перадачу звестак, узятых з дакументальных і іншых крыніц і прызначаных для публікацыі; яна выключае падтасоўку фактаў, бяздоказныя меркаванні, вымысел і фабрыкацыю матэрыялаў.

Прафесійная сумленнасць забараняе журналісту карыстацца перавагамі, што вынікаюць з яго прафесійнага становішча, у асабістых мэтах,

¹Профессиональная этика журналистов. Т. 1. С. 97–102.

а таксама ў мэтах сваіх блізкіх. Недапушчальна выкарыстоўваць друкаванае слова і слова, якое гучыць у тэле-, радыёэфіры, для пераследу непажаданых асоб, звядзення асабістых рахункаў. Журналіст абавязаны захоўваць у тайне крыніцы канфідэнцыяльнай інфармацыі, паважаць права на інтэлектуальную ўласнасць і аўтарскія правы асоб, не дапускаць зааўтарства і плагіату.

У кодэксе занатавана і наступнае палажэнне: прызнаючы прыярытэт агульначалавечых каштоўнасцей перад усімі іншымі, журналіст выступае за гуманізм, мір, дэмакратыю, сацыяльны прагрэс, правы чалавека. Ён устрымліваецца ад любой формы апраўдання агрэсіі, іншых форм насілля, нянавісці і дыскрымінацыі, таталітарызму і тыраніі.

Журналіст з павагай ставіцца да асаблівасцей, каштоўнасцей і годнасці кожнай нацыянальнай культуры, да права народаў на самавызначэнне, свабоду іх выбару сваёй палітычнай і сацыяльна-эканамічнай сістэмы. Сваёй дзейнасцю ён дапамагае пазбегнуць недасведчанасці, недастатковага разумення і насцярожанасці ў адносінах паміж народамі, спрыяе выхаванню культуры міжнацыянальных адносін, абуджае ў сваіх чытачоў, глядачоў і слухачоў успрымальнасць да патрэб іншых народаў, павагу правоў і годнасці ўсіх нацый і ўсіх людзей незалежна ад полу, расы, мовы, нацыянальнай прыналежнасці, рэлігійных поглядаў і ідэйных перакананняў.

Журналіст клопоціцца аб прэстыжы прафесіі, паважае гонар і годнасць калег, не дапушчае дзеянняў ва ўрон аўтарытэту журналістыкі; не дазваляе сабе злоўжываць даверам калег, перашкаджаць ім выконваць прафесійныя абавязкі, прычыняць ім якую-небудзь іншую шкоду. Ён садзейнічае калегам у развіцці іх творчых здольнасцей, павышэнні ведаў і майстэрства, прыходзіць на дапамогу, калі яны трапілі ў бяду. Аднак прафесійная салідарнасць не можа з'яўляцца апраўданнем замахаў на праўду і справядлівасць.

Як парушэнні прафесійнай этыкі, якія абмяжоўваюць права грамадзян на атрыманне інфармацыі, у кодэксе кваліфікаваны выпадкі, калі журналіст наўмысна абнародуе няправільную інфармацыю (у тым ліку з прычыны нядабайных адносін да свайго абавязку старанна яе правяраць), з карыслівых ці іншых нізкіх меркаванняў хавае ці замоўчвае важную для грамадства інфармацыю, фальсіфікуе яе, скажае змест дакументальнай ці іншай крыніцы, дапускае сэнсавую праўку цытуемага дакумента і г. д.

Як парушэнні прафесійнай этыкі, што абмяжоўваюць права грамадзян на свабоду выказвання думак, кваліфікаваны наступныя выпадкі: калі журналіст з прычыны эгаістычных, групавых ці іншых меркаванняў процідзейнічае вядзенню дыскусіі ці абнародаванню думак, з якімі ён не згодны (парушаючы тым самым прынцып плюралізму), або абнародаван-

ню крытычных ці палемічных выступленняў наконт апублікаванага раней матэрыялу; уводзіць грамадскасць у зман шляхам фабрыкацыі фіктыўных пісьмаў чытачоў, глядачоў ці слухачоў або выдае свой асабісты матэрыял за пункт гледжання ці вынік творчасці іншай рэальнай асобы (зааўтарства); насуперак просьбе аўтара матэрыялу ці інтэрв'юіруемага не паказвае яму падрыхтаваны да распаўсюджання канчатковы тэкст, або робіць у тэксце істотныя змены без яго згоды, або публікуе тэкст насуперак забароне аўтара ці інтэрв'юіруемага.

У кодэксе дакладна вызначаны правіннасці супраць гонару і годнасці асобы. Маюцца на ўвазе выпадкі, калі журналіст публікуе звесткі, якія хоць і адпавядаюць рэчаіснасці, але, не маючы грамадскага значэння, прычыняюць шкоду гонару і годнасці асобы; калі ён падае ў нявыгадным святле грамадзяніна ці катэгорыю грамадзян у сувязі з іх полам, узростам, расавай і нацыянальнай прыналежнасцю, мовай, прафесіяй, месцам жыхарства, адносінамі да рэлігіі.

Як парушэнні прафесійнага гонару кваліфікаваны выпадкі, калі журналіст выкарыстоўвае свой статус для атрымання матэрыяльных ці іншых пераваг для сябе, сваёй радні і блізкіх ад трэціх асоб ці арганізацый; атрымлівае ад зацікаўленай асобы ці арганізацыі грашовыя сумы, падарункі, якія-небудзь перавагі або льготы, якія могуць уплываць на яго незалежнасць пры выкананні прафесійнага абавязку; у якой-небудзь форме падае інфармацыю, што не падлягае абвясчэнню, насуперак дамоўленасці з асобай, якая яе даверыла; цалкам або часткова публікуе чужы твор як свой, не называючы яго сапраўднага аўтара і крыніцу запазычання; перадае адзін і той жа матэрыял у дзве ці больш рэдакцыі, не папярэджваючы іх аб гэтым, або прапануе для абнародавання апублікаваны раней матэрыял (за выключэннем выпадкаў, прадугледжаных законам); выкарыстоўвае свой прафесійны статус у якасці прыкрыцця для збору інфармацыі на карысць пачочных асоб ці арганізацый, якія не з'яўляюцца сродкамі масавай інфармацыі.

Парушэннямі службовай этыкі названы і такія выпадкі, калі журналіст, выкарыстоўваючы сваё службовае становішча, шляхам рэдагавання скажае змест матэрыялу, падрыхтаванага яго калегам, і без яго згоды публікуе ў такім выглядзе; шляхам адвольнай праўкі матэрыялаў калег навязвае ім свой асабісты густ і суб'ектыўныя схільнасці, перашкаджае развіццю іх творчых здольнасцей; паказвае у публікацыі выданне ці свайго калегу ў непрывабным святле ў вачах іншых журналістаў ці грамадскасці.

Справы аб парушэнні прынцыпаў і нормаў журналісцкай этыкі разглядаюцца Камітэтам па прафесійнай этыцы, які выбіраецца на з'ездзе Беларускага саюза журналістаў (БСЖ). На падставе Кодэкса прафесійнай

этыкі Беларускага саюза журналістаў Камітэт па прафесійнай этыцы Беларускага саюза журналістаў рабіў экспертныя заключэнні на запыты судаў па ісках да журналістаў і СМІ. Асабліва часта такія сітуацыі ўзніклі ў канцы 1990-х – пачатку 2000-х гг. Некаторыя з іх прааналізаваны ў кнізе «Маральна-этычныя прыярытэты беларускага друку»¹. Узгадаем адзін досыць красамоўны прыклад.

Члены Камітэта па прафесійнай этыцы Беларускага саюза журналістаў на запыт суда Першамайскага раёна г. Мінска ад 24 кастрычніка 1997 г. правялі экспертызу па матэрыялах грамадзянскай справы ў дачыненні да іску Г. Кудровай да Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі Рэспублікі Беларусь, недзяржаўнай студыі «Фобас» аб абароне гонару і годнасці. Сутнасць справы была ў наступным. 13 лістапада 1996 г. па канале Беларускага тэлебачання быў паказаны фільм «Справа па абвінавачанні» аб цяжкім злачынстве, здзейсненым А. Баханавым (ён быў прысуджаны 1 лютага 1995 г. да выключнай меры пакарання – расстрэлу). У фільме размова ішла пра тое, што маці злачынцы – вадзіцель трамвая. У канцы карціны паказаны такі эпізод: вадзіцель трамвая ісціца Г. Кудрова знаходзіцца на сваім рабочым месцы, і адначасова з паказам у кадры яе твару ідзе каментарый вядучага. Ён гаворыць аб тым, што суддзя, які разглядаў гэтую справу, быў вельмі здзіўлены, пазнаўшы ў вадзіцелі трамвая, у якім ён пастаянна ездзіць на працу, маці злачынцы. З гэтых кадраў і адпаведнага дыктарскага тэксту глядач, на думку ісціцы, можа зрабіць выснову, што менавіта яна з’яўляецца маці злачынцы. Г. Кудрова палічыла, што гэтыя кадры зневажаюць яе гонар і годнасць.

Перад Камітэтам па прафесійнай этыцы былі пастаўлены пытанні: якая роля Г. Кудровай у эпізодзе фільма і ці можна лічыць гэты эпізод зневажачым гонар і годнасць ісціцы з пункту гледжання журналісцкай этыкі? Вывучыўшы матэрыялы справы, эксперты прыйшлі да высновы, што фільм «Справа па абвінавачанні» з’яўляецца дакументальна-публіцыстычным. Аўтарамі фільма прыменены шэраг прыёмаў, дапушчальных з пункту гледжання тэорыі і практыкі журналістыкі: выкарыстанне доўгага кадра і буйнога плана, трэвелінгу (наезд камеры для акцэнтавання ў адлюстраванні важнейшага элемента кадра), а таксама кампазіцый сюжэта, калі каментарый вядучага суправаджаецца відэарадам. Аднак пры канструктыўным мантажы фільма (працэс злучэння кадраў так, каб паміж імі ўзнікла сэнсавая сувязь) яго аўтарамі дапушчаны недакладнасці: суаднесенасць адлюстравання ісціцы (яе твару ў лю-

¹ *Падаляк Т. У.* Маральна-этычныя прыярытэты беларускага друку. Мінск : Выдав. цэнтр БДУ, 2001.

стэрку кабіны вадзіцеля трамвая) са словамі «ў маці расстралянага сына ён пазнаў...» персаніфікавала гэтыя словы, надаўшы ім рысы экраннага вобразу, і з прычыны «фізічнай дакладнасці» тэлевізійнага адлюстравання стварыла нагрузку дадатковай удакладняльнай інфармацыі. Эксперты Беларускага саюза журналістаў адзначаюць, што ў дадзеным выпадку экранны вобраз у спалучэнні з закадравым тэкстам наводзіць гледача на асабісты каментарый — дае яму магчымасць самастойна выявіць узамасувязь гэтых двух паведамленняў. Роля ісціцы ў фільме можа быць успрынята гледачамі адназначна: вадзіцель трамвая і маці А. Баханавы — адна асоба.

Нельга прызнаць этычным выкарыстанне звестак аб канкрэтным чалавеку для апісання падзеі, удзельнікам якой ён не з'яўляецца, без яго згоды — тым больш, калі аб падзеі даецца негатыўная інфармацыя. Навязаная чалавеку роля можа выклікаць яго адмоўную ацэнку іншымі людзьмі з пункту гледжання маральных прынцыпаў. Напрыклад, жанчына, якая не мае ніякага дачынення да злачынства, можа быць асуджана грамадскай думкай за памылкі ў выхаванні сына, бо ён вырас чалавекам жорсткім, са звярынымі інстынктамі. Члены Камітэта па прафесійнай этыцы Беларускага саюза журналістаў прыйшлі да высновы, што ў кантэксце дадзенага журналісцкага матэрыялу вышэйпрыведзены эпизод з этычнага пункту гледжання можа прыніжаць гонар і годнасць ісціцы. Гэта было патлумачана ў адпаведным экспертным заключэнні ад 25 чэрвеня 1999 г.

Акрамя Беларускага саюза журналістаў у краіне працуе і Беларуская асацыяцыя журналістаў (БАЖ), якая ў 1997 г. прыняла Дэкларацыю прынцыпаў прафесійнай этыкі беларускіх журналістаў і сродкаў масавай інфармацыі. Пазней яна была дапрацавана і атрымала назву «Дэкларацыя прынцыпаў прафесійнай этыкі журналіста». Гэты дакумент складзены ў выглядзе рэкамендацыі прытрымлівацца прафесійна-этычных прынцыпаў, у тым ліку паважаць права грамадства ведаць праўду; абараняць права на атрыманне і распаўсюд інфармацыі, свабоду выказвання; імкнуцца да максімальнай дакладнасці інфармацыі, глыбіні і праўдзівасці аргументаў пры выказванні сваіх поглядаў, пазіцый і меркаванняў; прызнаваць адкрыта і сумленна ўласныя памылкі; лічыць недапушчальным плагіят, свядомае скажэнне фактаў, заведама недакладныя каментары, неабгрунтаваныя абвінавачванні, атрыманне незаконнага ўзнагароджання за распаўсюд інфармацыі або адмову ад яго; паважаць іншыя погляды і меркаванні; спрыяць шырокай грамадскай дыскусіі ў сродках масавай інфармацыі; не дапускаць дыскрымінацыі паводле расавай прыналежнасці, нацыянальнасці, спавяданай рэлігіі, полу, сексуальнай арыентацыі, палітычных і іншых поглядаў і г. д.; захоўваць правы

і законныя інтарэсы трэціх асоб падчас пошуку, захавання і распаўсюду інфармацыі; абараняць канфідэнцыйнасць крыніц інфармацыі і г. д.¹

У 2006 г. на з'ездзе Беларускай асацыяцыі журналістаў прыняты Кодекс журналісцкай этыкі. У прадмове да дакумента адзначана: «Нормы коdexа не з'яўляюцца абавязковымі патрабаваннямі, а сфармуляваны ў якасці маральных арыенціраў, эталона, па якім супрацоўнікі СМІ могуць звяртаць сваю прафесійную працу»².

Аўтару гэтага вучэбна-метадычнага дапаможніка як распрацоўшчыку і выкладчыку вучэбнай дысцыпліны «Прафесійная этыка журналіста» журфака БДУ у 1999 г. быў дасланы ліст за подпісам тагачаснага намесніка старшыні Камісіі па этыцы Беларускай асацыяцыі журналістаў С. Ваганавы (зыходны № 10 ад 04.03.1999) з наступнай просьбай: «*Комиссия по этике... обращается к Вам с просьбой провести независимую экспертизу по делу о соблюдении членом ассоциации N. (прозвища не указываем на этических меркваниях. — Т. П.) Декларации принципов профессиональной этики белорусских журналистов и СМИ, принятому к рассмотрению по инициативе комиссии. Комиссию, в частности, интересует, насколько совместима профессиональная деятельность N. с пунктами 2, 4, 5, 9, 10 упомянутой Декларации. Вызывает сомнение и этическая чистоплотность ряда принадлежащих перу N. публичных формулировок о принципах журналистской деятельности, что также требует квалифицированного анализа...*»

Да пісьма былі прыкладзены копіі каля 20 публікацый названага аўтара. Аднак канкрэтныя пытанні для экспертнага вывучэння прадстаўленых матэрыялаў Камісіяй па этыцы Беларускай асацыяцыі журналістаў не былі сфармуляваны (надзвычай абстрактна: «*насколько совместима профессиональная деятельность N. с пунктами...*»). Сутнасная пастаноўка задач для незалежнай экспертызы не ўдакладнена, што выклікала аб'ектыўныя цяжкасці для грунтоўнага даследавання прадстаўленых творчых прац журналіста на прадмет суднасення іх з названымі пунктамі Дэкларацыі БАЖ. Не адзначана, якія канкрэтныя тэкставыя фрагменты «*принадлежащих перу N. публичных формулировок о принципах журналистской деятельности*» выклікаюць сумненні — у выніку ў ролі ініцыятара пастаноўкі асобных пытанняў мог міжволі апынуцца сам незалежны эксперт, а не Камісія па этыцы БАЖ. У лісце не канкрэтызавана таксама, што маецца на ўвазе, калі размова ідзе аб «прафесійнай дзейнасці» журналіста. Гэта

¹Дэкларацыя прынцыпаў прафесійнай этыкі журналіста. URL: <http://baj.by/be/node/133> (дата звароту: 28.10.2014).

²Кодекс журналісцкай этыкі. URL: <http://baj.by/be/node/132> (дата звароту: 28.10.2014).

паняцце шматзначнае, паколькі ўключае ў сябе досыць шырокае кола пытанняў. Прафесійную дзейнасць журналіста можна разглядаць у самых розных аспектах (творчае майстэрства, працэс збору інфармацыі, працэдура праўкі чытацкіх допісаў і г. д.). Паколькі канкрэтна не вызначаны крытэрыі, адсутнічае і дакладна акрэслены прадмет аналізу, таму на прыкладзе прадстаўленых матэрыялаў не ўяўлялася магчымым да-следаваць і ацаніць прафесійную дзейнасць журналіста N. на прадмет яе адпаведнасці Дэкларацыі Беларускай асацыяцыі журналістаў.

У Законе Рэспублікі Беларусь «Аб сродках масавай інфармацыі» (2008) асабліва ўвага надаецца ў тым ліку і пытанням прафесійнай этыкі журналіста. Так, у артыкуле 4 дадзенага Закона сфармуляваны асноўныя прынцыпы дзейнасці сродкаў масавай інфармацыі, сярод іх — абарона маралі (сродкі масавай інфармацыі не павінны дапускаць распаўсюджвання інфармацыі, якая разбурае нормы грамадскай маралі), выкананне нормаў прафесійнай этыкі журналістаў і агульнапрынятых нормаў маралі.

Згодна з артыкулам 28 Закона, у краіне створаны Грамадскі каардынацыйны савет у сферы масавай інфармацыі, які складаецца з прадстаўнікоў дзяржаўных органаў, грамадскіх аб'яднанняў, сродкаў масавай інфармацыі, іншых арганізацый. Асноўнай задачай савета з'яўляецца каардынацыя ўзаемадзейння органаў дзяржаўнага кіравання, грамадскіх аб'яднанняў, іншых арганізацый, якія працуюць у сферы сродкаў масавай інфармацыі. Склад Грамадскага каардынацыйнага савета і палажэнне аб ім зацверджаны Саветам Міністраў Рэспублікі Беларусь 29 кастрычніка 2008 г. Старшыня Грамадскага каардынацыйнага савета, галоўны рэдактар газеты «Советская Белоруссия» Павел Якубовіч так сфармуляваў сваю пазіцыю: «Мы можам адшукаць ісціну ў дыскусіях і можам пазбегнуць канфрантацыі. Савет будзе не месцам для “выпускання пары”, а пляцоўкай для выпрацоўкі рашэнняў і іх прасоўвання на адміністрацыйным узроўні» (Советская Белоруссия. 2009. 5 фев.). Аб пачатку работы Грамадскага каардынацыйнага савета ў сферы СМІ і яго перспектывах яго старшыня падрабязна расказаў у вялікім інтэрв'ю парталу «Белорусские новости», якое было змешчана ў «Советской Белоруссии» 14 красавіка 2009 г. пад назвай «Савет па СМІ не будзе ні адвакатам, ні пракурорам».

Паколькі ў Законе Рэспублікі Беларусь «Аб сродках масавай інфармацыі» адзначана, што журналісты ў сваёй дзейнасці павінны няўхільна выконваць нормы прафесійнай этыкі і агульнапрынятыя нормы маралі, мяркуючы, аптымальным варыянтам было б прыняцце агульнага Кодэкса прафесійнай этыкі беларускага журналіста, які б сумесна распрацавалі прадстаўнікі Беларускага саюза журналістаў і Беларускай асацыяцыі

журналістаў пры ўдзеле Грамадскага каардынацыйнага савета ў сферы масавай інфармацыі.

У некаторых буйных перыядычных выданнях свету, інфармацыйных агенцтвах прыняты свае этычныя кодэксы. У ЗША, напрыклад, існуюць дакументы, якія рэгламентуюць маральныя нормы прафесійнай дзейнасці Асацыяцыі выдаўцоў і менеджменту, Асацыяцыі журналістаў электронных СМІ, Нацыянальнай асацыяцыі фотарэпарцёраў, агенцтва «Асашы-эйтэд прэс» (*Associated Press*), газет «Вашынгтон пост» (*The Washington Post*), «Нью-Ёрк таймс» (*The New York Times*) і інш. У памяшканнях рэдакцый некаторых заходніх СМІ вывешаны шыльды з выкладаннем этычных прынцыпаў выдання. Цікава, што ў асобных кодэксах прафесійнай этыкі (напрыклад, амерыканскага часопіса «Бізнес уік») ёсць раздзел «Распіска», дзе ўказана: «...усе супрацоўнікі павінны даць распіску ў тым, што яны азнаёмлены з этычнымі правіламі і будуць безумоўна іх выконваць»¹.

У Расіі акрамя Кодекса прафесійнай этыкі расійскага журналіста (1994) прынята Дэкларацыя Маскоўскай хартыі журналістаў (1994), Дэкларацыя Гільды судовых рэпарцёраў (1997), Хартыя тэлерадыёвяшчальнікаў (1999) і іншыя карпаратыўныя, рэгіянальныя і рэдакцыйныя прафесійна-этычныя дакументы. Прааналізаваўшы сітуацыю, даследчык Я. Письменная адзначае, што «некаторыя расійскія выданні маюць напісаныя і прынятыя рэдакцыйным калектывам этычныя кодэксы, але ў большасці выпадкаў пра іх забываліся адразу ж пасля таго, як прымалі»². У Беларусі карпаратыўныя і рэдакцыйныя кодэксы медыяэтыкі знаходзяцца на стадыі распрацоўкі.

Этычныя кодэксы, прынятыя большасцю журналісцкіх арганізацый свету, вызначаюць прыярытэтныя маральна-прафесійныя каштоўнасці. Іх асноўная функцыя — уздзеянне на паводзіны журналістаў, абуджаючы адказнасць перад грамадствам. Прыняцце этычнага кодэкса — крок добраахвотны: выкананне прынцыпаў і нормаў, зафіксаваных у ім, не прадугледжвае прымусу, а дасягаецца сілай грамадска-маральнага ўздзеяння. Як справядліва адзначае даследчык Г. Лазуціна, «сацыяльная рэчаіснасць — невычэрпная крыніца калізій, выпрабаванне якімі вытрымлівае не кожны. Нехта з журналістаў, нягледзячы ні на што, уздымаецца да вышэйшага ўзроўню маральнасці, да вышэйшага ўзроўню прафесійна-маральнай

¹Профессиональная этика журналистов. Т. 1. С. 59.

²Письменная Е. В. Профессионализм и этика: проблема морального выбора в деловой журналистике (из российского опыта) // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 10. Журналистика. 2000. № 2. С. 7.

сталасці... А хтосьці становіцца сорамам прафесіі»¹. Кодэкс прафесійнай этыкі правамерна разглядаюцца як адзін са спосабаў захавання сутнаснай прыроды сродкаў масавай інфармацыі: дакладнае, аператыўнае і адэкватнае інфармаванне насельніцтва аб надзённым.

Пакуль што мала даследаваны ўплыў этычных кодэксаў на паводзіны журналістаў у сітуацыях, калі яны не гіпатэтычна, а рэальна сутыкаюцца з этычнымі праблемамі. Безумоўна, кодэкс не ўтрымліваюць канкрэтны адказаў: ніводны з іх (нават самы падрабязны і дэтальны) не можа прадугледзець усе этычна-праблемныя калізіі, якія ўзнікаюць у працэсе журналісцкай практыкі. Тым не менш прафесійны кодэкс дапамагаюць журналісту асэнсаваць межы дазволенага і недазволенага, садзейнічаюць пошуку ўласных, індывідуальна-асобасных арыенціраў у акіяне маральных каштоўнасцей. Канчатковы прафесійна-этычны выбар застаецца за самім журналістам. Аднак вельмі важна, каб у яго быў пэўны штуршок да глыбокай маральнай рэфлексіі.

САЦЫЯЛЬНАЯ АДКАЗНАСЦЬ ЖУРНАЛІСТА І САМАРЭГУЛЯВАННЕ СМІ

Эфектыўным інстытутам вырашэння спрэчных пытанняў многія даследчыкі і журналісты-практыкі называюць самарэгуляванне мас-медыя. У Беларусі ў апошнія гады актыўна абмяркоўваюцца шляхі паліпшэння прафесійных стандартаў, спосабы вырашэння маральных спрэчак, а таксама магчымасць стварэння органаў самарэгулявання СМІ з улікам вопыту іншых краін. Вялікі семінар-трэнінг, прысвечаны гэтай праблеме, прайшоў у Мінску ў верасні 2009 г. Ён быў арганізаваны Бюро прадстаўніка АБСЕ па пытаннях свабоды прэсы пры падтрымцы міністэрстваў інфармацыі і замежных спраў Рэспублікі Беларусь. У семінары бралі ўдзел журналісты многіх беларускіх выданняў і тэле-радыёкампаній, выкладчыкі факультэтаў журналістыкі і права, кіраўнікі Беларускага саюза журналістаў і Беларускай асацыяцыі журналістаў, а таксама замежныя эксперты па сродках масавай інфармацыі з розных краін свету. Адбылася грунтоўная размова па актуальных праблемах медыя-сферы, аналізаваўся вопыт стварэння органаў самарэгулявання ў розных краінах.

Праблема даверу СМІ носіць міжнародны характар, і самарэгуляванне дапамагае захаваць рэпутацыю, сацыяльны статус і аўтарытэт

¹Лазутіна Г. В. Професійная этыка журналіста. С. 51.

журналістыкі. Асноўная функцыя самарэгулявання ў сродках масавай інфармацыі — забеспячэнне адказнасці прэсы перад грамадствам; галоўны інструмент гэтай адказнасці — этычныя стандарты прафесіі і стварэнне механізмаў кантролю за іх выкананнем. Развітая сістэма самарэгулявання павышае якасць працы журналістаў і ў той жа час абараняе інтарэсы выданняў: такім чынам, яна нясе карысць і стваральнікам, і спажывецам сродкаў масавай інфармацыі. Дзякуючы сістэме самарэгуляцыі медыя-супольнасць атрымлівае выразныя арыенціры і кампетэнтную дапамогу ў вырашэнні канфліктных сітуацый: «Самарэгуляванне — дакладны шлях садзейнічання росту прафесіяналізму і глабальнай адказнасці. З публікацыямі, якія неабгрунтавана зневажаюць пэўныя сегменты грамадства або безадказна грэбуюць глабальным кантэкстам, неабходна разбірацца праз органы самарэгулюемай этыкі якаснай прэсы»¹.

Медыяэксперты ўдакладнілі: самарэгуляванне — гэта не цензура і не самацензура; яно заключаецца ва ўсталяванні мінімальнага прынцыпаў этыкі, дакладнасці той інфармацыі, якая дае права асобе (пры захаванні рэдакцыйнай свабоды) атрымліваць паведамленні, выказваць сваю думку: «Памылкі робяць і прэса, і аўдыторыя, такое таксама бывае: неадэкватна ўспрымаецца інфармацыя... Самарэгуляванне прэсы — якраз той інструмент, які закліканы структураваць гэтыя ўзаемаадносіны, самаарганізаваць журналістаў, павысіць якасць і адказнасць СМІ за сваю працу. Розныя калізіі могуць узнікаць паўсюль і паўсюдна, і інструмент самарэгулявання дазваляе зняць многія супярэчнасці; у той жа час спрэчкі, якія ўзнікаюць, можна вырашаць на дасудовым этапе»².

Часцей за ўсё ў сусветнай практыцы ролю самарэгулятараў СМІ бяруць на сябе саветы па прэсе, першы з якіх з’явіўся ў Швецыі ў 1916 г. Іх найважнейшая функцыя — вырашэнне канфліктных сітуацый у галіне прафесійнай этыкі. З першай трэці мінулага стагоддзя саветы па прэсе існуюць у Фінляндыі, Нарвегіі, Германіі, Нідэрландах. У некаторых краінах яны з’явіліся пасля Другой сусветнай вайны, а ў краінах Усходняй Еўропы — параўнальна нядаўна. За апошнія 20 гадоў створана больш за 40 такіх саветаў. Адзінага рэцэпту фарміравання падобных структур няма, як няма і іх ідэальнай мадэлі. У склад адных саветаў уваходзяць толькі журналісты, у склад іншых — таксама і выдаўцы, прадстаўнікі грамадскіх арганізацый, эксперты. Гэтыя структуры адрозніваюцца і па спецыфіцы:

¹ Путеводитель по саморегулированию СМИ. Все вопросы и ответы / под ред. А. Улен и Дж. Смита. Вена : Бюро представителя ОБСЕ по вопросам свободы СМИ. 2008. С. 21.

² *Подольск Т. В.* Профессиональная этика и вопросы саморегулирования // Журналист. 2009. № 4. С. 32.

у Балгарыі, напрыклад, савет прэсы двухпалатны – для асобнага разгляду скаргаў друкаваных і аўдыёвізуальных масмедыя; ёсць і саветы, якія разглядаюць пытанні па ўсіх СМІ, у тым ліку анлайн. Па сутнасці, гэтыя структуры – захавальнікі журналісцкай этыкі і свабоды, бо не палітыкі і не суддзі прымаюць апэратыўныя рашэнні па канфліктных сітуацыях, а сама прэса: «Самарэгуляванне абараняе як свабоду выказвання думак, так і грамадзян ад злоўжывання гэтай свабодай, прычым адзначаныя два прыныцыпы нярэдка ўступаюць у супярэчнасць. Неабходна дакладнае вызначэнне таго, што складае грамадскі інтарэс»¹.

У карэспандэнцыі «Няпісаныя правілы для журналістаў. Калі прэса не будзе рэгуляваць сябе, гэта зробіць нехта іншы...» журналістка «Звязды» Ала Мачалава адзначыла: «Насамрэч, ці не лепш прыняць звод няпісаных правілаў самім, не чакаючы, пакуль «пісаныя» правілы прыме нехта са сваёй званіцы, далёкай ад журналісцкай? Дыскусія, а хутчэй нават спрэчка прадстаўнікоў розных лагераў пра магчымасці самарэгулявання беларускай прэсы працягваецца. Ад спрэчкі заўжды чакаецца нараджэнне ісціны. Можна, той ісцінай у апошняй інстанцыі і стане адзіны кодэкс этыкі айчынных майстроў пяра, кадра і віртуальнай прасторы» (Звязда. 2009. 9 верас.).

Практыка – крытэрыі ісціны. Што ж датычыцца прафесійнай адказнасці журналіста ў рэчышчы пытанняў самарэгулявання СМІ, дык тут, на наш погляд, важна разглядаць праблему ў трыадзінстве: тэорыя – практыка – вопыт, назапашаны прафесійнай супольнасцю ў міжнародным маштабе.

ПРАВА ГРАМАДСТВА НА ІНФАРМАЦЫЮ І ПРАВА ЧАЛАВЕКА НА ТАЙНУ ПРЫВАТНАГА ЖЫЦЦЯ: ЯК ВЫРАШЫЦЬ СУПЯРЭЧНАСЦЬ?

Недатыкальнасць прыватнага жыцця – адна з найважнейшых каштоўнасцей грамадства. Яна прадугледжвае забарону на збор, захаванне, выкарыстанне і распаўсюджванне інфармацыі аб прыватным жыцці асобы без яе згоды; права на абарону гонару і добрага імя; медыцынскую тайну, тайну ўсынаўлення і г. д. *Мэта такіх абмежаванняў* – дасягненне кампрамісу паміж інтарэсамі чалавека і грамадства.

«Чалавек як асоба характарызуецца не толькі шматмернай уключанасцю ў сацыяльныя сувязі, але і сваёй непаўторнай індывідуальнасцю, якая дазваляе ўносіць у грамадскае жыццё момант суб'ектыўнай творчасці», –

¹Путеводитель по саморегулированию СМИ. Все вопросы и ответы. С. 27.

падкрэслівае даследчык Г. Раманоўскі. Грамадства, ахоўваючы індывідуальнасць асобы, прызнае за ёй пэўны ўзровень свабоды: «Прыватнае жыццё індывіда ёсць элемент свабоды, што адначасова адлюстроўвае яго грамадскую і індывідуальную прыроду. З гэтага пункту гледжання недатыкальнасць прыватнага жыцця выступае як сацыяльная каштоўнасць, у ахове якой аб'ектыўна зацікаўленыя як асоба, так і грамадства»¹.

Змештавае напаўненне паняцця «прыватнае жыццё» носіць гістарычны характар. Яго трактоўка залежыць ад шматлікіх фактараў: звычайў, традыцый, узроўню культуры грамадства, нацыянальных і рэлігійных асаблівасцей. Першым паспрабаваў размежаваць прыватнае і грамадскае Арыстоцель. Ён вылучыў «грамадскую сферу» палітычнай актыўнасці грамадзян і іх «прыватную сферу», да якой адносіў сям'ю і асабістае жыццё.

Канфідэнцыйную персанальную інфармацыю пра чалавека называюць прайвесі (англ. *privacy* – тайна, прыватнае жыццё). Гэты тэрмін абазначае тайну і недатыкальнасць асабістага жыцця, інтымную сферу чалавека, яго права на асабістую прастору. Першая спроба сфармуляваць сутнасць паняцця «прайвесі» была зроблена ў 1890 г. амерыканскімі юрыстамі Сэмюэлем Уорэнам і Луісам Брэндэйсам, якія вызначылі яго як «права быць пакінутым у спакоі», «права быць прадастаўленым самому сабе», права чалавека «быць пакінутым у адзіноце»². Некаторыя сучасныя амерыканскія юрысты вызначаюць прайвесі як права чалавека кантраляваць сваю жыццёвую прастору і сваю асобу, маючы на ўвазе права быць свабодным ад неабгрунтаваных арыштаў, затрыманняў, вобыскаў; кантраляваць інфармацыю аб самім сабе; самім вырашаць, калі, якім чынам, у якой ступені і якая інфармацыя пра іх можа быць паведамлена іншым; жыць так, каб органы ўлады і староннія асобы не ўмешваліся беспадстаўна ў асабістыя справы³. Даследчыкі невыпадкова называюць прайвесі найважнейшым фактарам, неабходным для самасвядомасці асобы: гэта пэўны мікракосмас, у якім кожны чалавек можа адчуваць сябе незалежным ад іншых.

Права на абарону асабістага жыцця ад любога ўмяшання замацавана ў шэрагу міжнародных дакументаў, у тым ліку ва Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека, Міжнародным пакце аб грамадзянскіх і палітычных правах, Еўрапейскай канвенцыі аб абароне правоў і асноўных свабод чалавека. Кожны чалавек мае права на жыццё, свабоду і на асабістую неда-

¹Романовский Г. Б. Право на неприкосновенность частной жизни. М. : МЗ-Пресс, 2001. С. 283.

²Тамсама. С. 12.

³Тамсама. С. 283.

тыкальнасць, абвешчана ў артыкуле 3 Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека¹. Згодна з артыкулам 12 гэтага дакумента, ні над кім «не можа ўчыняцца самавольнае ўмяшанне ў асабістае і сямейнае жыццё, самавольны замах на недатыкальнасць яго жылля, тайну яго карэспандэнцыі або на яго гонар і рэпутацыю. Кожны чалавек мае права на абарону закона ад такога ўмяшання або такіх замахў»². З другога боку, апаненты апелююць да артыкула 19 Усеагульнай дэкларацыі: «Кожны чалавек мае права на свабоду перакананняў і на свабоднае іх выражэнне; гэта права ўключае свабоду бесперашкодна прытрымлівацца сваіх перакананняў і свабоду шукаць, атрымліваць і распаўсюджваць інфармацыю і ідзі любымі сродкамі і незалежна ад дзяржаўных межаў»³. Аднак гэта зусім не азначае, што пры пошуку, атрыманні і распаўсюджванні інфармацыі можна грэбаваць маральна-этычнымі прынцыпамі.

У канстытуцыях большасці краін свету гарантуецца права на прыватнае жыццё. Чалавек, яго правы, свабоды і гарантыі іх рэалізацыі з'яўляюцца найвышэйшай каштоўнасцю і мэтай грамадства і дзяржавы, занатавана ў артыкуле 2 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь⁴. Яшчэ некалькі артыкулаў Асноўнага закона дзяржавы прысвечаны менавіта пытанням недатыкальнасці асобы: «Дзяржава забяспечвае свабоду, недатыкальнасць і годнасць асобы»⁵ (артыкул 25), «Кожны мае права на абарону ад незаконнага ўмяшання ў яго асабістае жыццё, у тым ліку ад замаху на тайну яго карэспандэнцыі, тэлефонных і іншых паведамленняў, на яго гонар і годнасць»⁶ (артыкул 28), «Кожны абавязаны паважаць годнасць, правы, свабоды, законныя інтарэсы іншых асоб»⁷ (артыкул 53).

Праблема недатыкальнасці прыватнага жыцця шматпланавая. Яе даследуюць юрысты, філосафы, сацыёлагі, этыкі, прадстаўнікі іншых сацыяльна-гуманітарных навук. Для журналістыкі недатыкальнасць прыватнага жыцця — праблема не толькі тэорыі, але і практыкі.

¹Всеобщая декларация прав человека // Права человека : учеб. пособие / А. Д. Гусев [и др.] ; под общ. ред. А. Д. Гусева и Я. С. Яскевич. Минск, 2002. С. 256.

²Тамсама. С. 257–258.

³Тамсама. С. 258.

⁴Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь [1994 года : са змян. і дап., прынятымі на рэсп. рэферэндумах 24 ліст. 1996 г. і 17 кастр. 2004 г.] = Конституция Республики Беларусь [1994 года : с изм. и доп., принятыми на респ. референдумах 24 нояб. 1996 г. и 17 окт. 2004 г.]. Минск : Беларусь, 2011. С. 4.

⁵Тамсама. С. 9.

⁶Тамсама. С. 10.

⁷Тамсама. С. 16.

Мяжа, што падзяляе права людзей на атрыманне інфармацыі і права асобы на прыватнасць, вызначаецца не толькі прававымі нормамаі, але і маральнымі канонамі. Жорсткія этычныя табу часам выстаўляюцца самімі журналістамі і рэдакцыямі сродкаў масавай інфармацыі. У сувязі з гэтым варта ўгадаць гісторыю з прынцэсай Манака Стэфані: калі чарговы папарацы зняў праз акно, як прынцэса займалася каханнем з прадзюсарам свайго першага альбома песень, пакупнікоў на манаршыя «клубніцы» яму знайсці так і не ўдалося. Сцвярджаюць, што ў выдаўцоў прачнулася спачуванне да Стэфані: з першым мужам-целаахоўнікам яна разышлася менавіта з прычыны таго, што «жоўтую» прэсу абышлі скандальныя здымкі, на якіх муж прынцэсы быў побач з папулярнай парназоркай, прычым здымак быў досыць красамоўным (Советская Белоруссия. 2004. 17 марта).

Тайны аб прыватным жыцці чалавека правазнаўца І. Канина класіфікуе наступным чынам: асабістыя, якія датычацца індывідуалізацыі асобы (права на імя, права на абарону гонару і годнасці і інш.); асабістыя тайны, звязаныя з асабістай недатыкальнасцю грамадзян (права на цялесную недатыкальнасць, ахову жыцця і здароўя, на недатыкальнасць асабістага аблічча); тайны прыватнага жыцця грамадзян (права на недатыкальнасць жылля, асабістай дакументацыі, права на тайну асабістага жыцця, у тым ліку адвакацкую, медыцынскую тайну, тайну ажыццяўлення натарыяльных і следчых дзеянняў, укладаў у банкі і іншыя крэдытныя арганізацыі, асабістых зносін, звестак, атрыманых сродкамі масавай інфармацыі, і інш.)¹.

У міжнароднай практыцы існуюць розныя ўзроўні абароны права на недатыкальнасць прыватнага жыцця. Напрыклад, публічная фігура павінна ставіцца да крытыкі і павышанай цікавасці да свайго прыватнага жыцця з боку грамадства больш памяркоўна, чым звычайны грамадзянін. Публічнымі фігурамі лічацца асобы, якія займаюць дзяржаўную пасаду, карыстаюцца дзяржаўнымі рэсурсамі, а таксама тыя, хто адыгрывае прыкметную ролю ў грамадскім жыцці: у палітыцы, эканоміцы, мастацтве, культуры, сацыяльнай сферы, спорце.

І ўсё ж наколькі правамерным было ўмяшанне ў прыватнае жыццё, напрыклад, прэзідэнтаў дзвюх найбуйнейшых краін свету – Расійскай Федэрацыі і Злучаных Штатаў Амерыкі – у канцы 1990-х гг.? Дэпутаты Дзярждумы Расіі патрабавалі адстаўкі прэзідэнта Барыса Ельцына па стане

¹ *Канина И. А.* Частная жизнь в сфере права : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Тамбов. гос. ун-т им. Г. Р. Державина. Тамбов, 2006. URL: <http://lawtheses.com/chastnaya-zhizn-v-sfere-prava> (дата обращения : 03.11.2014).

здараўя; у прэсе абвяшчаліся вынікі яго аналізаў, надзвычай папулярнымі былі і справаздачныя публікацыі аб тым, колькі дзён штомесяц Б. Ельцын знаходзіўся на рабочым месцы і колькі — на бальнічным ложку. А ў ЗША якраз у гэты час карціна была супрацьлеглая: менавіта выключнае здароўе і сексуальныя апетыты прэзідэнта ЗША Біла Клінтана сталі, паводле меркавання журналістаў, нагодай для запусчанай у 1998 г. працэдуры імпічменту. У Белым доме ў чэрвені 1995 г. пачала працаваць стажоркай Моніка Лявінскі. З таго ж часу распачаўся і яе раман з прэзідэнтам, у лютым 1997-га з’явіўся доказ іх інтымнай сувязі (сукенка з плямай спермы), у жніўні 1998-га Клінтан прызнаўся ў гэтым... Прэзідэнцкі секс-скандал з захапленнем смакавала сусветная прэса, беларускія СМІ таксама не адставалі ад яе: пастаянна паведамлялі, як разгортваюцца падзеі (амаль што пратакольна). Вось толькі некаторыя загаловкі публікацый ў газеце «Советская Белоруссия»: «Билл Клинтон — не сексуальный атлет. По крайней мере до ноября» (1996. 27 июня), «Женщина призывает к ответу мужчину. Или президента?» (1997. 15 янв.), «Почему Билл Клинтон так полюбил галстук Моники?» (1998. 21 авг.), «Доклад спецпрокурора Старра по “делу Левински” поступил в конгресс США» (1998. 11 сент.), «Механизм импичмента запущен на всю мощь» (1998. 24 нояб.), «Била ли Хиллари Билла?» (1999. 5 янв.), «Сексуальный маккартизм» (1999. 15 янв.)... Прэса называла ўсё гэта «гістарычным расследаваннем», «сексгейтам», «монікагейтам» (па аналогіі з «Уотэргейтам» — гучным палітычным скандалам 1972–1974 гг., які завяршыўся адстаўкай 37-га прэзідэнта ЗША Рычарда Ніксана). Пытанне аб імпічменце Біла Клінтана было пастаўлена на падставе таго, што ён схлусіў, даючы паказанні пад прысягай і катэгарычна адмаўляючы сексуальныя сувязі са стажоркай. Аднак увогуле выклікае сумненне этычнасць гэтай працэдуры, публічны допыт пад прысягай аб прыватным жыцці (пракурор задаваў пытанні, якія не прынята агучваць не тое што публічна, але нават у сяброўскім атачэнні, і выслухоўваў надзвычай фрывольныя адказы); пры гэтым былі закрануты маральныя пачуцці дачкі прэзідэнта і яго жонкі. Дык ці варта было трэсці бруднай бялізнай (няхай сабе і прэзідэнцкай) на ўвесь свет? У рэшце рэшт у выйгрышы, па ўсім відаць, засталася толькі Моніка: яна атрымала супервыгадныя кантракты ў мадэльным бізнесе і на тэлебачанні.

Прэзідэнцкі секс-скандал у ЗША многія называлі дэмакратыяй, даведзенай да абсурду: чалавек, якога называюць самым магутным у свеце, які ўзначальвае дэмакратыю, што імкнецца стаць прыкладам для астатніх, вымушаны рабіць справаздачу аб сваім інтымным жыцці — у гэтай сітуацыі не ведаеш, плакаць ці смяцца: «Сошедшая с ума американ-

ская судебная машина показала абсурдность своего всеислия» (Советская Белоруссия. 1998. 21 авг.).

Многія вядомыя людзі імкнуцца засцерагчы сябе ад умяшання ў асабістае жыццё. Але далёка не ўсім гэта ўдаецца, паколькі падобная інфармацыя садзейнічае павелічэнню тыражоў, папулярнасці, рэйтынгаў сродкаў масавай інфармацыі. Вядомы французскі акцёр Алэн Дэлон неаднойчы «высвятляў адносіны» з журналістамі. Адзін са скандалаў стаў прадметам увагі сусветных СМІ: акцёр праз суд спрабаваў забараніць публікацыю сваёй біяграфіі. Пікантнасць сітуацыі заключалася ў тым, што біяграфічная кніга яшчэ не была напісана, але акцёр, нейкім чынам здабыўшы яе план, павёў фронтальны наступ на патэнцыйнага аўтара, журналіста Бернара Віяле, які займаўся расследаваннямі скандалаў з жыцця зорак і вядомых палітычных дзеячаў. У жніўні 1998 г. Дэлону ўдалося часова забараніць магчымую публікацыю сваёй біяграфіі, і гэта выклікала абурэнне прадстаўнікоў пісьменніцкага і журналісцкага корпусу. Часопіс «Марыяна» змясціў вялікі матэрыял «Што мы не маем права ведаць пра Дэлона», дзе выкладзена сутнасць прэтэнзій акцёра і прыведзены звесткі, якімі аперыраваў журналіст: у прыватнасці, што ў канцы 1950-х Дэлон пазбавілі вадзіцельскіх правоў за крадзёж джыпа; што яго затрымлівалі за незаконнае набыццё рэвальвера; што ў Ніцы ён старшынстваваў пры адкрыцці казіно, якое належала мафіёзі, і г. д. Пасля гэтага Дэлон падаў у суд і на часопіс, запатрабаваўшы кампенсацыю за ўмяшанне ў прыватнае жыццё і паклёпніцкія выдумкі ў памеры аднаго мільёна франкаў (Советская Белоруссия. 1999. 9 июня). Акцёр прайграў судовую справу, і яго скандальная біяграфія выйшла не толькі ў Францыі, але ў многіх краінах свету, у тым ліку ў Расіі.

Каб асэнсаваць, ці правамерным было ў канкрэтным выпадку ўмяшанне ў прыватнае жыццё з боку СМІ, неабходна высветліць: у распаўсюджванні такой інфармацыі быў грамадскі інтарэс ці публікацыя мела на мэце выключна задавальненне абыяцельскай «свецкай цікаўнасці»? Традыцыйна лічыцца, што толькі сур'ёзная грамадская неабходнасць можа стаць апраўданнем для ўмяшання ў прыватнае жыццё іншай асобы. Як не ўзгадаць у сувязі з гэтым італьянца Адрыяна Барталіні, аўтара фатаграфій папы Яна Паўла II, які расслабляецца ў сваім басейне. Гэтыя фотаздымкі нарабілі шмат шуму ў 1981 г. (Звезда. 1997. 2 верас.). Пра які грамадскі інтарэс у дадзеным выпадку можа ісці размова?

Этычныя праблемы, звязаныя з прыватным жыццём асобы, самыя разнастайныя. Часам знакамітасці наўмысна звяртаюцца да СМІ, каб прыцягнуць увагу грамадскасці да сваіх асабістых праблем. У снежні 2012 г. увага сусветнай прэсы была прыкавана да скандала, звязанага

са славытым акцёрам Жэрарам Дэпардзьё. Ён заявіў, што адмаўляецца ад французскага грамадзянства, паколькі ўлады краіны па ініцыятыве прэзідэнта-сацыяліста Франсуа Аланда з 2013 г. увялі «падатак для багатых» — фіскальную норму ў памеры 75 % стаўкі гадовага даходу, які перавышае 1 млн еўра. Прэм’ер-міністр краіны Жан-Марк Эро назваў учынак акцёра непатрыятычным. Такім чынам, калі напачатку размова ішла пераважна пра падлік грошай у кашальку вядомага акцёра, дык паступова яна перарасла ў дыскусію пра сувязь патрыятызму і законапаслухмянасці. Жэраар Дэпардзьё ў адкрытым лісце, апублікаваным у газеце «Журналь дзю дзіманш» (*Le Journal du Dimanche*), заявіў, што плаціць падаткі з 14 гадоў і за 45 гадоў працоўнай дзейнасці заплаціў 145 млн еўра. Шырокі медыя-рэзананс выклікала паведамленне аб тым, што 3 студзеня 2013 г. прэзідэнт Расіі Уладзімір Пуцін падпісаў загад аб прыёме Жэраара Дэпардзьё ў грамадзянства Расійскай Федэрацыі.

Не засталіся незаўважанымі і скандальныя заявы ў шматлікіх інтэрв’ю беларускай гімнасткі, чатырохразовай алімпійскай чэмпіёнкі Вольгі Корбут: яна сцвярджала, што стала ахвярай сексуальных дамаганняў свайго трэнера Ранальда Кныша. Чамусьці гэтыя «таямніцы» яна агучыла праз чвэрць стагоддзя пасля завяршэння сваёй бліскучай спартыўнай кар’еры. Вопытны спартыўны аглядальнік Мікалай Петрапаўлаўскі, які сачыў за дасягненнямі В. Корбут з 12 гадоў, перакананы: ёй патрэбны быў скандал, каб нагадаць пра сябе. Гэта сенсацыя «простая, як гімнастычнае бервяно», — так іранічна адзначае журналіст у артыкуле «Как “чудо с косичками” стало “секс-рабыней”» і тлумачыць: у Амерыцы, дзе ў апошнія гады жыве з сям’ёй В. Корбут, яна рыхтуе да выхаду кнігу сваіх мемуараў. Ён сцвярджае: «Не буду отрицать, что более популярной спортсменки, чем Корбут, в 1970-е годы в США и ряде других стран не было. И первые книжки о ней, изданные там в те годы, пользовались огромным спросом. Но время бежит... За двадцать с лишним лет сменилось поколение американцев. Те, кто тогда в свои 15–20 боготворил Ольгу, сегодня забыли о своих юношеских влюбленностях, а у нынешних — свои увлечения, свои кумиры. Они и не слышали, и не знают, кто такая Корбут... Но книжку надо продавать — значит, надо чем-то напомнить о себе, заставить о себе говорить по телевидению, писать газеты... Вот и рождается новая идея — жертва сексуального домогательства» (Советская Белоруссия. 1999. 26 июня).

Крыху пазней В. Корбут зноў была ў цэнтры скандалу. У студзені 2002 г. яе арыштавалі ў Атланце супрацоўнікі аховы гандлёвага цэнтра пры спробе вынесці неаплачаныя тавары на суму каля 20 долараў. Гімнастка патлумачыла гэта няўважлівасцю: нібыта яна пакінула кашалёк у машыне і пабегла за ім разам з вазком з таварамі. Корбут некалькі дзён правяла

ў турме, але, прымаючы пад увагу, што раней яна не была судзімая, суд прызначыў ёй спецыяльны платны курс псіхалагічнай рэабілітацыі (Звязда. 2002. 11 крас.). Цікава, што арышт гімнасткі супаў з рашэннем суда аб высяленні яе з дома, за які была пратэрмінаваная закладная; паліцэйскія выявілі буйную суму фальшывых долараў (Советская Беларусія. 2002. 7 фев.). Вінаватым у падробцы грошай (з дапамогай камп'ютара) быў прызнаны 23-гадовы сын гімнасткі Рычард Барткевіч. За выраб фальшывых купюр на суму 20 тыс. долараў ён прысуджаны да пазбаўлення волі на тры з паловай гады (Советская Беларусія. 2002. 20 нояб.).

Пэўныя факты з прыватнага жыцця публічных асоб (знакамітасці культуры, мастацтва, спорту, вядомыя палітыкі, дзяржаўныя і грамадскія дзеячы), безумоўна, могуць прадстаўляць асаблівую цікавасць для грамадзян. І тым не менш сродкі масавай інфармацыі не павінны грэбаваць маральна-этычнымі пастулатамі журналісцкай прафесіі, распальваць нездаровую прагу да сенсацый. У многіх прафесійна-этычных дакументах зафіксаваны пастулат аб захаванні недатыкальнасці прыватнага жыцця. У міжнародных прынцыпах прафесійнай этыкі ў журналістыцы (1983) асабліва падкрэслена пытанне павагі да прыватнага жыцця: «Неад'емная частка прафесійных стандартаў журналістыкі – павага права грамадзян на прыватнае жыццё і чалавечую годнасць у адпаведнасці з палажэннямі міжнароднага і нацыянальнага права ў галіне абароны правоў і рэпутацыі грамадзян, забароны паклёпу, абразы і дыфамачыі»¹.

Між тым, як можна пераканацца з аналізу прыведзеных вышэй прыкладаў, пад права чалавека на атрыманне праўдзівай інфармацыі нярэдка падганяецца жаданне (няхай сабе цалкам зразумелае і, мабыць, натуральнае для чалавечай прыроды) даведацца пра таемныя бакі жыцця вядомых людзей. Пры гэтым журналісты спасылаюцца на наступныя аргументы. Па-першае, інфармацыя пра інтымнае жыццё вядомых людзей выклікае вялікую грамадскую цікавасць – а значыць, грамадству неабходна яе прадаставіць. Па-другое, вядомыя грамадскія і палітычныя дзеячы, знакамітыя асобы настолькі істотна ўплываюць на жыццё людзей і грамадства, што ўжо не належаць самі сабе, таму кожны іх крок, нават на ўласнай, прыватнай тэрыторыі, мае агульнаграмадскае значэнне, што і з'яўляецца падставай для распаўсюджвання такой інфармацыі.

Можна вылучыць яшчэ адну праблему ў кантэксце неўмяшання ў прыватнае жыццё: выцягванне на публіку чужой «бруднай бялізны» наносіць урон грамадскай маральнасці. У якасці ілюстрацыі нагадаем, як расійскае тэлебачанне здзіўляла тэлегледачоў «голай праўдай» – паказам амурных прыгодаў людзей, падобных на высокіх дзяржаўных

¹Профессиональная этика журналистов. Т. 1. С. 401.

асоб. У 1999 г. у выпуску навінаў тэлеканала «Расія» была прадэманстравана плёнка, дзе «чалавек, падобны на генеральнага пракурора» бавіць час з дзвюма дзяўчынамі лёгкіх паводзінаў. У выніку генеральны пракурор Расійскай Федэрацыі Юрий Скуратаў быў адхілены ад пасады. А за два гады да гэтага інцыдэнту ахвярай секс-кампрамату стаў расійскі міністр юстыцыі Валянцін Кавалёў: тэлеканалы смакавалі падрабязнасці відэазапісу, дзе падобны на яго чалавек «адпачываў» у лазні з дзяўчатамі.

Пытанне заключаецца не толькі ў этычнасці ці неэтычнасці дэманстрацыі па тэлебачанні плёнкі, знятай схаванай камерай праз замочную шчыліну, але і ў тым, на якой падставе гэты брудны кампрамат выстаўляецца на ўсеагульны агляд. Газета «Советская Белоруссия», на наш погляд, досыць дакладна расставіла акцэнты: «Необъяснимо одно: а нас всех, то есть телезрителей, за какие тяжкие грехи тычут носом в грязь? По какому праву унижают зрелищем непотребства? Еще полбеды, когда подобная мерзость попадает на глаза взрослому. А дети? Наши с вами дети с ясными и чистыми глазенками? Да, у взрослых бывает разная половая ориентация, но вряд ли сплошь бездетны заказчики, изготовители и распространители практически порнографии — будь она от политики, бизнеса, тусовки и еще дьявол знает от кого. Свобода от этики, общепринятых норм нравственности, элементарного стыда зашла далеко — по самое дальше некуда. И — что особенно гнусно — нам это навязывается в качестве острых и пряных плодов цивилизации» (Советская Белоруссия. 2001. 21 дек.).

У расійскай «Хартыі тэлерадыёвяшчальнікаў» (1999) падрабязна прапісана: пад прыватным жыццём разумеецца асабістая і сямейная тайна, у тым ліку шлюбныя і іншыя інтымныя адносіны, сексуальная арыентацыя, рэлігійны светапогляд, сяброўскія адносіны, спосабы правядзення вольнага часу, тайна перапіскі, тэлефанаванняў, паштовых, тэлеграфных, камп'ютарных і іншых паведамленняў. Збор, захаванне і выкарыстанне інфармацыі аб прыватным жыцці чалавека, у тым ліку аўдыёзапіс, фота- і відэаздымкі на прыватнай тэрыторыі без яго згоды, не дапускаюцца. Пры гэтым пад прыватнай тэрыторыяй маецца на ўвазе любое жылое памяшканне, домабудаванне, уключаючы прысядзібную тэрыторыю; нумары ў гасцініцах, пансіянатах, санаторыях, бальнічныя палаты¹. Выключэнні з устаноўленых правілаў аб недатыкальнасці прыватнага жыцця могуць быць абгрунтаваныя толькі неабходнасцю абароны грамадскіх інтарэсаў ці правоў і свабод іншых асоб (неабходнасць абароны асноў канстытуцыйнага ладу, прадухіленне пагрозы для бяспекі

¹Хартия телерадиовещателей. URL: <http://www.presscouncil.ru/index.php/teoriya-i-praktika/dokumenty/756-khartiya-teleradioveshchatelej> (дата абрашэння: 05.11.2014).

дзяржавы; выяўленне злачынства; абарона грамадскага здароўя і бяспекі насельніцтва; папярэджанне грамадства ад ўвядзення ў зман якімі-небудзь дзеяннямі, дакументамі ці паведамленнямі).

Існуе велізарная розніца паміж грамадскім інтарэсам і тым, што можа зацікавіць грамадскасць, будучы пададзена як сенсацыя. У журналістаў павінны быць вельмі сур'ёзныя матывы для таго, каб парушаць чужую асабістую прастору. Вырашыць супярэчнасць паміж правам грамадства на інфармацыю і правам чалавека на тайну прыватнага жыцця — раз і назаўсёды, па адзіным стандарце — немагчыма: вельмі шмат нюансаў існуе ў кожным канкрэтным выпадку. Таму ў працэсе прафесійнай дзейнасці журналістам варта кіравацца перш-наперш маральна-этычнай матывацыяй, звяртацца да свайго сумлення.

Пытанне аб тым, дзе заканчваецца права грамадства на інфармацыю і пачынаецца права чалавека на прыватнае жыццё, набывае асаблівую далікатнасць, калі журналісцкая інфармацыя здабываецца з выкарыстаннем скрытых фота- і відэааб'ектываў.

«ФЕНОМЕН ПАПАРАЦЫ» Ў ЖУРНАЛІСТЫЦЫ

Папарацы (іт. *paparazzi*) — так звычайна называюць фотарэпарцёраў, якія здымаюць вядомых асоб у самых нечаканых моманты дзеля іх кампраметацыі. Гэты тэрмін з'явіўся ў пачатку 1960-х гг. у сувязі з выхадам фільма Федэрыка Феліні «Салодкае жыццё», адным з герояў якога стаў надакучлівы фатограф Папараца. Прататыпам гэтага персанажа быў рэальны чалавек, вядомы італьянскі фатограф Тацыя Секіяролі, які на працягу дваццаці гадоў з'яўляўся персанальным фатографам Сафі Ларэн: ён першым звярнуў увагу на тое, што за нечаканых здымкі славутых людзей рэдактары плацяць больш.

І ўсё ж асобныя прыклады гэтай з'явы — ***пошук нечаканага, нікантнага кадра*** — вядомыя яшчэ з часоў станаўлення фатаграфіі і паступова ўсё больш распаўсюджваюцца. Дзядулем расійскіх папарацы называюць Аляксандра Дранкова. У публікацыі «ПАПА папарацці: “король сенсацыі” Аляксандр Дранков застал врасплох і імператара Ніколая, і Льва Толстого» адзначаецца: «Предтеча современных папарацці, Дранков в определенном смысле и поныне непревзойден. В 1908 году методом “скрытой камеры” (по-видимому, впервые в истории экранной хроники) он начал кинолетопись Л. Н. Толстого... Дранков, специализирующийся на царских особах и выдающихся деятелях русского искусства, решил явить миру 80-летнего писателя. Но граф был непреклонен — в сомни-

тельных предприятиях он не участвовал. Тогда выставленный за дверь Дранков спрятался со своей камерой в дощатом сортире яснополянской усадьбы» (Советская Белоруссия. 2000. 18 янв.).

Адна з самых гучных і, можна сказаць, хрэстаматыйных гісторый узаемаадносін публічных людзей з фатографамі адбылася ў ЗША ў 1960-я гг. і звязана з «каралём папарацы», скандальна вядомым фатографам Ронам Галелам, здымкі якога друкаваліся ў «Тайм» (*Time*), «Вог» (*Vogue*), «Лайф» (*Life*), «Ролінг Стоун» (*Rolling Stone*), «Піпл» (*People*) і іншых часопісах. Ён падлоўіваў зорак кіно, музыкі і тэлебачання ўсімі магчымымі спосабамі, не лічыўся ні з чым, каб здабыць арыгінальны, нечаканы кадр. А скандальна вядомы здымак Жаклін Кенэдзі-Анасіс топлес кемлівы папарацы атрымаў, пераапрунуўшыся садоўнікам-мексіканцам: надзеў самбрэра, прычапіў фальшывыя вусы, а фотаапарат схаваў у тачку з дзёрнам. У такім выглядзе ён прабраўся на добра ахоўваемы прыватны востраў Анасіса. Гэты адзін з самых пікантных здымкаў Рона Галелы быў апублікаваны ў папулярным эратычным часопісе для мужчын Лары Флінта «Хастлер» (*Hustler*). Лічба ганарару таксама стала хрэстаматыйнай: за фота аголенай Жаклін Кенэдзі-Анасіс папарацы атрымаў 1,2 млн долараў і стаў знакамітым.

Паступова колькасць ахвотных падглядваць за вядомымі людзьмі ўзрастала. І стаўленне да іх складвалася рознае: ад грэблівасці (невыпадкова звычайныя прафесійныя фотарэпарціёры пагардліва называюць паляўнічых-папарацы «штатывамі») да захаплення і ўсялякага спрыяння іх дзейнасці — некаторыя выдаўцы з задавальненнем і за вялікія грошы набываюць скандальныя фотаздымкі, бо яны спрыяюць імкліваму росту тыражоў і рэйтынгаў.

І ўсё ж нельга сказаць, што бесцырымоннае ўмяшанне ў чужое жыццё вызначаецца выключна грашыма. Гэтаму садзейнічае і шэраг іншых абставінаў, у тым ліку асабістая цікаўнасць да падрабязнасцей прыватнага жыцця вядомых людзей, своеасаблівы паляўнічы азарт, нават пэўны прэстыж рэпутацыі фотаскандаліста. Паспяховаыя папарацы валодаюць выдатнымі арганізатарскімі здольнасцямі, маюць добра адладжаную агентурную сетку — усё гэта надае дадатковы рамантычны арэол іх прафесіі. Хоць, адзначым, апошнім часам пікантныя кадры нярэдка становяцца вынікам змовы прэс-сакратара зоркі і фатографа, прад'яўленне іскаў бульварным выданням — часта таксама прадугледжаны «сцэнарыем» ход.

Стаўленне сусветнай грамадскасці да кампраметуючых здымкаў радыкальна змянілася пасля гібелі англійскай прынцэсы Дзіяны і яе сябра — егіпецкага мільянера Додзі аль-Фаеда ў аўтакатастрофе, якая адбылася ў Парыжы ў ноч з 30 на 31 жніўня 1997 г. У гэтай трагедыі адразу былі абвінавачаны папарацы.

Увесь свет пільна сачыў, як разгортваліся падзеі. Беларускія СМІ таксама надавалі гэтай тэме асаблівую ўвагу. Ужо 2 верасня 1997 г. «Звязда» ў матэрыяле «Колькі каштуе смерць Дзіяны» са спасылкай на інфармагенцтвы падкрэсліла: «Адной з прычын аварыі называецца тое, што аўтамабіль, у якім ехала Дзіяна і яе блізкі сябар, праследавалі назойлівыя рэпарціёры... Адна амерыканская пара турыстаў, якая літаральна праз хвіліну пасля аварыі праязджала міма, сцвярджае, што бачыла, як 5–6 чалавек з фотаапаратамі, абступіўшы пагнуты аўтамабіль, фатаграфавалі яго. Такім чынам, паліцыя мае ўсе падставы прад’явіць затрыманым фотарэпарціёрам абвінавачанне ў ненаўмысным забойстве... Супраць іх можа быць вылучана, прынамсі, яшчэ адно: неаказанне дапамогі пацярпелым». Газета акцэнтуюе ўвагу і на такой дэталі: здымкі, зробленыя ў час трагедыі, ужо прапанавана купіць аднаму амерыканскаму выдавецтву. Называлася і лічба мяркуюмай здзелкі — адзін мільён долараў: «Шмат гэта ці мала? Мяркуюце самі: скандальныя здымкі прынцэсы Дзіяны і аль-Фаеда, зробленыя некалькі месяцаў таму ў час іх сумеснага адпачынку на пляжах Сен-Трапэ, каштавалі пяць мільёнаў».

Аднак ні адно выданне не палічыла магчымым апублікаваць «па гарах слядах» крываваыя кадры прынцэсы, якая памірала на месцы аварыі: яны ўпершыню былі прадстаўлены шырокай публіцы толькі праз многа гадоў — у 2011-м, у дакументальным фільме «Незаконнае забойства», які выклікаў гучны скандал на Канскім кінафестывалі (Советская Беларусія. 2011. 14 мая).

На працягу доўгага часу не спыняюцца дыскусіі адносна прычын гібелі «народнай прынцэсы». Шырока абмяркоўвалася некалькі версій аўтакатастрофы, прычым фатографам-папарацы ўжо не адводзілася прыярытэтнае месца. Парыжскія следчыя прыйшлі да высновы, што галоўнымі прычынамі гібелі прынцэсы і яе спадарожнікаў сталі павышаная хуткасць яе «Мерседэсу» і алкагольнае ап’яненне вадзіцеля (узровень алкаголю ў яго крыві ўтрая перавышаў норму). Разам з тым шматлікія праверкі так і не выявілі, што за таямнічы «Фіят-Уна» беллага колеру знаходзіўся побач з аўтамабілем прынцэсы ў момант аварыі і, верагодна, увайшоў з ім «у лёгкае сутыкненне» (Советская Беларусія. 1999. 3 фев.).

Выказвалася таксама меркаванне, што прынцэса Дзіяна была цяжарная ад Додзі аль-Фаеда, таму французскія следчыя органы і засакрэцілі ўсе звесткі аб яе ўскрыцці пасля гібелі. Прынцэса магла выйсці замуж за егіпцяніна і прыняць іслам, «што ніяк не ўпісвалася ў рамкі жыцця брытанскай каралеўскай сям’і, якая ніколі не магла б змірыцца з гэтым» (Советская Беларусія. 1999. 16 июля). Так што, магчыма, гэта і сапраўды была добра спланаваная змова, на чым настойвае егіпецкі мільярдэр Мухамед аль-Фаед, бацька Додзі. Дарэчы, дакументальны фільм «Неза-

коннае забойства» стварыў вядомы брытанскі акцёр і рэжысёр Кіт Алэн. У карціне пададзена менавіта гэтая версія падзей: прынцэса Дзіяна была ліквідаваная спецслужбамі па загадзе шэрагу колаў з Букінгемскага палаца. Між тым рэжысёр фільма заявіў, што карціна толькі звяртае ўвагу на дэталі, якія не ўкладваюцца ў афіцыйную версію падзей (Советская Белоруссия. 2011. 14 мая): суд у 2008 г. афіцыйна прызнаў, што прынцэса Дзіяна і яе сябар загінулі ў выніку забойства па неасцярожнасці – па віне п’янага кіроўцы яе аўтамабіля і фатографу-папарацы.

Любую інфармацыю, звязаную з прынцэсай, сусветныя СМІ ахвотна публікуюць да гэтага часу, і беларуская прэса імгненна даносіць яе да свайго чытача. Напрыклад, у 2011 г. шырока абмяркоўвалася паведамленне нямецкай журналісткі Трыксі Шоль аб тым, што незадоўга да трагічнай гібелі прынцэса Дзіяна і Додзі аль-Фaed таемна заручыліся. Рэпарцёрка распавяла аб наведванні імі рэспектабельнага курорта Монтэ-Карла за сем дзён да таго, як яны разбіліся ў аўтакатастрофе. Дзіяна выбірала заручальнае кальцо з дыямантам. Раней іншыя сведкі сцвярджалі, што Додзі ў Парыжы за суму, эквівалентную 11 500 брытанскім фунтам, набыў у ювелірнай краме «Tell Me Yes» («Скажы мне “так”») заручальны пярсцёнак. Такім чынам, сведчанні Трыксі Шоль пацвярджаюць, што прынцэса сапраўды мела намер выйсці замуж за мусульманіна (Советская Белоруссия. 2011. 17 авг.).

Прынамсі, папарацы ўвесь час бессаромна палявалі за англійскай прынцэсай. Яе асабістае жыццё на працягу многіх гадоў было прадметам пільнай увагі СМІ: скандальны развод з мужам, наследным прынцам Чарльзам, яе раманы, захапленні, звычкі і г. д. Шырока разыходзіліся здымкі прынцэсы ў самых нечаканых ракурсах. З імем Дзіяны звязана і *дасціпная журналісцкая дуэль* – можна сказаць, аплявуха прыхільнікам папарацы. Пра яе паведаміла прэса ў 1993 г. Уладальнік спартыўнай залы, дзе займалася Дзіяна, устанавіў схаваныя камеры і зрабіў кадры, на якіх прынцэса выглядала «зусім не па-каралеўску». Здымкі набыла і апублікавала газета «Сандзі Мірар» (*The Sunday Mirror*). Журналісты тэлеканала «Ай-ці-ві» (ITV, ад Independent Television), адной з галоўных тэлевізійных карпарацый Вялікабрытаніі, прапанавалі ход у адказ. Спачатку сфатаграфавалі аднаго з кіраўнікоў выдавецкай групы «Мірар» у рэстаране, а пазней тэлевізійшчыкі падагналі гідраўлічны кран да яго дома і накіравалі камеры якраз у акно (Комсомольская правда. 1993. 4 дек.).

Сама прынцэса таксама не ленавалася прыадкрываць для прэсы залону прыватнасці. У 2004 г. былі абнародаваны сенсацыйныя відэазапісы з прызнаннямі Дзіяны, зробленымі яшчэ ў 1992 г. у час гутаркі з выкладчыкам мовы Пітэрам Сітэленам: «Дзіяна расказвала пра сваё нешчаслівае

каханне да целаахоўніка Бары Манакі, пра прыдворныя інтрыгі, цяжкія адносіны з каралевай, канфлікты з уласнай мачахай і бацькам і крыўдны для яе раман прынца Чарльза і Камілы Паркер Боўлз. Дзіяна сказала, што яе целаахоўнік быў самым лепшым чалавекам, якога яна калі-небудзь сустракала... Аднак хутка чуткі дайшлі да каралевы, і Манакі быў звольнены» (Звязда. 2004. 9 снеж.).

Велізарная цікавасць з боку папарацы нібыта ў спадчыну перайшла і да сыноў Дзіяны. У верасні 2012 г. шырока разышліся фотаздымкі, зробленыя папарацы праз плот атэля на поўдні Францыі, дзе брытанскі прынец Уільям з жонкай, герцагіняй кембрыджскай Кейт Мідлтан, загарваюць топлес на адкрытай верандзе. 14 верасня 2012 г. гэтыя кадры апублікаваў французскі часопіс «Клозэр» (*Closer*) (у выдання ёсць і брытанская версія), 16 верасня тая ж фатаграфія з'явіліся ў ірландскім таблоідзе «Айрыш Дэйлі Стар» (*Irish Daily Star*), а яшчэ праз два дні – у спецыяльнаму выпуску італьянскага «Чы» (*Chi*). Французскі суд забараніў часопісу публікаваць здымкі напаўаголенай Кейт Мідлтан, прысудзіў пацярпелай пары кампенсацыю ў памеры 5 тыс. еўра і, акрамя таго, запатрабаваў ад рэдакцыі «Клозэр» на працягу 24 гадзін выдаць лічбавыя копіі фатаграфій і выдаліць іх з сайта. У выпадку прамаруджвання часопісу пагражаў штраф яшчэ на 10 тыс. еўра за кожны дзень пратэрміноўкі, такі ж штраф – і ў выпадку перадачы фатаграфій трэцім асобам або пры іх паўторнай публікацыі (Советская Беларусія. 2012. 18 сент.). Такая жорсткая ацэнка была дадзена журналісцкай усёдазволенасці.

Згодна з прынцыпам I Міжнародных прынцыпаў прафесійнай этыкі ў журналістыцы (1983), «народ у цэлым і асобныя грамадзяне маюць права атрымліваць аб'ектыўнае адлюстраванне рэчаіснасці шляхам атрымання дакладнай і вычарпальнай інфармацыі»¹. Прынцып II абвяшчае: «Найпершая задача журналіста – забяспечыць права грамадзян на дакладную і аб'ектыўную інфармацыю з дапамогай праўдзівага адлюстравання падзей, калі факты, творча апрацаваныя журналістам, асвятляюцца ў іх уласным кантэксце, з указаннем сувязей розных з'яў і без скажэнняў»². Між тым, як мы ўжо падкрэслівалі, жаданне чалавека атрымаць праўдзівую інфармацыю нярэдка з'яўляецца звычайнай «абывацельскай» цікаўнасцю да тайных бакоў жыцця вядомых людзей.

«Папарацці» – так называецца расійскі часопіс аб прыватным жыцці знакамітасцей, які выходзіць з верасня 2009 г. Пераважная большасць публікацый прысвечана расійскім зоркам кіно, тэлебачання, эстрады,

¹Профессиональная этика журналистов. Т. 1. С. 399.

²Тамсама. С. 399–400.

спорту. Героі матэрыялаў звычайна і не падазраюць, што за імі неадступна ідуць фатографы і імкнуцца злавіць цікавы момант або сітуацыю.

У Беларусі такіх выданняў не існуе. І наогул, ці ёсць папарацы ў айчыннай журналістыцы? У тым разуменні, да якога нас прызвычайлі заходнія «класікі жанру», няма: цягнуць смецце з хаты, паказваць зорак у непрывабным выглядзе — не ў беларускай традыцыі. А наконт таго, што попыт нараджае прапанову і наадварот, беларускі спявак Кірыл Слука адзначыў: «Если у нас появятся папарацци, я не буду особенно против. В конце концов, можно будет заработать на судебных процессах» (Советская Белоруссия. 2004. 17 марта). І ён мае рацыю: пытаннем канфідэнцыйнасці прыватнага жыцця ў Беларусі нададзены статус не толькі маральна-этычных, але і прававых.

Згодна з артыкулам 34 Закона Рэспублікі Беларусь «Аб сродках масавай інфармацыі» (2008), журналіст абавязаны «атрымліваць згоду фізічных асобаў на правядзенне аўдыя- і відэазапісу, кіна- і фотаздымак, за выключэннем іх правядзення ў месцах, адкрытых для масавага наведвання, на масавых мерапрыемствах, а таксама выпадку, прадугледжаным артыкулам 40 гэтага Закона»¹. Артыкул 40 «Выкарыстанне скрытага аўдыя- і відэазапісу, кіна- і фотаздымак» абвяшчае: «Распаўсюджванне ў сродках масавай інфармацыі інфармацыйных паведамленняў і(або) матэрыялаў, падрыхтаваных з выкарыстаннем аўдыя- і відэазапісу, кіна- і фотаздымак фізічнай асобы без яе згоды, дапускаецца толькі пры прыняцці мераў супраць магчымай ідэнтыфікацыі дадзенай асобы пабочнымі асобамі, а таксама пры ўмове, што распаўсюджванне гэтых інфармацыйных паведамленняў і(або) матэрыялаў не парушае канстытуцыйных правоў і свабод асобы і неабходна для абароны грамадскіх інтарэсаў, за выключэннем выпадкаў распаўсюджвання такіх інфармацыйных паведамленняў і(або) матэрыялаў па патрабаванні органа крымінальнага праследавання, суда ў сувязі з вытворчасцю папярэдняга расследавання, судовым разборам»².

Хоць прыклады «класічных» паляўнічых-папарацы ў беларускай прэсе адсутнічаюць, усё ж асобныя іх праявы відавочна прасочваюцца. Напрыклад, фотаілюстрацыя часам выкарыстоўваецца як *інструмент барацьбы з апанентамі*. Некаторыя перыядычныя выданні, пераважна недзяржаўныя, ахвотна змяшчаюць абразлівыя фотаздымкі сваіх ідэйных апанентаў — як яны ядуць, п'юць, кашляюць, зашпільваюць гузікі, праўляюць вопратку... Усё гэта дарослыя папарацы падаюць чытачу пад выглядам высакароднага імкнення да праўдзівага адлюстравання

¹Аб сродках масавай інфармацыі : Закон Рэсп. Беларусь // Звязда. 2008. 8 жн. С. 2.

²Тамсама. С. 3.

рэчаіснасці. Так, апазіцыйная газета «Свабода» на працягу 1992–1994 гг. бесперапынна здзіўляла чытача «пікантнымі» фотаздымкамі тагачаснага старшыні Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь Вячаслава Кебіча. А пасля яго паражэння на прэзідэнцкіх выбарах 1994 г. газета выпадкова «адкрыла карты»: надрукавала вялікі развітальны фотарэпартаж «Нам цяжкае расстанне з вамі», дзе адзначаецца: «І ўсё ж фотакарэспандэнты “Свабоды” надта шкадуюць, што Вячаславу Францавічу не ўдалося стаць прэзідэнтам. Цяпер ягоныя фотаздымкі наўрад ці будуць цікавыя публіцы. А ён быў такі каларытны персанаж!» (Свабода. 1994. № 27). У дадзенай сітуацыі размова ідзе пра танны эпатаж чытацкай аўдыторыі, бясконцыя пошукі «клоўнскай» сенсацыі.

ПРАФЕСІЯНАЛІЗМ І МАРАЛЬНЫ ВЫБАР

Візуальная інфармацыя ў сродках масавай інфармацыі з кожным годам набывае ўсё больш важнае значэнне. Узрастае яе роля як аднаго з псіхалагічных фактараў прыцягнення ўвагі чытацкай аўдыторыі — і разам з тым узрастаюць патрабаванні да сутнасных, зместавых яе характарыстык.

Самае таленавітае жывапісанне словам па сіле дакументальнасці не можа спаборнічаць з зафіксаванай візуальнай інфармацыяй. Аднак, як ні парадаксальна, і яна не заўсёды можа быць гарантам дакладнага адлюстравання рэчаіснасці. Ледзь не кожны ўладальнік мабільнага тэлефона сёння, напрыклад, можа быць у ролі і фатографа, і відэааператара. Аднак «быць» — не азначае рэальна ім з’яўляцца. Работа фотарэпарцёра не абмяжоўваецца задачай «спыніць імгненне»: важную ролю адыгрывае выбар неабходнага ракурсу (як пры рабоце над заметкай — адбор і апрацоўка фактаў), каб зафіксаванае камерай імгненне стала аб’ектыўным «момантам ісціны». А тут многае залежыць не толькі ад прафесійнага майстэрства, але ад сумленнасці і маральнасці фатографа. У адваротным выпадку непазбежныя скажэнні рэчаіснасці, своеасаблівая «фотападтасоўка фактаў» шляхам адпаведна абранага ракурсу здымкі. Прыём «дакладна, але неаб’ектыўна» досыць распаўсюджаны ў некаторых СМІ.

Ці можа журналіст грэбаваць маральнымі нормамі дзеля выканання прафесійнага абавязку? Гэта пытанне абмяркоўвалі аўтары рубрыкі «Спор-плошадка» Раман Рудзь і Андрэй Дзяменцеўскі, выказваючы ўсе магчымыя аргументы «за» і «супраць» (Советская Белоруссия. 2009. 11 апр.). Прадметам дыскусіі стаў вядомы здымак «Голад у Суда-

не», за які амерыканскі журналіст Кевін Картэр атрымаў Пулітцэраўскую прэмію. Вясной 1993 г. ён прыляцеў у Судан здымаць сцэны голаду. У полі, парослым дробным хмызняком, ён раптам пачуў ціхі плач і ўбачыў знясіленую маленькую дзяўчынку, якая памірала ад голаду: бацькі пакінулі яе ненадоўга, каб разгрузіць самалёт з гуманітарнай дапамогай. За спінай дзяўчынкі сядзеў грыф-сцявратнік. Асцярожна, каб не спудзіць птушку, Кевін зрабіў некалькі здымкаў і стаў чакаць, што грыф расправіць крылы і будзе магчымаць зрабіць яшчэ лепшы, больш эфектны кадр. Аднак птушка не варушылася, а дзяўчынка сабрала апошнія сілы і папаўзла... Газета *The New York Times* адразу купіла гэты фотаздымак, які стаў сімвалам гаротнага становішча ў Афрыцы і адразу зрабіў Кевіна Картэра знакамітым. «А што здарылася з дзяўчынкай, чаму фатограф ёй не дапамог?» — гэтыя пытанні гучалі ўсё часцей. Кевіна параўноўвалі са сцявратнікам на здымку: чалавек, які спакойна наладжвае свой аб'ектыў, каб зняць пакуты дзіцяці, — усё роўна што драпежнік, яшчэ адзін сцявратнік. У ліпені 1994 г., праз тры месяцы пасля атрымання Пулітцэраўскай прэміі, глыбокая дэпрэсія прывяла фотарэпарцёра да самагубства: ён звёў рахункі з жыццём у 33-гадовым узросце.

Дык ці можа журналіст грэбаваць маральнымі нормамаі дзеля выканання прафесійнага абавязку?.. Выдатны беларускі фотажурналіст, аўтар некалькіх кніг па фатаграфіі Аляксандр Дзітлаў адказаў на гэтае пытанне прыкладам з уласнага рэпарцёрскага вопыту. «Самого страшнага снімка я так і не сделал...» — так называецца яго інтэрв'ю, змешчанае ў газеце «Рэспубліка» 30 мая 2009 г. за некалькі тыдняў да смерці. Старэйшына айчынай журналістыкі, якому споўнілася 97 год, расказаў маладому калегу Васілю Матвееву, што з ліпеня 1941-га ён быў на фронце, «з лейкай і бланкотам» хадзіў у наступленне разам з войскамі, праз лінію фронту — да партызанаў, быў паранены; у 1943-м чудам застаўся жывы, калі немцы прарвалі абарону, загналі нашых салдат у балота і фактычна расстрэльвалі ва ўпор. Страшныя кадры вызвалення вязняў лагераў у Азарычах, Магілёве: гэта зусім старыя людзі ва ўзросце 25—30 гадоў. У аднаго з іх — твар Хрыста і вочы, якія хацелі, але ўжо не маглі плакаць. Гэты здымак-вобраз Дзітлаў назваў «Ісус з Вязняў». Які ж быў самы страшны здымак на вайне? Аказалася, Аляксандр Дзітлаў яго... не зрабіў: «Это было по дороге Москва — Ленинград: медпункт в маленькой деревушке, сарай. За одним из них я натыкаюсь на поленницу из голых замерзших трупов. Они лежали, как дрова: один ряд вдоль, второй — поперек. Я стоял перед ними — живой, здоровый, молодой — и понимал, что фотографировать их нельзя. Не по-людски как-то. Каждый из нас мог лежать в этой поленнице. В этой жуткой стопке. Словом, самого страшного своего снимка я

так и не сделал. И несколько не жалею: не снять порой — это тоже высокое искусство».

Кевін Картэр і Аляксандр Дзітлаў. Розныя падыходы да жыцця — а значыць, і да журналістыкі. Узаема сувязь тут непасрэдная!

Яшчэ адзін досыць красамоўны прыклад: у канцы студзеня 2013 г. фальшывае фота прэзідэнта Венесуэлы Уга Чавеса стала прычынай **грандыёзнага медыяскандалу**. На Кубе Чавесу была зроблена чарговая аперацыя ў сувязі з анкалагічным захворваннем, і іспанская газета «Эль Паіс» (*El Pais*) апублікавала нібыта яго фатаграфію на аперацыйным стале якраз у момант інтубацыі, як паведаміла РІА «Новості»¹. Аўтар многіх ілжывых інтэрнэт-паведамленняў пра вядомых людзей італьянец Тамаса дэ Бенедэці заявіў, што менавіта ён узяў кадр з невядомым пацыентам з відэароліка, размешчанага на YouTube ў 2008 г., і разаслаў яго пад выглядам фота Чавеса адразу па трох інфармацыйных агенцтвах Коста-Рыкі, Венесуэлы і Кубы — каб даведацца, наколькі скрупулёзна СМІ правяраюць фатаграфіі, якія рыхтуюць да друку. Пасля распачатага скандалу «Эль Паіс» выдаліла фальшыўку са свайго сайта і наноў аддрукавала нумар газеты, хоць частка тыражу ўжо паспела паступіць у продаж. У матэрыяле, размешчаным на сайце выдання, пацвярджаецца, што здымак быў прадастаўлены газеце агенцтвам «Гтрэс Анлайн» (*Gtres Online*) і за яго было заплачана 30 тыс. еўра; агенцтва прызнала, што было ўведзена ў зман і цяпер мае намер падаць у суд на чалавека, які прапанаваў гэту фатаграфію. Дарэчы, па звестках прэсы, фатаграфія прапаноўвалася розным выданням. У прыватнасці, іспанская газета «Эль Мунда» (*El Mundo*) адмовілася ад яе, паколькі, паводле аднадушнага рашэння рэдкалегіі, «у Чавеса таксама ёсць права на ўласную годнасць».

Неадназначную рэакцыю ва ўсім свеце выклікала расправа над экс-прэзідэнтам Ірака Садамам Хусейнам: прыведзены ў выкананне 30 снежня 2006 г. смяротны прысуд (смерць праз павешанне) быў зняты на відэа і шырока трансліраваўся па сусветных тэлеканалах. У прыватнасці, кожны паўгадзіны канал «Еўраньюс» (*Euronews*) разам з пераднавагоднімі рэпартажамі раз-пораз паказваў і працэдуру павешання, нягледзячы на тое, што Еўрапейскі саюз катэгарычна выступае супраць смяротнага пакарання ва ўсіх выпадках і пры ўсіх акалічнасцях і падкрэслівае, што адмова ад смяротнага пакарання мае вырашальнае значэнне для абароны чалавечай годнасці і правоў чалавека. Характэрна, што акрамя «афіцыйнага» відэа ў інтэрнэт імгненна быў выкладзены запіс, зроблены невядомым

¹ Газета El Pais абясніла, как в редакцию попал фальшивый снимок Чавеса. URL: <http://ria.ru/world/20130125/919660012.html# 14116545874433&message=resize &relto=register&action=addClass&value=registration> (дата обращения: 25.10.2014).

з мабільнага тэлефона; пры гэтым у каментарых цынічна адзначалася, што былы іракскі дыктатар патрапіў у гісторыю як першы дзяржаўны лідар, пакараны смерцю ў эпоху высокіх тэхналогій. «Відеозапісь последних двух минут жизни Саддама Хусейна, сделанная свидетелем процедуры повешения, стала одним из самых чудовищных свидетельств в истории варварства. В дикой атмосфере, когда звучали оскорбления и грубые выкрики, пять палачей в капюшонах и шииты, присутствовавшие на казни, отомстили бывшему иракскому диктатору казнью, больше походившей на линчевание», — працытавала ўплывовую італьянскую газету «Рэспубліка» «Советская Белоруссия» (2007. 5 янв.), пракаментавалішы: «Да, прямо скажем, вышло как-то диковато. Будто бы “демократические” руководители Ирака пригласили весь мир в путешествие... в XIV век».

Сусветнай грамадскасі літаральна навязалі ганебную карціну смяротнага пакарання, не дбаючы пра гуманістычныя каштоўнасці і не беручы ў разлік маральна-этычную матывацыю: тэлебачанне глядзяць дзеці і падлеткі, людзі з няўстойлівай псіхікай. Пра наступствы жорсткай відэатрансляцыі ўжо 5 студзеня 2007 г. паведамліла «Звезда» са спасылкай на інфармагенцтвы: відэакадры пакарання Хусейна давалі да самазабойства маладую алжырку і ўскосным чынам сталі прычынай няшчаснага выпадку ў Пакістане, калі дзевяцігадовы хлопчык, гуляючы ў «павешанне Хусейна», выпадкова павесіўся сам.

Шэраг пытанняў маральнага кшталту ўзнікае ў сувязі з некарэктным выкарыстаннем *выпадкова-ілюстратыўных, сімвалічных і дапаможных здымкаў* да публікацый. Так, артыкул «Пьющие дети» ў газеце «Советская Белоруссия» (1998. 4 нояб.) прысвечаны праблеме алкагалізму сярод непаўналетніх. У якасці ілюстрацыі змешчаны здымак: дзяўчынка-падлетак трымае бутэльку гарэлкі. Здымак, несумненна, пастановачны, але ён сэнсава ўвязваецца з матэрыялам: дзяўчынка на фота ўяўляецца ахвярай «зялёнага змія». Газета, сама таго не жадаючы, нанесла маральную шкоду адлюстраванай на здымку дзяўчыныцы. Падобныя прыклады ў сучаснай медыяпрактыцы — не рэдкасць. Можна ўзгадаць і карэспандэнцыю «Кто дал подростку бутылку», апублікаваную ў газеце «Рэспубліка» (2004. 28 верас.): матэрыял суправаджае здымак, на якім дзяўчына п'е з бутэльні ў парку. Хто яна: ахвяра алкаголю ці ахвяра несумленнага фотарэпарцёра? Пытанне ў дадзеным выпадку невыпадковае: калі сімвалічнае або пастановачнае фота можа ўспрымацца як дакументальнае, гэта неабходна абавязкова растлумачыць з дапамогай адпаведных подпісаў ці спылак.

Правамернасць выкарыстання здымкаў у *якасці фотаабвінавачання* — мясцовае ноў-хаў — аналізавала «Звезда» ў карэспандэнцыі «Фотаздымкі

алкаголікаў вывешваюць побач з бандытамі» (2009. 23 чэрв.). Чорна-белыя аркушы з фотаздымкамі, прозвішчамі і адрасамі алкаголікаў сталі вывешваць ва ўсіх вёсках Пінскага раёна: у крамах, сельсаветах, на аўтобусных прыпынках. А побач з алкаголікамі – фотаздымкі і фотаробаты крымінальнікаў, што знаходзяцца ў вышуку. Не паверыўшы ў гэтую інфармацыю, журналіст Яўген Валашын паехаў у камандзіроўку. Высветлілася, што вывешваць абвесткі пастанавіла камісія Пінскага раённага Савета дэпутатаў з мэтай не толькі забараніць прадаўцам прадаваць гарэлку алкаголікам, але і напалохаць іншых грамадзян, каб тыя баяліся купляць для іх алкаголь, паколькі змешчаныя ў абвестках асобы адмовіліся ад сваіх дзяцей і злоўжывалі спіртным. Адносна навацыі выказваліся і прырэчэнні, бо эксперымент гэты досыць небяспечны: калі дзіця пабачыць на такой абвестцы сваю маці, гэта можа сур’ёзна траўміраваць яго псіхіку.

На аўтобусных прыпынках Мінска ў студзені 2013 г. былі расклеены абвесткі: «Увага! Знікла дзяўчынка! Скідкава Варвара, 4,5 года...» і побач – фота дзяўчынкі, графы «была апранута», «прыкметы» і просьба распаўсюдзіць гэтую інфармацыю ў сацыяльных сетках. Аказалася, аднак, што гэта не заклік аб дапамозе, а рэклама інтэрнэт-сайта зніжак, замаскіраваная пад лістоўку аб пошуку чалавека. *Неэтычны рэкламны крытэрыў*, звязаны з выкарыстаннем фотаздымка маленькай дзяўчынкі, выклікаў шквал абурэння грамадзян. Гэта своеасабліва шокавая рэкламная тэрапія, сумніўны маркетынжавы ход зусім далёкі ад матывацый маральнасці: хіба можна спекуляваць чалавечымі пачуццямі, асабліва калі гаворка ідзе пра дзяцей? Людзі звыкліся з тым, што такія абвесткі – просьба аб дапамозе, тым больш што рэкламшчыкі скапіравалі шаблон арыенціровак пошукава-выратавальнага атрада «Анёл», і ў наступны раз, магчыма, хтосьці прыме сапраўдную аб’яву за такую ж цынічную рэкламу. На гэта звярнула ўвагу газета «Советская Белоруссия» ў публікацыях «Реклама не терпит плохих шуток» (2013. 23 янв.), «У сайта скидок хромала не только этика» (2013. 29 янв.).

Наўрад ці можна лічыць апраўданым з’яўленне ў прэсе здымкаў *празмерна натуралістычнага характару* (наступствы злачынстваў, медыцынскія рэпартажы, ахвяры насілля, пахаванні і г. д.). Дастаткова паказальны ў гэтым плане аналіз фотаінфармацыі аб трагедыі на станцыі метро «Няміга» ў Мінску 30 мая 1999 г. У той спякотны нядзельны дзень мінчане (у асноўным моладзь і падлеткі) прыйшлі да Палаца спорту на свята піва і прымеркаваны да яго канцэрт папулярнага музычнага гурта. Вечарам надвор’е раптоўна змянілася: пачалася моцная навальніца з буйным градам. Моладзь (паводле афіцыйных звестак, каля 2,5 тыс. чалавек) пабегла хаваліца ад непагадзі ў найбліжэйшае сховішча – падземны пераход станцыі метро «Няміга». Узнікла масавая цісканіна: некаторыя людзі паваліліся

на прыступках лесвіцы, каля ўваходу ў тунэль з тратуара, і аказаліся пад нагамі натоўпу, які напіраў ззаду... У выніку цісканіны загінулі 53 чалавекі. Пераважная большасць з іх — маладыя людзі ва ўзросце ад 14 да 20 гадоў, сярод іх 40 дзяўчат. Больш за 150 чалавек атрымалі раненні рознай ступені цяжкасці. Ужо 1 чэрвеня 1999 г., у аўторак, усе газеты выйшлі з матэрыяламі аб трагічнай падзеі. «Беларусь плача па сваіх дзецях» — так пазначыла тэму нумара «Звязда». Усе матэрыялы, фотаздымкі — у жалобных чорных рамках. Прынамсі, усе перыядычныя выданні ў гэты дзень змясцілі страшныя кадры. Шмат буйных планаў: маладыя людзі ляжаць на траве каля ўваходу на станцыю метро (жывыя? мёртвыя?), юнака ўкладваюць у карэту «хуткай дапамогі», дзяўчына на падлозе побач з каталкай... У нумарах за 2 і 3 чэрвеня 1999 г. — фотарэпартажы з пахаванняў: труны з нябожчыкамі, буйныя планы болю-плачу-енку родных, блізкіх, сяброў. Асабліва ўражвае першапалосны здымак газеты «Советская Белоруссия» за 2 чэрвеня 1999 г.: побач дзве труны з маладымі дзяўчатамі, перакошаны ад гора твар маці — яна страціла адразу дзвюх дачок. Хочацца падкрэсліць, што пры публікацыі фотаздымкаў тых, каго непасрэдна закранула трагедыя, неабходна праўляць асабліваю чуласць, гранічную далікатнасць.

Візуальныя кампаненты ў СМІ не павінны быць крыніцай скажонай (сфабрыкаванай) інфармацыі. Тым не менш здараюцца выпадкі, калі фотайнфармацыя мае не толькі недакладны, але і *ілжывы і нават абразлівы характар*. У «Народнай газеце» 4 красавіка 2009 г. быў змешчаны артыкул «Содержанки» пра жанчын, якія жывуць за кошт багатых палюбоўнікаў. Публікацыю суправаджаў вялікі здымак маладой бландзінкі, якая працягвае рукі за ключамі ад аўтамабіля. Побач са здымкам — набраная буйным шрыфтам вынаска да артыкула: *«Ими чаще всего становятся по велению сердца, хотя клеймо “проститутка” навешивают на содержанок все кому не лень. Но женщины, живущие за счет состоятельных любовников, вовсе не считают себя представительницами древнейшей в мире профессии. Просто однажды они решают, что этот способ настолько прост и хорош, что грех им не воспользоваться...»* Газета нібыта паказвае чытачу: вось яна, адна з утрыманак. А роўна праз тыдзень, 11 красавіка 2009 г., з’явілася публікацыя «Извинение»: загаловак пададзены тым жа шрыфтам, памерам і колерам, як і папярэдні загаловак «Содержанки». Рэдакцыя прасіла прабачэння ў дзяўчыны на здымку, якую выпадкова «далучыла» да ўтрыманак, і патлумачыла, што грубая памылка дапушчана па віне маладога спецыяліста рэдакцыі: фатаграфія супрацоўніцы прэс-цэнтра Дома прэсы была выкарыстаная ў якасці ілюстрацыі «к совершенно не относящейся к фото публикации. Приносим Надежде свои глубочайшие извинения. Виновная сотрудница наказана». Побач апублікаваны два здымкі: маленькі, які суправаджаў артыкул пра жанчын-утрыманак, і вялікі —

дзяўчына на рабочым месцы ў прэс-цэнтры, а таксама інфармацыя пра яе працу, вучобу, захапленні. «Народная газета» выправіла памылку належным чынам — праўда, не зразумела, чаму ў рэдакцыі адразу не пацікавіліся, чаму дзяўчына не хавае твар на здымку, зробленым спецыяльна для артыкула пра ўтрыманак. Гэта было надзвычайным здарэннем у прафесійным асяроддзі. Як высветлілася, маладая фотажурналістка пайшла на звычайны падман: спаслаўшыся на тое, што газета быццам бы праводзіць латарэю для падпісчыкаў, пераможца якой атрымае аўтамабіль, яна папрасіла супрацоўніцу прэс-цэнтра папазіраваць для сімвалічнага здымка... Пра сапраўдныя мэты такога падману можна толькі здагадвацца — аднак гэта непадобна нават на бездапаможную пародыю на папарацы.

Шырокі рэзананс у сусветных СМІ меў рэлігійны скандал, выкліканы публікацыямі карыкатур на прарока Мухамеда ў дацкай газеце «Юландс-Постэн» (*Jyllands-Posten*) у верасні 2005 г. Кіраўніцтва газеты сцвярджала, што апублікаваныя малюнкi толькі дэманструюць увасабленне на практыцы свабоды слова, аднак многія мусульмане разглядалі іх як сьведомую правакацыю. Гэты «карыкатурны» скандал назвалі міжкультурным канфліктам арабскага свету і сучаснай заходняй культурнай традыцыі, заснаванай на свабодзе слова.

Апублікаваныя карыкатуры на прарока Мухамеда таксама сталі прычынай крывавай трагедыі ў Парыжы 7 студзеня 2015 г. У выніку тэрарыстычнага акта ў рэдакцыі французскага сатырычнага штотыднёвіка «Шарлі Эбдо» (*Charlie Hebdo*) загінула 12 чалавек, паранена 11. Уласны карэспандэнт газеты «Советская Беларуссия» ў Еўрапейскім саюзе Інэса Плескачэўская спрабавала прааналізаваць, чаму ў XXI ст. сталі зноў магчымыя рэлігійныя войны. Пры гэтым журналістка ўдакладніла: калі гэта яшчэ не рэлігійная вайна, то як мінімум магутны стымул як для яе, так і для антыісламскіх рухаў, што набіраюць моц па ўсёй Еўропе (Советская Беларуссия. 2015. 9 янв.).

Намеснік старшыні Беларускага саюза журналістаў Вадзім Гігін абазначыў праблему так: свабода слова без межаў або бязмежжа свабоды слова. У яго блогу на сайце інфармацыйнага агенцтва «БЕЛТА» 21 студзеня 2015 г. сказана: «Сразу после убийств, во время траура были произнесены правильные слова. Очень много правильных слов. Просто слов. В том числе как раз о приоритете свободы слова. Смерть сделала из убитых в редакции “Шарли Эбдо” почти святых для мировой журналистики. Террористы своими действиями канонизировали тех, кто при жизни отрицал всякие каноны. Но означает ли это, что журналист действительно обязан отрицать все святости? И дело вовсе не в страхе. А просто в осознании того, что, нарисовав голого пророка или приду-

мав какую-нибудь скабрзную историю (причем без всяких на то оснований) о фигуре, которую признают священной миллионы людей, вы делаете им больно, задеваете их самые сокровенные чувства... Убивать журналистов, как и вообще убивать — это за пределами современной человеческой цивилизации. Но ведь и сознательно оскорблять чувства верующих, издеваться над их верой — разве это часть цивилизации?»¹

Жыццё чалавека — самая вялікая каштоўнасць. Тэарызму не можа быць апраўдання. Разам з тым недапушчальна ставіць свабоду слова вышэй за пачуцці вернікаў; яе нельга атаясамліваць са свабодой богазневажання. Свабода слова — гэта перш за ўсё адказнасць. Толькі ў гэтым «звязку» свабода слова выступае як фундаментальная каштоўнасць грамадства.

ЭТЫКА ВЭБ-ЖУРНАЛІСТЫКІ: СВАБОДА СЛОВА = СВАБОДА ЗНЯВАГІ?

З прычыны імклівага развіцця інфармацыйных тэхналогій паўстаюць і новыя праблемы, звязаныя з прафесійнай этыкай журналістаў інтэрнэт-выданняў і сайтаў. Калі гаварыць больш дакладна, праблемы гэтыя зусім не новыя з пункту гледжання метадалогіі прафесійнай дзейнасці, аднак яны трансфармуюцца і мадэрнізуюцца, набываюць адметныя асаблівасці, звязаныя з «сеткавымі» формамі падачы інфармацыі і спецыфічнымі інтэрнэт-адносінамі яе спажыўцоў.

У рэчышчы тэмы дакладнасці і аб'ектыўнасці звестак, якія публікуюцца ў інтэрнэце, актуалізуецца і атрымлівае новае напаўненне пытанне парушэння аўтарскіх правоў. Пры перадрукоўцы журналісцкіх матэрыялаў з іншых выданняў інтэрнэт-парталы дапускаюць грубае ўмяшанне ў тэкст: адвольную інтэрпрэтацыю і некарэктнае рэдагаванне, вырыванне цытат з кантэксту, замену назвы чужога твора і г. д. Такім чынам, нягледзячы на гіперспасылку, «інтэрнэт-аналаг» часам зусім адрозніваецца ад першакрыніцы.

Свабода слова асобнымі інтэрнэт-каментатарамі трактуецца як свабода ад усялякіх маральна-этычных норм. У сувязі з гэтым з'явіўся адпаведны тэрмін «тролінг» — від віртуальных кантактаў з парушэннем этыкі інтэрнэт-узаемадзеяння. Гэта праяўляецца ў выглядзе розных форм агрэсіўных, здзеклівых і абразлівых паводзін для эпаатажу, распальвання і нагнятання канфліктаў, правакацый. Можна цалкам пагадзіцца

¹ Гугин В. Ф. И что дальше? URL: <http://blog.belta.by/?p=2892> (дата обращения: 12.04.2015).

з даследчыкам Р. Внябрачных: тролінг у большасці выпадкаў можна разглядаць як агрэсіўную форму сацыяльнага камунікатыўнага ўздзеяння¹.

Абзначаныя тэндэнцыі набываюць усё большае распаўсюджанне. Шэраг праблем гэтага кшталту выявіў рэпартаж Ганны Гарустовіч «Вячэра не “па-нашаму”...», змешчаны ў «Звяздзе» 22 жніўня 2013 г. Журналістка правяла своеасаблівы моўны эксперымент: незадоўга да чэмпіянату свету па хакеі (Мінск, 9–25 мая 2014 г.) яна паспрабавала высветліць, як адчувае сябе ў мінскіх кавярнях іншаземны госьць, які не гаворыць ні на беларускай, ні на рускай мовах. У ролі нямецкай турысткі выступіла маладая перакладчыца, якая наведла некалькі папулярных мінскіх кавярняў і з пазіцыі «іншаземкі» падзялілася ўражаннямі аб узроўні абслугоўвання. Рэпартаж, перадрукаваны адным з інтэрнэт-парталаў, не пакінуў аб’яжавымі многіх – і пачалося надзвычай актыўнае яго абмеркаванне. Аднак паступова замест аналізу абзначанай тэмы інтэрнэт-супольнасць перайшла да крытыкі ўдзельніц эксперыменту: не самымі прыстойнымі словамі характарызаваліся рост, знешнасць, адзенне, узровень інтэлекту дзяўчыны, якая выступіла ў ролі нямецкай турысткі. Актывізаваліся так званыя тролі – асобы, што дапускаюць грубыя выказванні, перашкаджаюць абмеркаванню, займаюцца блюзнерствам, абражаюць іншых.

Аналізуючы справакаваную ў сеціве сітуацыю, журналісты «Звязды» 30 жніўня 2013 г. выказалі свае меркаванні адносна яе ў дыскусійнай рубрыцы «Мая праўда». Ананімнасць у інтэрнэце практычна поўная. Як падкрэсліў Сяргей Расолька, «ні твайго твару, ні адрасу, ні нават почырку і голасу ніхто не ведае... Увогуле, як даволі часта адбываецца абмеркаванне на форумах? Чытаць можна першыя калі 20–30 каментарыяў, калі 50. Далей тэма забываецца (“забіваецца”), паміж сабой удзельнікі пачынаюць абменьвацца фразамі “сам дурань”... А ўжо каб азнаёміцца з першакрыніцай, а не браць пад увагу толькі кароткі пераказ зместу, зроблены не без купюр зацікаўленымі інтэрнэт-сайтамі – дзе там?» Сапраўды, зараз ці не кожны карыстальнік інтэрнэту лічыць сябе прафесійным журналістам. Аднак журналіст не хаваецца за нікамі – ён нясе адказнасць за факты і не можа дазволіць сабе некарэктныя выразы.

У рэпліцы «Каб заваяваць інтэрнэт-чытача – пазлуй яго?» Ганна Гарустовіч акцэнтавала ўвагу на тым, што яе рэпартаж быў перадрукаваны ў інтэрнэце ў няпоўным варыянце і з перайначаным загаловам. І яшчэ

¹ *Внебрачных Р. А.* Троллинг как форма социальной агрессии в виртуальных сообществах // Вестн. Удмурт. ун-та. Философия. Социология. Психология. Педагогика. Ижевск, 2012. Вып. 1. С. 51.

важны нюанс: тэкст быў перакладзены з беларускай мовы на рускую або анлайн-перакладчыкам, або не надта адукаваным чалавекам: «Ну як, скажыце, можна фразу “колькі часу спатрэбілася на прагляд меню”, якая па-руску гучала б як “какое-то время понадобилось...” перакласці да-слоўна, проста замяніўшы “колькі” на “сколько”? Нават школьнікі разумеюць, што сэнс атрымліваецца зусім іншым. Традыцыйна спасылка на першакрыніцу была пазначана дробным шрыфтам унізе. Большасць людзей проста не ўгадае, што туды ядрэнна было б зазірнуць, перш чым рабіць высновы».

Дыскусія ў рубрыцы «Мая праўда» закранула тэму маральнай адказнасці за якасную мадэрацыю каментарыяў і паставіла канкрэтнае пытанне да сістэмных адміністратараў і да кіраўніцтва або ўладальнікаў сайтаў: «навошта каментарыі, якія, па сутнасці, не адносяцца да тэмы абмеркавання, а толькі адцягваюць увагу, не нясуць у сабе нічога новага ці нават абражаюць людзей, дапускаць у “эфір”?»

У Вялікабрытаніі інтэрнэт-троляў прапанавалі саджаць у турму на два гады, як паведаміла 19 кастрычніка 2014 г. інтэрнэт-газета «Лента.ру». У гэтай краіне ўжо ёсць закон, згодна з якім інтэрнэт-тролі могуць трапіць у турму на шэсць месяцаў, але міністр юстыцыі Крыс Грэйлінг назваў іх звычайнымі баязліўцамі, якія атручваюць жыццё брытанцам, і прапанавалі зрабіць заканадаўства больш жорсткім. Гэта ініцыятыва абумоўлена частымі абразамі знакамітасцяў у сацыяльных сетках – некаторым з іх інтэрнэт-тролі пагражаюць смерцю¹.

У Беларусі таксама з’явілася некалькі прававых прэцэдэнтаў, звязаных са знявагамі ў інтэрнэце. На адным з папулярных беларускіх інтэрнэт-парталаў карыстальнікам пад нікам gentenbain 28 мая 2013 г. быў размешчаны каментар абразлівага зместу ў адрас супрацоўнікаў Фрунзенскага РУУС г. Мінска. Аператыўнікі ўпраўлення па раскрыцці злачынстваў у сферы высокіх тэхналогій МУС Рэспублікі Беларусь выявілі асобу грубіяна: ім аказаўся загадчык літаратурна-драматычнай часткі аднаго з мінскіх тэатраў, які да нядаўняга часу працаваў выкладчыкам Беларускага ўніверсітэта культуры і мастацтваў. Па інфармацыі агенцтва «БЕЛТА», ён аштрафаваны на 10 млн беларускіх рублёў за абразу міліцыі ў інтэрнэце².

¹ В Великобритании интернет-троллей предложили сажать в тюрьму на два года. URL: <http://lenta.ru/news/2014/10/19/trolls/> (дата обращения: 08.11.2014).

² Работник одного из минских театров оштрафован на Br10 млн за оскорбление милиции в Интернете. URL: http://www.belta.by/ru/all_news/society/Rabotnik-odnogo-iz-minskix-teatrov-oshtrafovan-na-Br10-mln-za-oskorblenija-militsii-v-Internet_e_i_643523.html (дата обращения: 08.11.2011).

Досыць рэзанансным стаў і наступны факт. Мінскі школьнік нецэнзурнымі словамі выказаўся ў бок сваёй настаўніцы ў сацыяльнай сетцы Twitter — настаўніца звярнулася з заявай у міліцыю. Згодна з інфармацыяй агенцтва «Інтэрфакс-Захад» ад 12 ліпеня 2013 г., камісія па справах непаўналетніх аштрафавала бацькоў школьніка на 200 тыс. беларускіх рублёў, падлетак пастаўлены на ўлік у інспекцыі па справах непаўналетніх¹.

Не засталася без увагі і «свавольства» жыхара Віцебска, які пакінуў нецэнзурнае выказванне пра дзяўчыну на яе персанальнай старонцы ў сацыяльнай сетцы «Вконтакте». Дзяўчына зрабіла раздрукоўку старонкі і напісала на крыўдзіцеля заяву ў праваахоўныя органы. За абразу ў сацыяльных сетках мужчына прыцягнуты да адказнасці з накладаннем штрафу ў памеры пяці базавых велічынь², як праінфармавала агенцтва «БЕЛТА» 20 сакавіка 2013 г.

Такім чынам, цяпер ужо паўстае пытанне аб унясенні дапаўненняў у Кодэкс прафесійнай этыкі Беларускага саюза журналістаў у сувязі са шматлікімі парушэннямі этыкі інтэрнэт-узаемадзеяння.

МЕДЫЯФАКТ: ПОШУК – ПРАВЕРКА – ІНТЭРПРЭТАЦЫЯ

Сучасная журналістыка дэманструе нямала прыкладаў, калі адзін і той жа факт у «рознанакіраваных» (ідэалагічна, зместава) сродках масавай інфармацыі часам падаецца з супрацьлеглых пазіцый. Гаварыць аб дакладнасці журналісцкай інфармацыі ў гэтай сітуацыі праблематычна — як, прынамсі, і аб прафесіяналізме ўвогуле.

Тэрмін **факт** (ад лац. *factum* — зробленае, здзейсненае) звычайна ўжываецца ў некалькіх значэннях: як рэальная падзея або з’ява рэчаіснасці; сінонім паняццяў «вынік», «ісціна»; веды, дакладнасць якіх даказана. Фактам называюць таксама лічбы і выказванні, што адлюстроўваюць і фіксуюць рэчаіснасць.

Медыяфакт — гэта дакладнае адлюстраванне фрагмента рэчаіснасці (апісанне пэўнай з’явы, падзеі, працэсу, сітуацыі); вынік пераўтварэння і творчай інтэрпрэтацыі аб’ектыўнай рэальнасці ў яе інфармацыйны аналаг.

¹Минский школьник оштрафован за мат в Twitter и поставлен на учет. URL: <http://www.interfax.by/news/belarus/1133592> (дата обращения: 08.11.2014).

²Витебчанин заплатил штраф за оскорбление девушки в соцсетях. URL: http://www.belta.by/ru/all_news/regions/Vitebchanin-zaplatil-shtraf-za-oskorblenie-devushki-v-sotssetjakh_i_628042.html (дата обращения: 08.11.2014).

Асноўныя патрабаванні да медыяфакта:

- сацыяльная значнасць: факт павінен быць цікавым для шырокага кола чытачоў;
- прадуманы адбор і дасканалая праверка факта;
- належная літаратурная апрацоўка факта;
- адпаведнасць факта жанру журналісцкага твора.

Гаворачы пра сацыяльную значнасць журналісцкага факта, традыцыйна ўзгадваецца раман «Дванаццаць крэслаў» Іллі Ільфа і Яўгена Пятрова: у рубрыцы «Што здарылася за дзень» газета «Станок» змясціла наступную заметку: *«Вчера на площади Свердлова попал под лошадь извозчика № 8974 гр. О. Бендер. Пострадавший отделался легким испугом»*. Выпадак надта дробны: ён быў цікавы хіба што для мадам Грышацэувай.

Нельга выхопліваць асобныя факты па-за кантэкстам агульнага развіцця падзей і спяшацца з вывадамі, калі сутнасць факта «расшыфраваная» не да канца. У працэсе збору інфармацыі трэба памятаць, што факты могуць быць аб'ектыўныя «самі па сабе», але суб'ектыўныя па ўспрыманні і інтэрпрэтацыі. Даследчык Г. Лазуціна ўдакладняе: каб паведаміць пра асобны факт, неабходна бачыць яго ў сувязі з іншымі фактамі, якія вызначаюць канкрэтны фрагмент рэчаіснасці, гэта значыць вывучыць сітуацыю – «сукупнасць узаемзвязаных паміж сабой фактаў, якія характарызуюць у тых ці іншых адносінах становішча на аб'екце. Калі факты можна вобразна назваць атамамі рэчаіснасці, то сітуацыі – яе малекуламі»¹.

Прычыны рэпартажскага скажэння рэчаіснасці могуць быць як аб'ектыўныя (ілюзія дакладнасці, штамп устаноўкі, «самаўзгаранне эмоцый», некампетэнтнасць журналіста, неаб'ектыўнасць інфарматараў), так і суб'ектыўныя (выкарыстанне СМІ для вырашэння асабістых ці групавых задач, прадстаўленне прыватнага выпадку грамадска значным, замоўчванне «непрыемных» фактаў і дэталей, якія «перашкаджаюць»), калі журналіст «выпадкова» не заўважае нязручную для сябе інфармацыю. Даследчык Л. Беякова падкрэслівае: «Уладальнікі сакрэтаў сучасных інфармацыйных тэхналогій выкарыстоўваюць замяняльнікі творчасці, і яны небеспаспяховыя ў сваіх маніпулятарскіх мэтах... Фарысеям ад публіцыстыкі незнаёмае пачуццё задавальнення ад стваральнай працы. І вынікі такой творчасці не здольныя задаволіць запыты публікі. Разбэшчваючы спахжыца, яны толькі скажаюць яго ўяўленні аб свеце.

¹Лазутина Г. В. Основы творческой деятельности журналиста : учеб. для студентов вузов. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Аспект Пресс, 2004. С. 63.

Гэта сурагатны тып інфармацыйнай сервільнасці, далёкай ад феномену крэатыўнай творчасці»¹.

Прафесійны адбор фактаў не мае нічога агульнага з «вольнай» расстаноўкай акцэнтаў. Вядомы філосаф, пісьменнік і публіцыст Жан-Поль Сартр прызнаваўся: «Я вельмі доўга прымаў пяро за шпагу, цяпер я пераканаўся ў нашым бяссіллі»².

Праца журналіста залежыць ад сутнасных характарыстык факта і інфармацыйна-творчых задач, якія ставяцца аўтарам. Адсюль вынікаюць і розныя спосабы падачы, інтэрпрэтацыі і аналізу фактаў.

Менавіта спецыфіка факта шмат у чым вызначае і жанр журналісцкага твора. Выдатны публіцыст Анатоль Аграноўскі ў дзённіках запісаў: «За сваім сталом журналіст вырашае: гэты факт цягне на інфармацыю, гэты — на карэспандэнцыю, гэты патрабуе абгрунтавання, а гэты асэнсавання... У журналістыцы розныя ступені апрацоўкі матэрыялу. Як на заводзе. Абдзірка, абточка, шліфоўка»³. Неабходна пазбягаць суб'ектыўнасці ўспрымання, асабістай прадуманасці, крытычна падыходзіць да агульнапрынятых версій, не аддаваць даніну надзённым догмам.

У творах журналістаў часам можна назіраць дзве «факталагічныя» крайнасці. З аднаго боку, журналісцкі матэрыял можа быць загрузаны фактамі (журналісцкая брація наконт гэтага прыдумала не адзін прафесійны афарызм: «Мастацтва пісаць заключаецца ў тым, каб своечасова паставіць кропку», «Перад спадаром Фактам трэба ўмець не толькі зняць капялюш, але і своечасова надзець яго»). З другога боку, замест канкрэтных фактаў чытачу можа прапаноўвацца суцэльны набор прыгожых слоў «кругом і навокал» (лагічнае пытанне: навошта «ліць вадуду?»).

Адзін з галоўных прынцыпаў журналістыкі — *дасканалая праверка фактаў*. З прычыны недакладнасці інфармацыі ў журналісцкай практыцы здараюцца сітуацыі, якія пераўзыходзяць самыя смелыя па сваёй дасціпнасці анекдоты. Не злічыць, напрыклад, колькі разоў журналісты «знаходзілі» славуты скарб Напалеона. У канцы снежня 1994 г. газета «Вечерний Брест» апублікавала своеасаблівы пераднавагодні розыгрыш: нібыта ў Пружанскім раёне знойдзены скарб Напалеона. Карэспандэнт агенцтва РІД, не абцяжарваючы сябе праверкай факта, даслаў гэтую «навіну» ў рэдакцыю. Праз агенцтва інфармацыя трапіла ў многія рэспубліканскія выданні, на радыё і тэлебачанне. Некаторыя карэспан-

¹ *Белякова Л. П.* Аналітычная журналістыка в системе информационного обеспечения инновационных проектов. Минск : БГУ, 2013. С. 173.

² *Сартр Ж.-П.* Стена : избр. произведения. М. : Политиздат, 1992. С. 479.

³ *Аграновский А. А.* Избранное : в 2 т. М. : Известия, 1987. Т. 2. С. 170.

дэнты буйных расійскіх СМІ таксама не правярылі гэты факт, і «навіна» паляцела ў блізкае замежжа. Дайшло да кур'ёзу: ужо 10–12 студзеня 1995 г. беларускія газеты апублікавалі заметку карэспандэнта Белінфарма І. Куксы «Скарб Напалеона, “знойдзены” “Вечерним Брестом”» пра механізм стварэння недакладнай інфармацыі, а 13 студзеня таго ж года расійская газета «Труд» змясціла заметку наконт знойдзенага скарбу, які «амаль два стагоддзі беспаспяхова расшукваўся археолагамі. Але ўжо зараз, пасля беглага агляду, відавочна — кошт скарбу вылічваецца сотнямі тысяч долараў». Самы час гаварыць пра кошт журналісцкай інфармацыі...

Скарб Напалеона — адна з папулярных тэм для аматараў сенсацый: у сярэдзіне 1997 г. у друку зноў распаўсюдзіліся чуткі пра нібыта знойдзены скарб. Журналіст Сяргей Расолька прааналізаваў гэтую праблему ў «Звяздзе» 2 жніўня 1997 г.

Памылкі, «ляпы», недакладнасці зніжаюць аўтарытэт СМІ, псуюць рэпутацыю самога журналіста і становяцца прадметам прафесійных жартаў. Прыводзім некалькі красамоўных прыкладаў. У газеце «Чырвоная змена» за 30 студзеня 1999 г. можна было ўбачыць: «Дж. Пучыні “Сум”» (опера называецца «Тоска»). Газета «Белорусская нива» 18 красавіка 2002 г. публікуючы ў рубрыцы «Беларускі ручнік» верш Якуба Коласа, паставіла партрэт... Янкі Купалы. Газета «Советская Белоруссия» 15 жніўня 2002 г. у публікацыі да 85-годдзя Янкі Брыля назвала класіка народным паэтам Беларусі (у 1981 г. яму прысвоена званне народнага пісьменніка).

Непрыемны і разам з тым кур'ёзны выпадак — калі ў «Звяздзе» музычны гурт «Імпэт» быў названы... «Імпатэнт». Назнарок і не прыдумаеш: «На шчасце, асноўны выйгрыш... выпаў на долю маладых беларускіх музыкаў, у прыватнасці, гурта “Імпатэнт”... “Імпатэнт” — гэта сплаў маладосці і выканаўчага майстэрства, модных музычных плыняў і выдатных беларускіх тэкстаў» (Звязда. 2001. 18 мая). Можна сабе ўявіць рэакцыю маладых выканаўцаў! Але гэта грубая памылка ў пэўным сэнсе «сыграла на руку» музыкантам: праз два тыдні ў рубрыцы «Будзем знаёмыя!» газета змясціла карэспандэнцыю пад назвай «Гурт “Імпэт”: сплаў маладосці і таленту» (2001. 5 чэрв.) з фотаздымкам музыкаў. Атрымалася не толькі выпраўленне памылкі, але і добрая рэклама артыстам.

Журналісцкі твор павінен быць чытабельным, таму значную ролю адыгрывае *літаратурная апрацоўка факта*. Неабходна шукаць новыя павароты ў вядомых тэмах, нечаканы ракурс асвятлення падзей, цікавыя формы падачы інфармацыі, адметныя сюжэтныя і кампазіцыйныя схемы, загаловкі і г. д.

Надзвычай актуальнае пытанне, звязанае з творчай інтэрпрэтацыяй інфармацыі ў журналістыцы, — *свабода творчасці і якасць слова*. Для

некоторых супрацоўнікаў сродкаў масавай інфармацыі гэтыя паняцці сталі чамусьці ўзаемавыключальнымі. Аналізуючы тэксты некаторых журналістаў (цяжка назваць журналісцкім творам «экзатычнае» нанізванне слоў у сказы), прафесар М. Цікоцкі прыйшоў да высновы, што своеасаблівым журналісцкім жаргонам стаў «сцёб»: гэта «не толькі стылёвая манера, але і пэўная светаўспрымальная пазіцыя, дакладней, — адсутнасць усякай пазіцыі, калі высмейваецца ўсё, што трапіла на вока журналісту, калі ў лёгкім, развязным стылі пішуць і пра палітыку, і пра катастрофы, і нават пра забойствы»¹. Нельга не пагадзіцца з даследчыкам: гэта з’ява негатыўная як па форме, так і па змесце, паколькі нівেলіруе стылістычную дыферэнцыяцыю маўлення і тым самым збядняе яго, выходзячы безгустоўнасць, апалітычнасць, цынізм і агрэсіўнасць. Асаблівая небяспека заключаецца ў тым, што «ёрніцкі, іранічны стыль выкладу пачынае паступова саступаць традыцыйнаму публіцыстычнаму стылю, у якім арганічна спалучаецца дакументальнасць і інфармацыйнасць з эмацыянальнасцю і экспрэсіўнасцю выкладу»².

Часам малаважны ці нават пусты факт падаецца аўдыторыі як значная з’ява рэчаіснасці: не перадаецца галоўнае, не раскрываюцца сутнасць, сапраўдны сэнс падзеі. Атрымліваецца, што замест адлюстравання рэальнага жыцця чытачу прапануецца падробка.

Такім чынам, у працэсе літаратурнай апрацоўкі факта таксама праяўляецца прафесійна-этычная пазіцыя журналіста: можна наўмысна «раздзьмуць» другарадныя дэталі, «смакаваць» нязначныя падрабязнасці або напусціць сарказму і з’едлівасці, хоць для гэтага няма ніякіх падстаў (прыёмы з арсеналу «жоўтай» і адыёзна афарбаванай прэсы). Тады любы факт можна павярнуць на сваю карысць, «зрабіць» яго станоўчым ці адмоўным.

МЭТА АПРАЎДАЕ СРОДКІ?

Захоплена-эйфарычныя адносіны да журналістыкі, характэрныя для другой паловы 80-х гг. XX ст., ужо ў канцы 1990-х ператварыліся ў асцярожна-недаверлівыя. Гэта з’ява была абумоўлена ў тым ліку **недапушчальнымі метадамі збору і апрацоўкі інфармацыі**, якімі ўсё часцей карыстаюцца журналісты.

¹ Цікоцкі М. Я. Інтэртэкстуальныя адзінкі маўлення і іх стылістычнае выкарыстанне ў мастацкіх і публіцыстычных тэкстах // Журналістыка-2002 : матэрыялы 4-й Міжнар. навук.-практ. канф., Мінск, 5–6 снеж. 2002 г. / рэдкал.: В. П. Вараб’ёў (адк. рэд.) [і інш.]. Мінск, 2002. Вып. 4. С. 266.

² Тамсама.

Варта адзначыць, што рэпарцёраў, для якіх не існуе маральнай дэтэрмінацыі прафесійнай дзейнасці, не так і шмат, аднак бездакорна спрацоўвае старая аксіёма: лыжка дзэгцю псуе бочку мёду. Письменнік Юрый Бондараў, успамінаючы сваю журналісцкую працу, пісаў: «У маладосці я некалькі гадоў аддаў працы ў газеце і добра ведаю, як ствараюцца фальшывыя рэпутацыі і нізвяргаюцца аўтарытэты... як праўда выдаецца з нявіннай усмешкай за хлусню, а хлусня падаецца з сур'ёзным выглядам за праўду. Прычым рознага роду абвяржэнні, прабачэнні і “памылкі друку” адыгрываюць ролю запозненай жалобнай прамовы, шчодро перагружанай эпітэтамі. Абвяржэнні гэтыя мала хто чытае – дастаткова было паверыць у паклёп – ён жа заўсёды больш востры, выклікае цікаўнасць... Таму з маладых гадоў я трывала засвоіў на ўсё жыццё адно: у прафесіі журналіста вельмі многае залежыць ад маральнай катэгорыі, імя якой – “сумленнасць”, паняцце, што існуе на ўсіх кантынентах. Калі ж пакутаў сумлення няма ў генах, то пяро журналіста прыносіць грамадству шкоду і разбурэнне» (Літаратурная газета. 1988. 14 дек.).

«Лыжка дзэгцю» айчыннай журналістыкі «гатуецца» ў асноўным сродкамі масавай інфармацыі, якія прэтэндуюць на «максімальную дасведчанасць», «сенсацийную аб'ектыўнасць», «гранічную адкрытасць». Пры гэтым спажывецкія адносіны да інфармацыі культывуюцца, становіцца ледзь не рэдакцыйнай нормай. Невыпадкова ў гэтых умовах і сама інфармацыя ўспрымаецца асобнымі рэдакцыямі і журналістамі не як грамадская каштоўнасць, а як тавар, звычайны прадмет куплі-продажу.

Праўдзівасць, аб'ектыўнасць, сацыяльная адказнасць – гэтыя фундаментальныя прынцыпы журналістыкі адыходзяць на другі план, як і нормы прафесійнай этыкі. Зарыентаваныя на кідкую, «прыгожую», «таварную» інфармацыю, журналісты не клапацяцца пра рэпутацыю прафесіі, не абцяжарваюць сябе праверкай дакладнасці атрыманых звестак, не грэбуюць чуткамі і плёткамі, адвольна выкарыстоўваюць прыём замоўчвання адных фактаў і гіпертрафіраванай падачы іншых, не захоўваюць (нягледзячы на папярэднюю дамоўленасць) канфідэнцыяльнасць крыніцы інфармацыі і г. д. Пералік прафесійна-этычных парушэнняў, якія шкодзяць аўтарытэту журналістыкі, можна доўжыць.

Найбольш «кемлівыя» ў сэнсе здабычы «сенсацийнай» інфармацыі журналісты напрыканцы 1990-х гг. нават *звычайную тэлефонную размову пачалі ператвараць у... сапраўдную пастку для суб'яседніка*. Маюцца на ўвазе сітуацыі, калі ў працэсе тэлефоннай гутаркі журналіст, не папярэдзіўшы суразмоўцу, вядзе аўдыёзапіс, які потым – у якасці эксклюзіўнай інфармацыі – выдаецца ў тэле-, радыёэфір або на старонкі газет.

Досьць паказальны прыклад — змешчанае ў газеце «Народная воля» 17 красавіка 2001 г. інтэрв’ю з пісьменніцай Вольгай Іпатавай пад кідкім загаловам «Наш пісьменнік — даволі інертная асоба». Побач з інтэрв’ю — саркастычна-з’едлівы рэдакцыйны каментарый адносна інтэрв’юраванай. Як высветлілася пазней, інтэрв’ю як такога... увогуле не было. Журналістка гутарыла з пісьменніцай па тэлефоне, не папярэдзіўшы, што размова запісваецца на дыктафон і будзе змешчана ў газеце.

Адразу пасля публікацыі В. Іпатава накіравала ў рэдакцыю ліст з нагоды яе так званага «інтэрв’ю», што насамрэч было доўгай тэлефоннай размовай, якая скончылася «прапановай *даць* для газеты гэтае самае інтэрв’ю, на што я згадзілася, і мы дамовіліся сустрэцца. Якое ж было маё здзіўленне, калі я праз пару дзён ужо чытала хаатычныя, выдраныя з агульнага кантэксту, убогія, коснаязыкія сказы... якія выдаваліся за маё бачанне праблемы пісьменніцкага выбару!.. Можна быць, Вы расцэньюеце гэта як журналісцкую бойкасць і кемлівасць — маўляў, дамаўлялася аб адным, сама ж зрабіла іншае! — але я ацэньваю гэта іначай. Ніколі я не думала, што ў газеце, якая называе сябе дэмакратычнай, культывуюцца метады папарацы...»

Гэты допіс так і не з’явіўся на старонках «Народнай волі»; супрацоўнікі газеты нават не патэлефанавалі пісьменніцы, каб патлумачыць сваю пазіцыю. Таму В. Іпатава палічыла магчымым апублікаваць матэрыял «Не пераступайце мяжу...» у газеце «Звязда» (2001. 4 мая). Пісьменніца прызналася, што яе балюча здзівіла непавага да слова груба зняважанага газетай чалавека, парушэнне яго права даць тлумачэнне ў адказ на знявагу: «Каму ж як не людзям, якія працуюць са словам, павінна быць вядома, што адно слова, вырванае з кантэксту, можа змяніць увесь сэнс. Ды што там слова! Коска, і тая можа значыць невымерна шмат — усім яшчэ з дзяцінства вядома славуае “пакараць нельга памілаваць”».

Пасля выступлення В. Іпатавай у «Звяздзе» і «Народная воля» вырашыла даць адказ: 8 мая 2001 г. з’явілася падборка «Не пераступайце мяжу, Вольга Міхайлаўна!». Гэтая публікацыя мала нагадвае прабачэнне: «Нас здзівілі нецярпенне і гнеў аўтаркі... Закон аб друку дазваляе вырашаць лёс пісьма месяц, пісьмо Іпатавай знаходзілася ў рэдакцыі толькі два тыдні». Аднак, спасылаючыся на заканадаўства, рэдакцыя чамусьці не прыгадала, што ў артыкуле 40 Закона Рэспублікі Беларусь «Аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі» (1995) дакладна напісана: журналіст абавязаны «пры атрыманні інфармацыі ад грамадзян і службовых асоб паведамляць ім аб правядзенні аўдыё- і відэазапісу, кіна- і фотаздымак»¹.

¹ Аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі : Закон Рэсп. Беларусь ад 13 студз. 1995 г. № 3515-ХІІ // Звязда. 1995. 9 лют. С. 2.

Замест таго каб прызнаць сваю памылку, рэдакцыя зноў ідзе ў наступ — мяркуючы, што гэта найлепшы сродак абароны. Толькі вось ці да месца гэтая ментарская з’едлівасць: «“Народная воля” паважае і любіць Вольгу Іпатаву так моцна і шчыра, што дазволіла сабе сяброўскую іронію — назвала яе “начальніцай пісьменнікаў” і “пісьменніцай-разумніцай”... На жаль, нас не зразумелі. Вольга Іпатава пацвердзіла банальную ісціну: чалавек, набываючы нейкую пасаду, страчвае пачуццё гумару і ўспрымае свет праз уласныя амбіцыі. І свет атрымліваецца скажоны. <...> Што датычыцца быццам бы абразлівага словазлучэння “пісьменніца-разумніца”, то тут “Народная воля” пакаянна здымае другое слова, пакідаючы за Іпатавай адно, і піша яго з вялікай літары: Пісьменніца. Верым, што без “разумніцы” Вольга Іпатава зразумее, што мы велікадушна даруем ёй грубыя ўколы ў адрас нашых супрацоўнікаў, якія, дарэчы, маюць права на ўласную думку, на добразычлівую крытыку, таксама, між іншым, не пачутую Вольгай Міхайлаўнай».

Надзвычай «своеасаблівае» прызнанне ў любові...

У роздуме «Не я пераступала мяжу» (Звязда. 2001. 12 мая) В. Іпатава прызнаецца, што «атрымала жорсткі, але, відаць, патрэбны ўрок “новай журналістыкі”, пры якой з некаторымі схільнымі да скандальнага стылю прадстаўнікамі нашай агульнай прафесіі трэба сябе паводзіць надзвычай асцярожна. Каб не даць сябе задушыць у “сяброўскіх” абдымках».

Сітуацыя дакладна высветліла спецыфіку працы журналістаў, для якіх прымальныя любыя сродкі збору «таварнай» інфармацыі. У гэтых умовах праблематычна весці размову пра выкананне галоўнай задачы журналістыкі — забеспячэнне грамадства дакладнай, праўдзівай, аб’ектыўнай інфармацыяй.

Даследчык Л. Белякова невыпадкова асабліваю ўвагу звяртае на спосабы і спецыфіку публіцыстычнага адлюстравання рэчаіснасці, а таксама герменеўтычныя эфекты творчасці: «Фрагментарнае ўяўленне аб цэлым не мае нічога агульнага з публіцыстычным прыёмам праз дэталі перадаваць агульнае ўяўленне аб прадмеце. Існуе прынцыповая метадалагічная розніца паміж метафарызацыяй і маніпуляцыяй. Прыём праз другараднае (дэталі або фрагмент) прыцягваць увагу да прадмета як да цэлага і галоўнага таксама можа мець акцэнт як са знакам “плюс” (творчасць), так і са знакам “мінус” (шулерства)»¹.

Яшчэ адна этычна спрэчная медыянавацыя — «*Розыгрыш-шоу ў радыёэфіры*». Беларуская радыёжурналістыка ў ХХІ ст. нібыта набыла

¹Белякова Л. П. Аналітычная журналістыка в системе информационного обеспечения инновационных проектов. Минск : БГУ, 2013. С. 188.

«другое дыханне»: адчуваецца рэальная канкурэнцыя ў радыёэфіры паміж самымі рознымі радыёстанцыямі і радыёканаламі. У барацьбе за слухача шырока выкарыстоўваюцца новыя формы і метады працы з аўдыторыяй. Досыць распаўсюджанымі сталі так званыя забаўляльныя радыённыя шоу, радыёрозыгрышы і радыёжарты: калі слухач у рэжыме прамога эфіру становіцца не толькі ўдзельнікам, але і дзейнай асобай той ці іншай радыёпраграмы — прычым нярэдка ён сам пра гэта і не здагадваецца. Такія сітуацыі нараджаюць шэраг праблем маральна-этычнага і нават прававога характару.

Іск у суд аб абароне гонару, годнасці і дзелавай рэпутацыі падалі слухачы на FM-станцыю «Альфа-Радыё» і яе праграмнага дырэктара ў верасні 2005 г. — за радыёрозыгрыш, які датычыўся іх асабістага жыцця. Такім чынам, быў створаны першы ў Беларусі прэцэдэнт, калі на сродак масавай інфармацыі падалі ў суд за розыгрыш. Як высветлілася, пікантнасць сітуацыі заключалася ў тым, што гэта быў розыгрыш «не першай свежасці». За два гады да інцыдэнту ў адной з праграм «Альфа-Радыё», пабудаванай на розыгрышах, прагучала традыцыйнае розыгрыш-віншаванне з днём нараджэння. Тады праграмны дырэктар у прамым эфіры патэлефанаваў кіраўніку фірмы, розыгрыш якога закартаваў падначалены, і прадставіўся «супрацоўнікам аддзела па барацьбе з арганізаванай прастытуцыяй». Вядучы паведаміў суразмоўцу, што яго сябар затрыманы ў публічным доме, але можа быць выпушчаны пад заклад — трэба толькі пад'ехаць па пэўным адрасе, прывезці адзенне і грошы. Напрыканцы дыялогу вядучы прызнаўся, што гэта розыгрыш ад «Альфа-Радыё». Слухач расмяяўся і сказаў: «Пяць балаў!»

Праз два гады, у верасні 2005 г., запіс розыгрышу як аднаго з самых удалых зноў прагучаў у радыёэфіры — без узгаднення з «дзейнымі асобамі», без уліку таго, што за гэты час у іх маглі адбыцца самыя розныя змены ў жыцці. І нарэшце, супрацоўнікі «Альфа-Радыё» забыліся на фундаментальны прынцып журналісцкай этыкі: «Не нашкодзь!»

У СМІ досыць актыўна абмяркоўваўся гэты прэцэдэнт: ад маральна-этычных падстаў розыгрышу як такога да магчымасці яго паўторнай трансляцыі і памеру кампенсацыі маральнага ўрону, які запатрабавалі слухачы: 35 млн руб., што эквівалентна амаль 16 тыс. долараў ЗША. Суд істотна паменшыў суму запатрабаванай істцамі кампенсацыі, адзначыла журналістка «Звязды» Вікторыя Целяшук у карэспандэнцыі «Розыгрыш цаной... у 1,6 мільёна» (2005. 7 снеж). Яна працытавала супрацоўнікаў прэс-службы радыёстанцыі: прэцэдэнт ужо створаны, і «зараз ніводны сродак масавай інфармацыі не застрахаваны ад таго, што хтосьці неадэкватна ўспрыме і зразумее самы бяскрыўдны жарт».

Жарты жартамі, аднак ператвараць радыёэфір у штоосьці нахшталт сяброўскага капусніка недапушчальна. У Кодэксе прафесійнай этыкі Беларускага саюза журналістаў як парушэнне прафесійнага гонару кваліфікаваны выпадкі, калі карэспандэнт для атрымання інфармацыі карыстаецца падманам, шантажом, правакацыяй або іншым спосабам, які супярэчыць нормам маралі і права.

У 2005 г. была раскрыта тайна «Уотэргейту» — аднаго з самых гучных палітычных скандалаў за ўсю гісторыю ЗША, у выніку якога ў жніўні 1974 г. прэзідэнт краіны Рычард Ніксан вымушаны быў сысці ў адстаўку. А да гэтага на працягу трох дзесяцігоддзяў «ўотэргейцкую справу» называлі найвялікшым трыумфам журналістыкі; па гэтай тэме было напісана шмат самых розных прац — публіцыстычных, навукова-тэарэтычных, метадычных, мастацкіх. У 1976 г. на аснове дакументальнай кнігі «Уся каралеўская раць» (*All the President's Men*) журналістаў Боба Вудварда і Карла Бернстайна, якія асвятлялі ўотэргейцкі скандал і сталі ледзь не нацыянальнымі героямі, зарабіўшы пры гэтым мільёны, быў зняты аднайменны кінафільм (атрымаў чатыры прэміі «Оскар»). Была створана таксама нямала падручнікаў па журналістыцы, у тым ліку па журналісцкім расследаванні, дзе ў якасці эталоннага разглядаецца менавіта гэты інцыдэнт.

Аднак пасля раскрыцця «загадкі “Уотэргейту”» з усёй вастрынёй паўстала пытанне — што ж гэта было насамрэч: сумленнае журналісцкае расследаванне або звычайны «зліў інфармацыі»? Нагадаем: 17 чэрвеня 1972 г., за чатыры месяцы да прэзідэнцкіх выбараў у ЗША, у штаб-кватэры кандыдата ў прэзідэнты ад дэмакратычнай партыі Джорджа Макговерна ў гасцінічным комплексе «Уотэргейт» у Вашынгтоне былі затрыманы пяць узломшчыкаў, якія займаліся ўстаноўкай падслухоўвальнай апаратуры і фатаграфаваннем дакументаў. Расследаванне па гэтай справе даручылі спецыяльна створанай групе супрацоўнікаў ФБР пад кіраўніцтвам намесніка дырэктара ФБР Марка Фелта. Ён актыўна ўзяўся за справу, аднак сутыкнуўся з перашкодамі з боку Белага дома.

У лістападзе 1972 г. кандыдат ад рэспубліканскай партыі Рычард Ніксан, які катэгарычна адмаўляў сваё дачыненне да ўотэргейцкіх падзей, быў перавыбраны прэзідэнтам на другі тэрмін. Здавалася б, пра інцыдэнт з узломшчыкамі можна было забыцца, але цікавасць да яго падагравалі маладыя журналісты газеты «Вашынгтон Пост» (*The Washington Post*) — Боб Вудвард і Карл Бернстайн; яны публікавалі ўсё новыя і новыя дэталі па гэтай справе. Рэпарцёры атрымлівалі звесткі ад загадкавага інфарматара, названага імі «Глыбокай глоткай» (*Deep Throat*). Менавіта ён дапамог рэпарцёрам напісаць серыю артыкулаў і ініцыяваць публічны скандал.

«Глыбокая глотка» забяспечаў журналістаў усімі падрабязнасцямі расследавання, якое вяло ФБР; кантакты з журналістамі адбываліся

ў абставінах строгай сакрэтнасці. Рэгулярныя публікацыі «Вашынгтон Пост» і іншых сродкаў масавай інфармацыі прымуслілі Сенат ЗША звярнуць увагу на гэтую праблему. У пачатку 1973 г. быў створаны спецыяльны ўотэргейцкі камітэт, які расследаваў усе абставіны справы і магчымую датычнасць да яе прэзідэнта Ніксана. У красавіку 1973 г. падалі ў адстаўку кіраўнік упраўлення справамі прэзідэнта, саветнік прэзідэнта па ўнутранай палітыцы і генеральны пракурор ЗША. Пазней яны былі прызнаныя вінаватымі ў змове з мэтай супрацьдзейнічаць раследаванню ўотэргейцкага інцыдэнту і атрымалі розныя тэрміны турэмнага зняволення. У ліпені 1973 г. сенацкі камітэт высветліў, што ў Белым доме вёўся запіс усіх размоў Ніксана, у тым ліку тых, якія непасрэдна датычыліся здарэння ў гасцінічным комплексе «Уотэргейт». Праз год, нягледзячы на супраціў Ніксана, Вярхоўны суд прыняў рашэнне аб тым, што гэтыя плёнкі павінны быць прад’яўлены суду. Ужо 9 жніўня 1974 г. Ніксан падаў у адстаўку.

Імя тайнага інфарматара «Вашынгтон Пост» ведалі толькі тры чалавекі – журналісты Вудвард і Бернстайн, а таксама тагачасны галоўны рэдактар газеты Бенжамін Брэдли. Усе трое далі абяцанне не раскрываць імя гэтага чалавека да яго смерці. І стрымалі слова.

Але не вытрымаў сам інфарматар. У 2005 г. усе сусветныя СМІ паведамілі: стала вядома сапраўднае імя «Глыбокай глоткі», які «зліваў» малядым рэпарцёрам кампрамат на Ніксана. Гэта быў Марк Фелт, тагачасны намеснік дырэктара ФБР. Журналісты Боб Вудвард і Карл Бернстайн пацвердзілі гучную заяву Фелта аб тым, што менавіта ён з’яўляўся асноўнай крыніцай іх інфармацыі. На думку даследчыкаў «Уотэргейту», на службовае злачынства – раскрыццё тайны следства – Фелта падштурхнулі асабістыя інтарэсы і жаданне заняць пасаду дырэктара ФБР.

З публікацыі газеты «Советская Белоруссия» за 2 чэрвеня 2005 г. «Широко раскрытая “Глубокая глотка”» (аўтар Віка Белых):

«Раскрыта одна из самых крупных тайн в современной политике Америки, которую можно поставить в один ряд с загадкой Кеннеди или другими масштабными секретными операциями американских спецслужб, изменившими ход истории.»

Свыше тридцати лет журналисты и политологи бились над расшифровкой имени человека, который стал виновником первого в истории импичмента президента Никсона, передав журналистам секретную информацию во время уотергейтского скандала. <...>

И вот сенсация сегодняшнего дня: газета “Вашингтон пост” сообщила, что анонимным источником, через который к ее журналистам попали секретные материалы, был бывший заместитель директора ФБР Марк Фелт – человек номер 2 в могущественной структуре. Сам 91-летний Фелт

тоже признался журналу “Вэнити фэр”, что именно он был тем самым источником, чья личность оставалась неизвестной несколько десятилетий.

Поражает, конечно, как бывшие репортеры, а ныне “золотые перья” “Вашингтон пост” могли столь долго хранить тайну, на которой могли заработать миллионы. <...>

До этого момента история “Уотергейта”, несмотря на всю ее неприглядность, рисовалась даже в пафосных красках — дескать, американская пресса выдрессировала власть, а “Уотергейт” был самым важным рубежом на этом пути... Но сейчас, когда стало ясно, что на самом деле главную роль в журналистском расследовании сыграли не сами журналисты — они служили лишь подставкой для диктофона, а второй человек в структуре ФБР, — возникает много вопросов... А по сути, вопрос один — что делают «глубокие глотки» (так, я думаю, отныне нарицательно будут называть сотрудников вездесущих американских спецслужб) в святая святых демократии — избирательных кампаниях? Ответ напрашивается сам собой — они являются влиятельной силой в политике. Что имело подтверждение и в последующих имевших место в американской истории — “рейганогейте”, “моникагейте”...»

«Эталон журналистского расследования», як высветлілася, быў... зусім не расследаваннем.

Выклікае несумненную павагу той факт, што журналісты так доўга захоўвалі тайну пра крыніцу інфармацыі. Магчыма, пройдзе час — і ў хрэстаматых па тэорыі і гісторыі журналістыкі ўотэргейцкі скандал будзе разглядацца не як прыклад удалага медыяраследавання, а як узор бліскачай работы рэпарцёраў з крыніцай інфармацыі.

ДВУХМОЎЕ (БІЛІНГВІЗМ) У СМІ: МАРАЛЬНА-АСВЕТНІЦКІ І САЦЫЯКУЛЬТУРНЫ КАНТЭКСТ

У артыкуле Янкі Купалы «Ці маем мы права выракацца роднай мовы?» (1914) чытаем: «Беларус часта мо і не цяміў, чаму ён так трымаецца сваёй гутаркі, але не трымацца яе не мог: выракаючыся мовы сваёй, быў павінен вырачыся самога сябе, выкрывіць сваю душу, выракаючыся, павінен быў ісці проці ўсяго святога, непадменнага на свеце, проці ўсяго таго, што паказвае адменнасць чалавека ад скаціны»¹.

Мова тытульнай нацыі — адна з вызначальных каштоўнасцей грамадства, духоўная скарбонка народа. Гэта аксіяматычная ісціна на мяжы

¹Купала Я. Ці маем мы права выракацца роднай мовы? // Поўны зб. тв. : у 9 т. Мінск, 2002. Т. 8. С. 37.

XX і XXI стст., як ні парадаксальна, пачала зноў набліжацца да статусу тэ-эрэмы. Паспрабуем прааналізаваць прычыны гэтага феномену.

У 1990 г. Вярхоўным Саветам БССР быў прыняты Закон аб мовах, згодна з якім мова тытульнай нацыі — беларуская — набыла статус дзяржаўнай. Гэта было крокам юрыдычнай падтрымкі беларускай мовы. Даследчыкі справядліва адзначаюць, што руская мова ў Беларусі калі не юрыдычна, дык фактычна ўсё роўна заставалася дзяржаўнай, паколькі была пашырана больш, чым беларуская. «Пэўная юрыдычная няроўнасць моў у Законе аб мовах (беларуская — дзяржаўная, руская — мова міжнацыянальных зносін) была абумоўлена жаданнем хаця б у аддаленым будучым дасягнуць фактычнай роўнасці беларускай і рускай моў на зямлі Беларусі», — мяркуе даследчык В. Рагойша¹.

Разам з тым высакародная мэта беларускага нацыянальнага адраджэння, вяртання гістарычнай спадчыны, развіцця роднай мовы ў 1990-я гг. пачала акцэнтавана пераходзіць у разрад палітычных, адыгрываць ролю казырнай карты ў азартнай «каляўладнай» гульні. Пры гэтым нацыянальнае пытанне ўсё часцей становіцца нагодай для надзвычай эмацыянальных дыскусій-сварак паміж прыхільнікамі двухмоўя з аднаго боку і строгай імклівай беларусізацыі — з другога. Калі прааналізаваць публікацыі ў газетах за 1992—1995 гг., непазбежна ствараецца ўражанне, што разам з «вадой» апаненты гатовы былі выплюхнуць і «дзіця»: непрымірыма-ваяўнічую пазіцыю занялі прыхільнікі тэрміновай беларусізацыі (прычым на фоне ідэй нацыянальнага адраджэння нярэдка гучалі русафобскія ноты), а абаронцы двухмоўя прадстаўлялі рускую мову ледзь не забароненай. У наяўнасці адзначалася падмена паняццяў з абодвух бакоў.

Шэраг перагібаў у моўнай палітыцы, калі асветніцка-выхаваўчая практыка часам падмянялася прымусовымі метадамі выканання Закона аб мовах, незлічоныя дыскусіі ў лагеры прыхільнікаў адраджэння нацыянальнай ідэі наконт «няправільнасці» сучаснай беларускай мовы таксама, на нашу думку, паўплывалі на вынікі майскага рэферэндуму 1995 г., калі большасць прыняўшых удзел у галасаванні выказалася за наданне рускай мове роўнага статусу з беларускай.

Двухмоўе, або білінгвізм (ад лац. *bi* — двойчы і *lingua* — мова), — валоданне і папераменнае карыстанне дзвюма мовамі. Гэта складаная з’ява даследуецца навукоўцамі ў розных аспектах, асноўныя з якіх — псіхалагічны, педагагічны, сацыялінгвістычны. Псіхалагічны аспект двухмоўя звязаны з асаблівасцямі эмацыянальнай прыстасаванасці індывіда, праблемай пе-

¹ Рагойша В. Мова — маціца, апора нацыянальнай культуры і незалежнасці // Разнастайнасць моў і культур у кантэксце глабалізацыі : матэрыялы Міжнар. сімпоз., Мінск, 9—10 ліп. 2002 г. : у 2 кн. Мінск, 2003. Кн. 1. С. 171.

раключэння з аднаго моўнага кода на другі. Педагагічны бок білінгвізму закранае розныя аспекты навучання другой мове, у тым ліку ўплыў адной мовы на працэс засваення другой. Сацыялінгвістычны аспект двухмоўя ахоплівае пытанні, звязаныя са сферай выкарыстання першай і другой мовы, размеркаваннем камунікацыйных функцый паміж мовамі, умяшаннем грамадства ў моўныя працэсы.

Моўнае пытанне ў Беларусі застаецца надзвычай актуальным. Пасля заканадаўчага афармлення роўнасці беларускай і рускай моў сфера ўжытку першай яшчэ больш звязілася. Даследчык А. Лукашанец адзначае: «Фактычна ў сённяшніх умовах беларуская мова — мова тытульнай нацыі і адна з дзяржаўных моў Рэспублікі Беларусь — займае другараднае становішча ў моўнай сітуацыі. Яе роля зведзена да мінімуму ў такіх грамадскіх сферах, як дзяржаўнае кіраванне, справаводства, вышэйшая адукацыя, навука... Сур'ёзнасць праблемы заключаецца яшчэ і ў тым, што толькі на тэрыторыі Беларусі беларуская мова можа найбольш поўна рэалізаваць свае камунікатыўныя функцыі. Таму поўнае яе выпяцненне хаця б з адной сферы грамадскага ўжытку будзе непераўнай стратай»¹.

Сапраўды, улічваючы ступень зрусіфікаванасці грамадства, існуючую моўную сітуацыю, цеснае суседства з рускім этнасам, досыць праблематычна гаварыць пра перспектывы рэальнай беларуска-рускай моўнай роўнасці — нягледзячы на тое, што для большай часткі грамадзян Рэспублікі Беларусь беларуская мова з'яўляецца сімвалам нацыянальнай самаідэнтыфікацыі.

Дзеля таго каб у краіне рэальна забяспечвалася роўнасць моў, варта было б скарыстаць вопыт еўрапейскіх краін, дзе афіцыйна прызнаны дзяржаўнымі некалькі моў: кожны дзяржаўны чыноўнік абавязаны аднолькава добра ведаць дзве дзяржаўныя мовы, без памылак пісаць і размаўляць на іх. А ў Беларусі парламент прымае законы, за рэдкім выключэннем, толькі на рускай мове, а не на дзвюх дзяржаўных мовах — што фактычна абмяжоўвае канстытуцыйныя правы грамадзян (гэту праблему аналізавала газета «Звязда» ў артыкуле «Ці будуць унесены змяненні ў Закон аб мовах?» за 1 красавіка 2003 г.).

Народны пісьменнік Беларусі Іван Шамякін у адным з інтэрв'ю адзначаў: «Аналізуючы моўную сітуацыю ў Беларусі, я часта ўзгадваю вопыт Бельгіі. Дзесьці ў пачатку 1980-х гг. я быў у гэтай краіне, мне вельмі спадабалася, як там вырашана моўнае пытанне. Добра памятаю,

¹Лукашанец А. Перспектывы развіцця і карыстання беларускай мовай // Разнастайнасць моў і культур у кантэксце глабалізацыі : у 2 кн. Мінск, 2003. Кн. 1. С. 224.

што ў канцы 50-х гадоў там даходзіла ледзь не да ўзброеных сутычак па пытанні мовы. Справа ў тым, што Бельгія складаецца з дзвюх частак: Валоніі і Фламандыі. З часу заснавання Бельгіі як самастойнай дзяржавы ў 1828 г. дзяржаўнай мовай была французская. Валонцы размаўляюць па-французску, фламандцы – на дыялекце галандскай мовы. З цягам часу фламандцаў стала больш, чым валонцаў, і яны запатрабавалі, каб іх мова таксама стала дзяржаўнай. Шмат было спрэчак – я помню той час, пра гэта нямала пісала і савецкая прэса... У рэшце рэшт было прынята разумнае рашэнне. Абедзве мовы атрымалі статус раўнапраўна дзяржаўных.

У нас таксама ёсць закон аб раўнапраўі беларускай і рускай моў – закон слушны. Але ў Бельгіі пайшлі далей: там прадугледжана, што дзяржаўныя служачыя ўсіх узроўняў у любой частцы Бельгіі абавязкова павінны ведаць дзве дзяржаўныя мовы – усе настаўнікі, урачы, муніцыпальныя служачыя... І гэта цвёрда выконваецца. Даводзілася выступаць мне ў розных аўдыторыях – некалькі разоў атрымлівалася, што прысутнічалі і валонцы, і фламандцы. І хаця людзі добра ведалі абедзве мовы, усё роўна выступленні тут жа перакладаліся на дзве мовы – як доказ таго, што рэальна існуе раўнапраўе моў.

Мне думаецца, што ў Беларусі, прыняўшы закон аб раўнапраўі моў, варта было б прыняць пастанову, якая б прапісвала: як іменна павінен выконвацца гэты закон. Чаму? Вялікая руская мова, якую ў Беларусі ўсе ведаюць, паступова пачынае “выціскаць” беларускую. Трэба было б і ў нас па бельгійскім узору абавязаць усіх чыноўнікаў ведаць абедзве дзяржаўныя мовы. Каб, дапусцім, у час атэстацыі быў экзамен і па рускай мове, і па беларускай. <...> Я не лічу, што даю абсалютны рэцэпт “лячэння” моўнай сітуацыі, можа, прыдумаць нешта іншае? Гэта важна, таму што пры паглыбленні сувязяў у рамках Саюза Беларусі і Расіі – баюся, руская мова зусім выцесніць нашу родную беларускую мову. А гэта было б непажадана. І ненармальна»¹.

Значна змяншаецца колькасць публікацый на беларускай мове ў рэспубліканскіх і рэгіянальных газетах, якія выдаюцца на дзвюх мовах. Не абыходзіцца і без прыкрых кур’ёзаў. Так, газета «Рэспубліка» змясціла рэцэнзію на беларускамоўныя кнігі паэта Міхася Башлакова «Пяро зязюлі падніму» і «Нетры» на... рускай мове (2006. 24 жн.). Логіку адшукаць надзвычай складана: чаму рэцэнзія на беларускую паэзію ў двухмоўнай газеце (нават назва «Рэспубліка» афіцыйна зарэгістравана на беларускай мове) друкуецца па-руску? Па-беларуску даюцца цытаты з вершаў – добра што без падрадкоўнага перакладу! – і часткова загаловак: «“За душу зачапіся,

¹ *Падаляк Т. У.* Дыялогі на мяжы стагоддзяў. Класікі і сучаснікі ў інтэр’еры часу : у 2 ч. Мінск : Звязда, 2013. Ч. 1. С. 98–99.

радок...” Стихи Михася Башлакова пахнут земляникой и яблоками». Дарэчы, менавіта за названья кнігі паэт стаў лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь.

Інтэрв’ю з народнай артысткай Беларусі Святланай Акружной, якая ўсё жыццё служыць у Нацыянальным акадэмічным драматычным тэатры імя Якуба Коласа (з часу заснавання ў лістападзе 1926 г. тэатр працуе на мове тытульнай нацыі), «Народная газета» чамусьці таксама змяшчае па-руску (2007. 7 лют.).

Падобных прыкладаў не пералічыць. Часам у «двухмоўных» газетах увогуле няма ніводнай заметкі, апублікаванай па-беларуску. У той жа час газета «Советская Белоруссия», якая афіцыйна выходзіць на рускай мове, публікуе на беларускай мове падборкі вершаў, інтэрв’ю. Калі падчас «круглых сталоў», якія газета праводзіць рэгулярна, хтосьці з удзельнікаў выказваецца па-беларуску, меркаванні друкуюцца без перакладу. Часам менавіта на мове тытульнай нацыі публікуюцца і вялікія першапалосныя загаловкі асноўных матэрыялаў нумара: «Шануйце роднае слова!» (2006. 2 сент.) — пра Дзень беларускага пісьменства; «Мінск сардэчна вітае шануюных сяброў!» (2006. 24 июня) — пра пасяджэнне Міждзяржаўнага савета Еўразійскай эканамічнай супольнасці і сесіі Савета калектывнай бяспекі АДКБ.

Інтэрв’ю Людмілы Рублеўскай з паэтам Леанідам Дранько-Майсюком «Советская Белоруссия» таксама апублікавала па-беларуску (2003. 6 снеж.). Паэт з крыўдай гаворыць, што супрацоўнікі аднаго з тэлеканалаў «не дапускаюць у эфір беларускую мову», і ўгадвае, як карэспандэнтка запрасіла яго паўдзельнічаць у тэледымках, толькі папрасіла гаварыць па-руску: маўляў, «яны працуюць на расійскім канале, і глядачам пасля рускай мовы будзе нязвыкла чуць беларускую». Дранько-Майсюк настаяў, каб сюжэт запісалі па-беларуску, аднак у эфір ён так і не трапіў: з тэлебачання паведамлілі, што сюжэт «не склаўся кампазіцыйна». І гэта неадзінкавы такі факт.

Узважана, грунтоўна і сістэмна асвятляе надзённыя пытанні моўнай праблематыкі «Звязда» — адзіная штодзённая беларускамоўная газета. На старонках выдання за амаль векавую гісторыю не раз вяліся дыскусіі адносна норм беларускай літаратурнай мовы. Так, у нумары за 6 лютага 2004 г. пад рубрыкай «Сярдзітае пісьмо» апублікаваны допіс старшыні Тэрміналагічнай камісіі пры Прэзідыуме НАН Беларусі акадэміка Аляксандра Падлужнага «Хто выдумаў тэмпературу “ніжэй за нуль”?». Вядомы навуковец рэзка крытыкаваў новаўвядзенні рэспубліканскага радыё, у паведамленнях якога пра надвор’е стала гучаць нязвыклае: «тэмпература вышэй за нуль», «вечер пяць метраў за секунду» — замест прывычна-

га, што ўжывалася на працягу многіх гадоў: «тэмпература вышэй нуля», «вечер пяць метраў у секунду». Свае крытычныя довады А. Падлужны падмацоўваў дакументальна, спасылаючыся на нормы, зафіксаваныя ў слоўніку. Публікацыя мела вялікі рэзананс: адгукнуліся на яе не толькі мовазнаўцы, але і звычайныя грамадзяне, якія карыстаюцца беларускай мовай у паўсядзённым жыцці і не абьяквалі да працэсаў, што адбываюцца ў мове. Пры гэтым, аспрэчваючы высновы акадэміка А. Падлужнага, аўтары водгукаў таксама звярталіся для падмацавання сваіх думак да слоўнікаў (Звязда. 2004. 14 лют.). Невыпадкова ў некаторых допісах выказвалася слушная думка аб неабходнасці грунтоўнага ўнармавання мовы: побач існуюць розныя, часам супярэчлівыя варыянты. У гэтай сітуацыі чалавеку, які хоча быць пісьменным, надзвычай цяжка вызначыцца, які з варыянтаў (што як норму падаюць розныя дапаможныя выданні) правільны. «Размыванне» моўных нормаў стала праблемай для ўдзельнікаў цэнтралізаванага тэсціравання па беларускай мове.

Закон Рэспублікі Беларусь «Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі», прыняты 23 ліпеня 2008 г., зацвердзіў новую рэдакцыю «Правіл беларускай арфаграфіі і пунктуацыі», якая ўступіла ў дзеянне з 1 верасня 2010 г. «Звязда» сістэмна публікавала матэрыялы аб новай рэдакцыі правіл. На думку даследчыка В. Іўчанкава, найстарэйшая беларуская газета стала «эксперыментальнай пляцоўкай для беларускай мовы» (Звязда. 2006. 30 жн.). І сапраўды, па прапанове акадэміка А. Падлужнага ў 2004 г. газета пайшла на своеасаблівы эксперымент. Каб прааналізаваць, як будзе ўспрынята грамадскасцю ўніфікацыя гучання і правапісання ў іншамоўных словах, «Звязда» стала пісаць не лідЭр, а лідАр, не экзЭмпляр, а экзЭмпляр, не сЕкс, а сЭкс, не камп'ютЭр, а камп'ютАр і г. д. «Газета зрабіла вельмі добрую справу: падрыхтавала грамадства і навуковую грамадскасць да такіх змен. Гэта яшчэ раз падкрэслівае, што нельга нічога рабіць рэвалюцыйна, усё павінна адбывацца эвалюцыйна», — мяркую В. Іўчанкаў.

На старонках «Звязды» ў 2006–2010 гг. сталую прапіску атрымала рубрыка «Добры дзень, родныя словы!», якую вёў аўтарытэтны спецыяліст, аўтар беларускага, рускага, польскага буквароў, беларуска-польскага размоўніка Анатоль Клышка. У публікацыях разбіраліся складаныя або спрэчныя моўныя нюансы. Усталявалася добрая «зваротная сувязь»: чытачы звярталіся да А. Клышкі з пытаннямі, адказы на якія не знойдзеш ні ў слоўніках, ні ў даведачнай літаратуры (напрыклад, як перакласці на беларускую мову «пластиковый стаканчик», «мороженое в стаканчике»; як правільна: «куруць» або «паліць», «танцаваць» або «танчыць» і г. д.). Рубрыка засведчыла вялікую цікаваць чытацкай аўдыторыі да роднага слова.

З другой паловы 1990-х гг. пачалі пераарыентоўвацца на рускую мову навучання беларускія школы і класы, з кожным годам беларуская мова губляла свае пазіцыі як мова навучання. Так, з 1 млн 200 тыс. беларускіх вучняў, што селі за парты 1 верасня 2006 г., менш за 23 % мелі беларускую мову асноўнай мовай навучання (Літаратура і мастацтва. 2006. 17 лістап.). Між тым, паводле стандартаў ЮНЕСКА, калі на нацыянальнай мове краіны навучаюцца менш за 30 % вучняў, яна знаходзіцца пад пагрозай знікнення.

Рашэнне Міністэрства адукацыі аб пераводзе з 1 верасня 2006 г. выкладання гісторыі Беларусі на рускую мову выклікала здзіўленне, пра што сведчаць публікацыі «Звязды» «Гісторыю Беларусі ў школах будуць выкладаць... па-руску?» (2006. 12 жн.), «Гісторыі Беларусі – мову родную» (2006. 8 верас.). А праз некалькі месяцаў адбылася чарговая кардынальная моўна-адукацыйная навацыя: СМІ паведамлілі, што з 1 верасня 2007 г. у вышэйшых навучальных установах краіны ліквідуецца прадмет «Беларуская мова. Прафесійная лексіка». Як патлумачылі чыноўнікі, гэта зроблена з мэтай «пазбавіцца ў вучэбным працэсе ад другасных і дапаможных курсаў». Фактычна дзяржаўнае двухмоўе ў Беларусі засталася толькі на паперы, як адзначыла «Звязда» (2007. 24 студз.), нагадаўшы, што ў старэйшых класах сярэдняй школы на вывучэнне роднай мовы адводзіцца толькі адна (!) гадзіна ў тыдзень.

Мова – найважнейшы інструмент у арсенале аўдыёвізуальных сродкаў масавай інфармацыі. Беларускае радыё на працягу ўсёй сваёй гісторыі вельмі ашчадна ставілася да роднай мовы, назапашаныя традыцыі захоўваліся і развіваліся, нягледзячы на асобныя моўна-адукацыйныя «навацыіныя хістанні».

Нацыянальная мова была адным з «брэндавых» кампанентаў народжанага ў 1950-х гг. беларускага тэлебачання. Разважаючы аб тым, што тэлебачанне ўздзейнічае на аўдыторыю ў тым ліку мовай, якая штодзённа гучыць з экрана, даследчык С. Муратаў адзначае, што «прырода вяшчання не вычэрпваецца інфармацыйнай роляй, яна адпавядае самой прыродзе чалавечых зносін, найвышэйшы сэнс якой – духоўная салідарнасць»¹. У 2001–2003 гг. выкарыстанне беларускай мовы на беларускім тэлеканале пачало імкліва згортвацца, пераважная большасць праграм загучала па-руску. Моўныя навацыі не закранулі хіба што «святыя святых» – інфармацыйныя выпускі навінаў і вячэрнюю інфармацыйна-аналітычную праграму «Панарама». Аднак ненадоўга – у верасні 2003 г. і гэта «недарэчнасць» была ліквідаваная, што выклікала шырокі рэзананс. Тэлегледачы

¹Муратов С. А. Нравственные принципы тележурналистики. Опыт этического кодекса. М. : Права человека, 1997. С. 9.

закідвалі пісьмамі і тэлебачанне, і рэдакцыі газет, праяўляючы шчырую занепакоенасць і выказваючы надзвычай сур’ёзныя аргументы супраць кардынальнай змены моўнай палітыкі тэлевяшчання краіны. Падборка пісьмаў чытачоў змешчана ў «Звяздзе» 8 кастрычніка 2003 г.

Паэт, ветэран Вялікай Айчыннай вайны Пятро Прыходзька прапа-ноўваў: «Было б добра, каб вы прадоўжылі гэту тэму, змясціўшы ў газе-це інтэрв’ю з кіраўніком Нацыянальнай тэлекампаніі спадаром Рыба-ковым, задаўшы яму адно пытанне: чаму ўсе праграмы Першага канала, амаль без выключэння, — і інфармацыйныя паведамленні, і спартыўныя, і выніковая праграма ў канцы кожнага дня “Панарама” — вядуцца з ве-расня толькі на рускай мове?.. Хтосьці можа сказаць: а што, вы не разу-меце рускай мовы? Ды справа не ў гэтым. Я магу зразумець усё (ці амаль усё), што гаворыцца па-руску, па-беларуску, па-польску і нават крыху па-нямечку. Сам пісаў на рускай мове нарысы, артыкулы, калі амаль двац-цаць гадоў працаваў ваенным журналістам. Справа, паўтару, зусім не ў гэ-тым. Я з маленства вучыўся ў беларускай школе, першай маёй настаўніцай была родная маці народнага паэта нашай Беларусі Аркадзя Куляшова Ка-цярына Фамінічна Ратабыльская. <...> Беларусь як суверэнная, незалеж-ная дзяржава павінна мець і сваю дзяжаўную ідэалогію. А як гэта можна вырашаць без нацыянальнай мовы, культуры і мастацтва?»

Тэлеглядач з Гродна В. Цыгель абураўся: «Мабыць, няма ніводнай дзяржавы, дзе б на нацыянальным канале (Першым!) амаль адсутнічала нацыянальная мова. Прыкра!» Тэлегледачы з Маладзечна І. Карабан і іншыя (10 подпісаў) выказвалі здзіўленне: «Складваецца ўражанне, што мы пражываем дзесьці ў Пензенскай ці ў Белгародскай вобласці... Мы просім вярнуць дзяржаўную беларускую мову на нацыянальны канал тэлебачання».

Побач з гэтымі і іншымі пісьмамі чытачоў «Звязда» апублікавала інтэрв’ю з тагачасным кіраўніком Нацыянальнай тэлерадыекампаніі краіны Я. Рыбаковым (рубрыка «Інтэрв’ю па просьбах чытачоў»). Ён паведаміў, што стратэгічныя змены адносна мовы вяшчання абапіраюцца на вынікі сацыялагічных даследаванняў: апытанне праводзілася неза-лежнай лабараторыяй аксіяметрычных даследаванняў «Новак» (пры гэтым не ён патлумачыў, чаму Белтэлерадыекампанія звярнулася не да «афіцыйных», дзяржаўных сацыялагічных лабараторый, а менавіта да «незалежнай», прыватнай?). Прыводзіліся і канкрэтныя звесткі: рэпрэзентатыўная выбарка — 1097 чалавек, 25,8 % удзельнікаў апытання выказаліся за безагаворачнае ўвядзенне рускай мовы ў якасці асноўнай для вяшчання Першага нацыянальнага тэлеканала; крыху меншая коль-касць рэспандэнтаў — 20,5 % адстойвалі ў якасці асноўнай мовы тэле-

вяшчання беларускую. Нягледзячы на тое што розніца паміж «за» і «супраць» склала толькі 5,3 %, супрацоўнікі тэлебачання... гэтак апытанне «ўспрынялі як рэкамендацыю да дзеяння» (Звязда. 2003. 8 кастр.).

Тэма тэлевізійнай мовы стала адной з самых рэйтынговых. Чытачы ўзгадвалі стары афарызм: добра было б, каб галасы не толькі падлічваліся, але і ўзважваліся. У рубрыцы «Медыяпрастора» 31 студзеня 2004 г. «Звязда» апублікавала гутарку з дырэктарам незалежнай лабараторыі аксіяметрычных даследаванняў «Новак» Андрэем Вардамацкім. Адказваючы на пытанне, чаму праведзенае лабараторыяй «Новак» даследаванне абазначана як «нацыянальнае», сацыёлаг патлумачыў, што гэтаму вызначэнню «не надаецца ніякага палітычнага сэнсу – маецца на ўвазе, што было праведзена агульнарэспубліканскае рэпрэзентатыўнае апытанне». Ён пагадзіўся, што «грамадская думка не можа з’яўляцца апошнім аргументам пры прыняцці менеджарскага рашэння», паколькі акрамя сацыялагічных звестак ёсць яшчэ мноства акалічнасцей і фактараў, якія павінен ўлічваць кіраўнік, прымаючы найважнейшыя рашэнні. Па вялікім рахунку, размова ідзе аб сацыямаральнай, нацыянальна-культурнай адказнасці тэлежурналістыкі: у эфіры засталіся літаральна адзінкавыя перадачы, у якіх захоўваецца лінгвістычная ідэнтычнасць тытульнай нацыі краіны.

Відавочны зрух у напрамку рэальнага двухмоўя адбыўся ў 2013 г. Часцей стала ўжывацца родная мова і на тэлебачанні. 8 лютага 2013 г. пачаў вяртацца культурна-асветніцкі тэлеканал Белтэлерадыёкампаніі «Беларусь-3», у праграме якога з’явіліся адметныя беларускамоўныя перадачы, у тым ліку «Размаўляем па-беларуску» (адукацыйны праект і тэлевіктарына), «Калыханка», «Таямніцы душы». Усё большую папулярнасць набывае арыгінальны сацыякультурны тэлепраект «Дыя@блог», які ўключае рубрыкі «Пра мову», «Пра літаратуру», «Пра прыгожае», «Пра вечнае».

Спецыяльная група па ўдасканаленні сістэмы агульнай сярэдняй адукацыі створана пад старшынствам намесніка прэм’ер-міністра Беларусі. У кастрычніку 2014 г. грунтоўна аналізавалася моўная сітуацыя. Была падкрэслена важнасць захавання і вывучэння беларускай мовы: калі «матчына мова» сядзе са школы – памрэ нацыя (агенцтва «БЕЛТА»)¹. Члены названай вышэй спецыяльнай групы прапанавалі вярнуць абавязковую здачу экзамену па дзвюх дзяржаўных мовах (беларускай і рускай) за курс сярэдняй школы, а не па выбары.

¹ Ваніна Ю. В школы Беларуси предлагают вернуть шестидневку и ограничить набор в десятые классы. URL: http://www.belta.by/ru/person/comments/Julija-Vanina_i_0000515078.html (дата обращения: 06.11.2014).

Пытанні двухмоўя непасрэдна звязаны і з шэрагам надзённых прафесійна-этычных медыяпраблем. Паколькі ў Беларусі білінгвізм сфарміраваны з блізароднасных моў, нярэдка ўзнікае моўная інтэрферэнцыя (лац. *inter* — паміж і *ferens, ferentis* — які нясе, пераносіць) — з’ява адхілення ад нормаў у адной мове з прычыны прыкладання да яе нормаў іншай мовы. Мовазнаўцы вылучаюць марфалагічную, сінтаксічную, фанетычную, лексічную, словаўтваральную, акцэнтную інтэрферэнцыі. Беларуская-руская і руска-беларуская інтэрферэнцыя — з’ява даволі распаўсюджаная (у тым ліку ў СМІ), і яна зусім не бяскрыўдная, бо ўплывае на якасць карыстання і рускай, і беларускай мовамі. Відавочна тое, што сувязь паміж лінгвістамі, даследчыкамі роднай мовы, педагогамі і сродкамі масавай інфармацыі — фіксатарамі і носьбітамі сучаснай (жывой) беларускай мовы — павінна быць больш цеснай, узаемакарыснай і ўзаемаўзбагачальнай.

Усё большае распаўсюджанне набывае трасянка — змешаная мова пераважна з рускай лексікай і беларускімі фанетыкай і граматыкай. «Трасянка» літаральна азначае нізкаякаснае сена, калі сцягне спешна ператрэсваюць салому з сенам; сэнс гэтага тэрміна — «нядабраякасная сумесь» — перанесены ў сферу мовы. У апошнія гады трасянка з гутарковай мовы імкліва перамяшчаецца і ў пісьмовую, прычым не толькі ў беларускую, але і ў рускую. Як слушна адзначае даследчык Н. Фральцова, «культуры рускай мовы не ўдзяляецца належнай увагі. Маецца на ўвазе не толькі арфаэпія вядучых... Праблема ў іншым: праз тэлеэкран распаўсюджаюцца грубыя граматычныя, моўныя і сэнсавыя памылкі»¹. Высновы, да якіх прыходзіць Н. Фральцова, прааналізаваўшы перадачы галоўнага дзяржаўнага тэлеканала, не могуць не выклікаць сур’ёзнай заклапочанасці, паколькі «маштабы распаўсюджання непісьменнасці супастаўляльныя з зонай распаўсюджвання тэлесігналаў — 98 % тэрыторыі Беларусі»².

Такім чынам, нехайнае карыстанне, непрафесійнае валоданне мовай супрацоўнікамі масмедыя прыводзіць да негатыўнага ўспрымання медыяпрадукту ў цэлым, нягледзячы на самыя высакародныя творчыя задумы і памкненні.

¹Фральцова Н. Т. Культура рускай мовы на беларускім тэлеэкране // Матэрыялы Рэспубліканскіх навуковых чытанняў, прысвечаных памяці доктара філалагічных навук, прафесара А. І. Наркевіча. Мінск, 2004. С. 97.

² Тамсама. С. 99.

Часть II МЕТОДИКА

КУРС «ПРАФЕСИЙНАЯ ЭТИКА ЖУРНАЛИСТА» Ў СИСТЭМЕ ПАДРЫХТОЎКІ БУДУЧЫХ МЕДЫЯСПЕЦЫЯЛИСТАЎ

Курс «Прафесійная этика журналіста» – адзін з асноватворных у структуры агульнапрафесійнай, маральна-этычнай і грамадзянскай падрыхтоўкі будучых спецыялістаў сродкаў масавай інфармацыі. Спецыфічнай характарыстыкай медыяэтыкі з’яўляецца акцэнтаваная накіраванасць на праблематыку і зместавыя асаблівасці сучаснага публіцыстычнага працэсу.

Мэта вучэбнай дысцыпліны – фарміраванне сістэмы маральна-этычных каардынат прафесійнай дзейнасці журналістаў: адэкватнага ўспрыняцця і рэфлексіўнай ацэнкі яе прыярытэтаў.

Задачы вучэбнай дысцыпліны:

- пашырэнне ведаў аб прыродзе і паходжанні прафесійнай маралі, асноўных этапах і тэндэнцыях развіцця медыяэтыкі;
- сістэматызаванае вывучэнне асноўных паняццяў прафесійнай этыкі;
- вывучэнне гістарычных, сацыякультурных і тэарэтыка-метадалагічных асаблівасцей працэсу кадыфікацыі прафесійна-маральных нормаў журналістыкі;

- вызначэнне прынцыпаў маральнага рэгулявання ў журналістыцы і механізмаў самарэгулявання СМІ;
- засваенне маральна-этычных прыярытэтаў творчай дзейнасці;
- асэнсаванне праблемных, дыскусійных пытанняў медыяэтыкі;
- разбор тыповых памылак і парушэнняў прафесійнай этыкі, якія ўзнікаюць у журналісцкай практыцы;
- развіццё асобнага мыслення і прафесійнай кампетэнтнасці, здольнасці аб'ектыўна, комплексна і доказна асвятляць з'явы рэчаіснасці;
- арыентацыя будучых журналістаў на крытычны аналіз уласнай творчасці і прафесійнае самаўдасканаленне.

Паколькі прафесійнае станаўленне і духоўнае сталенне журналіста – працэс непарыўны, у ходзе выкладання вучэбнай дысцыпліны значная ўвага надаецца педагагічна-творчым і выхаваўча-метадычным кампанентам навучання. Для будучых журналістаў актуалізуюцца сітуацыі маральнага выбару шляхам пошуку канструктыўнага выйсця са складаных абставінаў. Маральны выбар пры гэтым разглядаецца як захаванне спадчыннай маральнай ідэнтычнасці і адначасова як факт сацыяльнай адказнасці за здзейсненае.

Патрабаванні да засваення вучэбнай дысцыпліны ў адпаведнасці з адукацыйнымі стандартамі. Студэнты, якія завяршылі вывучэнне курса «Прафесійная этыка журналіста», павінны **усведамляць:**

- сацыяльную значнасць будучай прафесіі;
 - высокую маральна-этычную матывацыю прафесійнай дзейнасці, ролю асобнага маральнага і каштоўнаснага выбару журналіста;
 - узаемасувязь пытанняў свабоды і адказнасці ў дачыненні да творчага працэсу;
 - недапушчальнасць распаўсюджвання інфармацыі, якая разбурае нормы грамадскай маралі;
 - неабходнасць выкарыстання карэктных прыёмаў і метадык збору і распаўсюджвання інфармацыі, вядзення дыскусіі, палемікі, дыялогу;
- ведаць:**
- прыроду і паходжанне прафесійнай маралі;
 - этапы станаўлення і тэндэнцыі развіцця прафесійнай этыкі;
 - базавыя паняцці медыяэтыкі і прафесійна-этычныя стандарты журналістыкі;
 - аксіялагічныя асновы журналісцкай дзейнасці;
 - найбольш тыповыя этычныя калізій медыйнай сферы;
 - асаблівасці кадыфікацыі прафесійна-маральных нормаў журналістыкі і механізмы самарэгулявання СМІ;
 - асноўныя айчынныя і міжнародныя дакументы ў галіне медыяэтыкі;
 - сістэму прафесійна-маральнай рэгуляцыі журналісцкай дзейнасці ў Рэспубліцы Беларусь;

умець:

• вызначаць маральна-этычныя прыярытэты журналісцкай дзейнасці ў працэсе збору, апрацоўкі і творчай інтэрпрэтацы інфармацыі: аб'ектыўна, комплексна і доказна асвятляць з'явы рэчаіснасці;

• адэкватна ацэньваць сучасную медыяпрактыку, выяўляць тыповыя памылкі і парушэнні прафесійнай этыкі;

• прымяняць атрыманыя веды пры вырашэнні прафесійна-маральных дылем і ўзнікненні праблемных сітуацый у медыяпрактыцы;

• крытычна падыходзіць да аналізу ўласнай творчасці, клапаціцца аб прафесійным самаўдасканаленні;

валодаць:

• навыкамі наладжвання прафесійна-этычных кантактаў з крыніцамі інфармацыі, героямі, медыяэкспертамі і г. д.;

• этычна абгрунтаванай метадыкай падрыхтоўкі журналісцкіх твораў;

• прынцыпамі і спосабамі пошуку этычнага вырашэння складаных прафесійных сітуацый і медыядылем;

• здольнасцю да самастойнай прафесійна-маральнай арыентацыі: асэнсоўваць існуючыя альтэрнатывы і выбіраць варыянт паводзінаў, зарыентаваны на маральныя ідэалы і каштоўнасці журналісцкай супольнасці.

АРГАНІЗАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНЫЯ МАДЭЛІ І ТЭХНАЛОГІІ НАВУЧАННЯ

Пры падрыхтоўцы і правядзенні заняткаў па дысцыпліне «Прафесійная этыка журналіста» могуць выкарыстоўвацца розныя арганізацыйна-метадычныя мадэлі. Пры гэтым неабходна ўлічваць разнастайнасць узаемаабумоўленых вектараў і кірункаў, якія фарміруюць шматпланавасць характарыстык медыяэтыкі: тэхналагічных, камунікацыйных, уласна творчых, лінгвастылістычных і г. д. Выкладчыку акрамя класічных форм правядзення заняткаў варта выкарыстоўваць крэатыўныя, інтэрактыўныя метадыкі і прыёмы, якія садзейнічаюць павышэнню творчай актыўнасці студэнтаў-журналістаў, уплываюць на ўзровень пастаноўкі і вырашэння імі адукацыйна-выхаваўчых задач.

Рэкамендуемыя формы арганізацыі і правядзення навучання па дысцыпліне «Прафесійная этыка журналіста»:

- лекцыі;
- практычныя і семінарскія заняткі;
- калоквіумы;
- дыскусіі, абмеркаванні праблемных сітуацый прафесійнай этыкі;

- вучэбныя прэс-канферэнцыі і «круглыя сталы»;
- дзелавыя гульні;
- трэнінг-класы;
- творчыя пісьмовыя работы (прафесійна-этычны аналіз практыкі айчыннай журналістыкі);
- падрыхтоўка матэрыялаў для сродкаў масавай інфармацыі;
- індывідуальныя кансультацыі.

У адпаведнасці з тыповым навучальным планам на вывучэнне дысцыпліны «Прафесійная этыка журналіста» адведзена 90 гадзін, у тым ліку 36 аўдыторных, з іх 24 гадзіны – лекцыі, 12 гадзін – семінарскія заняткі.

РЭКАМЕНДАЦЫІ ПА АРГАНІЗАЦЫІ САМАСТОЙНАЙ ПРАЦЫ СТУДЭНТАЎ

Самастойная праца студэнтаў мае на мэце аптымізацыю вывучэння дысцыпліны. Гэта адзін з дзейсных спосабаў засваення вучэбнага матэрыялу ў вольны ад абавязковых аўдыторных заняткаў час, магчымасць уда-сканалення навыкаў этычнай журналістыкі, стымуляванне рэфлексійнай ацэнкі прыярытэтаў творчай дзейнасці.

Самастойная праца студэнтаў па дысцыпліне «Прафесійная этыка журналіста» вызначаецца трыадзінствам вучэбнай, доследна-экспертнай і творчай дзейнасці. Такі падыход спрыяе паспяховай арганізацыі самастойнай работы з улікам асаблівасцей успрымання матэрыялу кожным студэнтам.

Вучэбны складнік самастойнай працы. Студэнтам рэкамендуецца знаёміцца з айчыннай і замежнай літаратурай па прафесійнай этыцы журналіста; грунтоўна вывучаць асноўныя айчынныя і міжнародныя дакументы ў сферы медыяэтыкі; сістэмна аналізаваць тэматыку, праблематыку і зместавыя асаблівасці сучаснага медыяпрацэсу ў друкаваных, аўдыёвізуальных, інтэрнэт-СМІ.

Для эфектыўнасці засваення нарматыўнай дакументацыі студэнтам рэкамендуецца весці канспект першакрыніц. Вызначэнню і фарміраванню маральнай дамінанты творчай дзейнасці, развіццю навыкаў лагічна фармуляваць, выкладаць і аргументавана адстойваць уласнае бачанне праблем, якія разглядаюцца ў журналісцкім творы, садзейнічае рэфератыўны аналіз лепшых узораў айчыннай і замежнай публіцыстычнай класікі.

Доследна-экспертны складнік самастойнай працы. Студэнтам прапануецца выступіць у ролі медыяэкспертаў у некалькіх напрамках. Кожны

навучэнец рыхтуе табліцу асноўных айчынных і замежных СМІ з улікам наступных намінацый:

№ п/п	Назва СМІ	Заснавальнік	З якога года выдаецца	Фармат, перыядычнасць	Тыраж	Галоўны рэдактар	Прывяргэтная тэматыка	Найбольш адметныя журналісты

Аналізуючы сучасную медыяпрактыку, студэнты выяўляюць парушэнні прафесійнай этыкі, вылучаюць памылкі, дыскусійныя пытанні і праблемы медыяэтыкі. На падставе даследавання матэрыялаў, змешчаных у сродках масавай інфармацыі, яны фарміруюць адпаведнае медыядасье. У працэсе навучання студэнты рыхтуюць рэферат на адну з актуальных тэм прафесійнай этыкі журналіста.

Творчы складнік самастойнай працы. Студэнты выконваюць абавязковыя творчыя заданні. Ім рэкамендуецца распрацаваць пералік тэм, над якімі будучыя журналісты будуць працаваць у семестры.

Паколькі прафесійная мараль выступае як ацэначна-імператыўны спосаб засваення метадаў і зместу прафесійнай дзейнасці, кожны навучэнец выконвае кантрольную работу на тэму «Творчая самапрэзентацыя» (самаацэнка творчай дзейнасці з пазіцыі маральнай матывацыі). Гэта садзейнічае працэсу прафесійна-этычнага самавызначэння маладога пакалення журналістаў, развіццю асобаснага мыслення і творчай індывідуальнасці, распрацоўцы ўласнай шкалы ацэнак, усведамленню сацыяльнай адказнасці за напісанае. Варта мець на ўвазе, што самаацэнка ў найбольшай ступені прасякнута аўтарскай суб'ектыўнасцю: яна можа быць як завышанай (будучы журналіст вылучаецца празмернай амбіцыйнасцю, ставіць перад сабой аблегчаныя мэты і патрабаванні), так і заніжанай («апускае рукі», лічыць сябе няўдачнікам). У сувязі з гэтым важна прывіць студэнтам навыкі карэкціроўкі самаацэнкаў праз развіццё самааналізу, самакантролю, самакрытычнасці. Падрыхтоўка творчай самапрэзентацыі мае важнае педагогіка-выхаваўчае, метадычнае значэнне і з'яўляецца часткай грамадзянскай падрыхтоўкі будучых спецыялістаў сродкаў масавай інфармацыі, паколькі маральнасць журналіста – адзін са складнікаў яго прафесіяналізму.

СТРУКТУРА І ЗМЕСТ ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ «ПРАФЕСІЙНАЯ ЭТЫКА ЖУРНАЛІСТА»

Колькасць гадзін па раздзелах можа размяркоўвацца з улікам ступені падрыхтаванасці студэнтаў, іх агульнай эрудыцыі і здольнасці да самастойнага публіцыстычна-творчага пошуку (гл. табліцу).

№ п/п	Назва тэмы	Лекцыі	Семінарскія заняткі	Усяго
1	Прафесійная мараль і прафесійная этыка журналіста: сацыяльна-гістарычная і канцэптуальна-зместавая сутнасць	2	—	2
2	Аксіялагічная прастора журналістыкі	2	—	2
3	Маральнае рэгуляванне ў журналістыцы	2	2	4
4	Свабода, адказнасць і маральны выбар журналіста	2	—	2
5	Этычныя праблемы «пагранічных» з журналістыкай прафесій, якія даследуюцца ў медыя-прасторы	2	2	4
6	Журналіст і крыніцы інфармацыі	2	2	4
7	Журналіст і яго герой	2	2	4
8	Этычныя нормы дзейнасці журналіста ў працэсе апрацоўкі і творчай інтэрпрэтацыі інфармацыі	4	2	6
9	Праблемы этыкі вэб-журналістыкі	2	2	4
10	Медыябізнес і мараль	2	—	2
11	Маральны клімат у рэдакцыйным калектыве. Нормы службовай этыкі	2	—	2
Усяго		24	12	36

ПРАГРАМА ЛЕКЦЫЙНАГА КУРСА «ПРАФЕСІЙНАЯ ЭТЫКА ЖУРНАЛІСТА»

Тэма 1. Прафесійная мараль і прафесійная этыка журналіста: сацыяльна-гістарычная і канцэптуальна-зместавая сутнасць

Журналістыка і мараль: асноўныя аспекты ўзаемадзеяння.

Сацыямаральная дэтэрмінацыя журналісцкай дзейнасці. Прафесійнае і маральнае ў журналістыцы: усеагульны характар маральных патрабаванняў і гуманістычныя крытэрыі прафесійнай дзейнасці журналіста.

Узнікненне і развіццё прафесійнай маралі журналісцкай садружнасці.

Прафесійная мараль як ацэначна-імператыўны спосаб засваення метадаў і зместу прафесійнай дзейнасці, рэгулятар паводзінаў журналіста ў працэсе выканання прафесійных задач. Функцыі прафесійнай маралі журналіста.

Этыка і прафесійная этыка: этапы гісторыка-этычнага працэсу. Месца прафесійнай этыкі ў сістэме этыкі. Сутнасць і структура прафесійнай этыкі журналіста. Віды прафесійнай этыкі. Дыскусійныя пытанні прафесійнай этыкі журналіста: тэарэтычныя праблемы і праблемы тэхналогіі журналісцкай працы.

Тэма 2. Аксіялагічная прастора журналістыкі

Сістэма каштоўнасцей грамадства і аксіялагічныя прыярытэты сродкаў масавай інфармацыі.

Статус і канцэптуальны змест базісных катэгорый прафесійнай этыкі журналіста. Нормы прафесійнай маралі як гуманістычныя крытэрыі прафесійнай дзейнасці. Роля журналісцкай практыкі ў працэсе ўтварэння новых нормаў.

Асноўныя прынцыпы дзейнасці сродкаў масавай інфармацыі. Усеагульная дэкларацыя правоў чалавека і пытанні прафесійнай этыкі журналіста. Сацыяльная адказнасць журналіста.

Праблемы журналісцкай дэянталогіі. Дыялектыка аб'ектыўнага і суб'ектыўнага ў працэсе фарміравання прафесійнага доўгу. Прафесійны абавязак і сумленне як механізм маральнай рэгуляцыі і самакантролю асобы.

Журналістыка ў кантэксце развіцця духоўных каштоўнасцей грамадства.

Тэма 3. Маральнае рэгуляванне ў журналістыцы

Вопыт вырашэння прафесійна-этычных канфліктаў у журналістыцы: сацыяльна-гістарычны аспект. Работа М. Ламаносава «Меркаванне аб абавязках журналістаў пры выкананні імі сацыненняў, прызначанае для падтрымання свабоды філасофіі»: фармулёўка правілаў этычнай журналістыкі.

Прычыны ўзнікнення і мэты кодэксаў журналісцкай этыкі. Агульначалавечыя нормы маралі ў лютэрку журналісцкіх кодэксаў. Асаблівасці працэсу кадыфікацыі прафесійна-маральных нормаў.

Сутнасць Міжнародных прынцыпаў прафесійнай этыкі ў журналістыцы. Сістэма прафесійна-маральнай рэгуляцыі журналісцкай дзейнасці ў Рэспубліцы Беларусь. Кодэкс прафесійнай этыкі журналіста Беларускага саюза журналістаў. Унутрырэдакцыйныя этычныя кодэксы сродкаў масавай інфармацыі.

Самарэгуляванне сродкаў масавай інфармацыі як механізм павышэння сацыяльнай і прафесійнай адказнасці. Грамадскі каардынацыйны савет у сферы масавай інфармацыі.

Узаемасувязь пытанняў этыкі і права. Правое рэгуляванне журналістыкі.

Тэма 4. Свабода, адказнасць і маральны выбар журналіста

Журналістыка і праблема свабоды дзейнасці. Сацыяльна-гістарычнае разуменне свабоды. Паняцці «свабода», «неабходнасць» і «адказнасць» у дачыненні да творчага працэсу. Аб'ектыўныя і суб'ектыўныя ўмовы свабоды.

Свабода творчага самавызначэння журналіста: магчымасць самастойна вызначаць мэты і задачы творчай дзейнасці; фармуляваць тэмы і праблемы; выбіраць неабходныя сродкі, метады, спосабы працы, формы і жанры твораў і г. д.

Маральны выбар журналіста: матывы – мэты – сродкі – вынікі. Алюстраванне ў маральным выбары маральнага вопыту асобы. Права адмовіцца ад задання, якое супярэчыць асабістым перакананням журналіста або выкананне якога звязана з парушэннем заканадаўства.

Канстытуцыйна-прававыя формы замацавання свабоды друку. Недапушчальнасць манапалізацыі сродкаў масавай інфармацыі. Недапушчальнасць незаконнага абмежавання свабоды масавай інфармацыі. Інфармацыя абмежаванага доступу: звесткі, якія ўтрымліваюць дзяржаўныя сакрэты, камерцыйную, асабістую або іншую тайну; звесткі аб сістэме арганізацыі,

крыніцах, спосабах, метадах, планах і выніках аператыўна-вышуковай дзейнасці; матэрыялы дазнання, папярэдняга следства і судовага разбору да заканчэння вытворчасці па крымінальнай справе. Інфармацыя, распаўсюджванне якой у СМІ забаронена: звесткі, якія прапагандуюць выкарыстанне і ўжыванне наркатычных сродкаў, псіхатропных, таксічных і іншых адурманьвальных рэчываў у немедыцынскіх мэтах; звесткі аб спосабах і метадах распрацоўкі, вырабу, выкарыстання і месцах набывання наркатычных сродкаў, псіхатропных рэчываў або іх прэкурсораў; інфармацыя, накіраваная на прапаганду вайны, насілля, жорсткасці, экстрэмісцкай дзейнасці і г. д. Недапушчальнасць выкарыстання ў радыё-, тэле-, відэа-, кінахранікальных праграмах схаваных уставак, якія ўздзейнічаюць на падсвядомасць людзей або аказваюць шкодны ўплыў на іх здароўе.

Парадоксы свабоды творчасці.

Тэма 5. Этычныя праблемы «пагранічных» з журналістыкай прафесій, якія даследуюцца ў медыяпрасторы

Біяэтыка і журналістыка: аксіялагічныя альтэрнатывы. Медыцынская дэанталогія. Асноўныя праблемы біяэтыкі ў адлюстраванні СМІ: эўтаназія, транспланталогія, абарты, штучнае (экстракарпаральнае) апладненне, сурагатнае мацярынства, змена полу, захаванне ўрачэбнай тайны, генная інжынерыя, межы падтрымання жыцця безнадзейна хворых, новыя лекавыя сродкі і спосабы лячэння, правядзенне клінічных выпрабаванняў і медыка-біялагічных эксперыментаў на чалавеку і г. д. Усеагульная дэкларацыя ЮНЕСКА аб біяэтыцы і правах чалавека.

Маральны кантэкст навукова-тэхнічнага прагрэсу. Журналістыка катастроф і экалагічная этыка. Спецыфіка атрымання інфармацыі ў асоб, якія знаходзяцца ў стане стрэсу, шоку, жалобы, вострых фізічных ці маральных пакут; ахвяраў злачыннасці або няшчасных выпадкаў.

Сацыялагічныя даследаванні і «этыка адказнасці» (М. Вэбер): праблемы аб'ектыўнасці і дакладнасці. Недапушчальнасць выкарыстання тэхналогій маніпулявання свядомасцю, дакладная фармулёўка пытанняў (Д. Гвішыяні: «Каков анкет – таков ответ»), гаранты канфідэнцыяльнасці.

Прававая тэматыка ў журналістыцы. Праблема «гераізацыі» злачынстваў у СМІ. Феномен негатыўнага медыяўздзеяння на аўдыторыю. Судовыя разбіральніцтвы і крымінальныя справы: права на ананімнасць ахвяр злачынстваў і тых людзей, якія падазраюцца ў здзяйсненні правапарушэнняў. Устрыманне ад падрабязнага апісання механізму злачынства. Суіцыд. Маральная ацэнка праблемы смяротнага пакарання.

Маральна-этычныя калізіі і дылемы педагагічнай сферы. Асаблівасці падрыхтоўкі матэрыялаў пра дзяцей-сірот, выхаванцаў дзіцячых дамоў, людзей з абмежаванымі фізічнымі і разумовымі здольнасцямі. Спецыфіка асвятлення рэлігійнай і сямейнай тэматыкі ў СМІ.

Тэма 6. Журналіст і крыніцы інфармацыі

Статус журналіста сродку масавай інфармацыі. Такт і тактыка журналіста ў працэсе збору інфармацыі. Асноўныя метады збору інфармацыі: маральна-этычны кантэкст. Матывіроўка журналістам прычын звяртання за інфармацыяй. Межы выкарыстання недасведчанасці суб'екта аб намерах журналіста.

Асаблівасці збору інфармацыі для публікацыі ў залежнасці ад яе накіраванасці, першапачатковай канцэпцыі бачання журналістам праблемы (сітуацыі). Недапушчальныя метады збору інфармацыі.

Спосабы фіксацыі інфармацыі і звязаныя з гэтым маральныя абмежаванні. Выкарыстанне скрытага аўдыя- і відэазапісу, кіна- і фотаздымак: прававыя і маральныя абмежаванні.

Этыка фота- і відэаінфармацыі ў СМІ. Дакладнае адлюстраванне рэчаіснасці – асноўная характарыстыка фота- і відэаінфармацыі ў журналістыцы. Недапушчальнасць фота- і відэападтасоўкі фактаў. Натуралістычныя і «сімвалічныя» здымкі, «дапаможныя» ілюстрацыі. Фотаздымкі ахвяр няшчасных выпадкаў і злачынстваў. Абразлівыя і прыніжальныя здымкі. «Феномен папарацы» ў журналістыцы і этычныя пастулаты прафесіі.

Патрабаванні да крыніцы інфармацыі (кампетэнтнасць, дакладнасць, аб'ектыўнасць). Праблема аператыўнасці ў журналістыцы: выбар паміж кампетэнтнасцю і даступнасцю крыніцы інфармацыі. Журналіст і «ўлада эксперта»: ступень аб'ектыўнасці інфарматара.

Звесткі з афіцыйных крыніц. Звесткі «з іншых рук». Інфармацыя, атрыманая «не для друку». Асаблівасці працы з ананімнай (канфідэнцыйнай) крыніцай інфармацыі. Ахова крыніцы інфармацыі.

Разбор канфлікту: абавязковасць гутаркі з прадстаўнікамі абодвух бакоў. Журналісцкае расследаванне ў святле пытанняў прафесійнай этыкі.

Маральныя падставы і спецыфіка збору інфармацыі з выкарыстаннем прыёмаў «уключанага» назірання. Праблема «неўсвядомленага канфармізму»: фактары, пры якіх журналіст губляе незалежнасць даследчыка. Метад «маскі» ў журналістыцы. Маральныя абмежаванні пры выкарыстанні метаду «перамены прафесіі». Публіцыстычны вопыт У. Гіляроўскага, М. Кальцова, Л. Рэйснер, А. Гудзімава, Г. Вальрафа і інш.

Эксперымент у журналістыцы. Прыём «правакаваных» сітуацый: мэты і абмежаванні.

Тэма 7. Журналіст і яго герой

Прафесійная мараль як індывідуальная свядомасць журналіста. Погляды, перакананні, маральная рэфлексія журналіста. Творчая актыўнасць і патрабавальнасць.

Самаацэнка творчай дзейнасці. Спосабы самакантролю (дыялог журналіста з самім сабой, унутраная апеляцыя да героя, да крыніцы інфармацыі, да аўдыторыі). Асаблівасці самакантролю на розных стадыях творчага працэсу. Вобраз аўтара ў тэксце: магчымасці і абмежаванні.

Роля журналіста ў стварэнні аптымальных умоў зносін. Знешні выгляд журналіста. Патрабаванні да журналісцкіх пытанняў: мэтазгоднасць, яснасць, карэктнасць. Тон і форма пытанняў, недапушчальнасць панібратства, знявагі. Правакацыйнае пытанне: дзе? калі? як?

Сацыяльнае і маральнае «вымярэнне» герояў журналісцкіх твораў.

Межы ўмяшання журналіста ў асабістае жыццё і ўнутраны свет героя: права грамадства на інфармацыю і права чалавека на тайну прыватнага жыцця. Абгрунтаванасць інфармацыі аб паходжанні, нацыянальнасці, веравызнанні героя. Маральныя абмежаванні пры перадачы простага мовы. Выкарыстанне журналістам дзённікавых запісаў, перапіскі герояў.

Маральная дыскрэдытацыя чалавека ў СМІ: распаўсюджванне звестак ганебнага характару, паклёпы і абразы, «вайна кампраматаў».

Тэма 8. Этычныя нормы дзейнасці журналіста ў працэсе апрацоўкі і творчай інтэрпрэтацыі інфармацыі

Вобразна-канцэптуальная інтэрпрэтацыя рэчаіснасці ў журналісцкім творы. Праверка дакладнасці атрыманых звестак. Адбор матэрыялаў для публікацыі: крытэрыі адбору. Улік супярэчнасці паміж глыбінёй спасціжэння рэчаіснасці і патрабаваннямі аператыўнасці. Непрадузятая расстаноўка акцэнтаў: выяўленне істотных і выпадковых сувязей, стварэнне цэласнага ўяўлення аб сітуацыі. Аргументацыя ў журналістыцы. Недапушчальнасць неабгрунтаваных абагульненняў і каментарыяў.

Узаемасувязь зместу і формы журналісцкага твора. Пошук выразных сродкаў, якія адпавядаюць аўтарскай задуме. Загалолак журналісцкага твора і праблема аб'ектыўнасці інфармацыі. Культура мовы журналіста.

Інтуіцыя ў творчасці журналіста, феномен творчага інсайту. Праблема ўніфікаванасці творчасці («асобасны глабалізм»).

Рэпарцёрскае скажэнне рэчаіснасці: аб'ектыўныя і суб'ектыўныя фактары (ілюзія дакладнасці, штамп устаноўкі, «самаўзгаранне эмоцый» і г. д.). Спецыялізацыя журналіста: «сіндром разумення».

Паняцце дыфамацыі. Віды дыфамацыі. Дэзынфармацыя і маніпуляванне інфармацыяй. Падтасоўка і наўмыснае скажэнне фактаў, прадстаўленне прыватнага выпадку грамадска значным. Фальсіфікацыя дакументаў, фабрыкацыя матэрыялаў.

Метады і танальнасць палемікі ў СМІ.

Сенсацыя ў журналістыцы: супярэчнасці паміж аб'ектыўнасцю і «сенсацийнай» падачай матэрыялу. Падробка «пад сенсацыю». Пошукі сенсацыі і яе «стварэнне».

Неадпаведнасць вобразных ацэнак рэчаіснасці. Рэзка сатырычная інтэрпрэтацыя факта: іронія – гратэск – знявага.

Тэма 9. Праблемы этыкі вэб-журналістыкі

Развіццё інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій (ІКТ) і маральных праблемы, звязаныя з сеткавымі формамі падачы інфармацыі, спецыфічнымі інтэрнэт-адносінамі яе спажывоўцоў.

Спецыфіка працы журналіста ў інтэрнэт-выданні: этычны кантэкст. Пытанні апэратыўнасці, дакладнасці і карэктнасці публікуемых звестак. Лінгвастылістычныя асаблівасці вэб-журналістыкі.

Эксклюзіўнасць і запазычанне кантэнту ў вэб-журналістыцы: аксіялагічныя акцэнты. Парушэнне аўтарскіх правоў у інфармацыйна-камунікатыўнай прасторы інтэрнэту: плагіят, дэперсаналізацыя аўтарства, некарэктнае рэдагаванне, вырыванне цытат з кантэксту і г. д. Інтэрнэт-правакацыі, паклёпы, знявагі.

Канкурэнцыя сеткавых выданняў і традыцыйных медыя: анлайн супраць афлайн (online vs offline). Электронныя версіі друкаваных газет і часопісаў, сайты радыёстанцый і тэлеканалаў. Інтэрнэт-плагіят у папулярных СМІ.

Размыванне статусу журналіста ў інтэрнэце. Праблема дэпрафесіяналізацыі ў журналістыцы.

Феномен блогерства ў кантэксце патрабаванняў журналісцкай этыкі. Уздел блогераў у фарміраванні медыясферы. Інтэрнэт-СМІ і блогасфера: мэты, задачы, формы, метады работы. Суадносіны паняццяў «журналіст» і «блогер» («народны журналіст»?); Блогерства і самарэклама (графаманія).

Сеткавы этыкет (нетыкет). Тролінг як від віртуальных кантактаў з парушэннем этыкі інтэрнэт-узаемадзеяння.

Спалучэнне медыйных і сеткавых інструментаў самарэгулявання інтэрнэт-журналістыкі.

Тэма 10. Медыябізнес і мараль

Эканамічны фактар у развіцці журналістыкі. Пытанні фінансавага забеспячэння свабоднай дзейнасці СМІ. Этыка бізнес-стратэгіі сродкаў масавай інфармацыі. Стварэнне медыяхолдынгаў і праблемы аптымізацыі сістэмы СМІ. Узнікненне «канкурэнтных сітуацый» у медыясферы: маральна-этычны аспект.

Даследаванне інфармацыйнага рынку, маніторынг аўдыторыі (рэальнай і патэнцыяльнай), маркетынгавыя акцыі і рэкламныя кампаніі рэдакцыі: маральныя аспекты медыяменеджменту. Упраўленчыя працэсы ў медыяіндустрыі: спалучэнне журналісцкіх і менеджарскіх падыходаў.

Этычны імідж выдання. Парушэнне норм медыяэтыкі і звязаныя з гэтым фінансавыя страты (выплата кампенсацый грамадзянам па судовых ісках да рэдакцый і журналістаў аб абароне гонару, годнасці, дзелавай рэпутацыі).

Рэклама і піяр (PR). Асноўныя патрабаванні да рэкламы ў сродках масавай інфармацыі. Недапушчальнасць змяшчэння рэкламы, якая парушае агульнапрынятыя нормы маралі. Неналежная і неэтычная рэклама. Ускосная рэклама. «Закрытая рэклама» з выкарыстаннем формаў і жанраў газетна-часопіснай публіцыстыкі. «Схаваная» рэклама: праблема аб'ектыўнасці інфармацыі і матэрыяльных прыбыткаў журналіста.

Павышэнне журналісцкага майстэрства як фактар выжывання СМІ ва ўмовах канкурэнцыі.

Тэма 11. Маральны клімат у рэдакцыйным калектыве. Нормы службовай этыкі

Журналісцкае асяроддзе: унутрырэдакцыйныя і міжрэдакцыйныя сувязі. Калектыўнае і індывідуальнае ў працы журналіста. Роля прафесійнага гонару і прафесійнай годнасці ў матывацыі паводзін журналіста. Прафесійны гонар — «гонар мундзіру» — рэпутацыя прафесіі.

Нормы службовай этыкі. Арганізацыя працы рэдакцыйнага калектыву: адносіны субардынацыі і каардынацыі. Праблема маральнага аўтарытэту і стылю кіраўніцтва. Недапушчальнасць выкарыстання службовага становішча ў асабістых мэтах.

Захаванне рэдакцыйнай тайны і тайны псеўданіма. Злоўжыванне псеўданімам.

Адносіны журналіста з пазаштатнымі аўтарамі. Выкарыстанне аўтарскіх твораў і пісьмаў у СМІ. Праца з пісьмамі. Этыка рэдагавання. Узгадненне праўкі.

Плагіят і іншыя формы парушэння аўтарскага права. Самаплагіят. Правілы цытавання і абавязковасць спасылкі на першакрыніцу. Фальсіфікацыя аўтарства.

Абавязковасць выпраўлення памылкі. Формы прабачэння. Тэхнічныя памылкі («ляпы») як адлюстраванне безадказнасці журналіста.

Абвяржэнне ў СМІ. Права на абвяржэнне (адказ). Парадак распаўсюджвання абвяржэння (адказу). Падставы для адмовы ў распаўсюджванні абвяржэння (адказу).

Прафесійная салідарнасць журналістаў.

ПРАКТЫКУМ: ВАРЫЯНТЫ І СЦЭНАРЫ ПРАКТЫЧНЫХ ЗАНЯТКАЎ

Падчас правядзення практычных і семінарскіх заняткаў па вучэбнай дысцыпліне «Прафесійная этыка журналіста» могуць выкарыстоўвацца розныя арганізацыйна-метадычныя мадэлі. Практыкумы могуць праводзіцца ў форме абмеркавання прапанаваных пытанняў па кожным з раздзелаў курса; у форме разгляду тэматычна скампанаваных пытанняў прыкладных варыянтаў семінараў; у выглядзе дыскусій па актуальных праблемах журналісцкай этыкі і г. д. Тэма і варыянты правядзення заняткаў выбіраюцца выкладчыкам у залежнасці ад спецыяльнасці і спецыялізацыі групы, а таксама з улікам узроўню і агульнай падрыхтаванасці студэнтаў.

Тэма 1. Прафесійная мараль і прафесійная этыка журналіста: сацыяльна-гістарычная і канцэптуальна-зместавая сутнасць

Варыянт А. Прафесійная мараль і прафесійная этыка журналіста: зместавыя асаблівасці паняццяў.

1. Журналістыка як маральны камертон грамадства.
2. Узнікненне і развіццё прафесійнай маралі журналіста.
3. Статус і прадмет прафесійнай этыкі.
4. Структура прафесійнай этыкі журналіста.
5. Адзінства «тэхналагічных» і маральных патрабаванняў да працы журналіста.
6. Журналістыка як інструмент маралі і мараль як «вымяральны» інструмент прафесіі.

Варыянт Б. Функцыі прафесійнай маралі журналіста.

1. Рэгулятыўная функцыя прафесійнай маралі як спосаб уздзеяння на паводзіны журналіста ў працэсе выканання ім прафесійных абавязкаў.
2. Ацэначна-імператыўная функцыя: маральная ацэнка і самаацэнка (характар і форма выражэння, крытэрыі ацэнкі).
3. Выхаваўча-гуманістычная функцыя: далучэнне да маральных каштоўнасцей грамадства і прафесійнай садружнасці.
4. Пазнавальная функцыя прафесійнай маралі: фарміраванне мадэляў маральных паводзінаў.
5. Прагнастычная функцыя прафесійнай маралі.

Тэма 2. Аксіялагічная прастора журналістыкі

Варыянт А. Фарміраванне маральнай дамінанты творчай дзейнасці.

1. Сістэма каштоўнасцей грамадства і аксіялагічныя прыярытэты сродкаў масавай інфармацыі.
2. Прэса ў кантэксце развіцця духоўных каштоўнасцей грамадства (маральна-этычных, сацыяльна-палітычных, нацыянальна-культурных, навуковых, экалагічных і інш.).
3. Базісныя катэгорыі прафесійнай этыкі журналіста.
4. Нормы прафесійнай маралі: традыцыі і навацыі.
5. Асноўныя прынцыпы дзейнасці сродкаў масавай інфармацыі.
6. Прафесійная адказнасць журналіста.
7. Прафесійны гонар – «гонар мундзіру» – прэстыж прафесіі.
8. Канструктыўныя і дэструктыўныя тэндэнцыі ў сучаснай беларускай журналістыцы.

Варыянт Б. Калоквіум па тэме «Дыскусійныя праблемы прафесійнай этыкі журналіста».

Пытанні для абмеркавання:

1. Ці варта публікаваць кідкія сенсацыйныя матэрыялы ва ўрон рэпутацыі выдання:
 - сенсацыя як спосаб выжывання СМІ;
 - супярэчнасць паміж аб'ектыўнасцю і «сенсацыйнай» падачай матэрыялу;
 - дзе пралягае мяжа паміж вострым журналісцкім расследаваннем і пагоняй за сенсацыяй?
 - падробка «пад сенсацыю»;
 - «стварэнне» сенсацыі;
 - сенсацыя і скандал.

2. Права на вымысел:
 - неадпаведнасць вобразных ацэнак рэчаіснасці;
 - выкарыстанне мысленнага эксперыменту («магло б быць і так»);
 - увядзенне ў матэрыял уяўнага персанажа ці эпизоду.
3. Рэзка сатырычная інтэрпрэтацыя факта: іронія – гратэск – знявага.
4. «Шматразавая» пазіцыя журналіста.
5. Культура мовы (брыдкаслоўе, сексаслоўе, «культурная» абраза).
6. Дзеці як крыніца інфармацыі.
7. Журналісцкі эпітаж.

Тэма 3. Маральнае рэгуляванне ў журналістыцы

Варыянт А. Асаблівасці працэсу кваліфікацыі прафесійна-маральных нормаў:

1. Вопыт вырашэння маральных канфліктаў у журналістыцы: сацыяльна-гістарычны аспект.
2. Работа М. Ламаносава «Меркаванне аб абавязках журналістаў пры выкананні імі сачыненняў, прызначанае для падтрымання свабоды філасофіі»: фармулёўка правілаў этычнай журналістыкі.
3. Прычыны ўзнікнення і мэты першых кодэксаў прафесійнай этыкі журналіста.
4. Міжнародныя прынцыпы прафесійнай этыкі ў журналістыцы.
5. Кодэкс прафесійнай этыкі журналіста Беларускага саюза журналістаў.
6. Дэкларацыя прынцыпаў прафесійнай этыкі беларускіх журналістаў і сродкаў масавай інфармацыі Беларускай асацыяцыі журналістаў.
7. Узаемасувязь пытанняў этыкі і права. Правое рэгуляванне журналістыкі.

Варыянт Б. Круглы стол на тэму «Сістэма прафесійна-маральнай рэгуляцыі журналісцкай дзейнасці ў Рэспубліцы Беларусь» з удзелам журналістаў-практыкаў:

Пытанні для абмеркавання:

1. Прафесійна-этычныя дакументы ў журналістыцы.
2. Самарэгуляванне сродкаў масавай інфармацыі.
3. Ці ўплываюць кодэксы прафесійнай этыкі на паводзіны журналіста, калі ён сутыкаецца з рэальнай этычнай праблемай?
4. Ці патрэбен рэдакцыі СМІ пісьмова аформлены этычны кодэкс, да якога можна было б звярнуцца, калі ўзнікае этычная дылема?

Тэма 4. Свабода, адказнасць і маральны выбар журналіста

1. Сацыяльна-гістарычнае разуменне свабоды.
2. Свабода друку: свабода ад каго і ад чаго?
3. Аб'ектыўныя і суб'ектыўныя ўмовы свабоды творчага самавызначэння журналіста:
 - вызначэнне задачы творчай дзейнасці;
 - фармулёўка тэмы і праблемы;
 - выбар неабходных сродкаў, метадаў, спосабаў працы;
 - вызначэнне формы і жанру твора;
 - права адмовіцца ад задання, якое супярэчыць асабістым перакананням журналіста або выкананне якога звязанае з парушэннем заканадаўства.
4. Канстытуцыйна-юрыдычныя формы замацавання свабоды друку.
5. Парадоксы свабоды творчасці (свабода і свавольства).
6. Маральны выбар журналіста: аб'ектыўная магчымасць выбару і суб'ектыўная здольнасць выбіраць.

Тэма 5. Этычныя праблемы «пагранічных» з журналістыкай прафесій, якія даследуюцца ў медыяпрасторы

1. Біяэтыка і журналістыка: аксіялагічныя альтэрнатывы.
2. Асноўныя праблемы медыцынскай этыкі ў адлюстраванні друку:
 - захаванне ўрачэбнай тайны;
 - транспланталогія;
 - змена полу;
 - штучнае (экстракарпаральнае) апладненне;
 - сурагатнае мацярынства;
 - аборты;
 - новыя лекавыя сродкі і спосабы лячэння;
 - правядзенне клінічных выпрабаванняў і медыка-біялагічных эксперыментаў на чалавеку;
 - дапушчальнасць эўтаназіі;
 - магчымасць паведамлення дыягназу безнадзейна хвораму;
 - межы падтрымання жыцця безнадзейна хворых.
3. Журналістыка катастроф і экалагічная этыка.
4. Сацыялагічныя даследаванні і апытанні ў журналістыцы: праблемы аб'ектыўнасці і дакладнасці (Д. Гвішыяні: «Каков анкет — таков ответ»).

5. Правая тэматыка ў СМІ:

- ці варта дэталёва апісваць механізм злачынстваў?
- ці называць імёны людзей, якія падазраюцца у здзяйсненні правапарушэнняў, а таксама ахвяр злачынстваў?
- суіцыд: ці называць імёны самазабойцаў і асоб, якія рабілі спробу самагубства?
- феномен адмоўнага медыяўздзеяння на аўдыторыю: ці можа негатыўная («шокавая») інфармацыя садзейнічаць агрэсіі ў чалавеку?
- маральная ацэнка праблемы смяротнага пакарання.

6. Маральна-этычныя калізіі і дылемы педагогічнай сферы. Асабліваці падрыхтоўкі матэрыялаў пра дзяцей-сірот, выхаванцаў дзіцячых дамоў, людзей з абмежаванымі фізічнымі і разумовымі здольнасцямі.

Тэма 6. Журналіст і крыніцы інфармацыі

Варыянт А. Такт і тактыка журналіста ў працэсе збору інфармацыі.

1. Журналіст і крыніцы інфармацыі:

- выбар паміж кампетэнтнасцю і даступнасцю крыніцы інфармацыі;
- праблема ананімнага інфарматара;
- канфідэнцыяльныя крыніцы інфармацыі;
- інфармацыя «па чутках», «не для друку» і г. д.

2. Ахова крыніцы інфармацыі.

3. Недапушчальныя метады збору інфармацыі.

4. Спосабы фіксацыі інфармацыі і звязаныя з гэтым маральныя абмежаванні.

Варыянт Б. Эксперымент у журналістыцы.

1. Маральныя падставы і спецыфіка збору інфармацыі з выкарыстаннем прыёмаў «уклучанага» назірання:

- ці можа рэпарцёр прадстаўляцца несапраўдным імем, хаваючы сваю прафесійную прыналежнасць пад «маскай»?
- ці можа рэпарцёр інсцэніраваць дзеянне, выступаць у ролі аднаго з персанажаў?

2. Прыём «перамены прафесіі»:

аргументы «за»:

- вывучэнне праблемы (сітуацыі) «знутры»;
- асэнсаванне паводзін людзей у звычайным рытме, натуральных умовах;
- публіцыстычны вопыт У. Гіляроўскага, М. Кальцова, Л. Рэйснер, А. Гудзімава, Г. Вальрафа і інш.;

аргументы «супраць»:

- злоўжыванне даверам чалавека, парушэнне яго правоў;
 - падглядванне ў «замочную шчыліну»;
 - праблема «неўсвядомленага канфармізму» (журналіст губляе незалежнасць даследчыка) і г. д.
3. Прыём «правакаваных» сітуацый у журналістыцы: мэты і абмежаванні.
 4. «Схаваная камера»: прававыя і маральныя абмежаванні.

Варыянт В. Этыка фотаінфармацыі ў СМІ.

1. Дакладнае адлюстраванне рэчаіснасці – асноўная характарыстыка фота- і відэаінфармацыі ў журналістыцы.
2. Недапушчальнасць фота- і відэападтасоўкі фактаў:
 - фота- і відэамантаж;
 - выкарыстанне інсцэніровак пад выглядам дакументальных здымкаў;
 - «сімвалічныя» здымкі і «дапаможныя» ілюстрацыі;
 - неадпаведнасць тэкстоўкі зместу фотаздымка і г. д.
3. Этычны кантэкст здымкаў празмерна натуралістычнага характару:
 - наступствы няшчасных выпадкаў і злачынстваў;
 - ахвяры згвалтавання;
 - медыцынскія рэпартажы;
 - сацыяльныя негатывы і г. д.
4. Абразлівыя і прыніжальныя здымкі.
5. Этычныя «табу»: ці варта публікаваць фота- і відэакадры непаналетніх злачынцаў; асоб, якія падазраюцца ў правапарушэннях; ахвяры згвалтавання?
6. «Феномен папарацы» ў журналістыцы і этычныя пастулаты прафесіі.

Тэма 7. Журналіст і яго герой

Варыянт А. Асоба журналіста.

1. Прафесійная мараль як індывідуальная свядомасць журналіста.
2. Погляды, перакананні і маральная рэфлексія журналіста.
3. Самаацэнка і самакантроль журналіста.
4. Патрабаванні да пытанняў, якія задае журналіст.

Варыянт Б. Письмовая работа «Самаацэнка творчай дзейнасці».

Разбор і аналіз пісьмовых работ.

Варыянт В. Герой журналісцкага твора.

1. Сацыяльнае і маральнае «вымярэнне» герояў журналісцкіх твораў:
 - ці можа антыгерой быць героем?
 - ці абавязкова журналісту адчуваць сябе «ўпоравень» з героем?
 - ці заўсёды карэспандэнту неабходна сустракацца з героем будучай публікацыі?
2. Стварэнне аптымальных умоў зносін:
 - выбар спосабу знаёмства;
 - метады пераадолення псіхалагічных бар'ераў;
 - формы заваявання даверу суразмоўцы: ці можа карэспандэнт штучна канструяваць сітуацыю, якая вымушала б суразмоўцу максімальна праявіць характар?
3. Межы ўмяшання журналіста ў асабістае жыццё і ўнутраны свет героя:
 - павага гонару і годнасці, недапушчальнасць паведамлення інфармацыі аб прыватным жыцці чалавека (за выключэннем выпадкаў, калі падобныя звесткі неабходныя для абароны інтарэсаў грамадства);
 - дзе заканчваецца права грамадства на інфармацыю і пачынаецца права на асабістае жыццё?
 - інфармацыя аб паходжанні, нацыянальнасці, веравызнанні героя, фізіялагічных адхіленнях, схільнасцях, заганях і г. д.;
 - выкарыстанне журналістам дзённікавых запісаў, перапіскі герояў.
4. Маральная дыскрэдытацыя чалавека ў СМІ (паклёпы і абразы, «вайна кампраматаў» і г. д.).
5. Неадэкватнасць маральнай ацэнкі ў журналістыцы: прычыны і наступствы.

Тэма 8. Этычныя нормы дзейнасці журналіста ў працэсе апрацоўкі і творчай інтэрпрэтацыі інфармацыі

Варыянт А. Вобразна-канцэптуальная інтэрпрэтацыя рэчаіснасці ў журналісцкім творы.

1. Ацэнка дакладнасці і паўнаты атрыманых звестак, іх адпаведнасці пастаўленай творчай задачы.
3. Патрабаванні да загатоўка журналісцкага твора.
4. Этычны кантэкст журналісцкага расследавання.
5. Метады і танальнасць палемікі ў СМІ.
6. Паняцце дыфамачыі. Віды дыфамачыі.

7. Дэзынфармацыя і маніпуляванне інфармацыяй. Праўда і праўда-падабенства ў журналістыцы.

8. Рэпарцёрскае скажэнне рэчаіснасці:

- ілюзія дакладнасці;
- штамп устаноўкі;
- «самаўзгаранне эмоцый»;
- некампетэнтнасць журналіста;
- неаб'ектыўнасць інфарматараў;
- выкарыстанне СМІ для вырашэння асабістых ці групавых задач;
- прадстаўленне прыватнага выпадку грамадска значным;
- замоўчванне «непрыемных» фактаў і дэталей, якія «перашкаджаюць».

Варыянт Б. Падрыхтоўка і правядзенне вучэбнай прэс-канферэнцыі.

Тэма 9. Праблемы этыкі вэб-журналістыкі

1. Развіццё інфармацыйных тэхналогій і праблемы, звязаныя з «сеткавымі» формамі падачы інфармацыі і спецыфічнымі інтэрнэт-адносінамі яе спажывацёў.

2. Парушэнне аўтарскіх правоў у інтэрнэт-СМІ (плагіят, некарэктнае рэдагаванне, вырыванне цытат з кантэксту, замена загаловка чужога твора і г. д.).

3. Культура мовы і лінгвастылістычныя асаблівасці вэб-журналістыкі.

4. Этыка вэб-журналістыкі (свабода слова = свабода знявагі?).

5. Канкурэнцыя сеткавых выданняў і традыцыйных медыя.

6. Суадносіны паняццяў «журналіст» і «блогер» («народны журналіст?»).

Феномен блогерства ў кантэксце патрабаванняў журналісцкай этыкі.

7. Сеткавы тролінг як від віртуальных кантактаў з парушэннем этыкі інтэрнэт-узаемадзеяння.

8. Сеткавы этыкет (нетыкет).

Тэма 10. Медыябізнес і мараль

1. Этыка бізнес-стратэгіі сродкаў масавай інфармацыі.

2. Даследаванне інфармацыйнага рынку, маніторынг аўдыторыі (рэальнай і патэнцыяльнай), маркетынгаваыя акцыі і рэкламныя кампаніі рэдакцыі: маральныя аспекты медыяменеджменту.

3. Крыніца, форма і памеры фінансавання – фактары, якія ўплываюць на змест журналісцкага прадукту?

4. Ці могуць «якасныя» выданні паспяхова канкуруваць з таблоідамі?

5. Парушэнне норм медыяэтыкі і звязаныя з гэтым фінансавыя страты (выплата кампенсацый грамадзянам па судовых ісках да рэдакцый і журналістаў аб абароне гонару і годнасці).

6. Рэклама і піяр (PR). Асноўныя патрабаванні да рэкламы ў сродках масавай інфармацыі.

7. Ускосная рэклама («джынса», «заказуха» і г. д.). «Закрытая рэклама» з выкарыстаннем формаў і жанраў газетна-часопіснай публіцыстыкі.

8. «Схаваная» рэклама: праблема аб'ектыўнасці інфармацыі і матэрыяльных прыбыткаў журналіста.

Тэма II. Маральны клімат у рэдакцыйным калектыве. Нормы службовай этыкі

1. Арганізацыя працы рэдакцыйнага калектыву: адносіны субардынацыі і каардынацыі.

2. Недапушчальнасць выкарыстання службовага становішча ў асабістых мэтах.

3. Адносіны журналіста з пазаштатнымі аўтарамі. Выкарыстанне аўтарскіх твораў і пісьмаў у СМІ.

4. Абавязковасць выпраўлення памылкі. Формы прабачэння.

5. Плагіят і іншыя формы парушэння аўтарскага права. Самаплагіят. Фальсіфікацыя аўтарства.

6. Псеўданім у журналістыцы.

7. Прафесійная салідарнасць журналістаў.

ТЭМЫ РЕФЕРАТАЎ

1. Агульначалавечыя нормы маралі ў люстэрку журналісцкіх кодэксаў.

2. Сацыяльная адказнасць журналіста.

3. Прафесійна-этычныя дылемы ў журналістыцы.

4. Праблемы рэпарцёрскага скажэння рэчаіснасці.

5. Журналіст і крыніцы інфармацыі.

6. Права грамадства на інфармацыю – і права чалавека на тайну прыватнага жыцця: як вырашыць супярэчнасць?

7. Недапушчальныя метады збору інфармацыі.
8. Этычныя праблемы «пагранічных» з журналістыкай прафесій, якія даследуюцца ў медыяпрасторы.
9. Этычныя нормы дзейнасці журналіста ў працэсе апрацоўкі і творчай інтэрпрэтацыі інфармацыі.
10. Вобраз аўтара ў тэксце: магчымасці і абмежаванні.
11. Журналіст і яго герой: этычныя аспекты ўзаемадзеяння.
12. Сатырычная інтэрпрэтацыя факта ў журналістыцы: іронія – гра-тэск – знявага.
13. Метад «маскі» ў журналістыцы.
14. Маральныя абмежаванні пры выкарыстанні журналістам метадаў «арганізаванага эксперыменту», «правакаванай сітуацыі».
15. Метад «схаванай камеры»: прававыя і маральныя абмежаванні.
16. Прыём «перамены прафесіі» ў сучаснай журналістыцы.
17. Сенсацыя ў журналістыцы: пошукі сенсацыі і «стварэнне» сенсацыі.
18. Журналісцкае расследаванне: маральна-этычны аспект.
19. Этыка фота- і відэаінфармацыі ў СМІ.
20. «Прынцып папарацы» ў журналістыцы і этычныя пастулаты пра-фесіі.
21. Культура мовы журналіста.
22. Сацыяльнае і маральнае «вымярэнне» герояў журналісцкіх твораў.
23. Маральныя аспекты выбару тэмы ў працэсе журналісцкага пошуку.
24. Заглавак журналісцкага твора і праблема аб'ектыўнасці інфар-мацыі.
25. Медыцынская тэматыка ў кантэксце патрабаванняў прафесійнай этыкі.
26. Біяэтыка і журналістыка: аксіялагічныя альтэрнатывы.
27. Сямейная тэма ў кантэксце патрабаванняў прафесійнай этыкі.
28. Прававая тэматыка ў журналістыцы. Праблема «гераізацыі» зла-чынстваў.
29. Этыка вэб-журналістыкі (свабода слова = свабода знявагі?).
30. Феномен блогерства ў кантэксце патрабаванняў журналісцкай этыкі.
31. Размыванне статусу журналіста ў інтэрнэце. Суадносіны паняццяў «журналіст» і «блогер».
32. Спецыфіка працы журналіста ў інтэрнэт-выданні: этычны аспект.
33. Культура мовы і лінгвастылістычныя асаблівасці вэб-журналістыкі.
34. Канкурэнцыя сеткавых выданняў і традыцыйных медыя.

35. Сеткавы тролінг як від камунікатыўнай дзейнасці з парушэннем этыкі інтэрнэт-узаемадзеяння.
36. Сеткавы этыкет (нетыкет).
37. Метады і танальнасць палемікі ў СМІ.
38. Плагіят і іншыя формы парушэння аўтарскага права ў журналістыцы.
39. Медыябізнэс і мараль.
40. Этыка рэкламы ў СМІ.

СРОДКІ ДЫЯГНОСТЫКІ І КРЫТЭРЫІ АЦЭНКІ ВЫНІКАЎ ВУЧЭБНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ (метадычныя рэкамендацыі да экзамену)

Для кантролю якасці навучання выкарыстоўваюцца наступныя сродкі дыягностыкі:

- медыядасье памылак, дыскусійных пытанняў і праблем прафесійнай этыкі журналіста;
- пісьмовая кантрольная работа (прафесійна-этычны аналіз бягучай практыкі айчыннай журналістыкі);
- выступленне студэнтаў на семінарах;
- падрыхтоўка творчай самапрэзентацыі;
- рэферат па актуальных праблемах медыяэтыкі;
- канспект першакрынці;
- публіцыстычны дзённік;
- падрыхтоўка матэрыялаў для сродкаў масавай інфармацыі.

Вывучэнне дысцыпліны «Прафесійная этыка журналіста» завяршаецца здачай экзамену, які ўключае, акрамя тэарэтычных пытанняў, аналіз студэнтамі сучаснага публіцыстычнага працэсу і прапанаваных выкладчыкам праблемных сітуацый, што ўзнікаюць у працэсе творчай дзейнасці.

Экзаменацыйныя білеты ўтрымліваюць чатыры пытанні. Фармулёўкі двух першых адпавядаюць тэматыцы і праблематыцы лекцыйных і семінарскіх заняткаў. Раскрыццё і асвятленне прапанаваных пытанняў дае магчымасць студэнту прадэманстраваць глыбокія веды ў галіне асноўных тэарэтычных паняццяў і праблем прафесійнай этыкі, а таксама аналітычныя і публіцыстычныя здольнасці (камунікатыўную кампетэнтнасць будучага журналіста, валоданне навыкамі даследчага мыслення, схільнасці да публіцыстычнай рэфлексіі і г. д.). Трэцяе пытанне прадугледжвае пра-

верку ўзроўню ведаў бягучага медыяпрацэсу, датычыцца парушэнняў і дыскусійных праблем (як тэарэтычных, так і «тэхналагічных») прафесійнай этыкі ў сродках масавай інфармацыі. У чацвёртым пытанні прапануецца прааналізаваць уласныя творчыя працы студэнта ў рэчышчы праблематыкі медыяэтыкі.

ПРЫКЛАДНЫ ПЕРАЛІК ПЫТАННЯЎ ДЛЯ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ НА ЭКЗАМЕНЕ ПА ДЫСЦЫПЛІНЕ «ПРАФЕСІЙНАЯ ЭТЫКА ЖУРНАЛІСТА»

1. Маральныя арыенціры грамадства і аксіялагічныя прыярытэты сродкаў масавай інфармацыі.

2. Прырода і паходжанне маралі. Фарміраванне прафесійнай маралі журналіста.

3. Функцыі прафесійнай маралі журналіста.

4. Сутнасць і структура прафесійнай этыкі. Тэндэнцыі развіцця медыяэтыкі.

5. Віды прафесійнай этыкі.

6. Этычныя праблемы «пагранічных» з журналістыкай прафесій, якія даследуюцца ў медыяпрасторы.

7. Катэгорыі прафесійнай этыкі.

8. Сацыяльная адказнасць журналіста.

9. Нормы прафесійнай маралі як гуманістычныя крытэрыі журналісцкай дзейнасці. Роля журналісцкай практыкі ў працэсе ўтварэння новых нормаў.

10. Вопыт вырашэння маральных канфліктаў у журналістыцы. «Меркаванне аб абавязках журналістаў пры выкладанні імі сачыненняў, прызначанае для падтрымання свабоды філасофіі» М. Ламаносава.

11. Усеагульная дэкларацыя правоў чалавека і пытанні прафесійнай этыкі журналіста.

12. Прычыны ўзнікнення і мэты першых кодэксаў прафесійнай этыкі журналіста.

13. Асаблівасці працэсу кадыфікацыі прафесійна-маральных нормаў журналістыкі і механізмы самарэгулявання СМІ.

14. Сутнасць Міжнародных прынцыпаў прафесійнай этыкі ў журналістыцы.

15. Сістэма прафесійна-маральнай рэгуляцыі журналісцкай дзейнасці ў Рэспубліцы Беларусь.

16. Дыскусійныя пытанні прафесійнай этыкі журналіста: тэарэтычныя праблемы.

17. Дыскусійныя пытанні прафесійнай этыкі журналіста: праблемы тэхналогіі журналісцкай працы.

18. Этычныя нормы дзейнасці журналіста ў працэсе апрацоўкі і творчай інтэрпрэтацыі інфармацыі.

19. Культура мовы журналіста.

20. Сатырычная інтэрпрэтацыя факта: іронія – гратэск – знявага.

21. Загалавак журналісцкага твора ў люстэрку аб'ектыўнасці інфармацыі.

22. Праблемы рэпарцёрскага скажэння рэчаіснасці.

23. Межы ўмяшання журналіста ў асабістае жыццё і ўнутраны свет героя: права грамадства на інфармацыю і права чалавека на тайну прыватнага жыцця.

24. Маральныя патрабаванні да паводзін журналіста ў працэсе збору інфармацыі.

25. Недапушчальныя метады збору інфармацыі.

26. Журналіст і крыніцы інфармацыі.

27. Спецыфіка працы з ананімнай (канфідэнцыяльнай) крыніцай інфармацыі ў журналістыцы.

28. Гіпотэза і фантазія ў журналістыцы. Мысленны эксперымент: межы дазволенага і недазволенага.

29. Журналіст і яго герой: этычныя аспекты ўзаемадзеяння. Выкарыстанне ў журналісцкім творы дзённікавых запісаў, перапіскі, прыватных дакументаў герояў.

30. Паняцце дыфаматыі: звесткі паклёпніцкага і ганебнага характару ў СМІ. Віды дыфаматыі.

31. Паміж аператыўнасцю і кампетэнтнасцю: прафесійна-маральны аспект праблемы.

32. Метад «маскі» ў журналістыцы (публіцыстычны вопыт У. Гіляроўскага, М. Кальцова, Л. Рэйснер, А. Гудзімава, Г. Вальфа і інш.).

33. Маральныя абмежаванні пры выкарыстанні метадаў «арганізаванага эксперыменту», «схаванай камеры».

34. Маральныя абмежаванні пры выкарыстанні метаду «перамены прафесіі».

35. Сенсацыя ў журналістыцы: пошукі сенсацыі і «стварэнне» сенсацыі.

36. Праблемы маральнага выбару журналіста: матывы — мэты — сродкі — вынікі.
37. Маральныя аспекты выбару тэмы ў працэсе журналісцкага пошуку.
38. Сямейная тэма ў кантэксте патрабаванняў прафесійнай этыкі.
39. Прафесійны гонар журналіста — «гонар мундзіру» — рэпутацыя прафесіі.
40. Тэма рэлігіі ў СМІ ў кантэксте патрабаванняў прафесійнай этыкі.
41. Прафесійная салідарнасць журналістаў.
42. Медыцынская праблематыка ў кантэксте патрабаванняў прафесійнай этыкі.
43. Біяэтыка і журналістыка: аксіялагічныя альтэрнатывы.
44. Пытанні прафесійнай этыкі ў дзейнасці супрацоўнікаў аўдыёвізуальных СМІ (Хартыя тэлерадыёвяшчальнікаў).
45. Маральны клімат у рэдакцыйным калектыве. Нормы службовай этыкі.
46. Журналісцкае расследаванне: маральна-этычны аспект.
47. Развіццё інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій і маральныя праблемы, звязаныя з сеткавымі формамі падачы інфармацыі, спецыфічнымі інтэрнэт-адносінамі яе спажывоў.
48. Феномен блогерства ў кантэксте патрабаванняў журналісцкай этыкі.
49. Сеткавы тролінг і этыка інтэрнэт-узаемадзеяння.
50. Метады і танальнасць палемікі ў СМІ.
51. Парушэнне аўтарскіх правоў у журналістыцы. Плагіят, самаплагіят, фальсіфікацыя аўтарства.
52. Фотаінфармацыя ў кантэксте пытанняў прафесійнай этыкі.
53. Асноўныя прынцыпы дзейнасці сродкаў масавай інфармацыі. Грамадскі каардынацыйны савет у сферы масавай інфармацыі.
54. Недапушчальнасць незаконнага абмежавання свабоды масавай інфармацыі.
55. Статус журналіста сродку масавай інфармацыі.
56. Інфармацыя абмежаванага доступу. Інфармацыя, распаўсюджванне якой у СМІ забаронена.
57. Ахова крыніцы інфармацыі.
58. Выкарыстанне скрытага аўдыя- і відэазапісу, кіна- і фотаздымак.
59. Выкарыстанне аўтарскіх твораў і пісьмаў у СМІ.
60. Права на абвяржэнне (адказ). Парадак распаўсюджвання абвяржэння (адказу). Падставы для адмовы ў распаўсюджванні абвяржэння (адказу).
61. Медыябізнес і мараль.

62. Асноўныя патрабаванні да рэкламы ў сродках масавай інфармацыі.
63. Неналежная і неэтычная рэклама ў СМІ. Ускосная рэклама.
64. Феномен папарацы ў журналістыцы і этычныя пастулаты прафесіі.

СПІС ЛІТАРАТУРЫ

Асноўны

Авраамов, Д. С. Профессиональная этика журналиста / Д. С. Авраамов. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1999. — 224 с.

Лазутина, Г. В. Профессиональная этика журналиста : учеб. для студентов вузов / Г. В. Лазутина. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Аспект Пресс, 2013. — 224 с.

Падаляк, Т. У. Маральна-этычныя прыярытэты беларускага друку / Т. У. Падаляк. — Мінск : Выдав. цэнтр БДУ, 2001. — 84 с.

Профессиональная этика журналистов : в 2 т. / сост. Ю. В. Казаков. — М. : Галерия, 1999. — Т. 1 : Документы и справочные материалы. — 440 с.

Дадатковы

Аб сродках масавай інфармацыі : Закон Рэсп. Беларусь : прыняты Палатай прадстаўнікоў 24 чэрв. 2008 г. : адобр. Саветам Рэспублікі 28 чэрв. 2008 г. // Звязда. — 2008. — 8 жн. — С. 2–3.

Багерстам, Э. Свобода прессы в демократическом обществе. Настольная книга по этике прессы / Э. Багерстам. — Тарту : Вяллингби, 1992. — 91 с.

Бакштановский, В. И. Этика профессии: миссия, кодекс, поступок [Электронный ресурс] / В. И. Бакштановский, Ю. В. Согомонов. — Тюмень : НИИ прикладной этики ТюмГНГУ, 2005. — Режим доступа: http://www.tsogu.ru/media/files/2011/02_28/monografija-etika-professii.pdf. — Дата доступа: 18.09.2014.

Белякова, Л. П. Аналитическая журналистика в системе информационного обеспечения инновационных проектов / Л. П. Белякова ; науч. ред. О. Г. Слука. — Минск : БГУ, 2013. — 215 с. — (Библиотека журналиста).

Бердяев, Н. А. Философия творчества, культуры, искусства : в 2 т. / Н. А. Бердяев. — М. : Искусство, 1994. — 2 т.

Биоэтика : слов.-справ. / ред.-сост. Т. В. Мишаткина. — Минск : Проспектплюс, 2011. — 186 с.

Букреев, В. И. Этика права: от истоков этики и права к мировоззрению : учеб. пособие / В. И. Букреев, И. Н. Римская. — М. : Юрайт, 2000. — 336 с.

Бухарцев, Р. Г. Вопросы профессиональной этики журналиста / Р. Г. Бухарцев. — Свердловск : Урал. рабочий, 1971. — 42 с.

Всеобщая декларация прав человека // Права человека : учеб. пособие / А. Д. Гусев [и др.] ; под общ. ред. А. Д. Гусева и Я. С. Яскевич. — Минск, 2002. — С. 255–262.

Вышеславцев, Б. П. Этика преображенного эроса / Б. П. Вышеславцев. — М. : Республика, 1994. — 368 с.

Горохов, В. М. Закономерности публицистического творчества: пресса и публицистика / В. М. Горохов. — М. : Мысль, 1975. — 187 с.

Горохов, В. М. Основы журналистского мастерства : учеб. для вузов по специальности «Журналистика» / В. М. Горохов. — М. : Высш. шк., 1989. — 119 с.

Градюшко, А. А. Основы интернет-журналистики : учеб.-метод. комплекс / А. А. Градюшко. — Минск : БГУ, 2012. — 152 с.

Градюшко, А. А. Современная веб-журналистика Беларуси / А. А. Градюшко. — Минск : БГУ, 2013. — 179 с.

Гуревич, С. М. Газета: вчера, сегодня, завтра : учеб. пособие для вузов / С. М. Гуревич. — М. : Аспект Пресс, 2004. — 288 с.

Гуревич, С. М. Экономика средств массовой информации : учеб. пособие / С. М. Гуревич. — М. : РИП-холдинг, 2001. — 244 с.

Довнар, Н. Н. СМИ как институт демократического социального правового государства (теоретико-правовой аспект) / Н. Н. Довнар. — Минск : БГУ, 2012. — 223 с.

Журналистика на перепутье: опыт России и США / под ред. Е. Л. Вартановой. — М. : МедиаМир, 2006. — 184 с.

Засурский, Я. Н. Искушение свободой. Российская журналистика: 1990–2007 / Я. Н. Засурский. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 2007. — 560 с.

Зеленкова, И. Л. Этика : учеб. пособие и практикум / И. Л. Зеленкова, Е. В. Беляева. — Минск : ТетраСистемс, 1997. — 320 с.

Иванов, В. Г. История этики Древнего мира / В. Г. Иванов. — СПб. : Лань, 1997. — 256 с.

К мобильному обществу: утопии и реальность / под ред. Я. Н. Засурского. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 2009. — 304 с. — (21-й век. Информация и общество).

Каган, М. С. Философская теория ценности / М. С. Каган. — СПб. : Петрополис, 1997. — 205 с.

Калмыков, А. А. Интернет-журналистика : учеб. пособие / А. А. Калмыков, Л. А. Коханова. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. — 383 с.

Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь [1994 года : са змян. і дап., прынятымі на рэсп. рэферэндумах 24 ліст. 1996 г. і 17 кастр. 2004 г.] = Конституция Республики Беларусь [1994 года : с изм. и доп., принятыми на респ. референдумах 24 нояб. 1996 г. и 17 окт. 2004 г.]. — Минск : Беларусь, 2011. — 95 с.

Кара-Мурза, С. Г. Манипуляция сознанием / С. Г. Кара-Мурза. — М. : Эксмо, 2004. — 832 с.

Карнеги, Д. Как завоевывать друзей и оказывать влияние на них / Д. Карнеги. — Минск : Беларусь, 1990. — 670 с.

Ким, М. Н. Технология создания журналистского произведения / М. Н. Ким. — СПб. : Изд-во В. А. Михайлова, 2001. — 320 с.

Кондрашов, В. А. Этика. Эстетика / В. А. Кондрашов, Е. А. Чичина. — Ростов н/Д. : Феникс, 1998. — 512 с.

Короченский, А. П. Медиаобразование и медиакритика. Критические аспекты медиаобразования [Электронный ресурс] / А. П. Короченский. — Режим доступа: <http://www.pandia.ru/text/79/055/21101.php>. — Дата доступа: 19.09.2014.

Кудрявцев, В. В. Лекции по истории религии и свободомыслия / В. В. Кудрявцев. — 3-е изд., испр. и доп. — Минск : ТетраСистемс, 1998. — 384 с.

Лазутина, Г. В. Основы творческой деятельности журналиста : учеб. для студентов вузов / Г. В. Лазутина. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Аспект Пресс, 2004. — 240 с.

Ленин, В. И. Партийная организация и партийная литература / В. И. Ленин // Полн. собр. соч. : в 55 т. — 5-е изд. — М., 1967. — Т. 12. — С. 99–105.

Ломоносов, М. В. Рассуждение об обязанностях журналистов при изложении ими сочинений, предназначенное для поддержания свободы философии / М. В. Ломоносов // Полн. собр. соч. : в 11 т. — М., 1952. — Т. 3. — С. 201–232.

Лукина, М. М. Технология интервью : учеб. пособие для вузов / М. М. Лукина. — М. : Аспект Пресс, 2008. — 192 с.

Маркс, К. Дебаты шестого рейнского ландтага / К. Маркс // Соч. : в 50 т. / К. Маркс, Ф. Энгельс. — 2-е изд. — М., 1954–1986. — Т. 1. — С. 30–84.

Маркс, К. Заметки о новейшей прусской цензурной инструкции / К. Маркс // Соч. : в 50 т. / К. Маркс, Ф. Энгельс. — 2-е изд. — М., 1954–1986. — Т. 1. — С. 3–27.

Марксистская этика : учеб. пособие для вузов / А. И. Титаренко [и др.] ; общ. ред. А. И. Титаренко. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Политиздат, 1980. — 352 с.

Мартысюк, П. Г. Правовая этика : учеб. пособие / П. Г. Мартысюк. — Минск : Веды, 1999. — 72 с.

Мишаткина, Т. В. Биоэтика в Республике Беларусь / Т. В. Мишаткина, Я. С. Яскевич. — Минск : Проспектплюс, 2011. — 52 с.

Муратов, С. А. Нравственные принципы тележурналистики. Опыт этического кодекса / С. А. Муратов. — М. : Права человека, 1997. — 56 с.

Муратов, С. А. ТВ — эволюция нетерпимости (история и конфликты этических представлений) / С. А. Муратов. — М. : Логос, 2001. — 240 с.

Наумчик, В. Н. Этика педагога / В. Н. Наумчик, Е. А. Савченко. — Минск : Універсітэцкае, 1999. — 216 с.

Ницше, Ф. Так говорил Заратустра. Книга для всех и ни для кого / Ф. Ницше. — М. : Интербук, 1990. — 301 с.

Олешко, В. Ф. Журналистика как творчество / В. Ф. Олешко. — М. : РИП-холдинг, 2003. — 222 с.

Основы медиабизнеса : учеб. пособие для студентов вузов / под ред. Е. Л. Вартановой. — М. : Аспект Пресс, 2009. — 360 с.

Падаляк, Т. У. Аксіялагічны статус журналістыкі / Т. У. Падаляк // Современная журналистика: методология, творчество, перспективы : сб. науч. ст. / редкол.: Н. Т. Фрольцова (гл. ред.) [и др.]. — Минск, 2008. — С. 114–142.

Падаляк, Т. У. Каштоўнасці журналістыкі і праблемы самарэгуляцыі сродкаў масавай інфармацыі / Т. У. Падаляк // Слова ў кантэксте часу: да 80-годдзя д-ра філал. навук, праф. А. І. Наркевіча : зб. навук. прац / пад агул. рэд. В. І. Іўчанкава. — Мінск, 2009. — С. 299–307.

Падаляк, Т. У. Прафесійная этыка журналіста : вучэб.-метад. дапам. / Т. У. Падаляк. — Мінск : БДУ, 2003. — 47 с.

Падаляк, Т. У. Узыходжанне да праўды / Т. У. Падаляк // Беларус. думка. — 2010. — № 2. — С. 52–57.

Падаляк, Т. У. Феномен папарацы ў журналістыцы і этычныя пастулаты прафесіі / Т. У. Падаляк // Международная журналистика-2013: глобализация и регионализация информационного пространства : материалы Второй Междунар. науч.-практ. конф., г. Минск, 20 февр. 2013 г. / под общ. ред. Т. Н. Дасеовой ; сост. Б. Л. Залесский. — Минск, 2013. — С. 195–205.

Падаляк, Т. У. Этыка вэб-журналістыкі: свабода слова = свабода знявагі? / Т. У. Падаляк // Журналістыка-2013: стан, праблемы і перспектывы : матэрыялы 15-й Міжнар. навук.-практ. канф., г. Мінск, 5–6 снеж. 2013 г. / рэд.кал.: С. В. Дубовік (адк. рэд.) [і інш.]. — Мінск, 2013. — Вып. 14. — С. 29–32.

Петрухин, И. Л. Личная жизнь: пределы вмешательства / И. Л. Петрухин. — М. : Юрид. лит., 1989. — 192 с.

Петрухин, И. Л. Личные тайны (Человек и власть) / И. Л. Петрухин. — М. : Институт государства и права РАН, 1998. — 232 с.

Подоляк, Т. В. Профессиональная этика и вопросы саморегулирования / Т. В. Подоляк // Журналист. — 2009. — № 4. — С. 32–33.

Подоляк, Т. В. Этические проблемы освещения техногенных катастроф в СМИ. Уроки Чернобыля / Т. В. Подоляк // Международный семинар для средств массовой информации «Роль СМИ в предотвращении техногенных катастроф. Опыт Беларуси и международных организаций в преодолении последствий аварии на Чернобыльской АЭС», г. Минск, 23–24 мая 2006 г. — Минск, 2006. — С. 85–95.

Права человека : учеб. пособие / А. Д. Гусев [и др.] ; под общ. ред. А. Д. Гусева и Я. С. Яскевич. — Минск : ТетраСистемс, 2002. — 304 с.

Путеводитель по саморегулированию СМИ. Все вопросы и ответы / под ред. А. Улен и Дж. Смита. — Вена : Бюро представителя ОБСЕ по вопросам свободы СМИ, 2008. — 114 с.

Романовский, Г. Б. Право на неприкосновенность частной жизни / Г. Б. Романовский. — М. : МЗ-Пресс, 2001. — 312 с.

Рошин, С. К. Психология и журналистика / С. К. Рошин. — М. : Наука, 1989. — 187 с.

Саморегулирование журналистского сообщества. Опыт. Проблемы. Перспективы становления в России / Фонд защиты гласности ; сост., ред. Ю. В. Казаков. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Стратегия, 2004. — 400 с.

Свитич, Л. Г. Профессия: журналист : учеб. пособие / Л. Г. Свитич. — М. : Аспект Пресс, 2003. — 255 с.

Словарь по этике / под ред. А. А. Гусейнова и И. С. Кона. — 6-е изд. — М. : Политиздат, 1989. — 447 с.

Стральцоў, Б. В. Асноўныя творчыя метады ў журналістыцы / Б. В. Стральцоў. — Мінск : БДУ, 2000. — 71 с.

Теплюк, В. М. Этика журналистского творчества / В. М. Теплюк. — М. : Мысль, 1980. — 172 с.

Тертычный, А. А. Аналитическая журналистика : учеб. пособие для студентов вузов / А. А. Тертычный. — М. : Аспект Пресс, 2010. — 352 с.

Тертычный, А. А. Расследовательская журналистика : учеб. пособие для вузов / А. А. Тертычный. — М. : Аспект Пресс, 2002. — 384 с.

Тищенко, П. Д. Биоэтика и журналистика / П. Д. Тищенко, Б. Г. Юдин. — М. : Адаманти, 2011. — 128 с.

Фихтелиус, Э. Десять заповедей журналистики / Э. Фихтелиус ; пер. со шведского В. Н. Менжун. — Стокгольм : Utbildningsradio, 1999. — 155 с.

Шароградская, А. А. Этический кодекс российского журналиста как повод для дискуссии : анализ ситуаций / А. А. Шароградская ; Ин-т региональной прессы, [Центр журналистики Северных стран]. — [Приозерск] : Институт региональной прессы, 2011. — 175 с.

Шостак, М. И. Репортер: профессионализм и этика / М. И. Шостак. — М. : РИП-холдинг, 2001. — 165 с.

Шостром, Э. Анти-Карнеги, или Человек-манипулятор / Э. Шостром. — Минск : Полифакт, 1992. — 128 с.

Шум, Ю. А. Журналистское расследование : метод. рекомендации / Ю. А. Шум. — М. : Барс, 2000. — 117 с.

Этика : учебник / под общ. ред. А. А. Гусейнова и Е. Л. Дубко. — М. : Гардарики, 1999. — 496 с.

Публіцыстыка

Аграновский, А. А. Избранное : в 2 т. / А. А. Аграновский. — М. : Известия, 1987. — 2 т.

Амельченко, Н. А. Дороги и встречи: эпоха в лицах : фотоальбом / Н. Амельченко. — Минск : Конфидо. — 2009. — 152 с.

Барашев, П. Р. Свидетельствует репортер / П. Р. Барашев ; сост. В. Губарева, А. Мурзина ; предисл. В. Пескова. — М. : Правда, 1985. — 320 с.

Вальраф, Г. Репортер обвиняет : пер. с нем. / Г. Вальраф. — М. : Прогресс, 1988. — 399 с.

Воспоминания об Анатолии Аграновском : сборник / сост. Г. Ф. Аграновская. — М. : Сов. писатель, 1988. — 352 с.

Гиляровский, В. А. Москва газетная; Друзья и встречи / В. А. Гиляровский. — Минск : Наука и техника, 1987. — 415 с.

Гудимов, А. И. Тайны чужой профессии / А. И. Гудимов. — М. : Моск. рабочий, 1967 — 512 с.

Данилов, А. Н. Слово о современниках : эссе, интервью / А. Н. Данилов ; Нац. акад. наук Беларуси, отд-ние гуманитарных наук и искусств. — Минск : Беларус. навука, 2013. — 239 с.

История русской журналистики : хрестоматия / сост. Б. И. Есин. — М. : Высш. шк., 1991. — 320 с.

Кольцов, М. Е. Восторг и яркость / М. Е. Кольцов. — М. : Правда, 1990. — 480 с.

Левин, Л. М. Хатынь : автобиогр. повесть / Л. М. Левин. — Минск : Асоб. Дах, 2005. — 280 с.

Максимова, Т. В. Музыкальный ринг / Т. В. Максимова. — М. : Искусство, 1991. — 303 с.

Мороз, О. П. Прекрасна ли истина? / О. П. Мороз. — М. : Знание, 1989. — 208 с. — (Жизнь замечательных идей).

Невзоров, А. Г. Поле чести / А. Г. Невзоров. — СПб. : ТОО «Междунар. издат. корпорация», 1995. — 320 с.

Падаляк, Т. У. Вайна — самы страшны грэх : маральна-публіцыстычны дослед / Т. У. Падаляк. — Мінск : Звязда, 2014. — 320 с.

Падаляк, Т. У. Дыялогі на мяжы стагоддзяў. Класікі і сучаснікі ў інтэр'еры часу : у 2 ч. / Т. У. Падаляк. — Мінск : Звязда, 2013. — Ч. 1. — 216 с.

Падаляк, Т. У. Нашчадкі вогненных вёсак : дакументальныя нарысы, эсэ, успаміны / Т. У. Падаляк. — Мінск : Літ. і Маст., 2009. — 192 с.

Песков, В. М. Все это было... / В. М. Песков. — М. : Мол. гвардия, 1986. — 334 с.

Прыгодзіч, З. К. Постаці: З цэлым народам гутарку весці... / З. К. Прыгодзіч. — Мінск : Літ. і Маст., 2011. — 312 с.

Рубинов, А. З. Операции без секретов / А. З. Рубинов. — М. : Мысль, 1980. — 174 с.

Руденко, И. П. Улица, по которой ты идешь каждый день / И. П. Руденко. — М. : Правда, 1986. — 384 с.

Сіпакоў, Я. Наталенне смагі: дзённік настрою / Я. Сіпакоў. — Мінск : Чатыры чвэрці, 2007. — 224 с.

Третьяков, В. Т. Как стать знаменитым журналистом / В. Т. Третьяков. — М. : Ладомир, 2004. — 624 с.

Цветов, В. Я. Пятнадцатый камень сада Рёандзи; Мафия по-японски / В. Я. Цветов. — Минск : Беларусь, 1989. — 384 с.

Юнчик, Л. Н. По следам агентов... : очерки / Л. Н. Юнчик. — Минск : Нар. кн., 2007. — 872 с.

Янкоўскі, Ф. І за гарою пакланюся : апавяданні, абразкі, нарысы / Ф. Янкоўскі. — Мінск : Маст. літ., 1982. — 238 с.

Ча́стка III

ТВОРЧАЯ ЛАБАРАТОРЫЯ: ПРАФЕСІЯНАЛІЗМ І МАРАЛЬНЫЯ ІМПЕРАТЫВЫ

САЦЫЯЛЬНЫЯ КАШТОЎНАСЦІ І МАРАЛЬНАЯ АДКАЗНАСЦЬ ЖУРНАЛІСТА

У пачатку было Слова, і Слова было ў Бога, і Слова было Бог, напісана ў Бібліі. Сёння «боская» прывілея на слова – у журналістаў. Мы цалкам разумеем сваю адказнасць, бо аксіёма: словам можна і выратаваць, і знішчыць, словам можна «продать, і прадать, і купіць, слово можна в горящий свинец перелить...» Прыклады можна пералічваць бясконца: герцэнаўскі «Колокол», «Мужыцкая праўда» Кастуся Каліноўскага, ленінская «Искра», з якой разгарэлася галоўнае полымя нашай эпохі. А палымянае слова журналістаў Вялікай Айчыннай вайны ўздымала на барацьбу з ворагам...

Колькасць медыярэсурсаў – друкаваных, аўдыёвізуальных, сеткавых – увесь час павялічваецца. У гэтых умовах надзвычай важна вылучыць тое, што адпавядае асобаснаму тэзаўрусу журналіста: сацыяльныя каштоўнасці і прафесійныя нормы, якія «пераплаўляюцца» ў маральную самасвядомасць. Звернемся да фрагментаў аўтарскіх дыялогаў з кампетэнтнымі суразмоўцамі – журналістамі-практыкамі, кіраўнікамі сродкаў масавай інфармацыі, медыяперсонамі, з якімі давалося гутарыць на прафесійна-этычныя тэмы ў розныя гады.

«Белыя росы» Янкі Казлова

Былы партызан стаў журналістам «Звязды» адразу пасля вызвалення Беларусі ў 1944 годзе і адпрацаваў у рэдакцыі найстарэйшай беларускай газеты 40 гадоў.

– Памятаеце, адзін драматург судзіўся з-за таго, што хтосьці выкарыстаў назву яго кінасцэнарыя «Белыя росы»? – спытаў Іван Кандратавіч.

– Канешне. Аўтарскае права, інтэлектуальная ўласнасць...

– Дык і я мог бы судзіцца – з тым жа драматургам!

– ???

– 15 верасня 1945 года ў «Звяздзе» быў апублікаваны мой артыкул пад назвай «Белыя росы».

...Разгарнула падшыўку «Звязды» за 1945 год, 15 верасня. На 3-й старонцы – «Белыя росы» Янкі Казлова. Пачала чытаць – не адарвацца: так цікава, па-майстэрску напісана пра ўборачную. Хоць зараз, у XXI стагоддзі, далёка не ўсе калегі ўяўляюць: жалі тады сярпамі, лён абівалі ўручную пранікамі... Чытаеш – і адчуваеш пах часу, дух эпохі:

«...Мы ішлі па калгасным полі. Здалёк даносілася тахканне пранікаў – гэта канчалі абіваць лён... Хоць і цяжка было пасля фашысцкай навалы, але яны яшчэ да 15 жніўня зжалі ўручную ўсю азіміну больш чым на 200 гектарах. Зноў, як і некалі да вайны, рана выходзілі на работу. Толькі калгас яшчэ не ведаў такіх рэкордаў, як сёлета. Многія жнеі выконвалі па некалькі норм. Соф’я Шакун штодня выжынала па 0,30–0,35 га, Соф’я Лазюк – па 0,25–0,30 га...»

І хто гэта прыдумаў, што газета жыве толькі адзін дзень?! Янка Казлоў пісаў рэпартаж з камандзіроўкі, з калгаса «Піянер» Капільскага раёна. Яго метафарычны заглавак «Белыя росы» зусім не выпадковы:

«Раніца. Усход ледзь-ледзь ружавее, несучы сонечны дзень. Прыемным халадком павявае з поля. Шургаціць пад нагамі ржэўнік. На полі, пакрытым белымі, паўзамерзшымі кропелькамі расы, рыжэюць першыя сляды-сцэжкі. Выпалі белыя росы. Тыя самыя росы, ад якіх пачынаюць жоўкнуць лісты на бульбоўніку. Росы, якія гавораць, што надышла восень».

З баявой характарыстыкі на партызана-радыста Беластоцкага абкама КП(б) Беларусі, члена ЛКСМБ Казлова Івана Кандратавіча:

«Тав. Казлоў прыбыў добраахвотна ў партызанскі атрад імя С. М. Будзённага ў кастрычніку 1942 года. За час знаходжання ў атрадзе паказаў сябе дысцыплінаваным, ініцыятыўным, знаходлівым, вынослівым байцом-партызанам. Тав. Казлоў карыстаўся вялікім аўтарытэтам сярод партызанаў

і камандзіраў. <...> Тав. Казлоў удзельнічаў у 15 баях і дробных сутычках з нямецкімі акупантамі і паліцыяй... У кастрычніку 1943 года быў пераведзены ў абкам КП(б) Беларусі на пасаду радыста рэдакцыі Беларускай абласной падпольнай газеты «Белостокская правда»... За сваю выдатную працу ў складаных умовах варажaha тылу тав. Казлоў І. К. прадстаўлены Беларускаім падпольным абкамам КП(б) Беларусі да ўрадавай узнагароды — ордэна Айчыннай вайны першай ступені».

Ён нарадзіўся ў 1919 годзе ў вёсцы Доктаравічы Капыльскага раёна. Там жа скончыў сямігодку. Больш вучыцца не давялося: далей была служба ў арміі і вайна. Але якую адукацыю давалі нашы даваенныя сямігодкі! Сённяшнім «адукацыйным рэфарматарам», можа, варта было б не капіраваць заакіяньскі вопыт, а больш уважліва прааналізаваць сваё?.. <...>

— Якія таленавітыя людзі працавалі ў «Звяздзе»: Тарас Хадкевіч, Макар Паслядовіч, Рыгор Сяргеенка, Рыгор Страшко, Мікола Вішнеўскі, Іван Сіманюскі, Амялян Шурпач, Генадзь Мохарт, Франц Ляпескі, Васіль Хорсун, Алесь Бараноўскі, Алесь Траяноўскі... Столькі год мінула, а як сёння бачу: на рабочым сталe Алесь Лявонавіча Матусевіча ляжаць жытнёвыя каласкі, а сярод іх — завялая кветачка валошкі. Значыць, дзядзька Алесь вярнуўся з камандзіроўкі, а з ім і Тарас Хадкевіч, часта яны ездзілі разам... Тарас Хадкевіч неяк пайшоў у адпачынак ды прастудзіўся, вушы заклала. Дык ён потым задаволена расказваў: «Вось добра, хоць аповесць скончыў: нічога не чуў — ні на вуліцы, ні дома...»

Ці не самай памятнай для Янкі Казлова была камандзіроўка ў Аршанскі раён у верасні 1945 года. Дабіраліся туды... на самалёце.

— Аршанскі раён першым у рэспубліцы выканаў план збожжанарыхтовак. Адказны сакратар рэдакцыі Вячаслаў Палескі дамовіўся з мінскімі авіятарамі накіт самалёта для журналістаў «Звязды». І мы з фотакарэспандэнтам Анатолем Карніцкім спешна паляцелі ў раён. Пахадзілі-паездзілі па калгасах, вярнуліся ў Оршу і ўбачылі карэспандэнта суседняй газеты. Але ж менавіта «Звязда» першай павінна змясціць матэрыял!.. У Віцебску пайшлі на аэрадромчык: ці не будзе якога транспарту?.. Ляцець у Мінск збіраўся зусім невялічкі самалёцік. Папрасіліся. А самалёт разлічаны ўсяго на дваіх: месцы для пілота і аднаго пасажыра. Але мы худыя былі, неяк уціснуліся ўдваіх на адно месца. А ў самалёце, дарэчы, ніякіх дзверцаў — толькі зверху дзірка, каб залазіць. Дый самалёт адкрыты, лётчык папярэдзіў: не ўздумайце ўставаць, інакш паляціце на зямлю! Я завязаў сваю шапку-вушанку, а Анатоль сваю «кубанку» вымушаны быў прывязаць ручніком — каб не сарвала ветрам. Прыляцелі

ў Мінск, расплаціліся з лётчыкам па-чалавечы (адалі ўсе грошы, што былі, на пляшку). «Звязда» апярэдзіла ўсіх!

Як не ўгадаць папулярную песню «Карэспандэнцкая застольная», якую напісаў выдатны паэт Канстанцін Сіманаў у 1943 годзе:

Жив ты или помер,
Главное — чтоб в номер
Материал успел ты передать.
И чтоб, между прочим,
Был фитиль всем прочим,
А на остальное — наплевать!

Янка Казлоў быў прызнаным фельетаністам. Жанр гэты зараз фактычна сканаў: пра ўсё можна гаварыць «адкрытым тэкстам», без алегорый-метафар. Дый каб напісаць фельетон, трэба мець вялікія літаратурныя здольнасці, тонкае пачуццё гумару. Пра свой першы фельетон «Мядзвжаціна», які выйшаў у «Звяздзе» ў жніўні 1945 года, Іван Кандратавіч расказвае з асаблівым задавальненнем:

— Вячаслаў Палескі родам з Брагінскага раёна. Адноўчы прыехаў яго зямляк, сакратар райкама, і паказаў разнарадку нарыхтовак. Сярод іншага Брагінскаму раёну трэба было нарыхтаваць... 8 кг мядзведжага мяса. Ды хіба ёсць у раёне мядзведзі?! «Можа, ты чаго напляцеш?» — прапанаваў Палескі. Я напісаў фельетон і аднёс у «Вожык», тады рэдактарам часопіса быў Кандрат Крапіва. Думаю: у «Звяздзе», партыйнай газеце, мо і не надрукуюць такую вострую сатыру. А мяне выклікае Палескі:

— Напісаў?

— Так. Але аднёс у «Вожык».

— Ідзі хутчэй забяры!..

Нумар «Звязды» за 3 ліпеня 1945 года быў каляровым — упершыню ў гісторыі беларускай журналістыкі.

— **Іван Кандратавіч, як гэта стала магчымым у тых умовах? Можа, ад рукі малявалі?**

— Не, што вы?! У Гродне была літаграфія. Самалётам завезлі паперу, аддрукавалі малюнак, а потым ужо ў Мінску друкавалі тэкст. Але хтосьці з наборшчыкаў убачыў, што на малюнку рукі Сталіна надта чырвоныя — нібыта ў крыві: у некаторыя водціскі шмат чырвонай фарбы трапіла. Дык мы, журналісты, пераглядалі ў друкарні кожны нумар «Звязды» — бракавалі, адкідалі экзэмпляры газеты, дзе ў Сталіна чырвоныя рукі...

Журналіст. 2009. № 1–2

Жыццё як каштоўнасць

Менавіта так успрымае яго Аркадзь ТОЎСЦІК — старэйшына беларускай журналістыкі, ветэран Вялікай Айчыннай вайны, колішні галоўны рэдактар газеты «Звязда» (1973—1986). У яго партызанскім фармуляры, які захоўваецца ў Дзяржаўным архіве ў папцы дакументаў былога партызанскага атрада імя Арджанікідзе 37-й брыгады імя Пархоменкі Мінскага злучэння, адзначана: «За час знаходжання ў атрадзе т. Тоўсцік удзельнічаў у баях і засадах па знішчэнні жывой сілы і тэхнікі праціўніка»... За ўдзел у партызанскім руху ён узнагароджаны медалём «За адвагу».

<...>

— **Мабыць, менавіта вайна сфарміравала вас і як журналіста?**

— Першая падпольная газета, якую я ўбачыў, — «Бобруйскі партызан». Яна выдавалася ў брыгадзе Віктара Лівенцава, рэдактарам быў Сяргей Крамнёў. А пісаць і публікавацца я пачаў ужо ў армейскім друку... У прафесійную журналістыку мяне накіраваў у 1953 годзе П. М. Машэраў, тады ён працаваў першым сакратаром ЦК камсамола Беларусі. А было так. Газета «Чырвоная змена» ў той час якраз пераходзіла на вялікі фармат, журналістскіх кадраў не хапала. Таму рэдактар «Чырвонкі», пісьменнік Алесь Асіпенка, папрасіў Пятра Міронавіча накіраваць мяне ў рэдакцыю: ведаў, што я ўмею пісаць. Асіпенка быў рэдактарам ад Бога. Імпульсіўны, добразычлівы, смелы ў сваіх рашэннях, але і патрабавальны. Іншы раз нават занадта. Многае апраўдвалася тым, што пры станаўленні газеты новага фармату рэдакцыйны партфель часам і пуставаў. Нярэдка бывала: вяртаешся з камандзіроўкі — і матэрыял пішаш літаральна «з калёс». «Чырвонка» была надзвычай баявой газетай, карысталася вялікай папулярнасцю. Мы былі смелымі журналістамі — крытыкавалі, нягледзячы на асобы.

— **А кажуць, што ў той час усё было нельга?**

— Ну, што вы!.. Калі рэдактарам «Чырвонкі» стаў Мікалай Еўкавіч Дастанка, ад якога так і патыхала партызанскай вольніцай, газета давала сапраўдны бой недахопам. Дастанка ў падполлі рэдагаваў случкую раённую газету, выпусціў у лесе знакаміты зборнік вершаў Анатоля Астрэйкі «Случкі пояса». А ў сваіх перадавых артыкулах у «Чырвонцы» Дастанка крытыкаваў нават аддзелы ЦК камсамола. Я быў яго намеснікам, кажу: «Еўкавіч, ну што вы робіце?» А ён — не!..

<...>

— На працягу 13 гадоў вы былі галоўным рэдактарам найстарэйшай беларускай газеты «Звязда»...

— І на гэту пасаду мяне таксама «блаславіў» П. М. Машэраў. З сакавіка 1973-га я ў «Звяздзе», рады, што працаваў у той час, калі ўлады давяралі журналістам, газетам шэфства над ударнымі будоўлямі. «Звязда», напрыклад, шэфствавала над «Гомсельмашам», выходзіў і дадатак «“Звязда” на меліярацыі Палесся»... Увесь час настойліва шукаў журналісцкую «папараць-кветку». Неаднойчы быў старшынёй Дзяржаўнай экзаменацыйнай камісіі на факультэце журналістыкі БДУ, «выхопліваў» адтуль выпускнікоў, у якіх заўважаліся іскрынкі таленту, некаторыя з іх працуюць у газеце і зараз.

А колькі журналістаў, выпеставаных у «звяздоўскай калысцы», разляцелася па іншых выданнях! У адзеле прапаганды і агітацыі ЦК сачылі за звяздоўскімі кадрамі, і тыя мае «залацінкі», якія з такой цяжкасцю адшукваў, выплывалі на больш высокія пасады. Як быццам і прыемна было за тых, каго вылучалі з рэдакцыйнага калектыву на павышэнне, але ж і я стамляўся ад патрэбы своечасова «латаць дзіркі» ў рэдакцыйным плоце. Бо творчы працэс ішоў няспынна.

— Якія якасці, на ваш погляд, галоўныя для журналіста — незалежна ад часоў і эпох?

— Адказнасць і аб’ектыўнасць. Прыгадваецца: неяк карэспандэнтка «Звязды» паклала на рэдактарскі стол даволі-такі ладны па аб’ёму крытычны матэрыял. «Распякала» ў ім дырэктара сярэдняй школы з «глыбінкі». Усумніўся, адчуваючы, што на вёсцы многае не прайшло б для яго беспакarana. Літаральна быў ашаломлены, калі на маё пытанне, ці сустракалася журналістка з «героем» свайго допісу, пачуў адмоўнае «не». «А дырэктар якраз у водпуску». «То і вы ідзіце ў водпуск. А як вярнецеся, зноў накіруецеся ў вёску, пагутарыце з чалавекам», — параіў я. Так яно і адбылося. Вярнулася з вёскі журналістка і папрасіла гэты матэрыял не друкаваць у газеце. Патлумачыла, што перадаверылася, на яе погляд, вельмі паважаным людзям, з якімі мела размову.

Аб’ектыўнасць і адказнасць патрабуюць ад журналіста мужнасці, непадкупнасці, непахіснасці перад рознымі абставінамі, чыстага сумлення і нават нечага ў характары ад Дон Кіхота. Каб змагацца не толькі з ветракамі, але і з няпраўдай, крыўдай, за чалавека, за яго гонар. Мо тады б з цягам часу знікла з ужытку, адышло ў нябыт шырока вядомае азначэнне нашай прафесіі як другой старажытнай.

<...>

— Іван Шамякін ва ўспамінах узгадвае, што журналіст А. Тоўсік дапамог яму ў стварэнні рамана «Вазьму твай боль», падказаў тэму.

— Сапраўды, аднойчы я расказаў пісьменніку, як сяльчане самасудам пакаралі паліцая — вяскоўца, які вярнуўся з «адсідкі». Не даравалі яму нават праз гады кроў людскую...

Мне вельмі прыемна, што народны пісьменнік Беларусі Іван Шамякін выступіў з прапановай назваць адну з вуліц беларускай сталіцы імем газеты «Звязда» і Мінгарвыканкам падтрымаў гэту ідэю. Праспект Газеты «Звязда» — гэта помнік тым, хто выдаваў газету ў цяжкіх умовах нямецка-фашысцкай акупацыі, а таксама многім пакаленням беларускіх журналістаў, якія сумленна пісалі і пішуць гісторыю сучаснасці.

Звязда. 2005. 15 лістапада

За гадзіну да веснавога раўнадзенства

(з гутаркі з прафесарам, доктарам філалагічных навук,
вопытным журналістам-практыкам Барысам СТРАЛЬЦОВЫМ)

— Два гады ў БДУ я адвучыўся завочна, — расказвае Барыс Васільевіч. — Паглядзеў: завочна вучыцца — прыблізна тое самае, што завочна снедаць. Перавёўся на стацыянар. Але «чыстым» студэнтам прабыў.. толькі месяц. Потым рэдактар «Чырвонай змены» Мікалай Дастанка прапанаваў ісці на работу: «Будзеш паўдня студэнтам, паўдня — карэспандэнтам»... Во дзіўная рэч: цяпер дзень, здаецца, толькі пачаўся, тое-другое зрабіў — і глядзіш, ужо вечар. А тады ж здавалася: дзень — як год, колькі паспяваў зрабіць!.. Пяць гадоў працаваў у «Чырвонцы».

— А потым была «Звязда»...

— Запрасіў мяне Васіль Андрэвіч Пыжкоў. Уладкаваўся ў «Звязду» на пасаду загадчыка міжнароднага аддзела, а фактычна працаваў у сельгасадзеле.

— ???

— Па штаце быў міжнародны аддзел, але ж усе газеты давалі толькі афіцыйныя матэрыялы па замежжы... Затое прыедзеш у камандзіроўку ў калгас, прачытаюць у пасведчанні пасаду — і такімі вачамі на цябе пазіраюць...

— Вы плённа працавалі ў «Звяздзе», тым не менш перайшлі на журфак...

— ...Бо надышла творчая дэпрэсія. Гэта трэба было напрацавацца ў газеце, «аб’есціся» ёю. Дэпрэсія звычайна бывае не ў тэхнічных і

не ў адміністрацыйных работнікаў, а ў творчых, якія шмат пішуць. Журналіст — гэта ж не пісьменнік, які чакае натхнення. Калі нешта не атрымаецца, пісьменнік пакладзе рукапіс у стол — паходзіць, з сябрамі за сталом пасядзіць...

— «Землю попашет, попишет стихи»?..

— Вось-вось. А журналіст — ён жа ўвесь час працуе, што называецца, «з-пад капыта»: выпуск газеты не адкладзеш. Вы самі ведаеце: у рэдакцыі ёсць журналісты, якія цікава і шмат пішуць, якія ўвесь час у пошуку. А ёсць журналісты, якія так — гады ў рады выступаць... Бывалі моманты: так напрацуешся, што робіцца страшна садзіцца за стол. Ад адной думкі, што трэба пісаць, — ажно валасы дуба... Працуючы ў «Звездзе», я ўмудрыўся напісаць і абараніць кандыдацкую дысертацыю.

— **Навука вабіла?**

— Хутчэй — «спартыўны» азарт. Гаварылі: вой, як гэта цяжка — працуючы, напісаць дысертацыю. Узяў ды і напісаў! У 1969-м перайшоў працаваць на журфак БДУ.

— **Барыс Васільевіч, як вы ставіцеся да досыць распаўсюджанага вызначэння нашай прафесіі: «другая старажытная»?**

— Аднойчы ў запале студэнтам я сказаў: калі паглядзець, што робіцца зараз у журналістыцы, дык яе можна назваць першай старажытнай! На жаль, цяпер больш стала прыкладаў, калі за грошы што хочаш напішуць.

Скрытая рэклама — платная інфармацыя, гэта ўжо не аб'ектыўны матэрыял, а заказны. Своеасаблівая прадажнасць!.. Альбо можна перайсці з афіцыйнай грамадска-палітычнай газеты ў апазіцыйную (калі там больш плацяць), а потым назад вярнуцца — і пісаць ужо зусім процілеглае. Але гэта не масавая з'ява. Большасць журналістаў працуюць сумленна.

— **Вы доўгі час узначальвалі кафедру тэорыі і практыкі сучаснай журналістыкі, потым адмовіліся ад пасады...**

— Не аднойчы заўважаў: займае чалавек пасаду, ён выпрацаваў рэсурс, новых ідэй падаць ужо не можа, і ўзрост «падціскае» — але ён усё роўна ўчэпіста трымаецца за гэтыя «падлакотнікі». Я ніколі не хацеў быць у такім становішчы. Акрамя таго, заўсёды займаўся і літаратурнай работай. А што такое загадчык кафедры? Паперы, планы, нарады... Я па натуре не кіраўнік, а выканаўца. Але выканаўца не чужой волі, а сваёй. Выканаўца сваіх задум і ідэй. А камандаваць... не маё гэта! <...>

Звязда. 2001. 1 сакавіка

Яго вялікась Факт – вось мяжа паміж праўдай і хлуснёй (хай сабе нават і «святой»)

(з гутарак з галоўным рэдактарам газеты
«Советская Белоруссия» Паўлам ЯКУБОВІЧАМ)

– Які, на ваш погляд, самы адметны перыяд у гісторыі «Советской Белоруссии»?

– Самы адметны перыяд існавання газеты – безумоўна, час найскладаных выпрабаванняў для рэдакцыі: 1941 год, калі газета эвакуіравалася з Мінска. Яна друкавалася ў розных гарадах: Арол, Масква. А калі ўзнікла рэальная небяспека, што немцы возьмуць Маскву, рэдакцыя пераехала ў Казань. Уявіце, з якім адчуваннем нашы калегі рабілі газету: яны ведалі, што свежыя нумары разам з боепрыпасамі самалётамі закідваюцца на акупаваную тэрыторыю Беларусі. На першай старонцы газеты ў верхнім правым вугле быў своеасаблівы баявы пароль – як воінскі загад: «Прачытай і перадай іншаму». У рэдакцыі захоўваецца падшыўка газеты ваеннага часу, якой няма ні ў адной бібліятэцы свету. «Советская Беларусь» выходзіла на беларускай мове, на яе старонках друкаваліся і Янка Купала, і Якуб Колас, і Кузьма Чорны, і Максім Танк... Адзначу, што «Советская Беларусь» распаўсюджвалася не толькі на акупаванай тэрыторыі Беларусі, але і ў дзеючай арміі. Мяркую, гэта быў самы складаны і ў той жа час самы яркі перыяд існавання газеты – і менавіта гэта збліжае «СБ» з нашай легендарнай газетай «Звезда», якая таксама была ваюючай газетай. Нямногія выданні ў сваім летапісе маюць такія яркія старонкі.

Быў у гісторыі «СБ» і трагічны перыяд, яго добра памятае Марыя Міхайлаўна Ваганавя. Ёй 95 гадоў – а прыйшла яна працаваць у газету ў 1937-м. Рэдакцыя ў хуткім часе была разгромлена рэпрэсіямі. Ваганавя да вайны практычна кіравала газетай... Шмат таленавітых журналістаў, выдатных арганізатараў газетнай справы трапілі пад молах сталінскіх рэпрэсій.

А пачыналася «СБ» як газета «Рабочий», заснаваная ў час індустрыялізацыі Беларусі. Гэта было вельмі рамантычнае выданне, якое мела нават свой рэдакцыйны вагон – ён прычапляўся да саставаў, якія курсіравалі па ўсіх будоўлях, не абміналі і першыя калгасы, і манеўры Беларускай ваеннай акругі. Газета – у духу тых часоў – была вельмі баявым і дынамічным выданнем. Працавалі ў рэдакцыі цікавыя журналісты – і старыя, яшчэ дарэвалюцыйныя рэпарцёры, і маладыя журналісты, якія прыйшлі з рабфакаў – што называецца, ад плуга, ад станка, з Чырвонай Арміі. Магчыма, ім не хапала літаратурнага бляску, але затое былі велізарнае жаданне будаваць, ствараць і фанатычная вера ў тое, што яны робяць святую справу – таму што газета, акрамя ўсяго іншага, была яшчэ і інструментам культурнай рэвалюцыі. Канешне, не ў кітайскім сэнсе (*усміхаецца*) – га-

зета ў беларускай вёсцы, на Палессі атаясамлівалася з падручнікам жыцця, субяседнікам, абаронцам.

Прыемна адзначыць, што ў «СБ» заўсёды працавалі моцныя, таленавітыя журналісты, якія ў многім сфарміравалі твар беларускай журналістыкі, заклалі традыцыі, якія і дагэтуль жывуць, — традыцыі вернасці праўдзе, гонару за сваю краіну. У газеце працавалі такія знакамітыя рэдактары, як Здравенін, Зінін — ды была цэлая плеяда буйных рэдактараў, якія здолелі не ў самых спрыяльных для творчасці ўмовах («СБ» была адным са «стаўпоў» партыйнага друку ў рэспубліцы) рабіць газету цікавай, разнастайнай, аператыўнай.

Новы этап гісторыі «СБ» праходзіў без драматычных калізій, у «бархатнай» форме — аднак простым яго таксама не назавеш: гэта быў час вялікай групаўшчыны. Але паколькі газета — заўсёды адбітак грамадства, то і «СБ» была досыць «раз’юшанай». Калі да ўлады прыйшла новая палітычная эліта, газета стала органам Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь. Статус сур’ёзны, да многага абавязвае. Калі ў 1995 годзе я ўзначаліў «СБ», для мяне было важна сфарміраваць новую чытацкую аўдыторыю, таму што ў той час газета была звернута да паважаных слабеў насельніцтва, але досыць кансерватыўных: гэта была газета для пенсіянераў. У адным з першых сваіх «маніфестаў», ацэньваючы вядомую ленінскую трыяду (што газета павінна быць агітатарам, прапагандыстам і арганізатарам), я сказаў, што галоўная задача нашай газеты ў тым, каб быць інфарматарам. Але пазней мне стала зразумела, што канцэптually я некалькі апырэдзіў патрабаванне часу: газета павінна выконваць і арганізатарскія функцыі. Таму што людзі традыцыйна звярталіся ў газету за парадай, і адысці ад гэтага — значыла б ізаляваць сябе ад чытача.

— Мабыць, не будзе перабольшаннем сказаць, што пачатак новага стагоддзя стаў для «СБ» часам рэформ: газета значна «патаўсцела», выходзіць у колеры, прыкметна змяніліся тэхніка і тэхналогія падачы інфармацыі...

— Адноўчы Прэзідэнт краіны вельмі сур’ёзна і матывавана раскрытыкаваў «Советскую Белоруссию»: Рэспубліка Беларусь — краіна высокага адукацыйнага цэнзу, грамадзяне цікавяцца СМІ, а ў нас выдаецца газета на чатырох старонках. Гэта атавізм, патрэбна газета, якая б выходзіла на 10–12 старонках: каб людзі мелі самую розную, цікавую ім інфармацыю.

— Каб газета будавалася па заходнім прыныцпе «слаёнага пірага», дзе кожны чытач знайшоў бы «сваю» інфармацыю?

— Так — і разам з тым задача ставілася не зрабіць «слаёны пірог», а стварыць газету якасную і якасна новую. Складанасцей на гэтым шляху было безліч. І перш за ўсё адсутнасць у краіне сур’ёзных паліграфічных магутнасцей: самая буйная друкарня ў краіне не пераабсталёўвалася гадоў 30 (ста-

рое, яшчэ ГДРажскае абсталяванне, здольнае на выпуск газет невялікага і дошыць кансерватыўнага фармату з пункту гледжання паліграфічных магчымасцей). Неабходна было і «ўзмацніць» колькасна штат журналістаў... 3 мая 2002 года штотдзённы аб'ём газеты павялічыўся ў сярэднім у тры разы. Газета адпаведным чынам структураваная, уся тэхналогія скіравана на тое, каб «СБ» маглі чытаць людзі розных пакаленняў, розных інтарэсаў.

– У 1990-х гадах многія выданні змянілі назвы. Ваша газета застаецца «Советской Беларуссией» – гэта прынцыпова?

– Ёсць такі брэнд, «Советская Беларуссия», – ён вядомы ўсім. Але ў назве-словазлучэнні ёсць і пэўная супярэчнасць, паколькі гэта ўсё-такі газета, а (прашу прабачэння за не зусім дакладную аналогію) не віно пад назвай «Советское шампанское», якое п'юць людзі, не задумваючыся пра этыкетку... Паколькі газета мае прамое дачыненне да ідэалогіі, да палітычных працэсаў, то яе назва ва ўспрыманні многіх людзей істотна ўплывае на форму. І пачынаецца: гэта, маўляў, не савецкая, а антысавецкая газета... У нас няма савецкай улады – прэзідэнцкая рэспубліка; і краіна называецца Рэспубліка Беларусь. Ёсць неадпаведнасці... Магчыма, у перспектыве мы прапануем нашым чытачам паразважаць на тэму аб змене назвы газеты.

– У гады вайны «СБ» выходзіла на беларускай мове. Ці ставіцца пытанне аб тым, каб адна са старонак сённяшняй газеты была беларускамоўнай?

– Наш прынцыповы падыход такі: публікуем матэрыялы на мове арыгіналу. Прапановаў Дранько-Майсюк матэрыял пра трагічныя старонкі з жыцця Янкі Купалы – матэрыял адразу быў апублікаваны... Некалькі разоў я спрабаваў пашырыць ужыванне беларускай мовы ў газеце, але сутыкнуўся з велізарнай абыякавасцю людзей, якія шмат гавораць пра беларусізацыю, а на справе... З вельмі паважанымі людзьмі дамовіўся аб выдзенні рубрыкі «Родны склон». Яны прынеслі тры матэрыялы, а на чацвёртым... «выдыхнуліся». На вялікі жаль, праблема тых, хто за мову гатовы «легчы пад таварняк» (хаця гэтага не патрабуецца), – што далей дэкларацый многія з іх не ідуць... Я лічу сябе патрыётам Беларусі і хачу, каб у «СБ» друкаваліся сур'ёзныя, глыбокія пісьменніцкія матэрыялы (непалітызаваныя) – канешне, наколькі грамадска-палітычная газета можа гэта сабе дазволіць...

– Многія памятаюць Паўла Якубовіча як папулярнага фельетаніста. Такое ўражанне, што з вашым пераходам на рэдактарскую працу, Павел Ізотавіч, фельетон... сканаў?

– Фельетон, сапраўды, памёр як жанр: сёння тое, пра што можна было сказаць толькі эзопавай мовай фельетона, можна свабодна, спакойна і

«внятно» напісаць у самым простым газетным жанры. Менавіта таму за раз упала цана на сатыру, на гумар...

– Гэта добра – што памёр фельетон?

– Газетныя жанры не паміраюць, у іх бывае толькі клінічная смерць. Фельетон абавязкова вернецца на старонкі газет – таму што людзям хочацца бачыць і смешны бок той ці іншай з’явы, гэта актуальна для ўспрымання.

– Пытанне, магчыма, з разраду філасофскіх: для вас існуе паняцце «святая хлусня»?

– Для мяне існуе поўнае разуменне таго, што праўда не заўсёды з’яўляецца адзінай безальтэрнатыўнай неабходнасцю. Што з таго, што чалавек даведваецца пра анкалагічнае захворванне сваёй маці?.. Крычаць аб гэтым? Падобных прыкладаў можна прывесці шмат... Але гэта зусім не азначае, што газета павінна ператварыцца ў фабрыку мрояў, у нейкі «галівуд», – і падмяняць праўду хлуснёй... Наогул «святой» хлусні не бывае, у хлусні заўсёды кароткія ножкі: калі не праз 3–5 гадоў, дык праз 50 усе стане зразумелым... Журналіст павінен служыць толькі факту – заўсёды.

Звязда. 2002. 31 ліпеня

– У нумары «СБ» за 31 ліпеня 2007 года апублікаваны цікавы матэрыял аб агульнай старонцы ў гісторыі «Звязды» і «Советской Белоруссии».

– Нашы газеты пэўны час былі адной сям’ёй, і гэта нядзіўна. Нацыянальны архіў удакладніў: 21 верасня 1941 года на базе дзвюх газет, «Звязды» і «Советской Белоруссии», з’явілася новае выданне – беларускамоўная «Советская Беларусь»; яе ўзначаліў рэдактар даваеннай «СБ» Іван Фешчанка. Усяго выйшла 126 нумароў газеты, апошні – 8 ліпеня 1944 года ў Гомелі. А ўжо 9 ліпеня 1944 года наша газета выйшла на рускай мове і са знаёмым з даваеннага часу лагатыпам (праўда, захавала фармат і нумарацыю «Советкай Беларусі», хоць гэта была нумарацыя... даваеннай «Звязды»). Толькі ў 1947 годзе «СБ» удакладніла сваю біяграфію: 23 красавіка выйшаў № 82 (8395), а 25 красавіка – № 83 (5023). У падшыўцы 1944 года беларускамоўная «Советская Беларусь» і рускамоўная «Советская Белоруссия» – побач.

Факт надзвычай цікавы: і «Звязда», і «СБ» разам ваявалі з нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў час Вялікай Айчыннай вайны. «Звязда» была падпольшчыцай, змагалася ў антыфашысцкім падполлі ў Мінску, а потым у партызанскай зоне на востраве Зыслаў на Любаншчыне. Гэта гераічная, легендарная старонка гісторыі – без усялякага перабольшання. А «СБ» ваявала ў складзе рэгулярнай арміі. Яе закідвалі і сюды, за лінію

фронту, парашутамі; яна распаўсюджвалася і ў часцях франтоў, якія тады знаходзіліся яшчэ далёка ад Беларусі... Дзве газеты — нібы дзве рукі агульнай патрыятычнай барацьбы з ворагам.

— Яшчэ раз пераконваешся, якая ўнікальная гісторыя нашай Бацькаўшчыны і — нашай прафесіі. Магчыма, наспеў час для стварэння музея гісторыі беларускай журналістыкі? Пачаў выходзіць часопіс «Журналіст», прафесійная садружнасць з кожным годам пашыраецца і мацуецца...

— Згодны: з’яўленне часопіса — гэта першая ластаўка, якая сведчыць, што патрэбны новыя формы для таго, каб ажывіць і палепшыць нашу прафесійную карпарацыю. Але музей — гэта заўсёды ініцыятыва энтузіястаў (размова ж не пра памяшканне ці адпаведнае ўрадавае рашэнне!). І такія энтузіясты ў нас ёсць. Мяркую, музей гісторыі беларускай журналістыкі можа атрымацца надзвычай цікавым — прафесія захоўвае шмат гераічных і трагічных старонак, біяграфіі вялікіх талентаў і падзвіжнікаў.

— Якія ўрокі «СБ» актуальныя для сённяшняй журналістыкі?

— Журналісты, якія працавалі ў «СБ» у тыя — хрэстаматычныя ўжо — часы, былі людзьмі больш значнымі, і не толькі ў прафесійным вымярэнні. Гэта невыпадкава: за плячамі ў многіх была сур’ёзная біяграфія: у кагосьці фронт ці інтэнсіўнае і складанае пасляваеннае будаўніцтва, вялікая гаспадарчая ці партыйная работа... Незалежна ад таго, каго Гасподзь узнагародзіў талентам у большай ці меншай ступені, гэта былі людзі, здольныя выклікаць цікавасць да свайго погляду на падзеі.

Я часта перагортваю старыя падшыўкі і здзіўляюся, як у часы, якія ў нас традыцыйна называюць «застоем» або «глухой савецкай эпохай», — як скрупулёзна, цікава, самабытна пісалі лепшыя пёры «СБ»! А зараз па розных прычынах журналістыка становіцца... падобная на цяперашні футбол. Раней мінскія балельшчыкі натоўпамі ішлі на стадыён паглядзець, як сёння сыграе той ці іншы футбаліст сваёй каманды, чым адкажа Лабаноўскі з Кіева. У кожнай каманды былі «зоркі» — вельмі адметныя, своеасаблівыя. І гэта рабіла футбол не толькі відовішчным, але і захапляльным спектаклем (дазволю сабе так сказаць), дзе імправізацыі было — як у джазе... Чаму сёння не ходзяць на футбол? Таму што ўсе каманды ў прынцыпе паказваюць аднолькавы ўзровень гульні: усе аднолькава падрыхтаваныя, усе прайшлі адпаведныя футбольныя школы, усе трэніраваліся па адных і тых жа метадыках... І зараз гэта ўжо не відовішча, а звычайнае перакочванне мяча... Хоць усе кваліфікаваныя прафесійныя ігракі, выдзеліць нікога немагчыма. Баюся, што і самі яны не імкнуцца выдзеліцца.

— Калі правільна вас зразумела, гэта пэўны знак часу: «Раньше были времена, а теперь — минутки»?..

— Я хачу сказаць, што самая вялікая небяспека для любога творчага чалавека (у футболе, журналістыцы, балете і г. д.) — небяспека ўніфікаванасці. Нівеліруецца сама прырода творчасці: свайго роду «асобны глабалізм». Журналісты прыходзяць у рэдакцыі газет, радыё, тэлебачання — часта пры ўсім жаданні немагчыма ўбачыць чалавека, які мае ўласнае «я». Ва ўсіх амаль аднолькавыя біяграфіі, амаль ва ўсіх аднолькавыя адчуванні, ацэнкі жыцця... І таму сёння складана чакаць, што з'явіцца новы Аграноўскі ці ўнікальныя пёры «СБ», пра якія мы гаварылі.

— Павел Ізотаў, вы песіміст? Або, як у тым жартоўным афарызме, «песіміст — гэта добра інфармаваны аптыміст»?..

— Я рэаліст. Бо працую з журналістамі. Мне даводзіцца — па прычыне пасады — чакаць ад іх чагосьці арыгінальнага, самабытнага, цікавага. Але падстаў для радасці ў гэтым сэнсе малавата. Будзем спадзявацца, што паступова колькасць перарасце ў якасць.

— Газета «Рабочий» выйшла ў перыяд індустрыялізацыі, першапачатковая канцэпцыя была адпаведная. А як бы вы абазначылі канцэптуальнае крэда «СБ» у пачатку XXI стагоддзя?

— Яно выражана ў нашым слогане: «Беларусь сёння». Гэта і індустрыялізацыя, і электрыфікацыя, і культурная рэвалюцыя, і яшчэ сто тысяч з'яў, якія складаюць тканіну жыцця. Мы пішам аб усім, і, спадзяюся, у нас будзе прыбаўляцца чытачоў — у першую чаргу не тых, якіх нам дадае «адміністрацыйны рэсурс» праз ведамасную падпіску на газету; для нас больш важна, калі людзі падпісваюцца самі або шукаюць выданне ў кіёсках. Для гэтага газета павінна быць па-сапраўднаму «рынкавай», г. зн. канкурыраваць у тым ліку з газетамі, якія ставяць перад сабой крыху іншыя задачы. Наша мэта — інфармацыя, каментарыі, уплыў. А ёсць газеты, што ставяць на мэце толькі атрыманне прыбытку, — таблоіды, што не саромеюцца ні ў выказах, ні ў прыёмах, ні ў формах падачы інфармацыі. Але паколькі яны ляжаць побач на адной паліцы ў кіёсках, то нам трэба з імі канкурыраваць і перамагаць.

— Наконт «тыражнага» пытання... Мяжа 2004 і 2005 гадоў — тыраж «СБ» вырас ледзь не ў два разы. Гэты феномен можна разглядаць як своеасаблівую сенсачню ў журналістыцы. А як бы вы пракаментавалі сітуацыю — як адміністратар, рэдактар, творчая асоба?

— Мы паставілі задачу змяніць структуру чытацкай аўдыторыі. Таму што «СБ» на працягу 1980—1990-х гг. пазіцыянавала сябе як газета для старэйшага пакалення, для пенсіянераў. З улікам гэтага і будавалася рэдакцыйная

палітыка. Персанал газеты, у тым ліку журналісты, таксама былі людзі пераважна пажылыя, якім лёгка размаўлялася з равеснікамі. Чытачы біялагічна старэлі, іх усё задавальняла... А што далей? У такім выглядзе ніякай перспектывы, абсалютны тупік. Неабходна было прыцягнуць да газеты новыя, больш маладыя слаі чытачоў. Спатрэбілася ў чымсьці ўзаемавыключальная работа, каб не адварнуць ад газеты даўніх сяброў і ў той жа час прыцягнуць моладзь. Для гэтага трэба было змяніць структуру журналісцкага корпусу, каб у газету прыйшлі людзі, здольныя разумець сутнасць праблематыкі для маладых чытачоў і мець той жа «тэмбр голасу». Гэтая нялёгкая работа працягвалася не месяц і нават не год. Але, згодна з вынікамі аднаго з апошніх маніторынгаў, сярод нашых чытачоў значна больш высокі працэнт маладых чытачоў, чым сталых.

Што датычыцца нашай тыражнай сітуацыі, пра якую вельмі шмат гавораць: сябры – з радасцю, надобразычліўцы – з зубоўным скрыгатам... У нас каля 400 тысяч падпісчыкаў: людзі, якія галасуюць сваімі кашалькамі за газету (напрыклад, у Гомельскай вобласці – прыкладна каля 70 тысяч, падобная сітуацыя і па іншых абласцях). Найменш падпісчыкаў у Мінску, і гэта зразумела: у сталіцы газету звычайна чытаюць раніцай, калі ідуць на працу. Мы ўлічваем усе нюансы, выкарыстоўваем разнастайныя прыёмы падачы інфармацыі, змяненне фармату, графікі, каб газета была зручнай для метро, іншага транспарту, для ранішняга чытання. У звычайныя дні ў розніцу прадаецца да 12–15 тысяч экзэмпляраў «СБ», у пятніцу – каля 100 тысяч.

Астатняе (каля 70 тысяч) – ведамасная падпіска. Яна ў нас звычайна была каля 30 тысяч. Але потым за справу ўзяліся мясцовыя органы ўлады, якія імкнуцца на ўсе СМІ пашырыць падпіску. Мяркую, справа гэта карысная, дзяржаўная. Таму што газета, сузаснавальнікам якой з'яўляецца Адміністрацыя Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь і якая публікуе найважнейшыя дзяржаўныя дакументы і матэрыялы, з'яўляецца неабходнай і актуальнай для працоўных калектываў. Але, паўтараю, у нашым тыражы гэта толькі 50 тысяч. Калі б іх не было, прынцыпова нічога не змянілася б. І ўсё ж гэта служыць пастаяннай нагодай для «шпілек», уколаў, спекуляцый.

– Вы гэта адчуваеце?

– Безумоўна. Хто гэтага не адчувае?.. Напачатку я перажываў, запрашаў розных паважаных апанентаў: калі ласка, прааналізуйце, што такое для вялікай газеты 50 тысяч? Будуць яны ці не – усё роўна; 400 тысяч экзэмпляраў – тыраж для Еўропы грандыёзны, а для краіны ў 10 мільёнаў чалавек... Прычым газета нятанная (на жаль, не ўсе ў нас могуць дазволіць сабе такую раскошу – выпісваць або купляць газету). Мае аргументы

на апанентаў не дзейнічаюць: звычайная дробная зайздасць альбо нежаданне разабрацца ў сітуацыі. <...>

...Нярэдка чую прэтэнзіі: «Чаму мяне не друкуецца?!» Звычайна адказваю: не друкую вас, сябры, таму што вы дрэнна пішаце. Вось і ўсё, мяне не цікавяць рэгаліі, памкненні, фізічная і палітычная вага. Напішаце добра — адразу апублікуем!

<...>

— Апошнім часам «СБ» значна змянілася і па падачы інфармацыі, і чыста знешне. Частка нумара друкуецца на глянцавай паперы.

— Толькі для Мінска.

— Магчыма, «СБ» паступова ператворыцца з газеты ў штодзённы часопіс?

— Ды не, навошта?! Глянцавая папера — гэта імкненне разнастаіць дызайн. У Беларусі пакуль што недастатковыя (скажам мякка) паліграфічныя магчымасці. Калі газету з Мінска ў Кобрын вязуць на аўтамабілі, а адтуль падпісчыку ў вёску — яшчэ за 40 км па бездарожжы і, магчыма, разгільдзайстве... Такая газета не можа быць апэратыўнай, а значыць, гэта ўжо пародыя на газету. У абласных цэнтрах павінны з'яўляцца друкарні, куды можна было б, выкарыстоўваючы найноўшыя камунікацыі, перадаць газету — у тую ж хвіліну, як яна ў Мінску паступае ў друкарню. Тэрмін дастаўкі да падпісчыка скароціцца на палову сутак.

Давайце адкрыта скажам і пра тое, што вельмі мала краін у Еўропе, дзе можна ўбачыць чорна-белую газету. Гэта дакор... Хоць на гэты конт ёсць розныя думкі.

— У некаторых краінах газеты выходзяць менавіта на «газетнай», а не на белай і не на глянцавай паперы, бо тэкст лягчэй чытаецца, зусім іншая кантрастнасць — адпаведныя даследаванні праводзіліся...

— Ёсць мноства самых розных поглядаў. Але ўсе маркетынжавыя даследаванні сведчаць: людзі аддаюць перавагу каляровым газетам. Сітуацыя, аналагічная кінематаграфічнай. Многія глядачы імкнуцца глядзець каляровае кіно, хоць некаторыя рэжысёры аддаюць перавагу чорна-беламу, бо гэта дае больш сэнсавых, інтанацыйных магчымасцей...

— Павел Ізотавіч, на сёння вы прадстаўляеце не толькі штодзённую газету, але цэлы холдынг, у складзе якога газеты «Minsk times», «Голас Радзімы», часопіс «Беларусь». А што ў перспектыве? Магчыма — выдавецтва, выдавецкі дом, радыё- або тэлеканал?

— Не. Вельмі не люблю слова «холдынг». Яно скампраментаванае разнастайнымі інтэрпрэтатарамі падобных з'яў. «Холдынг» азначае зусім не збор жабракоў (у нашым выпадку немаёмасных выданняў), якія жывуць

на датацыю дзяржавы. Ну, які гэта холдынг?!. Холдынг – сукупнасць вытворчых структур, адны з якіх з’яўляюцца фінансавымі донарамі для іншых. А сядзець на бюджэтной ігольцы...

Было прынята рашэнне, згодна з якім пры рэдакцыі «СБ» выходзяць выданні для замежнага чытача. Але... Часопіс «Беларусь» за мінулы год (з жахам падлічылі!) прынёс страт на 380 млн рублёў, паколькі міністэрствы і ведамствы (здавалася б, зацікаўленыя ў гэтым выданні) з намі проста... забыліся расплаціцца. Вялікія надзеі мы ўскладалі на гэты часопіс. Пачалі выпускаць яго на англійскай, французскай, нямецкай, іспанскай, партугальскай, польскай, італьянскай мовах. У сувязі з фінансавымі праблемамі зараз скарацілі мовы да англійскай, французскай, нямецкай. Але іспанскую трэба вяртаць – адкрываецца велізарны накірунак у Лацінскай Амерыцы. Газета «Minsk times» таксама фінансавана стратная. Яна выходзіць на добрай англійскай мове, яе перакладаюць у Вашынгтоне (зключаны адпаведныя дамовы). Газета карыстаецца вялікай цікавасцю на Захадзе, яе чытаюць.

Канцэпцыя створаная у 1950-х гадах газеты «Голас Радзімы» ўста-рэла. Работа з дыяспарамі была калісьці клопатам і культуралагічных арганізацый, і органаў дзяржбяспекі, разведкі і іншых зацікаўленых ведамстваў. Тады важна было, каб беларуская дыяспара ў розных краінах была ўцягнута ў жыццё БССР. Газета запакоўвалася ў канверт і дасылалася на адрас канкрэтнага чытача. Але часы змяніліся, і ўвогуле гэта вельмі стратная справа... Таму я істотна змяніў канцэпцыю. Зарэгістраваны дыяспары больш чым у 40 краінах свету, гэта ў асноўным нашчадкі беларускіх эмігрантаў, якія не хочуць губляць сувязь з гістарычнай Радзімай. «Голас Радзімы» застаецца газетай, дзе можна атрымаць усю неабходную інфармацыю, але асноўную «дынамічную» частку я перавёў у сетку, у форумы, дзе людзі могуць знаёміцца, абменьвацца вопытам работы сваіх суполак, дыскутаваць... Думаю, гэта правільна. А што да саміх цэнтраў дыяспар – праз Пасольства Беларусі ў Расіі мы накіроўваем «Голас Радзімы» ў інфармацыйных пакетах разам з іншымі патрэбнымі для падтрымкі дыяспар матэрыяламі.

Найбольш буйная выдавецкая структура, разлічаная на знешне-інфармацыйную дзейнасць, – газета «Саюз», рэдакцыя якой знаходзіцца ў Маскве і ў Мінску. «Российская газета» і «СБ» – «ракетаносьбіты» гэтага выдання. За шэсць гадоў ніводнага зрыву не было, хоць часам складана дабівацца кансенсусу: у расійскай часткі рэдакцыі свае погляды на праблемы Саюзнай дзяржавы, на ролю Беларусі. Яны хацелі б дамінаваць нават у інфармацыйным плане... Нямала сіл і часу ішло на тое, каб праз кампрамісы выходзіць на пазіцыю кансенсусу ў вельмі складаных і

далікатных праблемах (такіх, як энергетычны крызіс). Наша агульнае выданне рабіла ўсё, каб «кошка» не прабегла паміж беларускімі і расійскімі чытачамі. Мяркую, гэта адзіны сур'ёзны жыццяздольны, эфектыўны медыйны праект, які дапамагае збліжэнню і разуменню паміж чытачамі нашых краін. І не толькі паміж чытачамі.

Галоўны вектар, з якім я звязваю развіццё газеты, — глабальная сетка. Значную частку газеты мы перавялі ў віртуальную прастору. Наш форум саступае на сённы хіба што інфармацыйным агенцтвам. Колькасць карыстальнікаў вельмі высокая, мы сярод лідараў.

— Не выцесніць «віртуальнасць» папяровую газету, не адчуваеце такой небяспекі?

— Не выцесніць! На наш век хопіць. Хоць над гэтым вельмі сур'ёзна думаем. <...>

Звязда. 2007. 2 жніўня

Газета, где нет мелочей

«Гомельская праўда» — одно из самых успешных и популярных региональных изданий страны. Газета с большими традициями и мощным потенциалом... Неслучаен и девиз газеты: «Для нас нет мелочей. Важно всё!». А недавно в областном центре появился бульвар «Гомельской праўды» — свидетельство авторитетности издания и уважения горожан к своей газете.

«Гомельская праўда» успешна не только в творчестве, но и в экономике. Главный редактор Сергей БЕСПАЛЫЙ более 25 лет работает в «Гомельской праўдзе». Приехав по распределению после окончания журфака БГУ, прошел все редакционные ступеньки: корреспондент, обозреватель, заведующий отделом, замредактора. Более 10 лет возглавляет газету.

Имидж газеты = ее история + репутация

— Вам удалось внести важное уточнение в историю не только своей газеты, но и отечественной журналистики!

— В последнее время журналисты «ГП» активно занимались историей газеты. Вели переписку с архивами и библиотеками Москвы, Санкт-Петербурга, общались с сотрудниками областного архива. Нашли много интересных документов, узнали фамилии практически всех редакторов — их было не 30, как полагали ранее, а вдвое больше. Тогда же выяснилось, что настоящий день рождения нашей газеты — не 12 ноября, а 22 марта 1917 года. Именно в этот день (по новому стилю) вышел первый номер

«Известий Гомельского Совета рабочих и солдатских депутатов», приемницей которых спустя годы и стала «Гомельская праўда». Получается, что наша газета — старейшая в Беларуси! История «Гомельской праўды» чрезвычайно интересна. Здесь начинал трудовую биографию Павлюк Трус, дебютировал молодой Иван Шамякин, печатался Илья Эренбург.. В предвоенный год газету редактировал будущий командир партизанского соединения Герой Советского Союза Илья Кожар. Две гомельские улицы носят имена бывших редакторов «ГП» — Николая Билецкого и Ильи Кожара, а недавно появился бульвар «Гомельской праўды». Кстати, ветеранам редакции «Гомельскую праўду» выписываем до конца жизни. Ко дню пожилых людей тоже стараемся оказать поддержку — хоть и скромный, но конвертик вручаем.

— История газеты — это, безусловно, часть ее имиджа. Однако мы видим, как в других странах закрываются опытные издания: по причине финансовой несостоятельности, из-за скандалов, связанных со сбором и интерпретацией информации...

— Редакционную политику стараемся выстраивать продуманно. Встречи с читателями, редакционная почта подтверждают: «Гомельская праўда» интересна для людей всех возрастов и социальных групп. У нас самый высокий тираж среди областных газет страны — кстати, при самой высокой подписной цене на газету. Голосуя за «ГП» рублем, читатель надеется найти в ней умного собеседника и доброго советчика. Стараемся эти надежды оправдывать.

— Насколько комфортно сегодня ощущают себя журналисты «Гомельской праўды»?

— Условия у нас хорошие. В конце 2009 года мы переехали с окраины города в новое здание в центре Гомеля. Сделали капитальный ремонт, утеплили здание по периметру изнутри, поменяли практически все: фасад, крышу, полы, лестницы, отопление... Купили самую современную компьютерную технику, заказали удобную мебель, кондиционировали каждый кабинет. Благоустроили территорию: симпатичные деревянные скамеечки, изысканные фонари, клумбы...

— Все — за свои средства или с помощью учредителя?

— Только за средства редакции!

— В какую же копеечку все это обошлось!

— В очень хорошую копеечку... Раньше у нас запас бумаги был на год. Во время ремонта запас этот таял; все, что зарабатывали, вкладывали в свой дом.

– Музей газеты будет именно в здании редакции?

– Да, в цокольном этаже. Когда впервые туда попали, там было по колено воды – страшно ступить... Мы все отремонтировали, провели и туда отопление, кондиционировали.

Конкуренция подстегивает!

– Если бы вам предложили сформулировать собственную формулу успеха?

– Мы стремимся видеть то, что обычно никто не замечает, а в общеизвестном находить незаметное для всех и рассказать об этом читателю свежо и интересно. Наше правило: не гнаться за дешевой сенсацией, не стрелять из пушки по воробьям, избегать скоропалительных выводов – чтобы не допустить в газете недостоверной информации. Традиционно много внимания уделяем проблемным публикациям, и не только на региональные темы. У нас много интересных проектов, в том числе «Культурная столица», «Музеи Гомельщины», «Журналистский эксперимент», «Спорт с эспрессо», «Деревенька моя», «Свет души»... Мы в постоянном творческом поиске. Иначе нельзя, конкуренция подстегивает, держит в тонусе.

В нашей редакции четыре отдела: новостей и журналистских расследований, социально-экономический, общественно-политической жизни и права, фотоиллюстрации. <...> Каждый из отделов размещается в большом кабинете. Заказали специальную мебель. Между столами журналистов – перегородки, правда, они не стеклянные, не прозрачные, как во многих зарубежных изданиях: мебель у нас деревянная, поэтому у каждого обособленное рабочее место. Редактор отдела сидит немножко поодаль... Размещение в одном кабинете всех сотрудников отдела не вызвало никакой аллергии. Наоборот, всем отделом проще и заголовочек придумать, и тему обсудить. <...>

Клятва редакции

– В газете сложился замечательный творческий коллектив. Современные знания и креатив молодых, сильный профессионализм и жизненная мудрость опытных журналистов органично сочетаются. Мы все – единомышленники и патриоты «Гомельской праўды».

У нас есть «Клятва журналиста “Гомельской праўды”». Уже несколько молодых коллег у редакционного знамени, перед всем коллективом, торжественно поклялись быть верными своей профессии, умножать добрую славу газеты, услышали искренние пожелания от старших товарищей. Как ни странно, кто-то увидел в этом некий политический аспект! Наши оппоненты все перекрутили и даже умудрились обвинить нас: мол,

журналисты клянутся непонятно кому и зачем... Ну, как всегда, на своей волне дали комментарий!

А ведь клятву Гипократа дают все медики — и что в этом плохого?.. Для меня слово «патриотизм» — не пустой звук. Да и вообще, есть триада, по которой, полагаю, и нужно брать на работу: профессионализм, порядочность, патриотизм.

Элитный жанр — журналистское расследование!

— Как в «ГП» оценивается творчество?

— Стремлюсь, чтобы журналисты сами предлагали какие-то проекты. Потому что если навязывается что-то «сверху», журналист, может быть, и выполнит, но... без энтузиазма. Гораздо лучше, если проект предложит он сам. Он ведь продумывает, видит его. И знает свой потенциал. Как редактор, делаю все, чтобы предложенный проект не потерялся и сразу ложился на бумагу. Редакционная доска информации и объявлений увешана нашими планами.

Некоторые полагают, что журналистика должна показывать сегодняшний срез жизни, поэтому планы, быть может, и не нужны. На мой взгляд, это неправильно. Потому что в крупной газете все проекты невозможно удержать в голове. Если, например, мы придумали давать в каждом номере новостную рубрику из районов («Хойники-новости», «Брагин-новости» и т. д.) — значит, они должны системно сменять друг друга. Если не положить этот проект на бумагу (когда и по какому району идут новости) — получится сумбур.

Для меня элитным является жанр журналистского расследования. И тут уже требую, чтобы раз в год журналист подготовил расследование. Мы тоже кладем это на бумагу: каждый заявляет тему журналистского расследования на следующий год. Да, тема может измениться в силу определенных обстоятельств. Да, новое письмо или звонок может подсказать другую тему — и, возможно, даже не одно журналистское расследование появится... Журналистское расследование — свидетельство профессионального мастерства. Авторы таких материалов, как правило, журналисты экстра-класса. Да, это непросто. Но такие публикации и соответственно оплачиваются.

— Количество опубликованных в месяц строк учитывается?

— Нет! У нас такой подход: журналист на следующий месяц должен заявить тему — свой главный проблемный материал. Все остальное — текучка! — оперативно распределяется по ходу: корреспондент должен обеспечивать информационно свое направление работы. Поэтому-то у нас

практически в каждом номере есть интересная тема – критическая, проблемная, аналитическая. Это не экспромты – мы это планируем.

Темы каждого журналиста утверждаются лично мной. Обязательно к теме – снимок, это задача для фотокорреспондента. Журналист объясняет ему свое видение проблемы и свое видение снимка. Вместе обсуждают. Фото, карикатура, монтаж, коллаж – что угодно, но материал не должен быть слепым, чтобы не затерялся на страницах газеты!

Гомельская «Ника»

– Ежемесячно у нас подводятся итоги творческого конкурса – по самому широкому спектру номинаций: лучший материал, лучший заголовок, помощь конкретному человеку, лучший дизайн полосы, лучший рекламный материал...

– **Даже лучший рекламный материал определяется?**

– Автоматически переписать какую-то справку и сказать, что так хочет рекламодатель, конечно, проще простого. Но это не подход. Мы убеждены, что рекламный материал тоже надо творчески готовить, работать над ним – чтобы публикацию интересно было читать. Поэтому и выделили в отдельную номинацию творческого конкурса.

Победителям выплачивается вознаграждение: увеличивается производственная премия, увеличивается гонорар. Писать добротные материалы не просто приятно для души, но и выгодно.

Мы ежегодно проводим творческий конкурс имени бывшего редактора «ГП» Ивана Мотыля. В конце года определяем лучшего журналиста «Гомельской праўды» и вручаем именную статуэтку, где написано, что именно он – лучший журналист года. Ему также вручается денежная премия и на весь следующий год (автоматом!) увеличивается ежемесячная производственная премия... Кстати, при подведении итогов конкурса интернет-просмотры обсуждаемых по номинациям публикаций и комментариев к ним тоже учитываются.

Финансовый суверенитет!

– **Редакции удается сохранять «финансовый суверенитет»?**

– Да, «Гомельская праўда» – газета самодостаточная, работаем мы с прибылью. И всегда работали с прибылью. Очень серьезно занимаемся рекламой. <...> Да, мы не можем превратить «Гомельскую праўду» в рекламную газету: мы созданы не для зарабатывания денег, у нас иная миссия... Поэтому и наращиваем объем газеты. Тем более, были нарекания

и от читателей, что реклама «выдавливает» серьезные журналистские материалы, освобождая для себя место...

Я убежден: развитие прекращается там, где начинается самоуспокоенность. С весны 2011 года мы начали заниматься издательской деятельностью. <...> Это не только интересно, но и прибыльно. <...>

Не-мелочи...

– **Вы председатель областной организации Белорусского союза журналистов...**

– Объехал редакции многих газет, в том числе и в других областях. Мне сложно объяснить, почему в некоторых газетах совсем нет поиска. Иногда посмотришь – совершенно иная жизнь, как-то даже не по себе становится. Как можно так работать? Не знаю, от чего это зависит. Наверное, так проще...

Когда мне говорят – мол, у вас, в Гомеле, другие условия и отношение к областной газете, то в ответ напрашивается вопрос: кто создавал нам эти условия, отношение к себе, репутацию?

У каждой редакции есть свои традиции. Но для того, чтобы их продолжать и развивать, необходимо вовремя делать обновление – как говорится, вливать свежую кровь. Иначе – застой! Некоторыми газетами руководят люди, которые не работали в журналистике, абсолютно не знают специфики профессии. И получается, что редактор здесь в роли ученика. Далеко ли шагнет с ним газета? Кадровая проблема по-прежнему актуальна.

– **Но ведь хорошие кадры сами по себе с неба не падают!**

– Кое-где даже средние уже не падают. Да, обновление – это, по большому счету, затратно. Это не просто, как в шахматах: одного отправили на пенсию – с улицы взяли молодого... Потому что этого молодого надо взять до того, как кто-то уйдет на пенсию: повозиться с ним надо как с практикантом и еще пару лет потом – в форме наставничества, чтобы он стал своим в коллективе. И только через пару-тройку лет он становится профессиональным, «зубастым» журналистом. Из которого со временем можно и зама, и редактора вырастить. <...>

Газета не должна превращаться в пресс-релиз!

– «Зубастость», проблемность, критичность... Любопытно, а как власти области реагируют на эти журналистские ориентиры? Наверняка не все журналистские расследования или критические выступления «Гомельской правды» воспринимают «на ура»?

– Мы партнеры с областной вертикалью власти. А хороший партнер может смело сказать о недостатках, отметить проблемы, критически по-

смотреть на ситуацию... Если в газете появляется критический материал, начинаются звонки. «Выяснение отношений» — оно у нас постоянное. Но куда страшнее, если телефоны молчат, никто не звонит, газетные публикации нигде не обсуждаются. Тогда надо задуматься, то ли мы делаем.

Мы не боимся покритиковать, если есть за что. Надо другого бояться: чтобы газета не превратилась в большой пресс-релиз. Как просто: обработал — и запустил в номер. И не нужно журналисту «париться» над проблемами, размышлениями, критикой, аналитикой. Правда, потом «вдруг» вопрос возникает: почему тираж такой мизерный?..

Журналист. 2011. Декабрь

«Сабраць каманду, здольную стварыць сучаснае тэлебачанне»

У хуткім часе пачне выходзіць у эфір другі беларускі тэлеканал — Агульнанацыянальнае тэлебачанне (АНТ), пра адкрыццё якога доўга і настойліва гаварылі тэлегледачы. Узначаліў новы праект Рыгор КІСЕЛЬ — чалавек вядомы ў краіне. Пікантнасць сітуацыі і, можна нават сказаць, пэўная інтрыга ў тым, што на працягу шасці гадоў (1994—2000) Рыгор Леанідавіч кіраваў Беларускаім тэлебачаннем — працаваў старшынёй Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі краіны.

Некалькі гадоў назад у час інтэрв'ю з Рыгорам Леанідавічам мы гутарылі ў тым ліку і... пра стварэнне новых тэлеканалаў: «Дрэнна, што на Беларусі толькі адзін тэлеканал. Здавалася б, як манапаліст я павінен быць зацікаўлены ў сваёй манаполіі — але я зацікаўлены ў пашырэнні вяшчання. Новы канал не будзе ўваходзіць у склад нашай кампаніі (якім бы ён ні быў, дзяржаўным ці не). Павінна існаваць нармальнае канкурэнцыя — гэта падштурхне да развіцця, да паляпшэння агульнага прафесійнага ўзроўню тэлебачання краіны. Лічу, што Беларусі няблага б мець пяць-шэсць каналаў, прычым на першым этапе, каб не было паўтораў-перапеваў, дзяржава павінна стварыць нейкую часовую камісію, якая б аб'явіла тэндар: канал грамадска-палітычны, спартыўны, навучальны, забаўляльны і г. д. Менавіта па тэматычным прынцыпе, каб задзейнічаць лепшыя сілы на ўсіх кірунках... Вось, калі ласка, канцэпцыя развіцця вяшчання на Беларусі» (23 студзеня 1997 г.).

— «Я сам для сябе — цэнтр цяжару», — гаварылі вы ў час нашай апошняй сустрэчы. Нічога не змянілася?

— Не. Для сябе самога застаюся «цэнтрам цяжару».

— «Іронія лёсу...» — адзін з вашых любімых фільмаў. Рыгор Леанідавіч, вы шэсць гадоў аддалі БТ, а зараз ствараеце новы канал. Гэта іронія ці падарунак лёсу?

— Ні тое і ні другое. Гэта журналістыка — прафесія, якую я люблю і якой аддадзена амаль чвэрць стагоддзя. Можна па-рознаму ставіцца да ранейшай маёй працы на тэлебачанні: нешта крытыкаваць, нешта ўхваляць. Думаю, у сённяшняй сітуацыі, калі ствараецца новы канал, у мяне досыць удалая стартавая пазіцыя: ёсць вопыт, ёсць вялікі груз памылак (іх пастараюся пазбегнуць). А самае галоўнае — я ведаю людзей: хто можа рабіць тэлебачанне, а хто не можа — нават калі шмат піша ў газетах, што ён вялікі спецыяліст. Сёння мая задача — быць палітыка-творча-эканамічным менаджарам канала і сабраць выдатную каманду, здольную стварыць сучаснае тэлебачанне.

<...>

— Ці будзе на канале цэнзурнае сігма?

— Цэнзуры няма. Цэнзура — гэта мы самі, кожны з нас. Гэта нашы ўнутраныя маральныя «параметры» і абмежаванні. Працаваць у імя аб'ектыўнага і праўдзівага інфармавання насельніцтва аб тым, што адбываецца ў краіне; працаваць на кансалідацыю грамадства, на эканамічны, адукацыйны, сацыяльна-культурны прагрэс дзяржавы. Не абражаць чалавека, не паказваць «чарнуху-парнуху»... Усё гэта, можа, і нецікава прэсе, якая любіць палітычна нестабільную абстаноўку, — каб была магчымасць назбіраць як мага больш «смажаных» фактаў. Але ў нас іншыя арыенціры.

— На прэс-канферэнцыі паведамлялася, што навіны на вашым канале будуць рыхтавацца «па-новаму» і будуць мець «канфліктны характар».

— Пра гэта гаварыў кіраўнік службы інфармацыі Юрый Казіятка. «Канфліктны характар» — не зусім дакладна: які можа быць канфлікт, калі журналіст перадае інфармацыю? Іншая справа — мы не будзем абыходзіць «вострых» навін, канфліктных тэм. А штучна ствараць канфлікт — гэта ўвогуле за межамі прафесійнай этыкі.

— Адзін з пастулатаў замежных СМІ: сапраўдны ас журналістыкі не проста асвятляе сенсацыю, але і сам яе стварае.

— Правільна. Сенсацыю — але не канфлікт. Думаю, ёсць шмат тэм, дзе можна ствараць сенсацыю. Як гэта робіцца, не буду расказваць: прафесіяналы ведаюць, а глядачам пастараемся паказаць на нашым канале.

— Вы рызыкуеце!

— Зусім не. Калі «запусцім» нецікавыя навіны, то адпаведнымі будуць і адносіны тэлеаўдыторыі да новага канала. Галоўны крытэрыў нашай канцэпцыі — глядачу павінна быць цікава.

– Досьць абстрактна...

– У сапраўднай творчасці ўсё абстрактна – і разам з тым канкрэтна. Хіба можна раскласці «па крытэрыях» чароўны раманс «Зорка Венера» Багдановіча? Альбо выходзіць больш як восем дзесяцігоддзяў цікавая газета «Звязда» – і чытача не хвалюе, якая канцэпцыя ў «Звязды», якія там жанры, чалавек пачытаў – цудоўна! Так і на тэлебачанні.

– У 2000–2002 гадах вы працавалі паслом Рэспублікі Беларусь у Румыніі – як журналіст што набылі, а што страцілі на гэтай пасадзе?

– Нічога не страціў. Мне ўжо патрэбна была перамена дзейнасці: шэсць гадоў на пасадзе старшыні тэлерадыёкампаніі – гэта занадта. У мяне была цудоўная магчымасць паглядзець, па-першае, як жыве іншая краіна, – тым больш што ўмовы ў Румыніі прыкладна такія ж, як у нас. Па-другое, паглядзеў на Беларусь нібы збоку. Пастаянна кантактаваў з пасламі (у Румыніі акрэдытавана каля 80 пасольстваў): для мяне было важна, як яны адносяцца да нашай краіны. Хаця вярнуўся я не ў Міністэрства замежных спраў, а зноў на тэлебачанне, «знешні» вопыт дазваляе ў новым ракурсе паглядзець на наша ўнутранае жыццё. Ну, і чыста асабістае адчуванне: яшчэ больш «прыкіпеў душой» да радзімы.

<...>

– Чаго баіцеся на новай пасадзе?

– Магу баяцца толькі няўдачы. У адной з праграм «Што? Дзе? Калі?» знатаку задавалі аналагічнае пытанне. Памятаеце, які быў адказ: «Боюся проіграць недасойно». Вось і я таксама...

Звязда. 2002. 13 красавіка

Намінацыі (і тайны) першага года АНТ

АНТ (Агульнанацыянальнае тэлебачанне) працуе ў эфіры толькі год, аднак за гэты час яму ўдалося набыць рэпутацыю цікавага, апэратыўна-інфармацыйнага тэлеканала. Да добрага прызвычайваешся хутка – гэта аксіёма. І сёння ўжо здаецца, што канал АНТ працаваў заўсёды, што заўсёды выходзілі ў эфір «Нашы навіны», заўсёды мы спышаліся патэлефанаваць, каб абавязкова быў улічаны і наш голас пры вырашэнні абзначанай праграмай «Выбар» актуальнай дылемы, і заўсёды пільна ўглядаліся ў нядзельныя «контурныя» абрысы адыходзячага тыдня.

Рыгор КІСЕЛЬ, старшыня праўлення закрытага акцыянернага таварыства «Другі нацыянальны тэлеканал», сабраў каманду, здольную стварыць сучаснае тэлебачанне. Нагадаем, што ў пачатку 1990-х Рыгор

Леанідавіч стаяў ля вытокаў стварэння газеты «Магілёўскія ведамасці», тыраж якой дасягаў ажно 90 тысяч экзэмпляраў. У 1994–2000 гадах працаваў старшынёй Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі краіны, потым – паслом Рэспублікі Беларусь у Румыніі. Вясной 2002 года прыступіў да стварэння другога нацыянальнага тэлеканала...

– Ці задаволены вы тым, як прайшоў першы год АНТ, ці ўсё з намечанага атрымалася?

– Год прайшоў так хутка, я і не заўважыў, – як адзін дзень. Напэўна, таму, што ўдала ўсё складвалася, не было вялікіх праблем. Не хацелася б выглядаць чалавекам, які хваліцца, але тое, што планавалі, мы зрабілі амаль у поўным аб’ёме – маю на ўвазе пытанні творчага характару, фінансавыя, тэхнічныя і г. д. Мы даказалі, што ў Беларусі можа існаваць яшчэ адзін тэлеканал. Пакуль што – першы этап тэлеканала. Аднак жа варта мець на ўвазе: тэлеканал – гэта вялікая вытворчасць, і колькасць праграм не заўсёды вызначае ступень яго развіцця.

Праз стварэнне тэлеканала мы паказалі народу, што ў Беларусі ёсць вельмі шмат таленавітых, здольных людзей, адметных журналістаў, цікавых вядучых. <...>

– Я паспрабавала (як глядач) скласці своеасаблівую табліцу намінацый першага года АНТ. Цікава, як вы, стваральнік і кіраўнік канала, вызначыце прыярытэты. Перш за ўсё – што б вы назвалі поспехам першага года АНТ?

– Сам выхад канала – гэта, безумоўна, і ёсць галоўны поспех года.

– Самая прыемная пахвала года: магчыма, ад Прэзідэнта, ці ад канкурэнта, ці ад «радавога» тэлегледача?..

– На гэтае пытанне вы, па сутнасці, ужо адказалі за мяне. Праз шэсць месяцаў пасля запуску тэлеканала ў нас быў Прэзідэнт краіны: яго ацэнка для нас вельмі каштоўная – як і заўвагі, пажаданні на далейшую работу. Шмат добрых слоў мы пачулі і ад нашых калег – што таксама вельмі важна. Аднак не варта думаць, што мы «купаемся» ў пахвалах. Мы ўвогуле не ставім на мэце «зрываць пахвалу»: галоўная задача канала – быць цікавым і карысным тэлегледачу. Мяркуючы па выніках сацыялагічных даследаванняў, гэта ўдаецца: «Нашы навіны», напрыклад, стабільна ўтрымліваюць лідарства ў рэйтынгах інфармацыйных праграм. Прынамсі, інфармацыйная палітыка канала грунтуецца на цесных сувязях, творчым супрацоўніцтве з гледачамі. З першага дня эфіру на АНТ працуе тэлефон «гарачай лініі» «Нашых навін», па якім можа пазваніць кожны жыхар Беларусі і паведаміць сваю навіну. Ніводзін інфармацыйны выпуск не абыходзіцца без сюжэта, знятага на падказаную тэлегледачамі «гарачую тэму».

– Званкоў на «гарачую лінію» паступае шмат?

– Званкоў даволі многа, але... Ствараючы «гарачую лінію», мы меркавалі, што будзем атрымліваць званкі пра незвычайныя падзеі, цікавыя выпадкі і г. д. На жаль, каля 90 працэнтаў тэлефанаванняў на «гарачую лінію» – гэта бытавыя скаргі, канкрэтныя праблемы людзей. Прыкра, канешне, што гэтых праблем так многа. <...>

– Я вызначыла і наступную намінацыю: пікантнасць года.

– Цікава, і як вы адказалі на гэтае пытанне?

– Аднойчы, збіраючыся на працу, уключыла тэлевізар, каб паглядзець «Нашы навіны», але вядучы ці тэкст забыўся, ці па прычыне нейкіх тэхнічных збояў тэкст не ўбачыў і... пачаў ледзь не ляцаць ў прамым эфіры. Той раніцай, памятаю, гэта была адзіная «наша навіна».

– Можа, усё ж не будзем узгадваць гэты выпадак?

– А чаму не? Канал АНТ карыстаецца папулярнасцю, ранішнія навіны глядзяць дзясяткі тысяч суграмадзян.

– Не хацелася б да драбніц раскрываць нашу «кухню», але калі ёсць такая цікаўнасць... Перад выхадам у эфір навін звычайна праходзіць тракт, своеасаблівая рэпетыцыя, у час якой вядучыя маглі дазволіць сабе нейкія вольнасці, жарты, нават невялікія розыгрышы – пасля згаданага вамі выпадку гэта катэгарычна забаронена: супрацоўнікаў папярэдзілі, каб яны забыліся ўсе словы ненарматыўнай лексікі... А што здарылася? – запісалі тракт (ён запісваецца, каб потым мець магчымасць усё грунтоўна прааналізаваць), а калі пайшлі ў эфір, на выдачы падалі не эфір, а рэпетыцыю – такім чынам гэты кавалачак і «праскочыў».

– У сувязі з гэтым – якім было «пакаранне года»?

– Тады было невялікае пакаранне: тыя, хто меў дачыненне да гэтай сітуацыі, былі пазбаўленыя абсалютна ўсіх даплат, якія існуюць у кампаніі... А «пакаранне года» было літаральна на мінулым тыдні – звольнілі чалавека, які дапусціў вялікую памылку: двойчы была паказана першая серыя двухсерыйнага фільма.

– Строга, але справядліва... Калі шчыра – я думала, ужо ніколі не з’явіцца на экране і вядучы, што дапусціў «пікантную» прамашку. Але ён застаўся. Значыць, гэты выпадак можна назваць «дабрыня года»?

– Глыбока перакананы: нельга за выпадковую памылку ці за нейкі праступак адразу звальняць чалавека. Калі памылка зроблена наўмысна – адна сітуацыя, калі выпадкова – другая, а на тэлебачанні бываюць і чыста тэхнічныя прамашкі... Усё бывае ў эфіры, хаця прыкрыя выпадкі рэпутацыю канала не паляпшаюць.

— Мабыць, невыпадкова ў народзе здаўна гаворыцца: за аднаго бітага двух нябітых даюць. Дый калі журналісцкія «ляпы» становяцца гісторыяй, іх узгадваюць з асаблівым задавальненнем. <...> Працуючы старшынёй Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі, у інтэрв'ю «Звяздзе» вы прызналіся: «Здараецца, нешта пагляджу, раззлююся, потым ноч не сплю, а раніцай прыходжу на работу — і пачынаю...» Зраз такіх сітуацый менш?

— З цягам часу я зразумеў, што не варта злавацца, тым больш публічна: гэта не дадае аўтарытэту кіраўніку. Таму здолеў прымусіць сябе не злавацца. Цяпер ужо магу спакойна, ціхім-ціхім голасам сказаць чалавеку, што ён звольнены, — і гэта дае большы эфект, чым у сітуацыі, калі кіраўнік крычыць, тупае нагамі...

— Вынік вашай працы на дыпламатычнай ніве?

— У тым ліку і гэта. Аднак большую ролю тут, мабыць, адыгрывае жыццёвы вопыт. З узростам усё менш эмоцый і ўсё больш разважлівасці. <...>

Хацеў бы яшчэ раз адзначыць: стварэнне тэлеканала — не чыста журналісцкі праект. Гэта, па вялікім рахунку, дасягненне краіны, прарыў у псіхалогіі ўсяго грамадства. Чаму? Таму што мы доўгі час гаварылі-гаварылі-гаварылі пра другі тэлеканал, але справа не рухалася: атрымлівалася: мы ні на што не здольныя — толькі гаварыць... Канешне, на першым часе былі праблемы нашага ўспрымання, гэта і зразумела: да новага заўсёды ставяцца з пэўнай доляй скепсісу. Мы, журналісты, цудоўна ведаем, як лёгка нешта затаптаць: трэба толькі ўвесь час дзяўбці-дзяўбці-дзяўбці. Хачу падзякаваць за падтрымку калег з газет і часопісаў: усе крытычныя заўвагі ў наш адрас былі добразычлівымі, разважнымі і памяркоўнымі.

<...>

Звязда. 2003. 25 чэрвеня

«Авторитарный демократ»

Председателем Национальной государственной телерадиокомпании Беларуси Геннадий ДАВЫДЬКО работает с конца 2010 года, но уже задолго до назначения на высокий пост медиаруководителя он был известной медиаличностью: актер, режиссер, директор Купаловского театра, депутат Палаты представителей Национального собрания, шоумен, телеведущий...

— Почти полгода вы возглавляете Белтелерадиокомпанию: что удалось за это время, что — нет?..

— Этот вопрос просто обречен на... неотв. <...> В Белтелерадиокомпании, а это крупнейший медиахолдинг на постсоветском пространстве,

работают более двух тысяч человек. Здесь сложились свои традиции, есть достижения, но есть и проблемы, которые неизбежно влияют на рейтинг. Необходимо улучшить главный национальный телеканал, сделать его более современным, актуальным, смотрибельным: предлагать аудитории качественный и честный медиапродукт. Невостребованные и блеклые, устаревшие по ритму, содержанию, подаче, «упаковке» программы должны уйти. Постараемся создавать, готовить новые интересные музыкально-развлекательные, общественно-политические программы, журналистские расследования, интервью... Возможности для совершенствования есть.

<...>

– Беда всех белорусских телеканалов в том, что ведущие нередко не умеют говорить грамотно ни по-русски, ни по-белорусски: неправильные ударения, неточное словоупотребление...

– Мы с этим боремся. У нас есть специальная служба, которая все отслеживает, и я тоже слежу за этим и «гоняю». Проблема в том, что многие программы ведут журналисты, а на журфаке, к сожалению, очень плохо преподается культура речи, произношение. На телевидение люди приходят... с речевыми дефектами.

– В данном случае, если называть вещи своими именами, это профнепригодность?

– Здесь есть один нюанс. Человек приходит на телевидение как журналист. Он должен придумать и сделать сюжет, при этом он не обязан быть в кадре. Тем не менее кое-кто, имея плохую речь, сам рвется в кадр. Помните, как говорят в народе: самая большая жажда полета – у бескрылых, самое большое желание разговаривать – у немых. Если человек от природы косноязычен, он почему-то стремится как можно больше говорить.

– У некоторых специфика произношения стала уже своеобразным брендом: а-а-АТН?

– Плохая речь не может быть брендом телеканала! Талантливый журналист, который хорошо мыслит и хорошо пишет, должен работать в печатных или интернет-СМИ, а не в аудиовизуальных. Мне кажется, это аксиома. Кроме того, с экрана не должны звучать визгливые, неприятные для слуха голоса. Очень многое, повторяюсь, зависит непосредственно от образовательного процесса. Если человек идет в тележурналисты, одной из профилирующих дисциплин у него должна быть культура речи (причем с жесткими требованиями). А на специальность «Телевизионная журналистика» вообще нельзя принимать людей, которые не умеют чисто говорить, не выговаривают определенные звуки, имеют дефекты речи.

– Тем более, что при желании, работая над собой, можно всему научиться. Знаменитый оратор Демосфен от природы был косноязычен, имел слабый голос, привычку подергивать плечом, однако благодаря настойчивости победил свои недостатки. Он учился ясно произносить слова, набирая в рот камешки и произнося речи на берегу моря, при шуме волн; упражнялся в мимике перед зеркалом. Изучая образцы красноречия, неделями не выходил из комнаты, обрив себе половину головы во избежание соблазна...

– Всему, конечно же, можно научиться, а не бравировать своими недостатками. Потихоньку, уверен, все устоится.

<...>

– **Какой стиль руководства предпочитаете, Геннадий Брониславович?**

– Я – авторитарный демократ.

– **Это как?**

– Считаю, что власть должна быть крепкая, сильная, но в то же время должна строиться на человеческих взаимоотношениях, на понимании человека. Хотя человек всегда имеет претензии к власти, потому что власть – это всегда ограничение свободы, так или иначе. Потому что убеждения, устремления человека продиктованы его страстями, его интересами, претензиями к миру, нередко – завистью. Власть должна ставить человека в определенные нравственные рамки, в рамки законов социума. Если бы не существовало законов Божьих и законов государства, тогда люди жили бы по законам природы, сильный убивал бы слабого...

– **Ваша авторская программа «Клуб редакторов» рассчитана прежде всего на какую аудиторию?**

– На самую широкую. Идея такова: чтобы доверительно, в формате прямого эфира, на самые главные, самые больные темы дня рассуждали умные люди.

<...>

– **В одном из интервью вы говорили о новом «ток-шоу», которое сориентировано не на английское слово «говорить», а на реальное слово «ток»: если человек в программе станет говорить неправду, его током – бабах!!! Это была шутка?**

– Не совсем точная интерпретация... Есть такая идея, и мы постараемся ее воплотить в общественно-политический и социальный телепродукт. А суть в следующем. По конкретной теме или проблеме мы берем данные, полученные на базе социологических исследований, социологических опросов. В студии собираются эксперты (известные люди, политики, актеры) и участники, которым ведущий задает вопросы. Идет вопрос – ну, допустим...

—...**Вопрос: вы всегда говорите правду?**

— Допустим, именно этот вопрос. Человек думает, у него 30 секунд для ответа. А на столе — это будет своеобразный такой телевизионный стол — в течение этих секунд начинаются чисто визуальные разряды; необходимо как можно более оперативно ответить, чтобы эти разряды ушли от участника. Чем больше человек думает, готовится к ответу, тем более ему будет дискомфортно. Заканчиваются 30 секунд — загорается красный свет: мы уже не верим его ответу. Это как детектор лжи. Сопоставляются результаты голосования в студии, результаты социологических опросов на заданную тему... Эта программа позволит делать «срезы» по самым разным направлениям.

— **Вы где-то подсмотрели эту идею?**

— Нет, это идея Игоря Угольникова. Мы с ним совместно попробуем ее разработать.

— **А кстати, вы сами часто говорите неправду?**

— Нет, мне везет. Я стараюсь говорить правду — всегда говорю то, что думаю. Если спрашивают о чем-то конкретном, конкретно и отвечаю. А правда это или нет — не мне судить.

<...>

— **Если честно — не сучаете по сцене?**

— Я ушел со сцены совершенно сознательно и осознанно. Когда еще работал актером, понял, что становлюсь слишком рациональным. Понимание происходящего мешало эмоциональной составляющей существования на сцене, поэтому потихонечку перешел в режиссуру. Получил второе высшее образование, режиссерское, в Академии искусств. Начал ставить спектакли, и это мне стало нравиться больше. «Смак яблыка», «Звон — не малітва», «Смех лангусты», другие спектакли поставлены в Купаловском; недавно в Русском театре поставил свою пьесу «Звезды седьмого неба». А последняя моя премьера — в Новом театре города Минска поставил «Перезагрузку». Мне кажется, спектакль получился: хорошо идет, с успехом. В ближайшем будущем, конечно, спектакли ставить не буду.

Да, мой уход со сцены был абсолютно осознанный. Помню, даже когда играл князя Витовта в последние разы, уже будучи директором театра, вижу вдруг в луче прожектора: пыль искрится. Думаю: надо пропылесосить, ведь актеры дышат пылью. И тут я понял: все, если актер начинает думать про пыль, что надо пылесосить, о других подобных вещах — это реально мешает актерской профессии. Нет, думаю, все: надо с актерской карьерой заканчивать — во всяком случае, в сценическом ее формате.

<...>

– Вы попробовали себя и в роли шоумена...

– Давайте переведем, что такое шоумен: это человек, который умеет организовать радость. Ну, разве это плохо — если человек умеет организовать радость для других? Сделать, придумать, построить так, чтобы всем было хорошо?.. В свое время у меня даже была маленькая фирма по организации различных презентаций, юбилеев, банкетов, свадеб и т. д. Я был актером, платили нам копейки в те лихие 1990-е, надо было как-то выживать. Я организовал фирму и сделал телепрограмму «Наливай!» на 8-м канале — там была реклама ресторанов, культурного времяпровождения.

<...>

– Когда вас назначили на высокую должность, интернет был буквально завален архивной информацией — вашими достаточно смелыми высказываниями о необходимости легализации публичных домов. А почему в эфире все еще нет программы на эту тему? Или вы изменили свою точку зрения?

– На эту тему много говорили, в том числе в различных ток-шоу. Полагаю, отсутствие публичных домов — это великое ханжество. Проституцию надо легализовать.

– Пару лет назад я приглашала вас к студентам журфака БГУ на учебную пресс-конференцию — помнится, молодежь назвала довольно логичные контраргументы: какая запись должна быть у труженицы сексуального труда в трудовой книжке (проститутка?); это удар по бюджету, ведь на пенсию проститутка должна будет уходить, как балерина («профессионализм» в данном случае зависит от возраста); хотели бы вы, чтобы дочь или внучка выбрали профессию проститутки, и т. д.

– Все делают вид, что борются с проституцией, а на самом деле она процветает... А ведь 6 % бюджета Нидерландов — доход именно от проституции.

– Там легализованы и легкие наркотики...

– И ничего! Я считаю, что нам тоже надо легализовать наркотики.

– Ну, Геннадий Брониславович, вы действительно демократ! А однополые браки тоже следует легализовать, как и в Нидерландах?

– Нет, вот тут я категорически против: надо смотреть, что соответствует истине жизни, что — нет.

<...>

Журналист. 2011. Июнь

«Беларускае радыё стварае аўдыёлеманіс жыцця краіны»

15 лістапада 1925 года ўпершыню ў эфіры прагучала: «Гаворыць Мінск!». Беларускае радыё заўсёды жыло адзіным жыццём са сваёй краінай, адпавядала лепшым стандартам радыёжурналістыкі — паведамляючы

пра поспехі і праблемы, расказваючы пра выдатных землякоў, сілкуючы слухачоў высокай паэзіяй, цікавай драматургіяй, добрай музыкай. Як памыляліся тыя «правідцы», якія прадказвалі смерць радыё са з'яўленнем тэлебачання, а потым і інтэрнэту! Бо сёння радыё, наадварот, нібыта было новае жыццё, яго слухаюць і дома, і ў дарозе...

Пра айчынную радыёжурналістыку мы гутарым з Антонам ВАСЮКЕВІЧАМ, дырэктарам Першага нацыянальнага канала Беларускага радыё.

— **Дык якая яна, формула поспеху Беларускага радыё?**

— Я вызначыў бы яе так: творчасць + вытворчасць. Мы ўсе, і творчыя супрацоўнікі, і тэхнічныя, — адна каманда. У любы момант гатовы падставіць плячо адно аднаму: эфір абавязвае!.. Мы ствараем радыёлетапіс жыцця нашай краіны. Кожная хвіліна — гэта хвіліна гісторыі. Місія адказная і пачэсная. Уявіце, толькі на нашым канале выходзіць 100 перадач, трэць з якіх — штодзённыя (астатнія — штотыднёвыя).

— **Сто назваў перадач?! Такая лічба...**

— Рэальная! І гэта толькі на Першым канале! Шмат па-сапраўднаму знакавых, брэндавых перадач: «Радыёфакт», «Пастфактум», «Актуальны мікрафон», «Для тых, хто дома», «Раніца з Беларускаім радыё»... Велізарны аб'ём інфармацыі. Першы нацыянальны канал працуе ў кругласутачным рэжыме. Вяшчанне — ва ўсіх дыяпазонах, па трансляцыйнай сетцы (так званай «радыёкропцы»), у інтэрнэце. Гэта забяспечвае максімальны ахоп аўдыторыі. Нас сапраўды слухае ўся краіна, практычна ўсе ўзроставыя і сацыяльныя групы. Канцэпцыя вяшчання, мастацкая і музычная палітыка канала фарміруецца з улікам пажаданняў слухачоў.

— **Антон Барысавіч, Першы нацыянальны канал — гэта не толькі максімальная інфармацыйная насычанасць і разнастайнасць, але і цудоўная беларуская мова.**

— Гэта натуральна, лагічна і арганічна. У краіне дзве дзяржаўныя мовы, выбар за кожным. Але ж наша адметнасць і асаблівасць — у роднай мове. У тым, каб слова беларускае было жывое, каб яно гучала на нашых хвалях. Калі госці, удзельнікі перадач, размаўляюць па-беларуску — гэта гучыць яшчэ больш гарманічна. Мы паўсядзённа захоўваем мову ў «жывым» выглядзе, як і павінна быць. Прыемна, канешне, што людзі, калі тэлефануюць да нас, спрабуюць размаўляць па-беларуску, нават калі ў іх не вельмі атрымліваецца — ну і што? Галоўнае — ёсць імкненне і жаданне! Можна сказаць, родная мова — адна з галоўных адметнасцей Беларускага радыё, яго фірменны стыль.

Летась мы ўдзельнічалі ў рэспубліканскім конкурсе «Брэнд года», прэзентацыю рабілі па-беларуску. Мы выйгралі залаты медаль у намінацыі

«Брэнд-Спадчына» — за захаванне і прымнажэнне нацыянальнай культуры і мовы... Мы ішлі як радыёканал, дзе ў апошнія гады адбылося шмат пераўтварэнняў. Зрабілі рэстайлінг нашага лагатыпа, змянілі маркетынговую палітыку, сетку вяшчання, пачалі выкарыстоўваць новыя тэхналогіі, фармаціраваць вяшчанне — каб вызначыць мэтавую аўдыторыю перадач і канкрэтна для яе працаваць. Каб не было: зрабілі перадачу — хто пачуў, той пачуў... Калі, дапусцім, перадача пра малых дзетак, дык яна скіраваная канкрэтна для мацярок — хатніх гаспадынь, якія з дзеткамі сядзяць. Лістоў — во, пытанняў — во! (*Паказвае рабром далоні на горла.*) Знайшлі нішу? Так, і яна стала нашай. Маладзёжная палітыка — таксама ў цэнтры ўвагі. Моладзі трэба расказваць пра тое, чым жыве дзяржава, якія планы, перспектывы, магчымасці для самавыяўлення. Але расказваць даступна. І зразумела. А калі зноў — трыбуннымі словамі, шаблонамі і стандартамі, ніхто гэтага не пачуе. Цікавасці не будзе. А нам праца «дзеля галачкі» не патрэбная. Кожная перадача, размешчаная ў сетцы вяшчання, мае дакладнае сацыялагічнае абгрунтаванне. Калі раптам узнікае штосьці — ну, не пайшла, як кажуць, — спрабуем перамясціць у іншы час.

<...>

— **Беларускае радыё пачыналася, можна сказаць, як літаратурна-драматычнае вяшчанне. Наколькі ведаю, у вас багатыя фонды з галасамі нашых класікаў.**

— Нацыянальнае радыё — духоўная скарбніца беларускага народа. Для нас вельмі важна захаваць гэтае неацэннае багацце. У нас велізарныя фонды: галасы Янкі Купалы, Якуба Коласа, Петруся Броўкі, Кандрата Крапівы, Максіма Танка, многіх і многіх пісьменнікаў, паэтаў, артыстаў, герояў вайны і працы... Гэта гісторыя нашай краіны!

— **Старыя касеты ўжо перапісалі на сучасныя інфармацыйныя носыбіты?**

— Гэты працэс працягваецца. Каб усё перавесці ў лічбу, патрабуецца нямала часу: гэта робіцца ў рэжыме рэальнага часу. Скажам, ёсць гадзіннае выступленне Івана Шамякіна — дык яно гадзіну будзе і перапісвацца. Гэта ж вам не файл, які можна перакінуць за секунду. Больш за тое, некаторыя запісы з цягам часу трэба рэстаўрыраваць, аднаўляць.

— **Ёсць адпаведныя службы?**

— У Белтэлерадыёкампаніі працуе спецыяльная структура, якая займаецца фондавымі запісамі. Прычым мы гэтыя запісы актыўна выкарыстоўваем. Таму што калі яны ляжаць на паліцах для нашчадкаў — гэта добра, але яшчэ лепш — калі сённяшні слухач будзе чуць галасы класікаў, адчуваць іх энергетыку, іх інтанацыі.

<...>

– Ці адчуваеце канкурэнцыю з боку FM-радыёстанцый?

– Першы нацыянальны канал Беларускага радыё на сёння з’яўляецца прыкладам класічнага «грамадскага радыё», якое існуе практычна ва ўсіх краінах і выконвае грамадскія функцыі (інфармацыйныя, палітычныя, сацыяльныя, выхаваўчыя і г. д.). Мы гэтым крытэрыям адпавядаем цалкам. Грамадскае радыё – гэта масавасць і даступнасць, інфармацыйная насычанасць, аператыўнасць, актуальнасць, дакладнасць... Параўноўваць грамадскае радыё з FM-станцыямі, на мой погляд, не зусім карэктна па прычыне розных мэт і задач вяшчальнікаў. Тым не менш, усе разам мы фарміруем радыёную медыяпрасторы, удзельнічаем у размеркаванні рэкламнага рынку, аўдыторыі.

– **Радыёстанцыі, якія працуюць у FM-дыяпазоне... Людзі не заўсёды адрозніваюць, якую станцыю слухаюць: яны ўсе вельмі падобныя па стылістыцы, манеры працы ў эфіры і г. д.**

– У тым ліку па гэтай прычыне FM-радыёстанцыі ніколі не зрабляць канкурэнцыі дзяржаўнаму радыё. Калі максімізаваць і гіпербалізаваць сітуацыю, што адбывалася ў сферы медыярынку, як ён бурліў і імкліва развіваўся з набыццём Беларуссю незалежнасці... Першыя FM-станцыі былі вельмі прафесійныя, на іх працавалі людзі, якія прыйшлі з Беларускага радыё: «Радыё Рокс», «Радыё Бі Эй»... Там былі вельмі высокія патрабаванні. Ведаю, бо сам на адной з іх у інфармацыйнай службе стажыроўку праходзіў. Са студэнтамі Інстытута журналістыкі БДУ, дзе выкладаю па сумяшчальніцтве, робім агляды FM-станцый. Што з кожным годам засмучае больш і больш: патрабаванні зводзяцца ў асноўным да таго, каб запоўніць рэкламай эфірны час. Не ідзе размова аб тым, як зрабіць яго насычаным, змястоўным, багатым словам, з цікавымі суразмоўцамі. Няма такога. Радыёжурналіст павінен быць прафесійным, адукаваным, у яго павінны быць шырокі круггляд, эрудыцыя. А тое, што адбываецца на некаторых FM-станцыях, дзе нярэдка працуюць абсалютна выпадковыя людзі, якія не ведаюць канонаў прафесіі і зніжаюць журналістыку да такіх узроўняў... Гэта крыўдзіць і абурае. Прынамсі, я перакананы: да радыё слова «шоу» не мае ніякага дачынення.

– **Ток-шоу – гэта ж і ёсць пераважна «гаварыльня»?**

– Шоу трэба глядзець, гэта штосьці візуальнае. А радыёшоу? Што дэманструюць па радыё? Глупства!..

– **Выбачайце, Антон Барысавіч, колькі вам гадоў?**

– 33.

– **Дык што ж вы такі кансерватыўны?**

– Вось так выхаваны. Гэта маё ўнутранае адчуванне і патрабаванне. Я перакананы, што гэта правільна; калі вось тое, што робім зараз,

не будзем рабіць — якая можа быць будучыня ў радыё?.. Даволі часта даводзіцца ўдзельнічаць у прафесійных дыскусіях у еўрапейскіх краінах. Праблема, што непакоіць радыёжурналістаў і менеджараў радыёвяшчання, — развіццё грамадскага радыё. Крызіс, які назіраўся ў 2008—2009 гадах у Еўропе, «пацягнуў» за сабой закрыццё грамадскіх радыёстанцый; выжылі камерцыйныя. Паўстала пытанне: што рабіць далей? Грошай на грамадскае радыё там няма. Мы вытрымалі і вельмі годна, нават палепшылі свае рэйтынжавыя паказчыкі. І гэта пры тым, што прысутнічаем у эфіры як грамадскае радыё.

— Але ж Беларускае радыё займаецца таксама і рэкламнай, камерцыйнай дзейнасцю.

— Ну, а як жа, нам без гэтага ніяк. На бюджэтныя грошы ўвесь час жыць не будзеш. Пагаджаюся, у некаторых краінах рэклама на грамадскім радыё забаронена. А ў некаторых, наадварот, камерцыйная дзейнасць заахвочваецца. Мы балансуем, беручы ў спадарожнікі разважны сэнс.

<...>

— Ці ёсць статыстыка: колькі ў краіне налічваецца радыёкропак?

— 3 мільёны 300 тысяч. Так званая трансляцыйная, або правадная, сетка — гэта наша патэнцыяльная аўдыторыя. Хоць мы разумеем, што ёсць і заклееныя шпалерамі радыёразеткі: у некаторых кватэрах ці офісах у час еўрарамонтаў яны, на жаль, папросту ліквідуюцца... Мяркую, што прадпрыемствы сувязі маглі б праяўляць большую зацікаўленасць і актыўнасць у прасоўванні гэтай паслугі. Тым больш, што гэта не толькі крыніца інфармацыі, але і сродак грамадзянскай абароны. <...>

Мы імкнемся да таго, каб слухацкую аўдыторыю яшчэ і выхоўваць, уздымаем творчую планку на высокі ўзровень. Захоўваючы традыцыі, не адмаўляемся і ад навацый, эксперыментаў, новых элементаў (зараз — часцей, бо з'явіліся зусім іншыя тэхнічныя магчымасці). Першая рэакцыя ў сталых слухачоў, у традыцыйнай нашай аўдыторыі, звычайна адмоўная: навошта? Усё новае ўспрымаецца калі не катэгарычна супраць, дык насцярожана: варніце тое, што было. Удасканальваецца і развіваецца літаратурна-мастацкае вяшчанне. Сучасныя радыёпастаноўкі ствараюцца з выкарыстаннем усіх магчымых гукавых эфектаў і камп'ютарнай тэхнікі — яны ж і гучаць па-іншаму. <...> Прыемна, што водгукі прыходзяць не толькі ад сталых слухачоў, але і ад маладых людзей, якія цікавяцца тым, што мы робім. Гэта ж галоўнае: мы далучаем да мастацкага слова. Аднак мы ніколі не зробім радыёпастаноўку пра тое, як маньяк гвалціў-забіваў жанчын... А між іншым, у Расіі на некаторых радыёстанцыях, якія доўгі час сябе пазіцыянавалі як інфармацыйныя, салідныя, сур'ёзныя, не грэбуюць

падобнымі рэчамі. Расійскі калега на адным з еўрапейскіх форумаў заявіў: каб радыё развівалася, падтрымлівалася цікавасць у шматлікай аўдыторыі, з эфіру павінны ліцца кроў і сперма – даруйце, мне гэта нават вымаўляць брыдка. Але гэта ішло з трыбуны і, уявіце толькі, гучыць у эфіры!

– Гэта ўжо да пытання аб інфармацыйнай бяспецы...

– Безумоўна. Таму мы імкнемся захаваць духоўнасць, несці святло, калі можна так вобразна сказаць. Даруйце за пафаснасць. Прынамсі, некаторыя расійскія калегі актыўна эксплуатаюць тэму вайны, жорсткасці і насілля. Ці не адсюль вытокі той бойкі, што ў снежні адбывалася ў Маскве непадалёк ад Крамлёўскай сцяны? Паглядзіце, толькі запальнічку трэба было кінуць. Вось вынік бруду... А ведаеце, якое пытанне я сам сабе задаю? Чаму, калі адбыліся выбухі дамоў, тэракты ў маскоўскім метро, не было такой грамадскай рэакцыі, як тут з-за забітага балельшчыка?

– А чаму?

– Таму што калі адбыліся гэтыя выбухі – да іх ужо нібыта і прызвычаліся. Выбух: раскुरожаныя вагоны метро, параненыя людзі, нябожчыкі... Але кожны дзень адарваныя рукі-ногі паказваюць па тэлебачанні (гэта што, правільна?). Праглынулі. Прызвычаліся. Нейкі грамадскі пратэст павінен быў узнікнуць. А моладзь настроена агрэсіўна, унутры ўжо накіпела, трэба было кудысьці гэта выплюхнуць.

– Проста нагода нейкая павінна была з’явіцца?

– Я ж і кажу: запальнічка... І калі я чую, як мой калега-радыішчык кажа, што патрэбна вось гэта, што вячэрняе шоў на радыё павінна быць пра секс і на радыё павінна быць больш крымінальных навінаў... Потым я цікавіўся: ён быў ваенным карэспандэнтам у Чачні, быццам бы пранікнуўся ваеннай рамантыкай. Страшна падумаць: ён бачыць у гэтым рамантыку. І гэтую крываваю ваенную «рамантыку» распаўсюджвае на мірнае жыццё... Нам гэтага не трэба. І мы імкнемся ў нашай эфірнай, вяшчальнай палітыцы да таго, каб несці як мага больш пазітыўнай інфармацыі. Не павінна быць бруду, жорсткасці, пошласці.

<...>

– Вы доўга былі вядучым «Радыёфакта»?

– Тры гады, з 1999-га па 2002-і.

– Цяжка? Сур’ёзнае нервовае напружанне, эмацыянальнае...

– Кожны эфір – гэта вельмі вялікі стрэс, велізарная адказнасць. Але ён кампенсуецца тым прафесійным адрэналінам, які атрымліваеш кожную раніцу ад магчымасці «з цэлым народам гутарку весці». Каб потым можна было пачуць: а вось у «Радыёфакце» перадалі... І зараз маё прафесійнае крэда – захаваць давер слухачоў і ўмацоўваць яго надалей.

Мы ніколі не гонімся за нейкімі скандаламі і сенсацыямі. Галоўнае для нас — калі даем інфармацыю, яна абавязкова павінна быць выверанай, дакладнай. <...>

Журналіст. 2010. Декабрь

Глеб Жаглоў і Валодзя Шарапаў: хто бліжэй сучаснаму «менту»?..

Мабыць, не будзе перабольшаннем сказаць, што Дзмітрый ПАРТОН — чалавек, якога ведаюць у твар многія ў нашай краіне. Ужо не адзін год па суботах выходзіць у тэлевізійны эфір яго аўтарская праграма «3 дакладных крыніц», а да гэтага былі праграмы «Арсенал», «Арсенал-эксклюзіў». У «жывым» эфіры ён вёў радыёпраграмы «Вайсковы веснік», «Вайсковая хваля»... Але далёка не ўсе ведаюць, што падпалкоўнік міліцыі Партон — прэс-сакратар Міністэрства ўнутраных спраў..

— Дзмітрый Якаўлевіч, у якім узросце вы сталі падпалкоўнікам?

— У 33 гады.

— Не ранавата?

— Калі ўсё па службе ідзе добра, то гэта нармальнае ўзроставае мяжа. <...>

— Дзе вы вучыліся?

— Скончыў факультэт журналістыкі Львоўскага вышэйшага ваенна-палітычнага вучылішча. Дарэчы, шмат яго выпускнікоў працуе ў Беларусі, у асноўным у «грамадзянскай» прэсе (і «правай», і «левай»). Нас усіх яднае львоўскае брацтва, таму, выконваючы свае службовыя абавязкі і пэўнага роду заказы, мы «на асобы» не пераходзім.

<...>

— Вы працавалі з рознымі кіраўнікамі, прывыкалі да метадаў працы кожнага. Ці можна сказаць, што ўмеце лавіраваць паміж Сцылай і Харыбдай?

— Я ніколі не ставіў за мэту лавіраваць. І ўвогуле ёсць закон амерыканскага менеджменту: калі менеджар думае, як утрымацца на сваім рабочым месцы, ён дрэнны работнік, безыніцыятыўны, бо асноўная яго задача — любымі спосабамі ўтрымацца. Я ніколі гэтым не займаўся, не азіраўся назад, не «покаў абцасамі», працаваў — і ўсё. І сваім падначаленым заўсёды кажу: трэба дзейнічаць па армейскім прынцыпе: рабі, як я, — рабі лепш за мяне. Я сам раблю перадачу, сам пішу паведамленні...

– **Якая, на ваш погляд, была самая ўдалая перадача?**

– «Арсенал-экслюзіў». Праз гэтую праграму прайшлі калісьці ўсе кіраўнікі сілавых ведамстваў – такія цікавыя размовы атрымліваліся! Набліжалася 23 лютага – мы патэлефанавалі ў прэс-службу Прэзідэнта: можа быць, Аляксандр Рыгоравіч як Галоўнакамандуючы Узброеных Сіл Беларусі дасць згоду выступіць у нашай праграме? Закідваючы гэту ідэю, мы не разлічвалі, шчыра кажучы, на станоўчы адказ. А праз дзве гадзіны звоняць: Прэзідэнт згодны... Кожная перадача – паколькі ўдзельнічалі ў ёй сілавікі – заканчвалася тым, што госці студыі правяралі сябе на сіламеры. Кожны выпіскаў сваю лічбу, у нас ужо і пэўная статыстыка склалася... Прэзідэнт, дарэчы, выпіснуў больш за ўсіх – 91 кг (звычайныя лічбы былі – 60–62 кг). Гэта рэальна. Ніхто яму не «падціскаў».

– **91 кг – і без праблем?**

– Клянуся вам!.. Ён здаровы мужык, у яго та-кая ручышча!.. Я, шчыра кажучы, не вытрымаў і сказаў: «Адчуваецца поціск прэзідэнта!».

– **Дзмітрый Якаўлевіч, што самае непрыемнае ў рабоце прэс-сакратара МУС?**

– Самае непрыемнае – што могуць нечакана пазваніць па тэлефоне, і ты размаўляеш, не ведаючы, што цябе запісваюць, каб потым выдаць у эфір... Некаторыя журналісты канцэнтруюць увагу на выпадкова сказаным слове, на нейкіх дробных палітычных скандальчыках. Днямі, напрыклад, у Міністэрстве была прэс-канферэнцыя, на якую спрабаваў прарвацца Шчукін. Яго не пускалі, і ён разбіў шкло. Да мяне – тысячы званкоў!..

– **Можа, усё ж трэба было яго прапусціць?**

– На прэс-канферэнцыі «Народную волю» прадстаўляў іншы журналіст... Ды і навошта нам гэты стары палітычны хуліган, які хаваецца пад маскай журналіста і ўчыняе скандалы? Ён бы ператварыў прэс-канферэнцыю ў скандал.

– **Гэта яму ўсё роўна ўдалося.**

– У трэці раз! Адзін раз ён пісаў балончыкам на сценах МУС, другі – ляжаў ля ўвахода ў знак пратэсту... Яму ўсё сыходзіць з рук. І самае галоўнае – прэса з задавальненнем расказвае пра яго «подзвігі». А калі раскрываецца сур'ёзнае злачынства, гэта нярэдка не цікавіць пэўныя СМІ... Увогуле, я іх не абвінавачваю, у мяне нармальныя адносіны з усімі. Маё крэда: лепш дрэнны мір, чым добрая вайна.

– **Кажуць, аднойчы вы дапамагалі вызваляць арыштаваных журналістаў?**

– Я бываю на ўсіх буйных акцыях, звычайна – сярод журналістаў: каб дзесьці ім дапамагчы інфармацыяй, каб іх – не дай Бог! – хто не пакрыўдзіў. 25 сакавіка мінулага года я прыехаў на плошчу Я. Коласа,

усё было спакойна, потым ад'ехаў на плошчу Бангалор, дзе павінен быў праходзіць мітынг, — і раптам даведваюся, што арыштаваны журналісты. Тэрмінова накіраваўся на месца іх зняволення (на вул. Маякоўскага). «Вы затрымалі журналістаў?» — «30 чалавек!» Які жаж!.. Звязаўшыся з тагачасным міністрам Сіваковым (які таксама быў здзіўлены гэтым арыштам) і атрымаўшы ад яго паўнамоцтвы, загадаў неадкладна адпусціць журналістаў.

— **А чаму такая сітуацыя наогул здарылася?**

— Мне складана аналізаваць. Магчыма, выканаўцы няправільна зразумелі паступаючыя каманды ці, можа, хтосьці вырашыў проста «выслужыцца»... Гісторыя непрыемая. Міністр афіцыйна папрасіў прабачэння. Каля 10 супрацоўнікаў былі сур'ёзна пакараны, МУС аднавіла ўсю пашкоджаную тэхніку.

Але самае цікавае — журналісцкая брацтва, якая бачыла, як усё было, хто іх вызваляў... Кожны ў меру сваёй заказанасці ці «сапсаванасці» стаў перадаваць «інфармацыю». Адны перадалі: толькі пасля ўмяшання У. Пуціна былі вызвалены расійскія журналісты (тады ішла перадвыбарная прэзідэнцкая кампанія ў Расіі); другія: толькі пасля ўмяшання пасла Расіі; трэція: толькі пасля ўмяшання «Хартыі-97»... А рэальна было так: я прыехаў, усіх вывеў і яшчэ прапанаваў падвезці!

— **Для вас існуе паняцце «святая хлусня»?**

— Інфармацыйныя тэхналогіі — гэта палітыка, а для палітыкі, на жаль, гэтае паняцце па-ранейшаму актуальнае... Але не прыпомню сітуацыі, калі б мне давялося хлусіць. Аднак сапраўды бываюць моманты, калі я не магу адкрыць абсалютна ўсю інфармацыю, якой валодаю. Каб не пашкодзіць ходу следства, напрыклад.

— **У МУС ёсць «тэлефон даверу». Сцвярджаюць, што такім чынам міліцыя захвочвае «стукачество».**

— Ідэя «тэлефона даверу» з'явілася з мэтай даведацца меркаванні людзей аб рабоце міліцыі на месцах. «Тэлефон даверу» ўвогуле апраўдвае сябе. Мы пераправяраем усе сігналы, якія паступаюць да нас. Дзякуючы «тэлефону даверу» не толькі выводзяцца на чыстую ваду несумленныя супрацоўнікі міліцыі, хабарнікі, але і раскрываюцца злачынствы... Палітыка МУС накіравана на максімальную адкрытасць. Працуе прыёмная грамадзян, куды можна звяртацца са сваімі праблемамі... Магчыма, гэта прагучыць і грубавата, але які-небудзь «засыцелы» кіраўнік міліцыі ў рэгіёне лішні раз задумаецца: чалавек можа прыйсці або напісаць у прыёмную грамадзян — і гэта стрывае яго ад хамскіх учынкаў, якіх у рэгіёнах, на жаль, усё яшчэ хапае.

— Вам непрыемна чуць азначэнне «мент»?

— Ды не, чаму?.. Абразлівым лічыцца слова «лягавы», хоць і яно мае нармальныя гістарычныя карані: калісьці на значках сыскавікоў была выява сабакі, адсюль і пайшло... Мне складана далучыць сябе да «ментоў». Лічу, што «менты» — гэта «оперы», якія скончылі Акадэмію міліцыі, якія прайшлі шлях ад звычайнага «вышукоўца» да следчага па асабліва важных справах... Я ў большай ступені чалавек, які забяспечвае інфармацыйную падтрымку іх дзейнасці.

— Ці не занадта шмат крыміналу ў прэсе?

— Яго ў жыцці шмат... Калі ідзе «чысты» крымінал, г. зн. журналісты паведамляюць па зводках: забіта столькі, зарэзана, згвалтавана, абрабавана столькі — гэта сапраўды псіхалагічна абцяжарвае і нават палохае. Па гэтым шляху пайшлі расійскія тэлеканалы: голы крымінал! А мы зараз імкнёмся паказаць працу міліцыі па выяўленні крыміналу, па раскрыцці злачынстваў і, самае галоўнае, па прафілактыцы злачыннасці. Гэта справа важная і неабходная. Памятаеце, як гаварыў Глеб Жаглоў: якасць работы праваахоўнай сістэмы краіны ацэньваецца не па колькасці злачынстваў, а па ўменні міліцыі іх раскрываць.

— Але Глеб Жаглоў сам быў далёкі ад дасканаласці ў плане раскрыцця злачынстваў!

— Так.

— Цікава, хто вам бліжэйшы: Глеб Жаглоў ці Валодзя Шарапаў?

— Цяжка сказаць... Напэўна, усё-такі Шарапаў.

— А ў нашых органах больш «жагловых»?

— Можа быць, і так. Вал крыміналу накладвае на людзей цяжкі адбітак. Калі кожны дзень сутыкаешся з рэчамі, якія для звычайнага чалавека проста жудасныя... З аднаго боку, гэта робіць супрацоўніка міліцыі ў чымсьці больш чэрстым, а з другога боку, гэта дае любому «оперу» магчымасць сапраўды спакойна, без эмоцый працаваць па раскрыцці злачынстваў.

<...>

— Які, на ваш погляд, самы страшны грэх?

— І па Бібліі, і па жыцці — забойства. Таму я не падтрымліваю прапановы аб адмене смяротнага пакарання. Я нават супраць (у душы — супраць!) увядзення пажыццёвага зняволення. Я рабіў перадачу на тэму смяротнага пакарання. Адзін прафесар-правазнаўца прапанаваў выказаць у перадачы свае аргументы наконт таго, што мы нецывілізаваная краіна, што жывём па дзікунскім прынцыпе «кроў за кроў, смерць за смерць»

і г. д. Прыехалі, каб запісаць яго меркаванні, — і раптам ён адмаўляецца гаварыць «для эфіру». Потым высветлілася, што ў яго сваяка забілі сына. І ён за адзін дзень змяніў пункт гледжання: маўляў, гэтых нелюдзяў забіваць трэба, на кол саджаць! Калі справа датычыць цябе асабіста... Не разумею, чаму серыйнаму забойцу павінны патураць, замяняючы смяротную кару пажыццёвым зняволеннем? Ён бярэ Біблію... Я быў у камеры смяротнікаў — яны ў адзін дзень усе становяцца вернікамі, яны цалкам раскайваюцца!.. Я не прызнаю гэтых пакаянняў — таму што ці могуць даваць людзі, якіх яны забівалі? Або бацькі забітых дзяцей?..

— **Якім чынам у нас ажыццяўляецца «вышэйшая мера пакарання» — прыводзіцца прысуд у выкананне?**

— Гэта з'яўляецца дзяржаўнай тайнай.

— **Адзін з аргументаў за адмену смяротнага пакарання — судовыя памылкі. Усе памяць «віцебскую» справу, калі суд прыгаварыў невінаватага чалавека...**

— Смяротнае пакаранне зараз прымяняецца толькі да найбольш жорсткіх забойцаў, віна якіх абсалютна даказаная. Звычайна імі ўчыняецца не адно, а некалькі забойстваў з абцяжарвальнымі абставінамі.

— **Якія злачынствы былі самымі распаўсюджанымі ў канцы ХХ стагоддзя?**

— Так званыя «маёмасныя» злачынствы: крадзяжы, разбойныя напады. Калі раней злодзеі стараліся ўлезці ў кватэру, ведаючы, што няма нікога з гаспадароў, то зараз не цураюцца абсалютна нічога — крмінальны напор, жорсткасць. Адзначаецца і рост эканамічных злачынстваў. Амаль няма заказных забойстваў, але 99 працэнтаў — гэта забойствы на бытавой глебе на базе п'янства. Народ п'е страшэнна, асабліва ў вёсках. Нап'юцца — і пачынаецца: ты мне каня не даў... Жудасныя рэчы: унук забіў бабуку, маці забіла дзіця, муж — жонку... Раніцай пахмелле, раскайне. Дарэчы, такія людзі ніколі не падпадаюць пад «вышэйшую меру»...

Звязда. 2001. 2 лютага

«Дэальная чысціня патыхае хлоркаю»

(з дыялогу з пісьменнікам і мастаком Адамам ГЛОБУСАМ)

— **Ваш «Новы дамавікамерон» проста шакіруе публіку фізіялагічнымі падрабязнасцямі інтымных адносінаў. Зараз таксама ёсць «рыначная кан'юнктура» — секс, напрыклад?**

— І тады быў секс, і тады дзеці нараджаліся. Быў фільм «Мужчына і жанчына».

– Ён пра секс – або ўсё ж пра каханне?

– Ну, а вы лічыце, што... А!!! Вельмі добра, што ў беларускай мове ёсць слова «каханне» і ёсць слова «любоў». Можна любіць радзіму, але кахаць яе немагчыма. Кахаць можна жанчыну. Таму ў самім слове «каханне» ёсць эратычны момант... Фільм «Мужчына і жанчына» – пра каханне, пра эротыку і пра секс.

– Гэтыя паняцці вы не размяжоўваеце, абсалютна атаясамліваеце?

– Вядома, размяжоўваю. Калі я займаюся эратычнай літаратурай – а часам пішуць, што я займаюся парнаграфічнай літаратурай...

– Вось-вось!

– ...і парнаграфічным маляваннем! У нас, здаецца, не адменены крымінальны артыкул пра парнаграфію, ёсць адпаведная камісія, з якой мне, як выдаўцу, даводзіцца сутыкацца, – таму разважаць пра слова «парнаграфія» мне не хацелася б. Пра эротыку, пра секс-рэвалюцыю – калі ласка!

– Секс-рэвалюцыя ў нас ужо адбылася?

– Не ў вас, а ў нас!.. Зараз у любым кіёску прадаецца часопіс «Плейбой», а калі я вучыўся, маіх аднакурснікаў садзілі – проста за тое, што ў іх кішэні быў гэты часопіс.

– Ну, аголенья Венеры і Апалоны і ў той час упрыгожвалі майстэрні **театральна-мастацкага інстытута**.

– Менавіта таму, што я скончыў гэты інстытут, эротыку і аголеную жанчыну ўспрымаю крышку інакш, чым іншыя. Калі ў майстэрні мастака распранутая жанчына – гэта аголеная жанчына, то па-за межамі майстэрні яна – голая...

– Калі ўявіць сітуацыю: раптам сустракаецца жанчына, і вы адчуваеце – ёкнула нешта ў душы... **Вы наступаеце на горла ўласнай песні?**

– Не, канешне! («Ёкнула ў душы» – хм...). Хоць у мяне ёсць шмат варыянтаў, каб гэта не скончылася абавязковым сексам. Мне жанчына можа спадабацца на ўзроўні знешнасці: яе прыемна будзе намаляваць, з ёй прыемна будзе пагаварыць – ды мала што яшчэ можа быць прыемна! Ёсць такі від літаратуры, як «доўгі шлях у ложка» – я гэта не вельмі люблю. Калі я рэагую на жанчыну, то ў большасці выпадкаў гэта не звязана са знешнасцю. І «самцоўскія» пачуцці для мяне не першасныя.

– Чалавек, які так шмат піша «пра гэта»...

– Дык, можа, таму так лёгка пра гэта і пішу! Жанчына, як і мастацтва, уздзейнічае на цябе цалкам, усім комплексам пачуццяў, а не адным, што ніжэй пояса... Але не дай Бог застацца сам-насам з неразумнай жанчынай!

– Бязмежная разняволенасць у слове, калі вы, ледзь не аблізваючыся, пішаце пра інтымныя рэчы... Хіба не павінна быць ніякага таінства?

– Вядома, ёсць нейкія рэчы закрытыя. Як сцвярджаў Леў Талстой, мы пішам пра тое, пра што нам як бы сорамна сказаць... Мне, напрыклад, сорамна гаварыць пра палітыку.

– Калі вы, Уладзімір Вячаслававіч, перасталі быць мастаком?

– Ніколі не пераставаў, я і сёння малюю. Часцей – ілюстрацыі да сваіх апавяданняў, мне гэта дапамагае.

– Мастак-афарміцель?

– «Афарміцель»?.. Не, мастак XXI стагоддзя. Я лічу немэтазгодным рабіць карцінку, большую за экран манітора.

– У адным з ранніх апавяданняў вы напісалі: «Мастак, які жыў ува мне, памёр. <...> Смерць з прычыны рэалізацыі магчымасцей, развіццё спынілася, адбылася крышталізацыя, і мастак памёр». Вы пра сябе пісалі?

– І пра сябе таксама... Памятаеце: рок-н-рол мёртвы, а я яшчэ не... Мастак памёр роўна настолькі, наколькі патрэбна была смерць у гэтым тэксце.

– Раптам свет перавярнецца, усё перакуліцца – вы змагі б зарабіць сабе на кавалак хлеба маляваннем? Скажам, у пераходзе метро?

– Мае малюнкi значна даражэйшыя!.. Вядома, што змагу. Але гэта тое самае, што спытаць у жанчыны: а вы зможаце на панэлі?.. Змагу, але навошта?.. Канадцы, дарэчы, купілі электронныя файлы двух маіх малюнкаў у Турынскай віртуальнай галерэі.

– Слова «прыгожа» для вас па-ранейшаму застаецца забароненым?

– Так!

– А чым жа замяняеце яго? «Класна»?

– Ну, зараз вы яшчэ скажаце: fajна, выдатна, цудоўна і столькі яшчэ сінонімаў! Для мастака ўсе гэтыя словы – «непрацоўныя». Наогул я лічу, што катэгорыя ацэнак – вельмі шкодная ў мастацтве.

– У такім разе, якая для вас самая высокая пахвала?

– Калі людзі крыўдзяцца.

– На вас многія крыўдзяцца.

– Таму што я знарок іх правакую! Яны ўсе нясуць крыўду і не паказваюць праўду. Мы павінны несці праўду ў XXI стагоддзе, а не крыўду.

– Хіба ж гэта «праўда» – наўмысна крыўдзіць людзей?

– Канешне! А потым я пытаюся: «Рыгор Іванавіч Барадулін, вы на мяне пакрыўдзіліся?» – «Не-не, Валодзечка, я ўжо ў тым узросце, калі не крыўджуся».

– Ну, сапраўды, як «мальчыш-плахіш»! А вы гаварылі, што хлопчык у вас ужо «скончыўся»...

– Не, «такі» хлопчык ніколі не скончыцца. У кожнага чалавека ёсць свой узрост. Агніі Барто, якая «оторвала Мишке лапу», – ёй заўсёды было тры гады... А мне прыблізна гадоў семнаццаць. Я такім буду заўсёды.

– У вас шмат ворагаў?

– А-а, тых, хто пакрыўдзіўся? (*Смяецца.*) Калі чалавек крыўдуе, праяляе слабасць, – які ён мне вораг? Ён слабы!

– Колькі слоў пра ваш сямейны бізнес...

– Мы выдаем літаратуру, якая карыстаецца попытам.

– І на якой можна зарабіць грошы?

– На якой можна зарабіць грошы, але не абавязкова сёння.

– На беларускай мове што-небудзь выдаеце?

– Сачыненні па беларускай літаратуры.

– Ага, творчае разбэшчванне падростаючага пакалення!

– Чаму разбэшчванне? Мы даём узоры. Нармальныя пісьменнікі пішуць узорныя сачыненні.

– Вы таксама?

– Мне няма калі. Хопіць таго, што я чытаю сачыненні сваёй малодшай дачкі.

– Што для вас кампраміс у літаратуры?

– Бездапаможнасць і бяздарнасць... Мяне не трэба блытаць як выдаўца і як пісьменніка. Усе думаюць, што я пішу пра Рэта Батлера. Ды не пісаў я!

– Але вас абвінавачваюць...

– ...У выкарыстанні вобразаў рамана «Знесеныя ветрам». А што тут незразумела? Тэд Цёрнер выкупіў «Знесеных ветрам» у Галівуда, зрабіў каляровую версію фільма, арганізаваў напісанне працягу («Скарлет») – і ён на гэтым сядзеў, былі нармальныя грошы. А потым мы пачалі тое ж самае – працягі пісаць.

– **Наколькі гэта этычна?**

– Гэта цалкам нармальна! Каму належыць вобраз Ісуса Хрыста? Што, я не маю права намаляваць Хрыста?! А Скарлет – хто яна такая?.. Гэта бульварнае чытво!

– **Можа, лепш сваё бульварнае чытво стварыць, а не збіраць вяршкі з чужога?**

– **У залежнасці ад сітуацыі!**

– **Хадзілі чуткі, быццам бы і Льва Талстога вы збіраліся «прадоўжыць»?**

– Не мы! Вось гэтага рабіць не трэба: Талстога ніхто не чытае ў нас – які працяг? З Талстым трэба абысціся вельмі проста – выдаць, як мы (*паказвае невялічкую кніжачку: «Война и мир» у кароткім пераклазе для школьнікаў. – Т. П.*).

– **А вам не здаецца, што гэта злачынства – і перад літаратурай, і перад культурай?**

– Слова «злачынства» – у іншым рамане. «Злачынства і пакаранне», «Мёртвыя душы» мы таксама выдалі ў скарачаным варыянце...

А што, так бяздарна экранізаваць Талстога, як гэта зрабіў Бандарчук, – не злачынства?

– **Прабачце, але вы не адказваеце на пытанне!**

– Можа, хоць у пераклазе кагосьці зацікавяць класічныя раманы!

– **Аргумент!.. Уладзімір Вячаслававіч, але ж вам непрыемна тое, пра што я гавару: «Юпітэр, ты злуешся?..» Можа, час пасыпаць галаву попелам ды і прызнацца: чаго не зробіш дзеля грошай?**

– Ха!.. Сам сябе не закладзеш – ніхто цябе не закладзе? Вы мне будзеце магілу капаць – і просіце ў мяне рыдлёўку? Не будзе рыдлёўкі! Прынамсі, тое, што мы робім, можна назваць злачынствам, а можна – прапагандай! Дарэчы, мы выдаём не толькі скарачаныя выданні класікаў, не толькі літаратуру «другога гатунку» – але і Платона, Арыстоцеля, Шапенаўэра, сучасную філасофію...

Звязда. 2000. 22 снежня

Секс не прынята выстаўляць «напаказ»

У студзені 2002 года зацверджаны новы склад Рэспубліканскай экспертнай камісіі (РЭК) па прадухіленні прапаганды парнаграфіі, культуры насілля і жорсткасці. А скептыкам не дае спакою той факт, што Беларусь можа застацца «адной з самых пурытанскіх краін свету». Яны настойліва звяртаюць увагу, што ў суседніх краінах з крымінальных кодэксаў выключаюцца артыкулы аб адказнасці за выраб і распаўсюджванне парнапрадукцыі; што

пры сучасным узроўні развіцця тэхнікі кантроль у гэтай галіне немагчымы; што мяжа паміж паняццямі «парнаграфія» і «эротыка» досыць умоўная і г. д. Нагадаем, згодна з тлумачальным слоўнікам, парнаграфія — крайняя непрыстойнасць, цынічнасць у паказе чаго-небудзь, звязанага з палавымі адносінамі; эротыка — павышаная пачуццёвасць, звернутая да палавога жыцця, да адлюстравання яго; праяўленне палавой цягі.

Мы гутарым са старшынёй Рэспубліканскай экспертнай камісіі Нінай ФРАЛЬЦОВАЙ.

— Некаторыя СМІ ўпікаюць: маўляў, сексуальна заклапочаныя людзі гатовы ўсё забараніць, хоць ў эпоху інтэрнэту нічога кантраляваць немагчыма, — кажа Ніна Ціханаўна. — Дык вось, будзем лічыць, што я прыйшла ў рэдакцыю як сексуальна заклапочаная жанчына... Мяне абуралі імкненне ўсё апрагэставаць — нават тое, што робіцца з веданнем справы. Я не разумею, чаму ў сексе мы павінны прагрэсіраваць, ісці «наперадзе планеты ўсёй»?.. Увогуле можна вылучыць некалькі праблем. Першая: узровень умяшання дзяржавы ў працэс распаўсюджвання прадукцыі, якая можа нашкодзіць. Скажу больш: вядомы даследчык сусветных палітычных сістэм Імануіл Валерстайн лічыць, што адна з буйных сусветных рэвалюцый адбылася ў 1968 годзе, маючы на ўвазе перш за ўсё сексуальную рэвалюцыю. Здавалася б, міфалагічная з’ява, але на самай справе яе наступствы і сёння адчуваюцца. Прагэставалі супраць маралі буржуазнага грамадства — і абудзілі неўтаймаваныя сацыяльныя сілы...

Другая праблема: адносіны да сексу. Мы жывём у надзвычай складаны час, у адкрытай інфармацыйнай прасторы — і сацыяльныя наступствы «сексуальнай разняволенасці» — СНІД, наркаманія, нелегальны гандаль нашымі дзяўчатамі і г. д. Ліберальныя ідэі наконт свабоды сексуальных адносінаў скажаюцца — па сутнасці, пытанне аб сексуальным выхаванні чалавека ніколі сур’ёзна не ставілася. Мы разумеем карані гэтай праблемы. Так, існавала таталітарная сістэма, чалавек у сваёй свабодзе быў абмежаваны — але секс існаваў (памятаеце сакраментальнае: «У СССР сексу няма»). І былі фільмы, прасякнутыя пачуццёвасцю, — у карціне А. Даўжэнкі «Зямля» былі кадры аголенай жанчыны, якая чакае свайго каханага... Але секс — інтымны бок жыцця чалавека, на якім увага ні ў адным грамадстве не засяроджваецца.

У савецкі час існавала Бюро прапаганды кінамастацтва. Яшчэ ў пачатку 1980-х гг. я прапанавала цыкл гутарак «Забароненая тэма ў кіно»: адкрыта ў аўдыторыі гаварыла аб «забароненым», дэманстраваліся і фрагменты з добрых фільмаў. Чаму кінамайстры выкарыстоўвалі «адкрытыя» сцэны? Пэўнае тлумачэнне дае тэорыя Фрэйда: праблема сексу была, ёсць і будзе, пакуль існуе чалавек. Але грамадства павінна клапаціцца, каб вялікі

дар прыроды — адчуваць любоў і фізічна — не ператвараўся ў чалавечую слабасць, не выкарыстоўваўся ў прагматычных (а часам і жорсткіх) мэтах. Паглядзіце, якую цану плаціць цывілізацыя XX стагоддзя за тое, што слабасць ператвараецца ў загану. У некаторых краінах узаконены аднаполыя шлюбы — парушаецца натуральны прыродны закон.

Часам гучыць: давайце ўсё дазволім — як у Польшчы. Успомніце, што было ў Польшчы, калі там паўстала пытанне аб забароне абортаў. Так што калі некаторым нашым журналістам «не хапае свабоды», варта параіць ім... паглядзець стрыптыз, напрыклад (у Мінску ёсць адпаведныя ўстановы — легалізаваныя, ліцэнзаваныя). У нас ёсць секс-шопы, дзе можна купіць усё, што жадаеш, — вырашай свае праблемы ў індывідуальным парадку.

Прырода ўзнагародзіла чалавека велізарным дарам: пры прадаўжэнні роду яшчэ адчуваць і задавальненне, але ў той жа час прырода зрабіла чалавека залежным ад гэтага задавальнення. Напрыклад, кніга Блоха «Гісторыя прастытуцыі» была перакладзена на рускую мову яшчэ ў 1913 годзе. Аўтар, урач-псіхіятр, даследуе сутнасць сексуальнай свабоды, пачынаючы з дагістарычнага часу і заканчваючы сучаснай яму эпохай. Завяршае сваю работу ён песімістычнай высновай: на шляху сацыяльнага прагрэсу адкрываецца ўсё больш маральных страт. Заўважце: ніколі ні ў адным грамадстве душу не шукалі, прабачце, паміж ног. Душу шукалі там, дзе сэрца. Чаму ж зараз мы павінны падмяняць паняцці?

– **Калі была створана РЭК?**

– 10 гадоў назад, калі пасля распаду СССР паўстала пытанне аб неабходнасці захавання кінематаграфічную галіну, уключаючы кінавытворчасць і кінапракат, але ранейшыя дзяржаўныя інстытуты кіравання не працавалі. У гэты час на тэрыторыю Беларусі хлынуў велізарны некантралюемы патока прадукцыі на кіна- і відэаносбітах. Узнікала мноства кааператываў, якія распаўсюджвалі кінавідэапрадукцыю, — неабходна было зрабіць крокі, каб наша кінафікацыя не захлынулася ў гэтым патоку. А з іншага боку, каб дзяржава мела пэўную эканамічную выгаду ад кінапракату. Быў створаны Дзяржрэгістр кінавідэапрадукцыі, які займаецца выдачай ліцэнзій на пракат фільмаў у нашай краіне. Адначасова была створана Рэспубліканская экспертная камісія па прадукцыі прапаганды парнаграфіі, культуры насілля і жорсткасці, у склад якой увайшлі спецыялісты розных галін, у тым ліку юрысты (каб не парушаліся грамадзянскія свабоды і ў той жа час захаўваліся заканадаўчыя акты, прынятыя ў нашай краіне).

Роля РЭК заключаецца ў тым, каб праводзіць экспертызу па просьбе распаўсюджвальнікаў кінавідэапрадукцыі. У апошнія гады ў кампетэнцыі РЭК — і экспертыза друкаванай прадукцыі (з’явілася шмат суб’ектаў вы-

давецкай дзейнасці). Да нас звяртаюцца і прадпрымальнікі, якія займаюцца бізнесам у сферы сексу (стрыптыз-бары і г. д.). Зараз пайшлі камп'ютарныя гульні. РЭК праглядае іх і робіць, напрыклад, такое заключэнне: гульні развіваюць спрытнасць, назіральнасць, аднак прадпрымальнікам, якія робяць такія закупкі, рэкамендуецца абмежаваць «рэкі крыві». Але мы толькі рэкамендуем — рашэнне аб выдачы ліцэнзіі прымае Дзяржрэгістр.

Камісія, безумоўна, улічвае змяненне сучасных рэалій, працэсы, звязаныя з лібералізацыяй грамадскіх адносін. На аснове брытанскага вопыту распрацавана класіфікацыйная карта (што лічыць парнаграфіяй, што — эротыкай). Камісія, паўтараю, нічога не забараняе — яна тлумачыць, што, напрыклад, у прапанаваным для экспертызы фільме ўтрымліваюцца элементы эротыкі, або элементы парнаграфіі, або гэты кінатвор з'яўляецца цалкам парнаграфічным. Але мы гаворым толькі пра публічную дэманстрацыю. Дома ці ў відэасалоне глядзі ўсё што хочаш — хоць суткі напралёт...

Звязда. 2002. 2 сакавіка

СВЕТАПОГЛЯДНАЕ ВЫМЯРЭННЕ МЕДЫЯАДУКАЦЫІ

У журналісцкім асяроддзі любяць жартаваць: як уся руская літаратура выйшла з гогалеўскага «Шыняля», так і ўся беларуская журналістыка — з факультэта журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Якой бачыцца місія журналіста-педагага ў суверэннай Беларусі? Пра гэта мы разважалі з дэканамі журфака, якія ў розныя гады былі на «капітанскім мосціку» нацыянальнай медыяадукацыі.

«Калі журналістыка “нерафарбуецца” ў жоўты колер, у пройгрышы застаецца... Дзяржава»

(з гутаркі з дэканам журфака БДУ, доктарам гістарычных навук прафесарам Алегам СЛУКОЙ)

— Алег Георгіевіч, з якімі праблемамі сутыкнуліся сучасная журналістыка і, адпаведна, школа нацыянальнай публіцыстыкі?

— Можна скласціся ўражанне, што журналістаў у нас многа, але гэта не так: журналісты літаральна на вагу золата. На факультэцкай дошцы аб'яў заўсёды мноства прапаноў: агенцтвы, выдавецтвы, газеты шукаюць спецыялістаў. Штогод журфак выпускае каля ста журналістаў, аднак —

парадокс ці прыкмета часу? – апошнія тры гады нашы выпускнікі амаль што не едуць у правінцыю, уладкоўваюцца працаваць па спецыяльнасці ў сталіцы, у самых папулярных, рэспектабельных газетах, на радыё, тэлебачанні. Узяць хоць бы «Звязду». Гэта на сёння самая сталая, мудрая, прагнастычная газета, якую з поўным правам называюць вяхой у беларускай культуры. Але ж у газеце ці не трэцяя частка супрацоўнікаў – нашы ўчарашнія выпускнікі. І зараз мы гаворым студэнтам: «Будзеце выдатна вучыцца, добра пісаць – вас возьмуць у “Звязду”».

Журналістаў не хапае, попыт на прафесіяналаў вялікі. У парадку дня – задача пашырэння набору студэнтаў.

– У журналіцкім асяроддзі (ці гэта выключна карпаратыўныя выказванні?) існуе досыць скептычнае меркаванне на гэты конт. Маўляў, навошта нам столькі журналістаў? А калі новыя ўлады прэсу адпускаць на свабоду, можа атрымацца адразу вельмі шмат «вольных» журналістаў – вольных у тым ліку ад працы. Як быць, калі спраўдзяцца самыя змрочныя прагнозы?

– Памылка першая – у падыходзе, што нам не патрэбна шмат журналістаў. Патрэбна! Неабходны рынак журналісцкай працы. На работу ў газету павінны прымацца людзі паводле конкурсу.

– **Творчая канкурэнцыя?**

– Не зусім. Не канкурэнцыя – праверка творчай адэкватнасці спецыяліста таму выданню, куды ён хоча ўладкавацца на працу. А зараз нярэдка як адбываецца: недзе месца вызвалілася – хтосьці выпадкова прыйшоў. Гэта няправільна!

– **Не сакрэт, што многія таленавітыя журналісты з ахвотай ідуць працаваць у недзяржаўныя выданні – туды, дзе лепей плацяць. І ніхто ў іх не кіне камень: вельмі нізкія заробкі...**

– Так, ёсць рознага рангу газеты, дзе плацяць «няслаба», – там і трымаюцца людзі, хоць выданні гэтыя часта зусім не «бездакорныя» ў плане этыкі, маралі. На жаль, дзяржава не дайшла да разумення таго, што за інтэлектуальную працу трэба адпаведна плаціць. Усе кіраўнікі любяць гаварыць: эліта, таленты, інтэлект. І за гэтую работу плацяць менш, чым вадзіцелю трамвая! Гэта дыскрэдытацыя – не толькі прафесіі, але і грамадскай думкі, самой дзяржавы.

– **Можа, незалежная прэса...**

– Незалежная? Ніколі і нідзе не было незалежнай прэсы – падыходзь да пытання з марксісцкай пазіцыі ці з буржуазнай. Ад каго – незалежная? Ад народа? Ад краіны? Ад нацыі? Незалежнай прэса можа (і павінна) быць толькі ад «грашовага мяшка» – калі яна не ўступае ў фінансавы альянс ні

з урадам, ні з партыяй, ні з групай прыватных асоб. Толькі тады яна будзе свабоднай у выказванні сваёй думкі і яе пазіцыя «чацвёртай улады» будзе адчувальнай.

– **Відаць, прэса ў нас яшчэ не стала «чацвёртай уладай»?**

– Не, яна «чацвёртая ўлада» – некаранаваная: гэта ад прыроды, ад існасці грамадскага інстытута, якім з’яўляецца прэса.

– **Але на працягу 70 гадоў прэса атаясамлівалася з уладай партыйна-дзяржаўнай...**

– Не варта нам займацца бясконцым самаптаптаннем і самааплёўваннем – за тых сем дзесяцігоддзяў шмат было і добрага... І тады прэса была «чацвёртай уладай» – як і за ўвесь час свайго існавання: яна пранікае (так ці інакш) у дзяржаўныя структуры, у мараль, у культуру, навуку... Не, яна не кіруе – але ўладарыць! Гэта «надбудовачны» механізм.

– **З пункту гледжання эканомікі прэса пастаўлена зараз у такія ўмовы, што праблематычным становіцца само яе выжыванне: фантастычныя цэны на паперу, друкарскія і паштовыя паслугі... Складваецца ўражанне, што камусьці выгадная сітуацыя, калі прэсу можна «скупіць» (у некаторых былых сацыялістычных краінах практычна так і адбылося)...**

– Не магу ляць уладу: яе задума слухная – яна хоча, каб прэса была саюзніцай перамен, якія адбываюцца ў грамадстве. Але ўлада імкнецца зрабіць гэта не зусім правільнымі метадамі. Даціраваць асобныя газеты – значыць, зноў трымаць іх на кароткім павадку. У такім разе яны не будуць у поўнай ступені адпавядаць інстытуту фарміравання грамадскай думкі, але вольна будуць адчуваць сябе ў выкарыстанні дзяржаўных сродкаў.

Адпушчаныя «на волю» выданні будуць вымушаны шукаць багатага «жаніха»-спонсара, каб «спяваць» на яго заказ, або ператварыцца ў газеты накішталт «Двое» ці там «Трое»: у нас няма, як на Захадзе, буйных газетна-выдавецкіх канцэрнаў, якія б ажыццяўлялі выпуск сур’ёзных грамадска-палітычных выданняў.

Нельга прадавацца! Хто хоча карміць сваіх дзяцей бананамі, хай бяжыць з журналістыкі ў гандаль. Інакш журналістыка сапраўды ператворыцца ў другую старажытную прафесію, якая яшчэ «пераплыве» і першую... «С рэспублікі грязь скребете», – так Маякоўскі пісаў у 1920-я гады. Газета – найкласічны твор, ён пішацца кожны дзень і ўсё жыццё. Гэта адлюстраванне гісторыі, летапіс!

– **Але ж адлюстраванне можа быць праўдзівым, аб’ектыўным і скрыўленым, неадэкватным. І яшчэ пытанне – што адлюстроўваць: «панэльныя» норавы (пахабныя анекдоты, чуткі, «клубнічку», пікантныя здымкі – абавязковыя аксесуары жоўтай**

прэсы) ці надзённыя праблемы грамадства? Калі прэса будзе пастаўлена перад дылемай «быць ці не быць?», можа, абярэ якраз першы шлях?

— Сур’ёзная журналістыка не павінна перафарбоўвацца ў жоўты колер, гэтага нельга дапусціць. Разам з тым нельга катэгарычна ставіць пытанне аб даціраванні ўсяго існуючага рынку выданняў. Чаму ўсе газеты павінны сесці на шыю падаткаплацельшчыкаў? Трэба, каб ішоў інтэграваны працэс. Мы падышлі да мяжы, калі «даіць» дзяржаву нельга; трэба шукаць разумныя эканамічныя рычагі выжывання.

— Што, на ваш погляд, трэба было б зрабіць для найбольш аб’ектыўнага вырашэння гэтай праблемы?

— Няблага б пераняць вопыт еўрапейскіх краін, дзе дзяржава даціруе не канкрэтныя выданні, а ўстанаўлівае кантроль за цэнамі на паперу, усімі выдавецкімі паслугамі. Каб прэса магла вытрымаць прэс вытворчых выдаткаў. Так павінна быць.

— Ходзяць размовы, што няблага было б журфаку аддзяліцца ад універсітэта і ператварыцца ў інстытут журналістыкі.

— Аддзяліцца ад фундаментальнай базы, навукі, ад універсітэцкіх традыцый нельга. Навучальны працэс на журфаку грунтуецца на творчых прынцыпах, у нас ажыццяўляецца поўны цыкл падрыхтоўкі і перападрыхтоўкі кадраў — ад школы юнкораў да абароны дысертацый. Для інстытута ў нас ёсць усё — акрамя хіба што свайго рахунку ў банку і... памяшкання.

— Ці не баіцеся вы (як дэкан журфака) канкурэнцыі: зараз узнікаюць розныя «школы журналістыкі», некаторыя камерцыйныя структуры робяць саматужныя памкненні вучыць «на журналіста»?

— Гэта «канкурэнцыя» мяне толькі абражае: да нас прыходзяць нейкія людзі, напаўпадпольна просяць «пазычыць» вучэбныя планы, праграмы. Несур’ёзна! Не такой канкурэнцыі трэба баяцца... Што вельмі неясна — калі мы накіруем працэс выяўлення і падрыхтоўкі творчых асоб Беларусі ў рыначныя структуры: дзе «зьялёненькія», там і мы... Беларускай культуры ў такім разе прыйдзе канец. Канкурэнцыі ў інтэлектуальнай справе не бывае.

— ???

— Хто можа канкуруваць з універсітамі?

— З дзяржаўнымі ўніверсітэтамі — прыватныя.

— Там часта адбываецца звычайная эксплуатацыя інтэлекту беларускай нацыі. Уяўны парадокс: павялічваецца працэнт праходжання моладзі

праз вышэйшую адукацыю, а на самай справе — зніжэнне, дэвальвацыя вышэйшай адукацыі. Такім чынам мы не набліжаемся да еўрапейскага ўзроўню, а адстаём і нават павялічваем адставанне...

Толькі лянівы не ўбачыць і яшчэ адну небяспеку. Падспудна развіваецца экспансіянісцкі працэс падпарадкавання Беларусі замежнаму патоку інфармацыі — што характэрна для каланіяльных краін. Але нашу дзяржаву нельга параўноўваць з якой-небудзь дробнай афрыканскай краінай: у нас дастаткова высокі ўзровень навукова-тэхнічнага развіцця. Камусьці выгадна ўсё тут скупіць, нас поўнасю «істребавать» і пакінуць жабракамі — фізічна і духоўна. І ні адзін «адраджэнец» гэтага не бачыць. Як можна крычаць «Мы — нацыя манкуртаў» і не бачыць, хто і што робіць нас манкуртамі?!

Усе ўчапіліся за родную мову, яе ратуюць. Не трэба ратаваць — мову трэба развіваць, уздымаць, песціць... Нават у сталінскія часы, як ні дзіўна, беларуская мова атрымала выбуховую хвалю развіцця: са 120 раённых газет 119 выходзілі на роднай мове... Паўтараю, не мову трэба ратаваць, а нацыянальную культуру, змест нашага навучання. Менталітэт. Роля прэсы ў гэтым неацэнная.

Мы, журналісты, павінны дбаць пра Радзіму і службыць беларускаму народу. Каб выбрацца нарэшце з «лапцэй», з нашага бяdotнага становішча. Напэўна, настаў час усім журналістам аб'яднацца ў прафсаюз. Гэта асабліва важна перад новымі выбарамі. Каб ніхто не мог нас купіць-прадаць...

Звязда. 1994. 1 лістапада

«Журналістыка стала драбнейшай, але гэта – выдаткі часу»

Амаль што ўвесь навучальны год адзіны ў рэспубліцы факультэт журналістыкі БДУ заставаўся без «галавы» — былы дэкан Алег Слука перайшоў працаваць на адказную пасаду памочніка Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь. Выбраць кіраўніка творчага факультэта аказалася задачай няпростай. Вось, нарэшце, яна вырашана — дэканам журфака стаў 42-гадовы кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры гісторыі журналістыкі Пётр ДАРАШЧОНАК.

— Якім быў ваш шлях да гэтай высокай пасады?

— Шлях быў досыць цікавы і разнастайны — у тым сэнсе, што мне давялося ў адрозненне ад папярэдніх дэканаў, якія займаліся толькі навукова-выкладчыцкай дзейнасцю, папрацаваць практычным журналістам —

у шматтыражках 11-га падшыпнікавага завода, Мінскага медінстытута, а таксама ў гарадской газеце «Вечерний Минск». Потым, ужо ў даволі сталым узросце, — аспірантура: хацелася сказаць сваё слова і ў навучы. Зацікавіла мяне гісторыя журналістыкі, у прыватнасці развіццё друку Беларусі ў першыя гады савецкай улады. У гэтым напрамку, здаецца, удалося многае зрабіць: даследаваў шмат архіўных матэрыялаў, шмат газет літаральна вярнуў да жыцця, многіх забытых за дзесяцігоддзі журналістаў, мусіць, ніхто б і не ўспомніў... Я чытаю курс «Гісторыя беларускай журналістыкі», і мая навуковая праца — каштоўны здабытак якраз для гэтага курса. Для студэнтаў чытаю таксама спецкурс «Праблемы нацыянальнай дзяржаўнасці ў сродках масавай інфармацыі», да нядаўняга часу — лекцыі па курсе «Гісторыя Беларусі». Гісторыя — маё прызвание, якое вызначылі яшчэ школьныя настаўнікі. Але на гістарычны факультэт чамусьці не пайшоў. Так атрымалася, што гістарычная тэма мяне напаткала на журфаку.

— Пётр Леанідавіч, ведаю, што вы працуеце і ў газеце...

— Да гэтага часу я працаваў у камерцыйных выданнях (у якія, дарэчы, не так проста было трапіць — неабходна было прайсці конкурс і прадставіць макет газеты з арыгінальнымі ўласнымі распрацоўкамі) — газетах «Криминал. Обозрение. Детектив» («КОД») і «Догадки и открытия» («ДиО»). Гэтыя выданні навучылі мяне перспектыўнаму бачанню журналістыкі: у рэдакцыях найноўшае камп'ютэрнае абсталяванне. Я працую шэф-рэдактарам — гэта значыць, вызначаю канцэпцыю кожнага нумара.

<...>

— Што, на ваш погляд, зараз адбываецца з журналістыкай? Некаторыя ўпэўнена сцвярджаюць, што яна ператварылася ў «першую старажытную прафесію»...

— Не ператварылася! Журналістыка — адзін з дэмакратычных інстытутаў грамадства; у нас ёсць газеты розных палітычных партый, рухаў, плыняў: кожны чалавек можа свабодна выказаць сваю думку.

— Вам не здаецца, што сумленая, даследчая журналістыка ўсё ж знікае, многія таленавітыя журналісты пайшлі ў газеты камерцыйнага кшталту. «Хто плаціць, той заказвае і музыку» — ці не перафарбуецца журналістыка ў жоўты колер?

— Гэта выдаткі пераходнага часу, у якім мы зараз жывём... Можна зразумець людзей, якія пайшлі ў камерцыйныя структуры: яны хочучь зарабляць грошы, каб забяспечыць сем'і. Тут нічога страшнага няма... Пра сур'ёзную, даследчую журналістыку, якая, як кажуць, глыбока «капае», трэба адзначыць: вельмі шмат было забароненых тэм у брэжнеўскае час, існавалі вялікія абмежаванні з боку Галоўліта, які пільна ахоўваў безгаспадарчасць з дапамогай журналістыкі: карэспандэнт быў скава-

ны рознымі абмежаваннямі, інструкцыямі. У 1987–1991 гадах адбыўся моцны ўсплеск у развіцці журналістыкі. Але «дзявяты вал» прайшоў, журналістыка апошніх гадоў, сапраўды, крыху драбнейшая. І ўсё ж, паўтараю, гэта выдаткі часу. На журфаку мы стараемся пераадолець іх. Ужо ёсць напрацоўкі, звязаныя з далучэннем да нялёгкай выкладчыцкай працы вядучых журналістаў-практыкаў: А. Акулік («Рэспубліка»), Л. Беякова («Белорусская нива»), У. Вялічка («Беларуская думка») і іншыя актыўна супрацоўнічаюць з журфакам. Адначасова мы павінны больш смела і адкрыта глядзець у еўрапейскае супольніцтва, дзе журналістыка з’яўляецца ўплывовай сілай, да якой прыслухоўваюцца ўлады.

– **З якой праграмай вы прыйшлі на пасаду дэкана?**

– Сітуацыя склалася няпростая і з факультэтам, і з вышэйшай адукацыяй увогуле. Факультэту журналістыкі споўніцца 52 гады; апошнія 10 гадоў мы знаходзімся ў плыні дэмакратычнага развіцця, пракладваючы шлях у трэцяе тысячагоддзе. Чатыры дзесяцігоддзі факультэт рыхтаваў ідэалагічных «байцоў», якія падтрымлівалі рашэнні КПСС, але ў апошні час знікла «накіроўваючая сіла», абвешчана беларуская дзяржаўнасць, прыняты Закон аб друку. Гэта вымагае значнай пераарыентацыі.

– **А якой, калі не сакрэт?**

– Цяпер мы павінны рыхтаваць добрага прафесіянала і шырока адукаванага гуманітарыя, які будзе працаваць у сродках масавай інфармацыі самага рознага кірунку: на радыё, тэлебачанні, у дзяржаўных газетах і нават у апазіцыйных (няхай працуе, калі ён не будзе мець канфліктаў з законам). Але магчымасцей для гэтага ў факультэта не так ужо і шмат. Матэрыяльна-тэхнічная база павінна значна паляпшацца, інакш адзяленні журналістыкі, створаныя ў недзяржаўных ВНУ, могуць нас абганяць. Неабходна пашырыць вучэбныя плошчы, абнавіць абсталяванне тэле-, радыё-, фотастудый, камп’ютарнага класа, стварыць новае пакаленне праграм і дысцыплін. У нас няма новых падручнікаў. <...>

Яшчэ адна праблема – амаладжэнне выкладчыцкага калектыву. 80 працэнтаў прафесараў журфака – людзі пенсійнага ўзросту. Так, яны яшчэ доўга і плённа будуць працаваць, аднак ужо цяпер варта думаць, каму яны перададуць эстафету. Многае, канешне, упіраецца ў малы заробак: Генадзь Бураўкін, выступаючы па радыё, гаварыў, што выкладчык ВНУ атрымлівае чвэрць стаўкі паставага сяржанта. Што ж, будзем рыхтаваць прафесараў, каб яны атрымлівалі хаця б палову стаўкі гэтага сяржанта! <...>

На факультэце, мне здаецца, павінна быць забаронена курэнне – не фармальна, а фактычна. Статыстыка сведчыць, што сярэдняя працягласць

жыцця журналіста — 54 гады. Калі гэта мужчына, значыць, наш выпускнік недадае дзяржаве 6 гадоў працы — ужо не кажучы пра ўласную сям’ю. Дзяўчаты, якіх на журфаку пераважная большасць, дык наогул будучыя маці. А калі ўлічыць, што праз некалькі гадоў да нас прыйдуць аслабленыя дзеці Чарнобыля, то становішча можа скласціся пагражальнае. Трэба забараніць гэту шкодную «багемную» звычку — курэнне. Можа, нялішне было б арганізаваць «рух без цыгаркі», у рамках якога праводзіць творчыя мерапрыемствы, сустрэчы за шклянкай гарбаты. Вольны час павінен праводзіцца цікава.

Звязда. 1996. 11 ліпеня

«Журналістыка, “свабодная” ад праўды і маральнасці, ператвараецца ў “другую старажытную прафесію”»

Пра сённяшняга суразмоўцу можна было б сказаць так: вызначае палітыку падрыхтоўкі кадраў для «чацвёртай улады». Аднак дэкан факультэта журналістыкі Белдзяржуніверсітэта Васіль ВАРАБ’ЁЎ досыць скептычна ставіцца да традыцыі абмяжоўваць прэсу лічбава-вызначанай галіной улады (гл. інтэрв’ю). Увогуле Васіль Пятровіч заўсёды імкнуўся пазбягаць схематызму, шаблоннасці — і ў час працы рэдактарам шматтыражкі «Беларускі ўніверсітэт», і на партыйнай працы, і на пасадзе загадчыка вядучай кафедры факультэта журналістыкі, і ў рангу кіраўніка інфармацыйнай службы Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь (1992—1997 гг.).

40-гадовы юбілей В. Вараб’ёва амаль супаў з новай вяхой біяграфіі — прызначэннем на пасаду дэкана журфака.

— **Васіль Пятровіч, вы дасканала знаёмыя і з творчай журналісцкай працай, і з навукай, і з чыноўніцкай. Да якой катэгорыі адносіцца пасада дэкана?**

— Гэта перш за ўсё творчая пасада. Факультэт журналістыкі — адзіная ў краіне ўстанова, якая рыхтуе журналісцкія кадры, а працэс навучання можа быць плённым толькі пры ўмове ўсталявання творчых падыходаў і да выкладання канкрэтных дысцыплін, і наогул да арганізацыі ўсяго навучальнага працэсу.

— **Мінулым летам мы прадстаўлялі чытачам новага дэкана факультэта журналістыкі. Не прайшло і года, як зноў змянілася кіраўніцтва. З чым гэта звязана?**

— Папярэдні дэкан пажадаў заняцца выключна навукай. Савет факультэта на пасаду дэкана вылучыў маю кандыдатуру.

— У пачатку года хадзілі ўпартыя чуткі пра карэнную рэарганізацыю журфака. У рэдакцыю «Звязды» і зараз звоняць заклапочаныя выпускнікі школ, іх бацькі: ці можна будзе паступаць на журфак, маючы сярэднюю адукацыю, або атрымаць дыплом журналіста зможа толькі той, хто ўжо скончыў ВНУ?

— Рэкамендацыі, адрасаваныя ўніверсітэту ўладамі, выкананы: рэарганізацыя на журфаку адбылася. Але хачу супакоіць чытачоў: і сёлетнія выпускнікі школ, і выпускнікі мінулых гадоў могуць смела накіроўвацца ў бок нашага факультэта. Усім зразумела: калі краіна адмовіцца ад падрыхтоўкі журналістаў на базе сярэдняй адукацыі, то яна згубіць вялікі пласт творчых таленавітых людзей, здольных працаваць на карысць Бацькаўшчыны...

— З кожным годам журфак істотна павялічвае колькасць студэнтаў. Але ці ёсць для гэтага ўмовы?

— Вы закранулі самае балючае пытанне: адзіны ў краіне факультэт журналістыкі не мае свайго дома, месціцца на 1700 кв. м плошчы. І ўсё ж мы пастараемся набраць максімальна магчымую колькасць студэнтаў: журналісцкіх кадраў катастрофічна не хапае — апошнія размеркаванні пацвердзіла гэта. Дзяржкамдрук і Нацыянальная тэлерадыёкампанія прасілі размеркаваць 50 чалавек, але забяспечана толькі 38 заявак (у адпаведнасці з колькасцю выпускнікоў дзённай формы навучання). Пры гэтым лічба 50 адлюстроўвае патрэбнасць у журналісцкіх кадрах толькі па раённым друку. Ёсць шмат вакантных месцаў у прыватных выданнях, рэкламных агенцтвах, прэс-службах...

— Ці не ставіцца на парадак дня пытанне адкрыцця аддзяленняў журналістыкі ва ўніверсітэтах абласных гарадоў?

— Пра гэта можна гаварыць дзясяткі разоў, але ж трэба паглядзець праўдзе ў вочы: без вопытных прафесарска-выкладчыцкіх кадраў, без грунтоўнай метадычнай і навуковай базы, без трывалых традыцый навучання падрыхтаваць сучаснага журналіста немагчыма. Іншых журналісцкіх школ, акрамя журфака БДУ, у краіне не існуе. Ды і стварыць за год-два (нават за дзесяцігоддзе!) добрую журналісцкую школу немагчыма — гэта будзе прафанацыяй.

— Магчыма, журфак варта было б ператварыць у інстытут журналістыкі, як было да Вялікай Айчыннай вайны?

— Абсалютна не згодны! Журналісцкія таленты павінны ўзрошчацца ва ўніверсітэцкіх аўдыторыях. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт — унікальная ўстанова. Тут шмат розных навуковых, прафесіянальных школ і напрамкаў. Высокакваліфікаванага журналіста можна выхаваць толькі на здабытках усяго ўніверсітэта, спалучаючы шматвектарнасць навучання.

Так, некаторыя кіраўнікі жадаюць большай незалежнасці ад агульнага кіраўніцтва навучальнай установы. Гэта можа быць на карысць асобнаму кіраўніку, ды не на карысць студэнту. Увогуле, усякае адасабленне, усякая суверэннасць у плане навучання — гэта, упэўнены, «ад нячысціка». <...>

— **Якімі былі вашы крокі ў практычнай журналістыцы?**

— Яшчэ ў студэнцкія гады працаваў у «Чырвонай змене» (рэдактарам быў У. Касько, намеснікам — А. Бутэвіч). Потым мяне запрасілі рабіць новую шматтыражку «Интеграл». Газету рэдагаваў А. Астроўскі (зараз працуе ў Міністэрстве замежных спраў), побач працавалі выдатныя журналісты Д. Новікаў, І. Барановскі, У. Яфанаў, Т. Холад, У. Дашкевіч. Працавалі вельмі натхнёна. Потым паступіла прапанова ўзначаліць універсітэцкую газету. На субяседаванні да рэктара акадэміка У. Беллага хадзілі шэсць чалавек, але чамусьці выбралі менавіта мяне, «зьялёнага» (22 гады).

— **Відаць, на той час вы ўжо былі партыйным?**

— Не. І гэта таксама парадокс — прэцэдэнт у Мінску, калі рэдактарам быў прызначаны чалавек без партбілета ў кішэні... Ва ўніверсітэцкай газеце працавалі пераважна студэнты-журфакаўцы. Мы «хварэлі» за кожную літару, коску, рыску. Дарэчы, газета «Беларускі ўніверсітэт» як лепшае студэнцкае выданне краіны экспанавалася на ВДНГ СССР у Маскве.

Рэдагуючы газету, я падрыхтаваў і абараніў кандыдацкую дысертацыю па тыпалогіі маладзёжнага друку. Тады мяне і запрасілі працаваць у Мінскі гаркам партыі — на працягу двух гадоў курыраваў, як прынята было гаварыць, гарадскі друк: праводзілі журналісцкія семінары, вучобы, выязныя лятучкі... Кідаць суцэльнае каменне ў той час я не стаў бы... Калі працаваў намеснікам сакратара парткама БДУ і паралельна выкладаў на журфаку, да мяне прыйшоў прафесар Барыс Васільевіч Стральцоў з прапановай: «Займай маё месца загадчыка кафедры тэорыі і практыкі сучаснай журналістыкі». Пагадзіцеся, рэдкі кіраўнік, нават калі надыходзіць пенсійны ўзрост, вызваліць пасаду, каб у сваё крэсла пасадзіць вучня.

— **Што, на ваш погляд, талент у журналістыцы?**

— Неабьякаваець. Журналістыка — не рамяство, а лад жыцця, склад мыслення. Заканчваючы працоўны дзень, чалавек іншай прафесіі зачыняе кабінет — і дадому. Журналіст заўсёды на працы — у транспарце, у краме, у тэатры. Ён умее ўбачыць з’явы, падзеі, якія заўтра будуць адлюстраваны на газетнай паласе, у звестках радыё ці тэлебачання.

— **Яшчэ нядаўна журналістаў называлі «прываднымі рамянямі партыі», а журфак лічыўся ідэалагічным факультэтам. Журфак па-ранейшаму выконвае функцыю ідэалагічнай установы? Калі не — ці азначае гэта, што ў дзяржавы няма ідэалогіі?**

— Пытанне вельмі складанае, вычарпальна адказаць на яго некалькімі сказамі немагчыма. Мы павінны перш за ўсё рыхтаваць творчых людзей, журналістаў. Лічу, што ў Беларусі ёсць ідэалогія — гэта ідэалогія дзяржаўнасці. Іншая справа, што ў разуменні многіх суграмадзян «ідэалагічнасць» цесна ўвязваецца з «партыйнасцю», таму і не рызыкуем называць наш факультэт ідэалагічным. Журналістаў нельга прывязваць нейкімі «прываднымі рамянямі» да ідэалогіі адной партыі — гэта будзе памылкай. Мы імкнёмся рыхтаваць спецыялістаў, здатных творча асэнсоўваць рэчаіснасць і адэкватна адлюстроўваць яе ў сродках масавай інфармацыі.

— **Журналістыка сапраўды з’яўляецца чацвёртай уладай?**

— Я наогул не прыхільнік падзелаў: першая, другая, трэцяя... Гэта ўсё ўмоўна, любая ўмоўнасць мае загану з-за абмежаванасці, метафізічнасці. На адным этапе журналістыка, майстэрства фарміравання грамадскай думкі можа выходзіць і на першы план, на другім этапе яе роля не такая значная... Журналісты могуць і павінны выканаць сваю пачэсную місію, калі будуць гаварыць праўду. Вядомы пісьменнік і рэжысёр Васіль Шукшын справядліва сцвярджаў: праўда — заўсёды маральная. Галоўны дэвіз журналістыкі — праўда і маральнасць.

— **Але журналістыку ўсё часцей называюць «другой старажытнай прафесіяй».**

— Выпадкі, калі асобныя супрацоўнікі нашага цэха станавіліся рабамі таго, што вы назвалі «другой старажытнай», былі ва ўсе часы, ва ўсіх краінах. Гэта выдаткі не самой прафесіі, а людзей, якія так ці інакш звязаны з журналістыкай. Ва ўсіх сферах дзейнасці ёсць выключэнні — асобы, якія губляюць арыенціры, маральнасць.

— **Якімі, на ваш погляд, павінны быць адносіны ўлады і прэсы?**

— Прэса павінна разумець функцыі ўлады, а ўлада — усведамляць прызначэнне прэсы. Толькі ў такім разе магчыма нармальнае, канструктыўнае, паважлівае ўзаемадзеянне названых суб’ектаў на карысць справе.

— **Прабачце, але тут ёсць вельмі важны нюанс: хто плаціць, той і заказвае музыку?**

— Гэта пытанне з іншай плоскасці... Любы дыктат перш за ўсё абражае таго, хто дыктуе. Калі прэса дыктуе ўмовы гульні для ўлады, гэта абражае прэсу. І наадварот, улада (выканаўчая, заканадаўчая, любая іншая) іграе надзвычай абразлівую ролю, калі дыктуе ўмовы прэсе. Толькі раўнапраўныя, узважаныя і паважлівыя адносіны — да такога ідэалу варта імкнуцца.

Звязда. 1997. 26 чэрвеня

«Будучага ўрача можа навучыць толькі прафесійны ўрач, будучага журналіста – толькі выкладчык-журналіст»

(з гутарак з дэканам факультэта журналістыкі БДУ
Сяргеём ДУБОВІКАМ)

– Сучасныя праблемы журналісцкай адукацыі самым цесным чынам звязаны з новымі інфармацыйнымі тэхналогіямі і з маштабнымі пераменамі, якія адбываюцца ў масавай камунікацыі і наогул у журналістыцы, – адзначае Сяргей Валянцінавіч. – Справа ў тым, што сёння адначасова з традыцыйнымі друкаванымі і аўдыёвізуальнымі СМІ з’яўляюцца і новыя (інтэрнэт-журналістыка). У гэтых умовах рыхтаваць журналістаў, не ўлічваючы дынамічнага развіцця сферы масмедыя, яе імклівага тэхналагічнага абнаўлення, немагчыма. Таму можна гаварыць, што перад факультэтам журналістыкі, перад журналістыкай як навукай адкрываюцца новыя, больш шырокія гарызонты.

– Сяргей Валянцінавіч, ёсць два процілеглыя погляды на журналістыку: 1) чацвёртая ўлада; 2) другая старажытная прафесія. Які з іх, па-вашаму, бліжэйшы да ісціны?

– У Беларусі больш адчувальная пазіцыя журналістыкі як чацвёртай улады, улады грамадскай думкі. А што датычыць «другой старажытнай»... Ёсць і такая катэгорыя газет і журналістаў. Мабыць, так і павінна быць – разнастайнасць. Але сур’ёзныя, якасныя СМІ, паўтараю, бліжэйшыя да пазіцыі чацвёртай улады: інфармаванне і выхаванне.

Літаральна на нашых вачах развіваецца сфера беларускіх СМІ. З’явіліся чатыры новыя тэлеканалы, шмат новых газет, інтэрнэт-СМІ... Але пры гэтым аўтарытэтам і павагай карыстаюцца традыцыйныя газеты, якія людзі выпісваюць з пакалення ў пакаленне: «Звязда», «Советская Белоруссия», «Белорусская нива», абласныя, раённыя. І тыражы выданняў адпаведныя. Нельга прымусіць чалавека рублём галасаваць за тую ці іншую газету. Дарэчы, прыватных газет у нас значна больш, чым дзяржаўных. Чалавек можа выбіраць, што чытаць. Адносна тэлебачання: купляй спадарожнікавую антэну, глядзі любы канал. Усе размовы, што дзесьці свабода слова ў параўнанні з Беларуссю большая, – не вытрымліваюць крытыкі. Свае праблемы ў Расіі, свае праблемы на Захадзе. Бурнае развіццё СМІ вызначае асаблівыя патрабаванні да факультэта журналістыкі. У залежнасці ад прафесійных і асобных якасцей наш выпускнік можа трапіць у самую лепшую газету, на самы прэстыжны тэле- ці радыёканал. Невыпадкова цікавасць да журфака вялікая... Мы ўсведамляем, што на сёння журфак – гэта не толькі вучэбнае падраз-

дзяленне ўніверсітэта, але і ідэалагічны інстытут дзяржавы. Ідэалагічны складнік навучання адыгрывае значную ролю пры падрыхтоўцы будучых журналістаў. Калі ў студэнта няма дзяржаўнай пазіцыі, калі ён «хістаецца» разам з вятрамі і разглядае сваю прафесію выключна як сродак зарабіць грошы — наўрад ці гэта будзе чалавек са стрыжнем, сапраўдны журналіст-прафесіянал.

— Словазлучэнне «ідэалагічны факультэт» у дачыненні да журфака было надзвычай папулярным у часы КПСС...

— Зараз, гаворачы пра журфак як пра ідэалагічны факультэт, ніхто не мае на ўвазе нейкі «партыйны» змест. Ідэалогія — гэта сістэма ідэй, вызначальных для нашай краіны, нашага народа. Я шмат гадоў працую ў журналістыцы, ведаю і вопытных журналістаў, і маладых. Некалькі гадоў таму пачала складвацца негатыўная тэндэнцыя «журналісцкай бесхрыбетнасці»: спачатку працаваў у дзяржаўных СМІ, потым перайшоў у альтэрнатыўныя ці апазіцыйныя. На жаль, ёсць сярод журналістаў гэтая праслойка — «перакаці-поле» (некаторыя з іх маюць дыпломы журфака) — без дакладнай грамадзянскай пазіцыі, без патрыятызму. Працуючы на замежных радыёстанцыях, яны бессаромна паліваюць брудам сваю краіну. Ідэалогію я разумею перш за ўсё як патрыятызм. Вельмі спадзяюся, што выпускнікі журфака не стануць за нейкія «трыццаць срэбранікаў» прадаваць сваё сумленне, сваю Бацькаўшчыну.

— Наступнае пытанне — з разраду палемічных. Ва ўсе эпохі ўніверсітэты лічыліся «расаднікамі вальнадумства»: моладзь заўсёды шукае, ёй уласцівыя максімізм, дзёрзкасць — гэта і адрознівае яе ад разважных, асцярожных сталых людзей. Не ўлічваць гэтага таксама нельга?

— Трэба, безумоўна, усяляк спрыяць, каб у студэнтаў быў свой пункт гледжання. Разам з тым пазіцыя студэнта ўніверсітэта павінна грунтавацца на ведах (дакументальных, літаратурных крыніцах), на маральнасці і цяргімасці да поглядаў іншых. Пагаджуся, маладыя людзі, як правіла, максімісты. Іх максімізм бывае і канструктыўны — калі чалавек прыслухоўваецца да іншых і на гэтай падставе фарміруе сваё бачанне сітуацый і падзей. Але, на жаль, сустракаецца і такое: «Толькі я маю рацыю!», «Нічыё меркаванне мяне не цікавіць!». Крайняя ступень эгаізму і «глухата» да наваколя — гэта, мабыць, ужо ненармальна. Многае тут залежыць ад нас, выкладчыкаў. Калі чалавек працуе ў дзяржаўнай навучальнай установе, ён, як я лічу, абавязаны падтрымліваць дзяржаўную палітыку. Тым больш што ў адрозненне ад іншых факультэтаў у журфака свая, адметная ніша — і адпаведныя задачы.

– Якія змены адбываюцца ў навучальным працэсе?

– У апошні час на факультэце шмат зроблена для падрыхтоўкі спецыялістаў у кірунку журналістыкі навін, авалодання студэнтамі рэпарцёрскімі навыкамі. Хоць мы разумеем, што час патрабуе больш увагі надаваць навучанню аналітычнай журналістыцы (для беларускіх СМІ гэта асабліва актуальна). Шмат увагі надаецца арганізацыі вытворчай практыкі студэнтаў. Хоць мы разумеем і тое, што практыкі ніколі не бывае дастаткова і «даводка» любога спецыяліста, у тым ліку і журналіста, адбываецца на працоўным месцы. Невыпадкова студэнты (ды і выкладчыкі факультэта) прапануюць шырэй выкарыстоўваць у працэсе навучання прафесійныя трэнінгі, рознага роду практыкумы, «майстар-класы».

Разам з тым не магу не абазначыць і пэўныя праблемы з якасцю выкладання на журфаку. Як будучага ўрача можа навучыць толькі прафесійны ўрач, так і будучага журналіста – толькі выкладчык-журналіст. Ну, не можа навучыць журналістыцы чалавек, які ніколі не нюхаў журналісцкай працы!.. Аднак ёсць і аб'ектыўныя прычыны гэтай праблемы, і перш за ўсё матэрыяльныя (заробак выкладчыка, як вядома, не зайздросны). Не заўсёды мы можам прывабіць тых прафесіяналаў, якіх хацелася б бачыць у студэнцкіх аўдыторыях. Таму ставіцца задача павышэння прафесійнай кваліфікацыі выкладчыкаў журфака. У верасні-кастрычніку ўсе без выключэння выкладчыкі будуць стажыравацца ў сродках масавай інфармацыі, каб па-сапраўднаму адчуць, што такое сучасная журналістыка. Толькі ў гэтым выпадку выкладчык мае маральнае права на слова ў студэнцкай аўдыторыі.

– У пачатку кожнага навучальнага года студэнты праходзяць практыку ў рэдакцыях і поруч з імі – як «іграюшыя трэнеры» практыкуюцца і выкладчыкі, «на роўных»?

– Думаю, тут ніякай крыўды і быць не можа! Сістэма стажыровак выкладчыкаў у СМІ была ўсталявана некалькі гадоў таму, але ўсё гэта, на жаль, было фармальна, без належнай справаздачнасці: якія журналісцкія працы і на якім узроўні напісаны ў час стажыроўкі; ці вытрымаў выкладчык творчую канкурэнцыю са сваімі студэнтамі і г. д.

– У рэгіянальных універсітэтах таксама пачалі рыхтаваць журналістаў. Канкурэнцыя адчуваецца?

– Не. Я заклапочаны іншым. У рэгіянальных ВНУ няма адпаведных спецыялістаў, якія б маглі рыхтаваць журналістаў. Гэтым займаюцца філолагі, выкладчыкі мовы і літаратуры... Секцыя «Журналістыка» Рэспубліканскага вучэбна-метадычнага аб'яднання па гуманітарных навуках, якую я ўзначальваю, прааналізавала просьбы некаторых рэгіянальных ВНУ

аб адкрыцці на базе філфака спецыяльнасці «Журналістыка». Прыйшлі да высновы, што гэта немэтазгодна. Нельга дыскрэдытаваць прафесію. Бо прыгожа пісаць сачыненне — яшчэ не значыць быць журналістам. Да падрыхтоўкі журналістаў трэба ставіцца па-дзяржаўнаму, адказна.

Звязда. 2006. 17 лютага

Гаўдэамус, журфак!

Упершыню ў гісторыі факультэт журналістыкі Белдзяржуніверсітэта — адзіная ў краіне журналісцкая *alma mater* — атрымаў свой будынак, свой дом на вуліцы Кальварыйскай беларускай сталіцы. Упершыню ў гісторыі!.. Нячаста журналісту выпадае ўдача напісаць гэтыя чароўныя словы, пра-сакнутыя водарам яркай непадробнай сенсацыі.

Упершыню ў гісторыі!.. Гэта — пра мой родны дом, пра журфак. Спраўдзілася, нарэшце спраўдзілася мара многіх пакаленняў журналістаў. Пра «свае сцены» восенню 1944 года марылі першыя студэнты факультэта журналістыкі. Зруйнаваны Мінск, яшчэ ідзе вайна — яны вучацца, пра-цуюць, у вольны час адбудоўваюць горад. А збіраюцца разам — мараць з верай у будучыню... Менавіта яны закладвалі трывалыя журфакаўскія традыцыі, што ашчадна захоўвалі і творча развівалі сотні іх наступнікаў!..

Яшчэ ў далёкім Сярэднявеччы са стварэннем першых універсітэтаў з’явілася вясялая студэнцкая песня «Гаўдэамус» (у перакладзе з лацінскай мовы — «будзем весяліцца, радавацца»). На працягу стагоддзяў гэтая песня аб’ядноўвала студэнтаў усіх універсітэтаў, усіх краін, усіх эпох. А для беларускіх журналістаў розных пакаленняў новыя сцены родных пенастаў — нібыта сімвал студэнцтва і маладосці, прафесійнай грунтоўнасці, кампетэнтнасці і сацыяльнай адказнасці. Пра ўсё гэта мы гутарым з дэканам журфака БДУ Сяргеем ДУБОВІКАМ.

— Калі праязджаеш па Кальварыйскай і бачыш белы ўрачысты будынак-пры-гажун, падобны на магутны карабель, — і залатыя літары на фасадзе: Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт... Скажу шчыра: сэрца перапаўняе пачуццё гонару за родны журфак, за сваю прафесію...

— Гэты будынак па аб’ёме, па плошчах не шмат саступае галоўнаму корпусу БДУ: 25 600 кв. м. Вялікі падарунак дзяржавы — ва ўсіх сэнсах!

— Лёс новага будынка-«карабля» досыць няпросты...

— Сапраўды. Ён пачаў узводзіцца яшчэ ў савецкі час для буйно-га навукова-вытворчага аб’яднання. Потым перабудовачна-постпе-рабудовачная мітусня... У сярэдзіне 1990-х гэты «недабуд» перадалі Белдзяржуніверсітэту, было прынята рашэнне размясціць на Кальварый-

скай факультэт журналістыкі. У 2006 годзе аб'ект пад пільны кантроль узяло Міністэрства адукацыі краіны, былі ўкладзены значныя сродкі... З адкрыццём новага будынка журфака створаны ўсе ўмовы для падрыхтоўкі высокакваліфікаваных спецыялістаў. У корпусе не толькі вучэбныя аўдыторыі, тэлецэнтр, выдавецкая і іншыя вытворчыя лабараторыі, выдатна абсталяваная актавая зала, але і сучасная бібліятэка, дзе сабраны тысячы тамоў кніг па журналістыцы і іншых грамадскіх напрамках. Прасторная газетная зала, дзе студэнтам зручна працаваць з падшыўкамі газет. Дзве спартыўныя залы трэнажнага тыпу (сілавой падрыхтоўкі і аэробікі).

– Згодна з класічнымі канонамі журналістыкі, форма і змест павінны быць узаемаадпаведнымі. Істотна змянілася форма факультэта журналістыкі – гэта непазбежна паўплывае і на змест навучання, на адукацыйна-творчыя перспектывы?

– Пытанне, як вы самі разумеете, рытарычнае. Атрымаўшы такі неацэнны падарунак ад дзяржавы, пра які некалькі пакаленняў журналістаў толькі марылі і які ўвесь час ім толькі абяцалі: вось-вось журфак атрымае свой будынак... Дзякуючы сённяшняму кіраўніцтву краіны, гэта ўсё спраўдзілася. Журфак атрымаў такія плошчы, такія магчымасці для заняткаў, якіх няма ў большасці факультэтаў БДУ. Дый ні ў адной рэспубліцы былога СССР падобных умоў для падрыхтоўкі журналістаў не створана. Мы гэта выдатна разумеем і, натуральна, будзем форму напаяўняць адпаведным зместам. Неабходна значна павысіць якасць падрыхтоўкі журналістаў. Мы павінны выпускаць ужо не «паўфабрыкаты» – людзей, якіх трэба яшчэ пару гадоў «даводзіць» у рэдакцыях, непасрэдна на працоўных месцах...

– ...І за гэта нярэдка крытыкавалі журфак.

– Будзем выпускаць спецыялістаў, якія літаральна за некалькі месяцаў здолеюць адаптавацца да журналісцкай вытворчасці і працаваць нароўні са сталымі, вопытнымі журналістамі. Удасканальваюцца вучэбныя праграмы, у іх уключаецца найбольш запатрабаваная тэматыка. Формула плённай журналісцкай адукацыі: гарманічны сплаў тэорыі і практыкі. Гэта і дапаможа нашым студэнтам за пяць гадоў навучання максімальна падрыхтавацца да будучай прафесіі.

Журфак адчувае велізарную ступень адказнасці. Разам з тым падрыхтоўка журналісцкіх кадраў – задача не толькі штатных выкладчыкаў, але і агульная карпаратыўная мэта. Заўсёды насустрач нам ідзе Міністэрства інфармацыі краіны. Ніводны кіраўнік рэспубліканскіх СМІ таксама ніколі не адмовіў у дапамозе. Многія таленавітыя, вопытныя, высокакваліфікаваныя журналісты працуюць на журфаку сумяшчальнікамі. Як будучага ўрача можа навучыць толькі прафесійны ўрач, так і будучага журналіста – толькі выкладчык-журналіст. Гэта крэда журфака.

На базе журфакаўскага тэлецэнтра плануецца стварыць адукацыйны тэлеканал. Многае, вядома ж, будзе залежаць ад фінансавання: усё-такі новы тэлеканал — дарагое задавальненне. Толькі тэхнічных работнікаў, якія будуць абслугоўваць тэхніку тэлецэнтра, неабходна каля 40 чалавек. Прычым гэта павінны быць спецыялісты, якія маюць добрую адпаведную падрыхтоўку. Няменшы штат патрэбны і для арганізацыі творчага працэсу. Такім чынам, працай на адукацыйным тэлеканале павінны займацца як мінімум 100 чалавек. Студэнты будуць непасрэдна супрацоўнічаць з прафесіяналамі тэлеканала і вучыцца ўсяму: ад здымачнага працэсу і апрацоўкі матэрыялу пры дапамозе камп'ютарнай графікі да выпуску канчатковай прадукцыі. Акрамя таго, у нас плённа працуе эксперыментальнае маладзёжнае творчае тэлерадыйнае аб'яднанне (ЭМТТРА), якое арганізавана на журфаку па даручэнні Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь. Ужо напрацаваны пэўны вопыт, падрыхтаваны шэраг тэлеперадач, якія выйшлі ў эфір Першага нацыянальнага тэлеканала. Выкарыстоўваючы магчымасці тэлецэнтра і ЭМТТРА, мы аптымальна арганізуем навучальную работу па падрыхтоўцы спецыялістаў для аўдыёвізуальных СМІ.

Яшчэ адзін напрамак дзейнасці — павышэнне кваліфікацыі і перападрыхтоўка журналісцкіх кадраў. На жаль, у нашай галіне адсутнічае гэта «надбудовачная» сістэма, хоць неабходнасць у ёй востра адчувальная. І вось чаму. У раённых газетах краіны працуе каля 40 працэнтаў карэспандэнтаў, якія не маюць базавай журналісцкай адукацыі, — па асноўнай прафесіі гэта настаўнікі, інжынеры, аграномы і г. д. Аднак умець напісаць заметку для райгазеты — яшчэ не значыць быць журналістам. Да нас пастаянна паступаюць просьбы, прапановы дапамагчы гэтай катэгорыі супрацоўнікаў (пераважна рэгіянальнай прэсы) атрымаць журналісцкую адукацыю.

— Але ж, згодна з заканадаўствам, толькі адну вышэйшую адукацыю можна атрымаць на бюджэтнай аснове, другая — платная?

— Гэта і стрымлівае нашых патэнцыяльных студэнтаў. Відавочна: у імя істотнага павышэння якасці рэгіянальнага друку варта адшукаць аптымальныя варыянты навучання для штатных супрацоўнікаў СМІ, якія не маюць базавай журналісцкай адукацыі. Арганізуем падрыхтоўку журналістаў на базе вышэйшай адукацыі па скарачанай праграме — два гады па вочна-завочнай форме навучання. Магчыма, будуць выдзяляцца квоты па абласцях, аплата за навучанне (згодна з калькуляцыйай БДУ) будзе ажыццяўляцца мясцовымі органамі ўлады. Разуменне сітуацыі «на месцах» ёсць. Гавару гэта цалкам адказна, паколькі за апошні год мы аб'ехалі ўсе вобласці, правялі перамовы з кіраўнікамі аблвыканкамаў і рэгіянальных СМІ. Такім чынам мы закрываем праблемнае пытанне, і вострага дэфіцыту прафесійных журналістаў у раёнах не будзе.

– У шэрагу краін існуюць буйныя даследчыя інстытуты па вывучэнні СМІ. У Беларусі журфак выконвае ў тым ліку і гэтую функцыю: выкладчыкі ўважліва аналізуюць працэсы, формы адлюстравання і інтэрпрэтацыі сучаснасці ў СМІ, выпрацоўваюць адпаведныя рэкамендацыі.

– Гэта цалкам лагічна. У часы Савецкага Саюза тэорыя журналістыкі для ўсіх рэспублік «падсілкоўвалася» з цэнтра, з Масквы. Там працавалі і шматлікія адпаведныя структуры. Сёння беларуская навуковая школа журналістыкі развіваецца ў рэчышчы нацыянальнай інфармацыйнай прасторы. Будзем гаварыць адкрыта: у 1990-х гадах адчуваўся вялікі дэфіцыт спецыяльнай літаратуры (сучаснай, актуальнай) па ўсіх напрамках журналістыкі. Сітуацыя пачала кардынальна змяняцца. Журфак адзін з нямногіх у краіне навучальных цэнтраў, дзе не толькі ажыццяўляецца падрыхтоўка кадраў, але і развіваецца навука. Мы цудоўна разумеем, што павінны забяспечваць рэдакцыі СМІ тэарэтычнай літаратурай па журналістыцы. Нікому, акрамя журфака, гэта зрабіць не пад сілу. А сёння, прызнаюся, мне не па сабе, калі бачу, якія кнігі стаяць на паліцах раённых газет – кшталту «Даведніка журналіста» 1963 года. З вышыні XXI стагоддзя – ледзь не дагістарычныя часы: ужо няма ні лінатыпаў, ні падрыхтоўкі клішэ на цынку і г. д.

– З пераездам у новы будынак журфак трывала замацоўвае статус не толькі навучальнай установы, але і цэнтра перападрыхтоўкі, павышэння кваліфікацыі журналісцкіх кадраў, і навукова-даследчага інстытута. Атрымліваецца: тры – у адным?

– Так, журфак сёння вырашае трыадзінную задачу. Гэта сучасны падыход, які адпавядае патрабаванням часу.

Звязда. 2008. 9 лютага

ЭПІЛОГ, або Інтэрв'ю інтэрв'юера пра журналістыку і медыяэтыку

Журналіст звычайна бярэ інтэрв'ю. Аднак давалося і аўтару гэтага выдання пабыць у ролі «адказчыка». Прычым інтэрв'ю вёў мой колішні вучань, выдатны журналіст Аляксандр Тумар, — для газеты «Советская Белоруссия». Здаецца, будзе дарэчы замест «хрэстаматыйнага» эпілогу прапанаваць творчы.

Жанр без крызіса

Она всегда бодро входит в студенческую аудиторию с пухлой папкой газетных публикаций. Ее авторитетное мнение и владение профессией помогли встать на ноги многим журналистам. С редактором отдела культуры газеты «Звезда» Татьяной ПОДОЛЯК я встретился накануне церемонии вручения специальной премии Президента Республики Беларусь в области журналистики за 2007 год, чтобы поздравить с успехом, а заодно задать несколько острых вопросов. Все-таки Татьяна Владимировна уже 17 лет преподает на факультете журналистики Белгосуниверситета. Кому как не ей рассуждать о том, что ждет нашу профессию в ближайшее время.

— Татьяна Владимировна, не кажется ли вам, что наша профессия потеряла былой престиж? Где новое поколение вдумчивых аналитиков и жадных до расследований репортеров?

— Они, безусловно, есть. Проблема не в людях, а в дисбалансе информации, который неожиданно возник для

многих. Мы всегда ощущали ее дефицит, а сейчас, наоборот, захлебываемся от переизбытка. На информационных перекрестках у профессионалов появилась проблема выбора. Они вынуждены были искать свою нишу. С сожалением приходится констатировать, что многие предпочли тиражировать сплетни и интрижки, которые легко продать и тем самым угодить неприхотливому читателю. Посмотрите, в интернете одни и те же новости кочуют с одного сайта на другой. А за многими баннерами со спекуляционными анонсами скрывается, увы, обман. То же самое – за броскими заголовками желтых газет: гнетущая пустота. Читатель уже устал от фальши! Нужно четко понимать, что теперь от нас ждут аналитику, читатели ищут умную журналистику на газетных страницах. Пора опять делать ставку на содержание! И отделять зерна от плевел: сенсацию – от псевдосенсации, информацию – от фальсификации. Будущее за эксклюзивными проектами, которые по-настоящему взбудоражат и заставят переосмыслить уже известное. Газете «Звезда» удалось привлечь внимание серией публикаций «Нашчадки вогненных вёсак», за которую присуждена специальная премия Президента Республики Беларусь, – о людях, выживших во время Великой Отечественной войны в сожженных деревнях. Мы фактически вернулись к идее книги Алеся Адамовича, Янки Брыля и Владимира Колесника «Я з вогненнай вёскі» и нашли около 30 человек, которые в те страшные годы были еще подростками! Сейчас, когда историю пытаются переписать и фальсифицировать некоторые факты, решающее слово во многом именно за журналистами.

– Неужели пришло время «гладких» новостей? Где острая, конфликтная журналистика?

– Строго говоря, я против журналистики конфликтов. Мы не должны инициировать распри, а если и дискутировать, то изящно и без обид. Ведь рассказать о любой проблеме можно корректно и в то же время остро. Главное, по-моему, идея. А форма вторична, хотя грош цена репортеру, который не может оригинально и виртуозно подать любой факт...

– Кризис журналистики – это в первую очередь кризис жанров. В небытие ушли фельетон, очерк, на очереди – репортаж. Что дальше? Достойную альтернативу ведь пока не предложили...

– А когда не было кризиса? Во времена изобретателя книгопечатания Иоганна Гутенберга? Или, может быть, зарождения белорусской журналистики? Или в годы Великой Отечественной войны, когда «Звезда» выходила в подполье? Хотела бы также уточнить, о каком кризисе жанров вы говорите? Посудите сами: фельетон был актуален, когда не было свободы слова. Тогда правду скрывали за сатирическими образами. Сейчас ее можно говорить открыто, эзопов язык не актуален, и этот жанр не вос-

требуван. Ну, а репортаж, наоборот, получил новый виток в своем развитии. Вообще же, в журналистике сейчас происходит смешение жанров. Однако это не форма кризиса, а признак развития.

— Недавно социологи подсчитали, что на чтение газеты уходит в среднем пять минут — время, чтобы ухватить суть, особо не вдаваясь в подробности. Выходит, в современных рыночных условиях роль журналиста нивелируется?

— Не совсем так. Теперь любая современная газета, наверное, должна формироваться по принципу слоеного пирога. Кто-то хочет читать про культуру, но терпеть не может спорт. Другой без ума от тяжелой атлетики, но игнорирует статьи о политике. Каждый выбирает свое, но ожидает увидеть что-то интересное и эксклюзивное. Профессионалы должны оставаться в газетах, и умалять их роль нельзя.

— Серьезная журналистика получает прописку в интернете. Что стоит за переходом из бумажного формата в электронный? Как вам видится существование газет в домене *by*?

— Речь идет всего лишь о способе передачи информации. Теперь ее тиражируют не только с помощью печатного станка, но и компьютера. Наполнением газеты ли, сайта ли должны заниматься профессиональные журналисты. А блогеров я бы сравнила с внештатными авторами. Правда, к этой части интернет-пользователей я отношусь со скептицизмом. Люди, многие из которых скрываются под интернет-псевдонимами, не всегда могут отвечать за правдивость и объективность передаваемой информации.

— Вы всегда принципиальны, особенно в отношении профессиональной этики журналиста, азы которой преподавали не одному курсу студентов. Как считаете: репортер по-прежнему не должен вмешиваться в ход событий? Западные папарацци строго следовали этому принципу и безучастно смотрели через объектив фотокамеры на умирающую принцессу Диану...

— Не совсем удачный пример. Все-таки папарацци, которые получают огромные деньги за сенсационные снимки, — не репортеры. А всякий уважающий себя журналист не только может, но и должен вмешиваться в ход событий. Вспомните Гиляровского, который, не раздумывая, сел в корзину воздушного шара, когда из толпы позвали добровольца. Получился блестящий репортаж! Хотя в Беларуси папарацци нет, но нарушения профессиональной этики время от времени случаются. Журналисты позволяют себе не совсем корректные эпитеты и броские заголовки, не отражающие суть статьи; иногда пользуются даже противоправными методами получения информации.

— Спасибо за интервью, уважаемая Татьяна Владимировна. Примите поздравления от редакции «СБ»!

Советская Белоруссия. 2008. 5 января

ЗМЕСТ

МЕДЫЯЭТЫКА — СМАЖАНЫ ЛЁД? (замест прадмовы).....	3
---	----------

Ча с т к а I. ТЭОРЫЯ І ПРАКТЫКА

Каштоўнасныя альтэрнатывы грамадства і сродкі масавай інфармацыі.....	7
Прафесійна-этычныя каардынаты творчай дзейнасці.....	13
Маральнае рэгуляванне ў журналістыцы.....	22
Сацыяльная адказнасць журналіста і самарэгуляванне СМІ.....	37
Права грамадства на інфармацыю і права чалавека на тайну прыватнага жыцця: як вырашыць супярэчнасць?.....	39
«Феномен папарацы» ў журналістыцы.....	48
Прафесіяналізм і маральны выбар.....	54
Этыка вэб-журналістыкі: свабода слова = свабода знявагі?.....	61
Медыяфакт: пошук – праверка – інтэрпрэтацыя.....	64
Мэта апраўдвае сродкі?.....	68
Двухмоўе (білінгвізм) у СМІ: маральна-асветніцкі і сацыякультурны кантэкст.....	75

Ча с т к а II. МЕТОДЫКА

Курс «Прафесійная этыка журналіста» ў сістэме падрыхтоўкі будучых медыяспецыялістаў.....	85
Арганізацыйна-метадычныя мадэлі і тэхналогіі навучання.....	87
Рэкамендацыі па арганізацыі самастойнай працы студэнтаў.....	88
Структура і змест вучэбнай дысцыпліны «Прафесійная этыка журналіста».....	90

Праграма лекцыйнага курса «Прафесійная этыка журналіста»	91
Тэма 1. Прафесійная мараль і прафесійная этыка журналіста: сацыяльна-гістарычная і канцэптуальна-зместавая сутнасць.....	91
Тэма 2. Аксіялагічная прастора журналістыкі	91
Тэма 3. Маральнае рэгуляванне ў журналістыцы	92
Тэма 4. Свабода, адказнасць і маральны выбар журналіста	92
Тэма 5. Этычныя праблемы «пагранічных» з журналістыкай прафесій, якія даследуюцца ў медыяпрасторы	93
Тэма 6. Журналіст і крыніцы інфармацыі	94
Тэма 7. Журналіст і яго герой.....	95
Тэма 8. Этычныя нормы дзейнасці журналіста ў працэсе апрацоўкі і творчай інтэрпрэтацыі інфармацыі	95
Тэма 9. Праблемы этыкі вэб-журналістыкі.....	96
Тэма 10. Медыябізнес і мараль	97
Тэма 11. Маральны клімат у рэдакцыйным калектыве. Нормы службовай этыкі	97
Пражыткун: варыянты і сцэнарыі практычных заняткаў.....	98
Тэма 1. Прафесійная мараль і прафесійная этыка журналіста: сацыяльна-гістарычная і канцэптуальна-зместавая сутнасць	98
Тэма 2. Аксіялагічная прастора журналістыкі	99
Тэма 3. Маральнае рэгуляванне ў журналістыцы	100
Тэма 4. Свабода, адказнасць і маральны выбар журналіста	101
Тэма 5. Этычныя праблемы «пагранічных» з журналістыкай прафесій, якія даследуюцца ў медыяпрасторы	101
Тэма 6. Журналіст і крыніцы інфармацыі	102
Тэма 7. Журналіст і яго герой.....	103
Тэма 8. Этычныя нормы дзейнасці журналіста ў працэсе апрацоўкі і творчай інтэрпрэтацыі інфармацыі	104
Тэма 9. Праблемы этыкі ў вэб-журналістыцы	105
Тэма 10. Медыябізнес і мараль	105
Тэма 11. Маральны клімат у рэдакцыйным калектыве. Нормы службовай этыкі	106
Тэмы рэфэратаў	106
Сродкі дыягностыкі і крытэрыі ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці (метадычныя рэкамендацыі да экзамену)	108
Прыкладны пералік пытанняў для кантролю ведаў на экзамене па дысцыпліне «Прафесійная этыка журналіста»	109
Спіс літаратуры	112

**Ча́стка III. ТВОРЧАЯ ЛАБАРАТОРЫЯ:
ПРАФЕСІЯНАЛІЗМ І МАРАЛЬНЫЯ ІМПЕРАТЫВЫ**

Сацыяльныя каштоўнасці і маральная адказнасць журналіста	119
«Белыя росы» Янкі Казлова	120
Жыццё як каштоўнасць	123
За гадзіну да веснавога раўнадзенства	125
Яго вялікасць Факт – вось мяжа паміж праўдай і хлуснёй (хай сабе нават і «святой»).....	127
Газета, где нет мелочей	136
«Сабраць каманду, здольную стварыць сучаснае тэлебачанне»	142
Намінацыі (і тайны) першага года АНТ	144
«Авторитарный демократ».....	147
«Беларускае радыё стварае аўдыёлетапіс жыцця краіны»	151
Глеб Жаглоў і Валодзя Шарапаў: хто бліжэй сучаснаму «менту»?	157
«Идеальная чысціня патыхае хлоркаю»	161
Секс не прынята выстаўляць «напаказ».....	165
Светапогляднае вымярэнне медыяадукацыі	168
«Калі журналістыка “перафарбуецца” ў жоўты колер, у пройгрышы застанецца... дзяржава»	168
«Журналістыка стала драбнейшай, але гэта – выдаткі часу»	172
«Журналістыка, “свабодная” ад праўды і маральнасці, ператвараецца ў “другую старажытную прафесію»	175
«Будучага ўрача можа навучыць толькі прафесійны ўрач, будучага журналіста – толькі выкладчык-журналіст».....	179
Гаўдэамус, журфак!	182
Эпілог, або Інтэрв’ю інтэрв’юера пра журналістыку і медыяэтыку	186

Вучэбнае выданне

Падаляк Таццяна Уладзіміраўна

**МЕДЫЯЭТЫКА: САЦЫЯЛЬНЫЯ КАШТОЎНАСЦІ,
МАРАЛЬНЫЯ ІМПЕРАТЫВЫ, ПРАФЕСІЙНЫЯ НОРМЫ
СУЧАСНАЙ ЖУРНАЛІСТЫКІ
(тэорыя і практыка — методыка — творчы досвед)**

Вучэбна-метадычны дапаможнік

Рэдактар *С. А. Бандарэнка*
Мастак вокладкі *Т. Ю. Таран*
Тэхнічны рэдактар *Т. К. Рамановіч*
Камп'ютарная вёрстка *С. М. Ягоравай*
Карэктары *Н. Г. Баранова, Т. А. Беланко*

Падпісана да друку 30.09.2015. Фармат 60×84/16. Папера афсетная.
Рызаграфія. Ум. друк. арк. 11,16. Ул.-выд. арк. 8,95.
Тыраж 150 экз. Заказ 711.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт.
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/270 ад 03.04.2014.
Пр. Незалежнасці, 4, 220030, Мінск.

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства
«Выдавецкі цэнтр Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 2/63 ад 19.03.2014.
Вул. Чырвонаармейская, 6, 220030, Мінск.